

รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

พระรุ่งโรจน์ รตนวณฺโณ (ศรีเสริม)

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุขฎฐิบัณฑิต
สาขาวิชาวิจัยพุทธศาสตร์และปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2568

รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

พระรุ่งโรจน์ รตนวณฺโณ (ศรีเสริม)

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุขฎฐิบัณฑิต
สาขาวิชาวิจัยพุทธศาสตร์และปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2568

SANGHA ADMINISTRATION MODEL OF THE SANGHA
IN LOEI PROVINCE

PHRA RUNGROJ RATHANAWANNO (SREESERM)

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DOCTOR DEGREE OF PHILOSOPHY
PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHICAL RESEARCH
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2025

หัวข้อดัชนี : รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย
ชื่อนักศึกษา : พระรุ่งโรจน์ รตนวณโณ (ศรีเสริม)
ชื่อปริญญา : ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา : วิจัยพุทธศาสตร์และปรัชญา
ปีพุทธศักราช : 2568
อาจารย์ที่ปรึกษา : พระครูวุฒิธรรมสาร, ผศ.ดร.

บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตยนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยพุทธศาสตร์และปรัชญา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส

(พระราชาสุทิวชิระเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบดัชนี :
ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน)

กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษา)

(พระครูวุฒิธรรมสาร, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระราชาสุทิวชิระเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ

(พระมหาสมบัติ คุณโสโก, ดร.)

กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Dissertation Topic : Sangha Administration form of the Sangha in Loei Province
Student's Name : Phra Rungroj Rathanawanno (Sreeserm)
Degree Sought : Doctor of Philosophy
Program : Buddhist and Philosophical Research
Anno Domini : 2025
Advisor : Phrakruwuddhidhammasara, Asst.Prof.Dr.

Accepted by the Graduate School of Vajiranyanavarorasa, Mahamakut Buddhist University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Doctor Degree of Philosophy (Buddhist and Philosophical Research)

Dean of Graduate School
of Vajiranyanavarorasa

.....
(Phrarajsuddhivajiramedhi, Asst.Prof.Dr.)

Dissertation Committee :
Chairman

.....
(Assoc.Prof.Praves Intongpan)

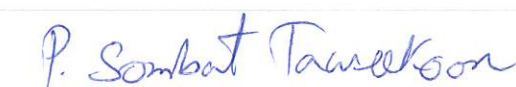
Member (Advisor)

.....
(Phrakruwuddhidhammasara, Asst.Prof.Dr.)

Member

.....
(Phrarajsuddhivajiramedhi, Asst.Prof.Dr.)

Member

.....
(Phramaha Sombat Khunesako, Dr.)

Member

.....
(Prof.Dr.Prayong Saenpuran)

บทคัดย่อ

ชื่อผู้เขียน	: รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย
ชื่อนักศึกษา	: พระรุ่งโรจน์ รตนวณโณ (ศรีเสริม)
ชื่อปริญญา	: ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (วิจัยพุทธศาสตร์และปรัชญา)
ชื่อสาขา	: วิจัยพุทธศาสตร์และปรัชญา
ปีพุทธศักราช	: 2568
อาจารย์ที่ปรึกษา	: พระครูวุฒิธรรมสาร, ผศ.ดร.

ดุษฎีนิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย 2) เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย 3) เพื่อบูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 21 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา แล้วนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า :

การบริหารคณะสงฆ์ไทย เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีตำแหน่งปกครองสูงสุดเรียกว่า สังฆราช และในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2445 ขึ้นเป็นครั้งแรก มีพัฒนาการมาจนถึงรัชกาลที่ 10 ได้ปรับปรุงการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งเป็นการปรับระบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับการปกครองแบบราชาธิปไตย โดยมีการรวมศูนย์อำนาจเป็นองค์กรสูงสุด

การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยเป็นการบริหารในหลายระดับตั้งแต่เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค ปฏิบัติงานสอดคล้องตามกฎหมายและคำสั่งของมหาเถรสมาคม ทำให้กิจการคณะสงฆ์ดำเนินไปเป็นระเบียบ มีการพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง

บูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย ได้ 3 หลัก คือ หลักการมีส่วนร่วม เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ หลักพระธรรมวินัย เป็นรากฐานการปกครองสงฆ์ ช่วยเสริมคุณธรรม แก้ปัญหา และพัฒนาการบริหารให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน และหลักการพัฒนาแบบองค์รวม การผสมผสานทุกด้านของกิจการสงฆ์เพื่อความยั่งยืนของพระพุทธศาสนาและบทบาทคณะสงฆ์ในสังคม จึงได้รูปแบบที่เรียกว่า PPH Model

สำคัญ : รูปแบบการบริหาร, กิจการคณะสงฆ์, คณะสงฆ์จังหวัดเลย

ABSTRACT

DISSERTATION TOPIC	: Sangha Administration Model of the Sangha in Loei Province
STUDENT'S NAME	: Phra Rungroj Rathanawanno (Sreeserm)
DEGREE SOUGHT	: Doctor of Philosophy (Buddhist and Philosophical Research)
PROGRAM	: Buddhist and Philosophical Research
Anno Domini	: 2025
Advisor	: Phrakhru Wutthithammasarn, Asst. Prof. Dr.

This doctoral dissertation aims to: 1) study the administration of Thai monastic affairs; 2) study the monastic administration in Loei Province; 3) integrate a model for monastic administration in Loei Province; and 4) demonstrate knowledge on the integrated model of monastic administration in Loei Province. The study draws upon data from the Tripitaka, relevant documents, prior research, and in-depth interviews with 21 key informants. Content analysis was employed, and the findings are presented descriptively

The result found that

The administration of monastic affairs in Loei Province operates at multiple levels — from the abbot, sub-district ecclesiastical head, district ecclesiastical head, provincial ecclesiastical head, to the regional level. The operations are carried out in accordance with the law and the directives of the Supreme Sangha Council, which ensures orderly conduct of monastic affairs and continuous development.

The integrated model for Sangha administration in Loei Province is based on three core principles which are (1) Participation Principle – Emphasizes inclusive participation from all sectors, with systematic interconnection and cooperation . (2) Dhamma-Vinaya Principle – The foundation of monastic governance, reinforcing moral integrity, helping to resolve issues, and guiding the development of administration to suit contemporary society and (3) Holistic Development Principle – Integrates all aspects of monastic activities to ensure the sustainability of Buddhism and enhance the role of the Sangha in society.

This approach forms the administrative model known as the PPH Model.

Keywords : Administrative Model, Monastic Affairs, Loei Provincial Sangha

กิตติกรรมประกาศ

ดุชนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีอาศัยความเมตตาจากผู้มีพระคุณหลายฝ่ายที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระครูวุฒิชัยธรรมสาร, ผศ.ดร. ที่ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาดุชนิพนธ์ และได้ให้คำปรึกษา ตรวจสอบข้อบกพร่องและให้คำแนะนำแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาจนดุชนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี กราบขอบพระคุณพระสุธีวชิรธรรม, ผศ.ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน และพระราชสุทิวาจารย์, ผศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณาจารย์บัณฑิตวิทยาลัยและคณาจารย์พิเศษทุกรูป/คน โดยเฉพาะ ดร.วรรณัท พรมศรี ที่ได้สั่งสอนแนวทางการทำวิจัย รวมถึงอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาวิจัยพุทธศาสตร์และปรัชญาทุกรูป/คน ผู้ที่ได้อบรมสั่งสอนให้เกิดสติปัญญาในด้านวิจัยพุทธศาสตร์และปรัชญา ตลอดจนความรู้ด้านต่าง ๆ ที่สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและส่วนรวม

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ รศ.ดร. ประเวศ อินทองปาน ที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์รับเป็นประธานคณะกรรมการสอบวิพากษ์และสอบปากเปล่าขั้นสุดท้ายดุชนิพนธ์ และขอขอบพระคุณ ศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ, พระมหาสมบัติ คุณะโสภณ ดร. และคณะกรรมการควบคุมดุชนิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำปรับปรุงเนื้อหาจนวิจัยเพื่อให้มีความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณและขอบคุณ พระมหาวิรุฬ วิโรจโน, และ ผศ.ดร., ผศ.ดร. ภัทรชัย อุทาพันธ์ อาจารย์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่กรุณารับเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย รวมถึงขอขอบพระคุณผู้ให้การสัมภาษณ์ทุกท่านที่เมตตาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ช่วยอำนวยความสะดวกอย่างดียิ่ง รวมถึงเพื่อนนักศึกษาระดับปริญญาเอกทุกรูป/คน ครอบครัวและญาติมิตรทุกท่านที่คอยห่วงใย ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจด้วยดีเสมอมา

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จงดลบันดาลให้ทุกท่านมีสุขภาพแข็งแรง ประสบแต่ความสุขความเจริญด้วยเทอญ

พระรุ่งโรจน์ รัตนวณโณ (ศรีเสริม)

สารบัญคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในดัชนีพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก(ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539 โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ม.อุ. (ไทย) 14/258/346. หมายถึง สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 14 ข้อที่ 268 หน้าที่ 346 เป็นต้น

คำย่อ		คำเต็ม
พระวินัยปิฎก		
วิ.มหา.	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์
วิ.ภิกขุณี	=	วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์
วิ.ม.	=	วินัยปิฎก มหาวรรค
วิ.จุ.	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค
วิ.ป.	=	วินัยปิฎก ปรีวาวรรค
พระสุตตันตปิฎก		
ที.สี.	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค
ที.ม.	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที.ปา.	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ม.มู.	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์
ม.ม.	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์
ม.อุ.	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก์
ส.นิ.	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ส.ข.	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวรรค
ส.ม.	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค
อง.เอกก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต
อง.จตุกก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
อง.ฉกก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต
อง.สตตก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
ขุ.ธ.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท
ขุ.ม.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ
ขุ.จุ.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิเทศ
ขุ.ป.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค
ขุ.อป.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญคำย่อ.....	ซ
สารบัญ.....	ฌ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	3
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	3
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	5
1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับ.....	7
1.7 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	14
1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	15
2 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย.....	16
2.1 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า.....	16
2.2 แนวคิดและทฤษฎีการบริหาร.....	48
2.3 แนวคิดและทฤษฎีการบริหารคณะสงฆ์ไทย.....	58
2.4 ประวัติการบริหารคณะสงฆ์ไทย.....	65
2.5 กฎ ระเบียบ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย.....	84
2.5 สรุป.....	95
3 การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย	96
3.1 ประวัติจังหวัดเลยและคณะสงฆ์จังหวัดเลย.....	96
3.2 แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา.....	102
3.3 การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย.....	122
3.4 ผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย.....	124
3.5 สรุป.....	129
4 บูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย.....	132
4.1 บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านการปกครอง.....	133
4.2 บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านศาสนศึกษา	139

4.3	บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านศึกษาสงเคราะห์	144
4.4	บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านการเผยแผ่.....	149
4.5	บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านสาธารณูปการ.....	154
4.6	บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านสาธารณสงเคราะห์.....	157
4.7	บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านวิเทศสัมพันธ์.....	162
4.8	บูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย.....	166
5	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	171
5.1	สรุปผลการวิจัย.....	171
5.2	อภิปรายผล.....	175
5.3	องค์ความรู้ใหม่.....	177
5.4	ข้อเสนอแนะ.....	178
	บรรณานุกรม.....	179
	บุคลากร.....	186
	ภาคผนวก.....	188
	ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย.....	189
	ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์.....	185
	ภาคผนวก ค หนังสือรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในมนุษย์.....	200
	ประวัติผู้วิจัย.....	204

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 ตารางสรุปหลักการบริหารงานคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้วย SWOT.....	165

สารบัญภาพ

แผนภาพที่	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	15
4.1 รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของจังหวัดเลย.....	170

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธเจ้าทรงประกาศกรอบของสังคมแบ่งศาสนิกชนที่มีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เรียกว่าพุทธบริษัท 4 และจัดตั้งสังคมตัวอย่าง คือสังคมสงฆ์ โดยใช้วิธีการทำให้มีระบบอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนและมีระเบียบแบบแผนตลอดจนการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้ได้รับประโยชน์จากการสอนของพระองค์อย่างเต็มที่ ในระยะแรกที่ทรงประกาศหลักคำสอนเอง ต่อมาจึงส่งสาวกและมอบอำนาจหน้าที่ให้คณะสงฆ์ดูแลปกครองกันเอง ได้วางระเบียบข้อปฏิบัติร่วมกันที่เรียกว่าพระธรรมวินัย เป็นบรรทัดฐานสำหรับยึดถือร่วมกัน พระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ จึงเป็นการจัดตั้งและการจัดองค์กรคณะสงฆ์

เมื่อกล่าวถึงสังคมสงฆ์และการบริหารคณะสงฆ์ จึงพิจารณาดูที่พระวินัยเป็นหลัก เพราะพระวินัยเป็นทั้งโครงสร้าง และเป็นระบบการจัดสภาพสังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อย รวมถึงการพัฒนาพระภิกษุในสังคมสงฆ์ด้วย เป็นการจัดสรรโอกาสให้ชีวิตและสังคมมีระเบียบ ทำอะไรได้อย่างคล่องแคล่วดำเนินชีวิตได้อย่างสะดวก แต่การอยู่ร่วมกันของภิกษุจำนวนมากจึงกลายเป็นสังคมขนาดใหญ่ ย่อมมีความขัดแย้งกระทบกระทั่งกัน ทั้งในด้านความคิด การพูด และการกระทำ เพราะแต่ละคนมีพื้นฐานที่แตกต่างกัน หากไม่มีหลักแห่งการประนีประนอมที่จะทำให้คนส่วนใหญ่ตกลงยินยอมกันได้ย่อมจะทำให้เกิดความแตกแยกกันขึ้น เช่น การแตกความสามัคคีของพระภิกษุชาวเมืองโกสัมพี และการขบถของคณะสงฆ์ของพระเทวทัต เป็นต้น ในสมัยพุทธกาลบทบาทในการบริหารคณะสงฆ์ในการทำหน้าที่ต่าง ๆ เชิงองค์กรสงฆ์ยังไม่โดดเด่นเหมือนดังในปัจจุบัน แต่เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ทุกรูปที่อยู่ร่วมกันในอาวาส มีสิทธิเท่าเทียมกันในการช่วยเหลือทำหน้าที่ดูแลรักษา และดำเนินการให้ชีวิตความเป็นอยู่ จากการกระทำของพระสงฆ์แต่ละรูปให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ให้ถูกต้องตามหลักพุทธบัญญัติ เรียกว่าทำหน้าที่หรือมีบทบาทโดยพระธรรมวินัย

ในประเทศไทยได้รับอิทธิพลคำสอนของพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน จนทำให้พระพุทธศาสนาเถรวาทมีรูปแบบปฏิบัติที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทย การบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยหลักคือยึดพระธรรมวินัย และใช้กฎหมายหรืออำนาจรัฐเป็นหลักสนับสนุน คราวใดเมื่อเกิดความไม่เรียบร้อยขึ้นในคณะสงฆ์จนเป็นเหตุขัดข้อง และจำเป็นต้องพึ่งรัฐจึงได้อำศัยอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ปัญหา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยจัดระบบการปกครองขึ้นเป็นครั้งแรก ด้วยการที่ทรงตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ รัตนโกสินทร์ศก 121 ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 โดยยกเลิกฉบับแรกนั้นก็เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองของฝ่ายอาณาจักรจนถึงรัชกาลปัจจุบันได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ใช้อยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น (สุชาติ หงษา, 2550, หน้า 138)

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสองฉบับนี้เป็นฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันที่ถือว่า เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ด้วย และต่อมาก็ได้กำหนดให้มีมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มติ และออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย

สมัยก่อนนิยมใช้คำว่า การปกครองคณะสงฆ์ แต่ปัจจุบันใช้คำว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งมีความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย มีเจ้าคณะระดับต่าง ๆ และเจ้าอาวาสเป็นผู้ทำงาน คณะสงฆ์มีอำนาจเต็มตามกฎหมายและครอบคลุมนงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่งก็แต่โดยได้รับการมอบหมายจึงบัญญัตินามว่า “พระสังฆาธิการ” ซึ่งเปรียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร พระสังฆาธิการ จึงมีหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้ดำรงอยู่สืบต่อไป

หากพิจารณาคำว่า “สงฆ์” ในพระพุทธศาสนามีความหมายซึ่งเข้าใจกันโดยทั่วไปก็หมายถึงกลุ่มผู้สมัครเข้ามาประพฤติดตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าเป็นกลุ่มนักบวชเพศชายเรียกว่าภิกษุสงฆ์ ถ้าเป็นกลุ่มนักบวชเพศหญิงก็เรียกว่าภิกษุณีสงฆ์ (สมิทพิล เนตรนิมิตร, 2553, หน้า 39) อย่างไรก็ตาม คำว่า “สงฆ์” ยังมีความหมายกว้างออกไปอีก กล่าวคือ คำว่า “สงฆ์” หมายถึง หมู่สาวกของพระพุทธเจ้าซึ่งเรียกว่าสาวกสงฆ์ ดังคำสวดในสังฆคุณ ประกอบด้วยคูปบุรุษ 4 คู่ หรืออริยบุคคล 8 เริ่มตั้งแต่พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลคู่ 1 พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผลคู่ 1 พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผลคู่ 1 พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผลคู่ 1 สงฆ์เหล่านี้รวมเรียกว่า “อริยสงฆ์” หรือ “ทักษิณียบุคคล” คือบุคคลผู้ควรแก่ทักษิณา และปรากฏว่า “อริยสงฆ์” เหล่านี้มีทั้งบุคคลผู้เป็นบรรพชิตและเป็นคฤหัสถ์ และต่างจาก “สงฆ์” อีกประเภทหนึ่งคือ “ภิกษุสงฆ์” คือหมู่แห่งภิกษุหรือชุมชนภิกษุหมู่หนึ่งตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ซึ่งสามารถประกอบสังฆกรรมต่าง ๆ ได้ตามกำหนดไว้ทางพระวินัย เรียกว่า “สมมติสงฆ์” (ที.ปา. 11/333/341)

ดังนั้น การให้สงฆ์เป็นผู้บริหารจึงไม่ได้หมายถึงการให้อริยสงฆ์ ภิกษุสงฆ์ หรือภิกษุณีสงฆ์เพียงรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้บริหาร แต่การให้สงฆ์นั้น หมายถึง การให้กลุ่มบุคคลผู้เป็นบรรพชิตคือภิกษุสงฆ์จำนวนตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ซึ่งอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นคณะในสถานที่ต่าง ๆ มีวัด เป็นต้น เพื่อดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ได้ช่วยกันดำเนินการกิจกรรมอันสำคัญต่าง ๆ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี เนื่องจากทรงประสงค์จะทรงมอบการปกครองคณะไว้แก่สงฆ์ ไม่ทรงประสงค์ปล่อยให้อยู่กันอย่างเป็นอิสระ จึงทรงอนุญาตให้สงฆ์เป็นผู้ดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ อันเนื่องด้วยการปกครองคณะ มีการบวชให้กุลบุตร เป็นต้น (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2541, หน้า 214) หลักการดังกล่าวข้างต้นได้ถือปฏิบัติมาจนถึงคณะสงฆ์ไทย โดยเฉพาะคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคในระดับจังหวัดถือว่าเป็นผู้ใกล้ชิดพุทธบริษัทมากที่สุด เช่น คณะสงฆ์จังหวัดเลย ก็ได้ยึดหลักการบริหารตามคณะสงฆ์ไทยและยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักทั้งด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณ

สงครามะห์ ด้านสาธารณูปการ มีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจน ดังนั้น รูปแบบในการบริหารคณะสงฆ์ย่อมมีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

ด้วยเวลาและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ทั้งด้านเทคโนโลยี การศึกษา การพัฒนาของประเทศไทยที่เร่งรัดในทุกด้าน ระบบการบริหารจัดการต่าง ๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชนที่ทันสมัยมากขึ้น มีกฎหมายที่เปลี่ยนแปลงไป วิทยาการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ และมีปัญหาที่เกิดขึ้นกับคณะสงฆ์ รวมถึงการพัฒนาของคณะสงฆ์ด้วย ผู้วิจัยได้เลือกคณะสงฆ์จังหวัดเลยเป็นต้นแบบในการศึกษา ดังนั้น รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร จึงทำให้ผู้วิจัยได้สนใจศึกษาเรื่องรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้ใช้เป็นแนวทางพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย และเป็นข้อมูลสำหรับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของจังหวัดอื่น ๆ ด้วย รวมทั้งใช้เป็นข้อมูลสำหรับการวิจัยในโอกาสต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

- 1.2.1 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยเป็นอย่างไร
- 1.2.2 การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยเป็นอย่างไร
- 1.2.3 บัณฑิตการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลยเป็นอย่างไร
- 1.2.4 องค์ความรู้เกี่ยวกับการบัณฑิตการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลยเป็นอย่างไร

1.3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.3.1 เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย
- 1.3.2. เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย
- 1.3.3. เพื่อบัณฑิตการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย
- 1.3.4 เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบัณฑิตการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” ได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ประกอบด้วยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documents) และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field study) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่ โดยมีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล ผู้วิจัยจะเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและแหล่งข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย

1) แหล่งข้อมูลด้านเอกสาร โดยเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และข้อมูลทุติย

ภูมิ (Secondary source) ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

2) แหล่งข้อมูลจากภาคสนาม เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 21 รูป/คน ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ผ่านการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว (ดูภาคผนวก ก)

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา รวมทั้งค้นคว้าหนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงการสัมภาษณ์ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักตามที่ระบุไว้ในกลุ่มตัวอย่าง ขอบเขตด้านเนื้อหา ดังนี้

1) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย ประกอบด้วย การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า แนวคิดและทฤษฎีการบริหาร แนวคิดและทฤษฎีการบริหารคณะสงฆ์ไทย ประวัติการบริหารคณะสงฆ์ไทย พัฒนาการการบริหารคณะสงฆ์ไทย การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย และกฎระเบียบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย

2) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ประกอบด้วย ประวัติจังหวัดเลยและคณะสงฆ์จังหวัดเลย แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย และผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย

3) บูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

4) สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ด้วยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) เนื่องจากพื้นที่จังหวัดเลยดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยปฏิบัติงานและมีความคุ้นเคยกับคณะสงฆ์เป็นอย่างดี ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมั่นใจว่าจะได้รับข้อมูลที่สมบูรณ์

1.4.4 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นพระภิกษุ 17 รูป และคฤหัสถ์ 4 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 21 รูป/คน แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในเขตจังหวัดเลยทั้งหมด ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้บริหารคณะสงฆ์ระดับจังหวัด จำนวน 2 รูป

กลุ่มที่ 2 ผู้บริหารคณะสงฆ์ระดับอำเภอ จำนวน 8 รูป

กลุ่มที่ 3 ผู้บริหารคณะสงฆ์ระดับตำบล จำนวน 4 รูป

กลุ่มที่ 4 พระเลขาธุการคณะสงฆ์ จำนวน 4 รูป

กลุ่มที่ 5 ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย ผู้เชี่ยวชาญพระพุทธศาสนา จำนวน 3 คน

1.4.5 ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารตั้งแต่ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ คือ 10 เมษายน 2567 – 30 กรกฎาคม 2568

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” ได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documents) และข้อมูลภาคสนาม (Field study) จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1.5.1 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ มีขั้นตอน ดังนี้

1.5.1.1 การสร้างเครื่องมือ

การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ใช้การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) โดยกำหนดแนวคำถามจากขอบเขตการวิจัย ปัญหาการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย นำมาสร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้คำตอบที่ต้องการศึกษา ลักษณะคำถามในแบบสัมภาษณ์จะเป็นคำถามแบบปลายเปิด ให้อิสระในการตอบคำถาม ไม่มีการเสนอแนะหรือชี้นำ แบบสัมภาษณ์แบ่งรายละเอียดเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของจังหวัดเลย

ตอนที่ 4 ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของจังหวัดเลย

ตอนที่ 5 ความคิดเห็นเพิ่มเติมอื่น ๆ

(รายละเอียดตามภาคผนวก ค)

1.5.1.2 การตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือ โดยการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างคำถามในแบบสัมภาษณ์กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Item-Objective Congruence Index: IOC) โดยมีคำถาม 10 ข้อ ค่าคะแนน IOC ที่ยอมรับได้ในแต่ละคำถามต้องมากกว่า 0.5 คะแนน หลังจากนั้นแก้ไขปรับปรุงเครื่องมือวิจัยในข้อคำถามที่ค่าคะแนนน้อยกว่า 0.5 ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการตรวจสอบเครื่องมือครั้งนี้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 รูป/คน (ดูภาคผนวก ก) พบว่า ทุกข้อ คำถาม ทุกรายการสอบถามของเครื่องมือมีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลได้ โดยได้ค่าคะแนน IOC ที่ 1 คะแนน 8 ข้อคำถาม และ 0.8 คะแนน 2 ข้อคำถาม

1.5.1.3 การขออนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

เนื่องจากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์บุคคล ดังนั้น ก่อนที่จะนำเครื่องมือวิจัยไปใช้เก็บข้อมูล จึงต้องขออนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เพื่อตรวจสอบความครบถ้วนของเครื่องมือและประเด็นจริยธรรม การรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลผลกระทบและประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูลและประโยชน์ที่สังคมจะได้รับ โดยเตรียมหลักฐานประกอบการขออนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ดังนี้

- 1) แบบเสนอโครงการวิจัย
- 2) เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมวิจัย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- 3) หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย/ให้ข้อมูล

4) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแล้ว
ผลของการยื่นขออนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ พบว่า ผ่าน ดำเนินการวิจัยได้
(รายละเอียดตามภาคผนวก ง)

1.5.2 ขั้นตอนดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเอกสาร (Documentary research)

การวิจัยเอกสาร รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจาก พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทความ วารสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับ “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” เพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นและได้กรอบแนวคิดในการวิจัย ขั้นตอนการวิจัยเอกสารเน้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารทั้งระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิประกอบด้วยข้อมูล ดังนี้

1) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย ประกอบด้วย การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า แนวคิดและทฤษฎีการบริหาร แนวคิดและทฤษฎีการบริหารคณะสงฆ์ไทย ประวัติการบริหารคณะสงฆ์ไทย พัฒนาการการบริหารคณะสงฆ์ไทย การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย และกฎระเบียบ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย

2) การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ประกอบด้วย แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย และผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยเชิงประจักษ์ (Empirical study)

ขั้นตอนนี้ดำเนินการหลังจากได้รับการอนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์แล้ว โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) ที่ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือแล้ว แบบสัมภาษณ์เป็นคำถามแบบปลายเปิดไม่ชี้นำให้อิสระแก่ผู้ให้ข้อมูลในการตอบคำถาม โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1) ผู้วิจัยดำเนินการขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลในการทำวิจัยทั้งในด้านเอกสารและการขอสัมภาษณ์

2) ผู้วิจัยส่งสำเนาหนังสือขอความอนุเคราะห์ไปยังผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามที่กำหนดไว้เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

3) ในการกำหนดวันเวลาสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะกำหนดวันและเวลาสัมภาษณ์ตามที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสะดวก และดำเนินการสัมภาษณ์ตามวันเวลาสถานที่ ที่นัดหมายไว้

4) ก่อนเริ่มการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้รับเอกสารชี้แจงเกี่ยวกับการทำวิจัยและลงลายมือชื่อยินยอมให้ข้อมูลลงในใบยินยอม (Informed consent form)

5) ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ด้วยตนเอง เมื่อจะเริ่มสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อใช้เครื่องบันทึกเสียงทำการบันทึกข้อมูลขณะทำการสัมภาษณ์ และมีผู้ช่วยนักวิจัยบันทึกภาพขณะเก็บข้อมูล ใช้เวลาสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนละไม่เกิน 40 นาที ปิดการสัมภาษณ์เมื่อได้รับคำตอบครบถ้วนแล้ว โดยขออนุญาตสัมภาษณ์อีกครั้งในโอกาสต่อไปหากต้องการข้อมูลเพิ่มเติม

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยในส่วนของการวิจัยเอกสารผู้วิจัยจะดำเนินการตามกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และวิเคราะห์เนื้อความ (Textual Analysis) เพื่อทำความเข้าใจเอกสารต่าง ๆ ได้อย่างเป็นขั้นตอนและมีการตีความและค้นหาความหมายที่เชื่อมโยงกับจุดประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลการเอกสาร ในบทที่ 2 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย และบทที่ 3 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย โดยการจำแนกประเด็นแล้ววิเคราะห์แต่ละประเด็นนำผลการวิเคราะห์ทั้ง 2 บทมาสังเคราะห์และรวบรวมผลการสังเคราะห์

2) การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ นำข้อมูลที่ได้มาจำแนกประเด็นแล้วนำมาวิเคราะห์ในรูปแบบการบรรยาย (Descriptive Analysis) รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์

3) นำข้อมูลผลการสังเคราะห์บทที่ 2 และบทที่ 3 และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บูรณาการเข้าด้วยกัน สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่เรื่อง “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย”

ขั้นตอนที่ 4 สรุปผลการวิจัย นำเสนอผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อผู้เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 5 การทำประชาพิจารณ์ (Public Hearings) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปผลการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” และเสนอผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อผู้เกี่ยวข้อง มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

- 1) จัดเตรียมผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อคณะกรรมการควบคุมดุสิตนิพนธ์
- 2) จัดทำประชาพิจารณ์ (Public hearings)
- 3) ปรับปรุงผลการวิจัยตามคำแนะนำจากการทำประชาพิจารณ์ และจากคณะกรรมการควบคุมดุสิตนิพนธ์
- 4) เสนอผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อบัณฑิตวิทยาลัย โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการควบคุมดุสิตนิพนธ์เพื่อดำเนินการต่อไปด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) โดยผู้วิจัยเริ่มจากการเตรียมเนื้อหาให้ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย วางเค้าโครงของการเขียนรายงานการวิจัยโดยเน้นความถูกต้องรัดกุม ชัดเจน มีความต่อเนื่อง เชื่อมโยง โดยหลักเหตุผล และเน้นประเด็นที่สำคัญ

เมื่อเสร็จสิ้นทุกขั้นตอนจะได้ผลการวิจัยที่เป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” ฉบับสมบูรณ์พร้อมรายงานต่อผู้เกี่ยวข้องต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ

- 1.6.1 ทำให้ทราบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย
- 1.6.2 ทำให้ทราบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย
- 1.6.3 ทำให้ได้การบูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย
- 1.6.4 ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

1.7 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ สามารถนำมาเป็นฐานข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1.7.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), (2549) กล่าวว่า การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) และกล่าวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จ มี 5 ประการตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้ คือ

P คือ Planning หมายถึงการวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึงการจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของ การปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

สุนทร โคตรบรรเทา, (2551) กล่าวว่า การบริหาร คือ การทำให้คนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมกันทำงานให้บรรลุเป้าหมาย หรือการทำงานกับคนและโดยคนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ

เสนาะ ดิยาว, (2551) ได้กล่าวถึงหลักสำคัญของการบริหาร 5 ลักษณะ คือ (1) การบริหารเป็นการทำงานกับคนและโดยอาศัยคน หมายความว่า การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม คือ อาศัยกลุ่มคนที่รวมกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบให้สำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลอื่น มิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จ สาเหตุสำคัญของการบริหารในข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีสิ่งต่างๆ เหล่านี้ คือ มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี มีความเป็นผู้นำและสามารถทำงานเป็นทีมได้ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้หากมีการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ และมีความสามารถทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้ (2) การบริหารทำให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์การ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์การต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนทุกคนจึงจะทำให้สำเร็จลงได้ เป้าหมายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริหารจะต้องทำให้บรรลุได้นั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ เป้าหมายต้องสูงแล้วสามารถทำให้สำเร็จ เป้าหมายสูงเกินไปก็ทำให้สำเร็จไม่ได้เป้าหมายต่ำไปก็ไม่ท้าทายไม่มีคุณค่า ประการที่สอง การจะไปถึงเป้าหมายจะต้องมีระบบงานที่ดีมีแผนงานที่มีประสิทธิภาพประการสุดท้าย จะต้องระบุเวลาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น (3) การบริหารเป็นการสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ คำว่าประสิทธิผลหมายความว่า ทำงานบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนด ส่วนคำว่า ประสิทธิภาพหมายความว่า ทำงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด การทำงานให้สำเร็จอย่างเดียวไม่พอแต่จะต้อง

คำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ประหยัดอีกด้วยการทำให้ได้ทั้งสองอย่างคือ งานบรรลุผลตามที่ต้องการและการใช้ทรัพยากรต่ำสุดจึงเป็นความสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ (4) การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าเราอาศัยในโลกที่มีทรัพยากรจำกัดการใช้ทรัพยากรต่างๆ จึงต้องตระหนัก 2 ข้อใหญ่ๆ คือ เมื่อใช้ทรัพยากรใดไปแล้วทรัพยากรนั้นจะหมดสิ้นไปไม่สามารถกลับคืนมาใหม่ได้และจะต้องเลือกใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมอย่าให้เกิดสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ ดังนั้นการบริหารกับเศรษฐศาสตร์จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เศรษฐศาสตร์เป็นการศึกษาถึงการกระจายการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างไร ส่วนผู้บริหารในองค์กรจะต้องผลิตสินค้าและบริหารให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล (5) การบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเนเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง และสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น

ณิรดา เวชญาลักษณ์, (2561) กล่าวว่า การบริหาร คือ กระบวนการทำงานโดยอาศัยคนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง เป็นศิลปะของผู้บริหารในการทำให้สิ่งต่าง ๆ ได้รับการกระทำจนเป็นผลสำเร็จตรงตามจุดหมายขององค์กร หรือตรงตามจุดหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือกแล้ว ยังเป็นกลุ่มของกิจกรรมที่ร่วมกันในองค์กรให้เกิดความสำเร็จด้วยกระบวนการวางแผน การจัดองค์การ ภาวะผู้นำ และการควบคุมการทำงานของสมาชิกขององค์กร และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร

พระสุริโย รุ่งเรืองและธิดาภูมิ หมั่นมี, (2561) ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการคณะสงฆ์ไทยอย่างไรให้มีประสิทธิภาพ ไว้ว่า ปัญหาในการบริหารจัดการคณะสงฆ์ การรายงานผลการดำเนินงานในรูปเอกสารของพระภิกษุ บุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้รับการอุปถัมภ์งบประมาณยังไม่เป็นไปตามเป้าหมาย เจ้าหน้าที่ผู้ที่เกี่ยวข้องมีความรู้ความเข้าใจในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและระบบฐานข้อมูลสารสนเทศในการเผยแผ่ไม่เพียงพอ แนวทางที่จะบริหารงานคณะสงฆ์ไทยให้มีประสิทธิภาพมีดังนี้ การนำหลักธรรมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชีวิตและสังคม สร้างให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางวิชาการและกิจกรรมพระพุทธศาสนาโลก การอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนา พัฒนาส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ให้เข้มแข็ง อุปถัมภ์การพัฒนากิจการศาสนาให้เผยแผ่ศีลธรรมได้กว้างขวาง ให้การสนับสนุนส่งเสริม พัฒนาบุคลากรทางด้านพระพุทธศาสนา

วิโรจน์ สารัตนะ, (2562) ได้กล่าวถึงความหมายของการบริหารไว้ว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์กร อย่างมีประสิทธิภาพ (efficient) และประสิทธิผล (effective) โดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหาร (administrative functions)

สืบสกุล นรินทรางกูร ณ อยุธยา, (2563) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ไว้ว่า ทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ มีแนวคิดมาจากแรงจูงใจและความมุ่งมั่นในการทำงาน นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีต่าง ๆ ได้แก่ ทฤษฎีองค์กร (Organization Theory) ซึ่งเป็นเรื่องหลักการบริหารองค์กรตามแนวคิดและยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีพฤติกรรมองค์กร (Organization Behavior) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ยึดหลักความเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์ภายในองค์กร เพราะเมื่อคนหลายคนอยู่รวมกันจะเกิดการแสดงออกของพฤติกรรมในเชิงปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันที่ส่งผลต่อพฤติกรรมองค์กรในแนวทางใดแนวทางหนึ่ง และท้ายที่สุดคือ ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร (Resource-based Theory) คือ การมองทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่จำกัด และสามารถหา

วิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรได้โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่าและยากที่จะเลียนแบบ

พระอธิการแพร สมังคโล, (2563) ได้กล่าวเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่มีความเป็นเอกภาพของความเป็นพุทธวิธี บริหารจัดการสู่ความทันสมัยแห่งยุคเพื่อเข้าถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก เพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการที่เหมาะสมในการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ของไทย โดยการเริ่มจากพระภิกษุ สามเณร แม่ชี และพุทธศาสนิกชนให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยที่เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมมาสัมพุทธเจ้า

อำนาจ บัวศิริ, (2563) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ไทย ว่า แนวทางการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ไทย เป็นการวิเคราะห์สภาพการปกครองของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ด้วยการสรุปสภาพจุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น และแนวทางแก้ไขปรับปรุงได้ถูกวิธี โดยสรุปเป็นแผนกลยุทธ์การปกครองคณะสงฆ์ไทย ประกอบด้วย 1) วิสัยทัศน์ คือปกครองพระสงฆ์ไทยให้ประเสริฐดี มีการศึกษา ใส่ใจพัฒนาด้วยจิตอาสาเพื่อชุมชน สร้างสังคมสุขสันต์ ส่งเสริมมิติประเทศไทยเจริญ มั่งคั่งอย่างยั่งยืน 2) พันธกิจ 3 ประการ 3) จุดมุ่งหมาย 3 ประการ และ 4) มีกลยุทธ์ 5 ประการ ได้แก่ กลยุทธ์ ที่ 1 สถาปนาจังหวัด กลยุทธ์ที่ 2 พัฒนาพระสังฆาธิการ กลยุทธ์ที่ 3 ฐานข้อมูลคณะสงฆ์กลยุทธ์ที่ 4 ชมรมและเครือข่ายจิตอาสาพัฒนาชุมชน และกลยุทธ์ที่ 5 การสร้างศาสนทายาท

พระครูสุธรรมธีรานุยุต พระครูปลัดชาลิน กตปุณโญ และพระครูวินัยธรมานะ หิริธมโม, (2565) ได้กล่าวถึงการบริหารงานเชิงพุทธกับบริบทคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ว่า การบริหารงานเชิงพุทธเป็นภาระหน้าที่ของพระสังฆาธิการจำเป็นต้องบริหารจัดการและช่วยขับเคลื่อน ซึ่งมีภาระอยู่ 6 ฝ่ายคือ 1. การปกครอง 2. การศาสนศึกษา 3. การศึกษาสงเคราะห์ 4. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5. การสาธารณูปการและ 6. การสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งในปัจจุบันอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม ในบริบทของการบริหารจัดการคณะสงฆ์จำเป็นต้องเข้าใจถึงธรรมาภิบาล (พระธรรมวินัย), นโยบาย พันธกิจ และอำนาจหน้าที่, และหลักการบริหารเบื้องต้นคือ หลักการครองตน ครองคน ครองงาน รวมถึงการนำหลักการบริหารบริหาร POSDC (Planning การวางแผน, Organizing การจัดองค์การ, Staffing งานบุคลากร, Directing การอำนวยการ, Controlling การกำกับดูแล) มาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อที่ 1. P Planing หมายถึง การวางแผน การกำหนดพันธกิจนโยบายของหน่วยเหนือ คือมหาเถรสมาคม รวมถึงกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ และข้อที่ 2. O Organizing หมายถึง คือการจัดองค์กร กำหนดโครงสร้างของการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาตามอำนาจหน้าที่ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ จึงจะสามารถบริหารจัดการคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยและสามารถเผยแผ่คำสอนไปยังพุทธศาสนิกชนที่สนใจเพื่อเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาให้อยู่ได้

พระครูวิบูลสรกิจ, (2565) ได้กล่าวถึงการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุควิถีชีวิตใหม่ ว่า แนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในยุควิถีชีวิตใหม่ที่พระสังฆาธิการควรบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้วยการส่งเสริมให้พระภิกษุ สามเณรปฏิบัติตามพระธรรมวินัยรักษาศรัทธาเดิมที่มี เยียวยารักษาร่างกาย ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโควิด 19 ด้วยการแจกจ่ายสิ่งของ ตั้งศูนย์พักคอย เยียวยาจิตใจด้วย

หลักธรรมะ สงเคราะห์ประชาชนที่ได้รับผลกระทบ นอกจากนี้พระสังฆาธิการควรคำนึงเสมอว่าหากประชาชน ชาวบ้านอยู่อย่างมีความสุขได้ พระภิกษุ สามเณรรวมถึงพระสังฆาธิการก็จะมีความสุขในรั้วธรรมะของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและไม่ลำบากในการปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่อัตภาพตน

พระมหาอุทฺทพิชาญ ทองจันทร์, (2565) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ไว้ว่า บทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์หรือสถาบันสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้นพระพุทธรูปเจ้าจะทรงดูแลด้วยพระองค์เอง ทรงอยู่ในฐานะประมุขและทรงให้ความสำคัญเสมอภาคในการบัญญัติสิกขาบทต่าง ๆ พระองค์จะทรงทำท่ามกลางสงฆ์ สังฆกรรมต่าง ๆ ที่กระทำได้ต้องได้รับเสียงเอกฉันท์จากคณะสงฆ์จึงจะสามารถดำเนินต่อไป ทำให้พระพุทธรูปศาสนาเผยแผ่ไปอย่างรวดเร็วสิ่งที่พระพุทธรูปทรงทิ้งไว้เป็นมรดกมาถึงปัจจุบันก็คือพระธรรมวินัยซึ่งจะเป็นหลักในการที่สถาบันสงฆ์จะใช้เป็นสื่อในการสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับชาวโลกต่อไป และจะเป็นสิ่งกำหนดบทบาทหรือจุดยืนในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสงฆ์กับสังคมชาวโลกในปัจจุบันและอนาคต การบริหารกิจการคณะสงฆ์ จึงเป็นภาระหน้าที่โดยตรงของพระสังฆาธิการที่มีความสำคัญต่อพระศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ดังเช่นที่ความเรียบร้อยดีงามของประเทศชาติเกิดได้จากความสำเร็จของการบริหารจัดการของแต่ละชุมชน ฉะนั้นใด ความเรียบร้อยดีงามของพระสงฆ์ก็เกิดได้จากความสำเร็จของการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในแต่ละระดับชั้นนั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะศึกษาถึงขอบข่ายของการบริหารงานนี้ ซึ่งหมายถึงงานทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการสาธารณูปการ

1.7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระเทพสิทธิมงคล (เสนอ สิริปัญญา), (2553) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัย” พบว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัย เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎกเพื่อมุ่งศึกษาพระปริยัติธรรมในพุทธศาสนา โดยที่พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยนั้นได้แบบอย่างมาจากศรีลังกาซึ่งเรียกว่าลัทธิลังกาวงศ์ มีพระจากศรีลังกาที่พ่อขุนรามคำแหงได้นิมนต์มาสอน ศูนย์กลางในการเรียนการสอนคือวัดและวัง โดยที่วัดเป็นสำนักเรียนของบรรดาบุตรหลานขุนนางและราษฎรทั่วไป โดยมีพระภิกษุเป็นผู้สอนและจัดการศึกษา ส่วนวังเป็นราชสำนัก ราชบัณฑิตสอนเฉพาะเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการและพระสงฆ์ และยังได้มีการส่งพระไทยไปศึกษากับคณะสงฆ์ของศรีลังกา รวมทั้งอาราธนาพระสงฆ์จากศรีลังกามาสอนในประเทศไทยอีกด้วย ทำให้การศึกษาของสงฆ์มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากจากการอุปถัมภ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ได้ถวายความอุปถัมภ์พระสงฆ์ที่เรียนบาลีหรือพระไตรปิฎกและพระสงฆ์ที่เรียนจบพระไตรปิฎกจะได้รับการยกย่องจากพ่อขุนรามคำแหงเป็นพิเศษ และมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้แตกฉานในพุทธศาสนาอย่างมาก ทรงออกผนวชและโปรดให้ใช้สถานที่ในพระราชวังเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร พระองค์ได้ทรงแต่งคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงเป็นภาษาไทยได้ระบุชื่อคัมภีร์บาลีที่มาของเรื่องและเวลาดำเนินเรื่องจะยกภาษาบาลีเป็นอารัมภบทไปตลอดคัมภีร์ อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงให้การอุปถัมภ์เป็นสำคัญ

พระครูสันติธรรมาภิรต (บุญชัย สนติกโร), (2557) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 15” พบว่า รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ภาค 15 ที่

พัฒนาแล้ว คือมีการวางแผนกระบวนการ ดำเนินงานที่ส่งเสริมคุณภาพของพระสังฆาธิการทุกระดับชั้นที่ชัดเจน การจัดองค์กรใช้ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และกติกาเดียวกัน ส่งบุคลากรไปศึกษาทำงานด้านต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้มีวิสัยทัศน์ ประสบการณ์ คุณภาพ และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน น าระเบียบกฎหมายของคณะสงฆ์ และ ของภาครัฐไปสร้างกติกาในการปฏิบัติภารกิจร่วมกัน และมีคณะกรรมการ กกับดูแลแต่ละฝ่ายอย่าง ใกล้ชิด

ไพโรจน์ ดวงศรี, (2558) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบโครงสร้างองค์การ และบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการ ที่มีผลต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์” พบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้ ยึดถือปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535 ในเรื่องหน้าที่และอำนาจของพระสังฆาธิการ 6 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ 3) แนวทางในการแก้ปัญหาและอุปสรรค มหาเถร สมาคม ซึ่งถือว่าเป็นผู้บริหารระดับสูงขององค์การจะต้องมีใจกว้างยอมรับความคิดเห็นหลักการบริหาร สมัยใหม่ที่ไม่ขัดกับพระธรรมวินัย ควรรับฟังปัญหาของผู้ใต้บังคับบัญชาระดับล่าง ควรออกตรวจงานตาม เขตปกครองของตนให้สม่ำเสมอ พบปัญหาต้องแก้จริงจัง ตลอดถึงสื่อมวลชนและพุทธศาสนิกชนทุก คนจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ทุกคนล้วนมีหน้าที่ในการปกป้องรักษา เชิดชู ส่งเสริมและร่วมแก้ไขปัญหา องค์การคณะสงฆ์ด้วย

พรชัย พิณพวงษ์, (2560) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการสร้างเครือข่ายขององค์กรพุทธโลก” พบว่า องค์ประกอบของการสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย 1) สมาชิกต้องรู้จักรับรู้ข้อมูลที่เหมือนกัน (Common Perception) 2) สมาชิกต้องมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) 3) การมีความสนใจร่วมกัน หรือคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกเครือข่าย (Mutual interests) 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (Stakeholders Participation) 5) มีการเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกัน (Complementary Relationship) 6) มีการเกื้อหนุนพึ่งพากัน (Interdependence) 7) การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) เมื่อวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายขององค์กรพุทธโลก ทั้ง 3 องค์กร คือ องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พสล.) สภาสากลวันวิสาขบูชาโลก (สสวล.) ทำงานร่วมกับสมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ (สมพน.) และ องค์การพุทธโลก (พล.) พบว่าในทุกองค์กร เป็นเครือข่ายประเด็นกิจกรรม และ เป็นเครือข่ายจัดตั้ง ทุกเครือข่ายมีสมาชิกองค์กรพุทธ และชาวพุทธที่หลากหลาย มีชีวิตชีวา มีสำนักงานใหญ่เป็นศูนย์กลางประสานงานการ และ มีผู้ประสานงานที่ชัดเจน สำหรับรูปแบบการสร้างเครือข่ายขององค์กรพุทธโลก มีองค์ประกอบ 8 ด้านคือ ทศนคติที่ดี (Attitude) มีการเรียนรู้พัฒนา (Learning) สร้างคุณค่าความเป็นผู้นำ (Leadership) ดำรงอัตลักษณ์ (Identity) จัดหนักกิจกรรม (Activities) คำจุนสนับสนุน (Nurture) มุ่งมั่นรับผิดชอบ (Commitment) ทุกองค์ประกอบเท่าเทียมกัน (Equality) หรือ รูปแบบพันธมิตร (ALLIANCE MODEL)

พระมหาสัญญา ขนติธมโม (ตรีสวัสดิ์), (2560) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต” พบว่า รูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยที่ควรจะเป็นในอนาคต คณะสงฆ์ต้องปฏิรูประบบโครงสร้างการปกครองและมีแผนยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา โดยมีพระธรรมวินัย

เป็นหลักในการปฏิบัติ ระบบการปกครองควรมีการกระจายอำนาจให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมมากขึ้น มหาเถรสมาคมก็ควรมีหน่วยงานที่เป็นระดับรองลงมาตั้งเป็นคณะกรรมการสังฆสภาบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อให้งานคณะสงฆ์ดำเนินไปอย่างมีระบบไม่ล่าช้า การแต่งตั้งพระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ ก็ควรให้พระสงฆ์ที่อยู่ในเขตนั้น ๆ ได้มีโอกาสคัดเลือกผู้นำของตนมากขึ้น ควรตั้งสำนักงานเจ้าคณะผู้ปกครองทุกระดับที่ถาวร การพิจารณาหรือตัดสินอธิกรณ์ของสงฆ์ก็ควรมีหน่วยงานที่มีความแตกต่างพระธรรมวินัยและกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และควรตระหนักถึงแนวทางป้องกันภัยของพระพุทธศาสนาอันจะพึงมีในอนาคตเพื่อความดำรงมั่นแห่งพระพุทธศาสนา

พระครูสุตานุยุต (บัณฑิต สุนาโค), (2560) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาสมรรถนะของเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 2” พบว่า นำเสนอการพัฒนาสมรรถนะของเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 2 พบว่า เจ้าอาวาสต้องเรียนรู้กฎหมายคณะสงฆ์ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ มติ และประกาศมหาเถรสมาคมด้านการปกครอง ทั้ง 6 ด้านเพื่อนำเสนอการพัฒนาสมรรถนะของเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค 2

สุริยนต์ น้อยสงวน, (2560) ได้ทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ” พบว่า รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ พระสงฆ์ต้องอาศัยหลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนาที่สำคัญคือ ไตรสิกขา พรหมวิหาร เป็นต้น โดยพระสงฆ์ควรมีรูปแบบการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในส่วนที่สังคมคาดหวังไว้ทั้ง 2 นัย คือ การสงเคราะห์ทางวัตถุและสงเคราะห์ทางจิตใจไปพร้อมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายอันจะนำไปสู่การพัฒนาและบูรณาการสังคมอย่างยั่งยืนถาวร ต้องพัฒนาคุณภาพจิตใจ พัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ เพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ย่อมนำประโยชน์สุขอย่างสูงสุดมาสู่สังคมไทยสืบไป

อุบล อุตร, (2560) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสด้านการบริหารการศึกษา” พบว่า การพัฒนารูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ด้านการบริหารการศึกษา มีส่วนประกอบของรูปแบบ 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนนาประกอบด้วย 1) หลักการ 2) สภาพแวดล้อม 3) วัตถุประสงค์ ส่วนที่ 2 กระบวนการ ประกอบด้วย 1) องค์ประกอบสมรรถนะ 2) วิธีการพัฒนาสมรรถนะ 3) หลักการบริหารการศึกษา และส่วนที่ 3 การนำรูปแบบไปใช้ ประกอบด้วย 1) การเตรียมการเรียนการสอน 2) การติดตามการดำเนินการ 3) การประเมินผล ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาสมรรถนะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ด้านการบริหารการศึกษา ความเหมาะสมของรูปแบบภาพรวมอยู่ในระดับมาก ควรนำ CPEA MODEL มาใช้ในการพัฒนาสมรรถนะบริหารการศึกษา

เสาวรณย์ ดีล้วน, (2564) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี” พบว่า บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระภิกษุส่วนใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี มีความคิดเห็นในด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา

สงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมากทุกด้าน และผลการเปรียบเทียบบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี ทดสอบโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล เมื่อจำแนกตามอายุ จำนวนพรรษา และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมมีความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกันที่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และระดับ .001 เมื่อจำแนก ตามวุฒิการศึกษาทางโลก พบว่า แตกต่างกันในทุกด้าน ส่วนการจำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรมพบว่าไม่แตกต่างกัน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การบริหารมีความสำคัญ คือ เป็นการทำงานกับคนและโดยอาศัยคน การบริหารทำให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์กร การบริหารเป็นการสมดุระหว่างประสิทธิภาพและประสิทธิผล การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด การบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเนเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง และสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น ซึ่งการบริหารนั้นต้องอาศัยหลายวิธีการ เช่น หลัก “POSDC” และเกี่ยวข้อง กับหลายทฤษฎี เช่น ทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ทฤษฎีองค์กร (Organization Theory) ทฤษฎีพฤติกรรมองค์กร (Organization Behavior) ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร (Resource-based Theory) เป็นต้น

การบริหารคณะสงฆ์ไทย แบ่งเป็นด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษา สงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งในปัจจุบันอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคมโดยมีอำนาจตามกฎหมายไทย การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารงานให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อให้กฎหมายคณะสงฆ์ ระเบียบ ข้อบังคับ และกติกาด่าง ๆ ใช้ได้เหมาะสมกับโลกที่เปลี่ยนแปลงไป การบริหารคณะสงฆ์ได้จัดส่วนแบ่งออกเป็นการบริหารในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยเฉพาะในส่วนภูมิภาคระดับจังหวัด เช่น คณะสงฆ์จังหวัดเลยควรที่จะมีการนำเสนอรูปแบบการบริหารคณะสงฆ์ จังหวัดเลยที่เหมาะสมกับปัจจุบัน จากเอกสารหลักฐานที่ศึกษาค้นคว้ามา ยังไม่มีการเสนอข้อมูลในหัวข้อดังกล่าว จึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจที่จะนำเสนอเพื่อเป็นการพัฒนาคณะสงฆ์จังหวัดเลยให้ดียิ่งขึ้นไปอีก

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะที่สำคัญไว้ ดังต่อไปนี้

รูปแบบ หมายถึง องค์ความรู้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลยที่เกิดจากการศึกษาอย่างรอบด้านเพื่อให้เหมาะสมกับเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปและบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายของคณะสงฆ์จังหวัดเลย โดยอาศัยธรรมวินัย และกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และมติ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

คณะสงฆ์จังหวัดเลย หมายถึง กลุ่มพระภิกษุจำนวนหนึ่งที่ถูกกำหนดขึ้นโดยพระธรรมวินัย และกฎหมายของประเทศไทย ซึ่งมีหน้าที่บริหารคณะสงฆ์จังหวัดเลยให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และรุ่งเรือง

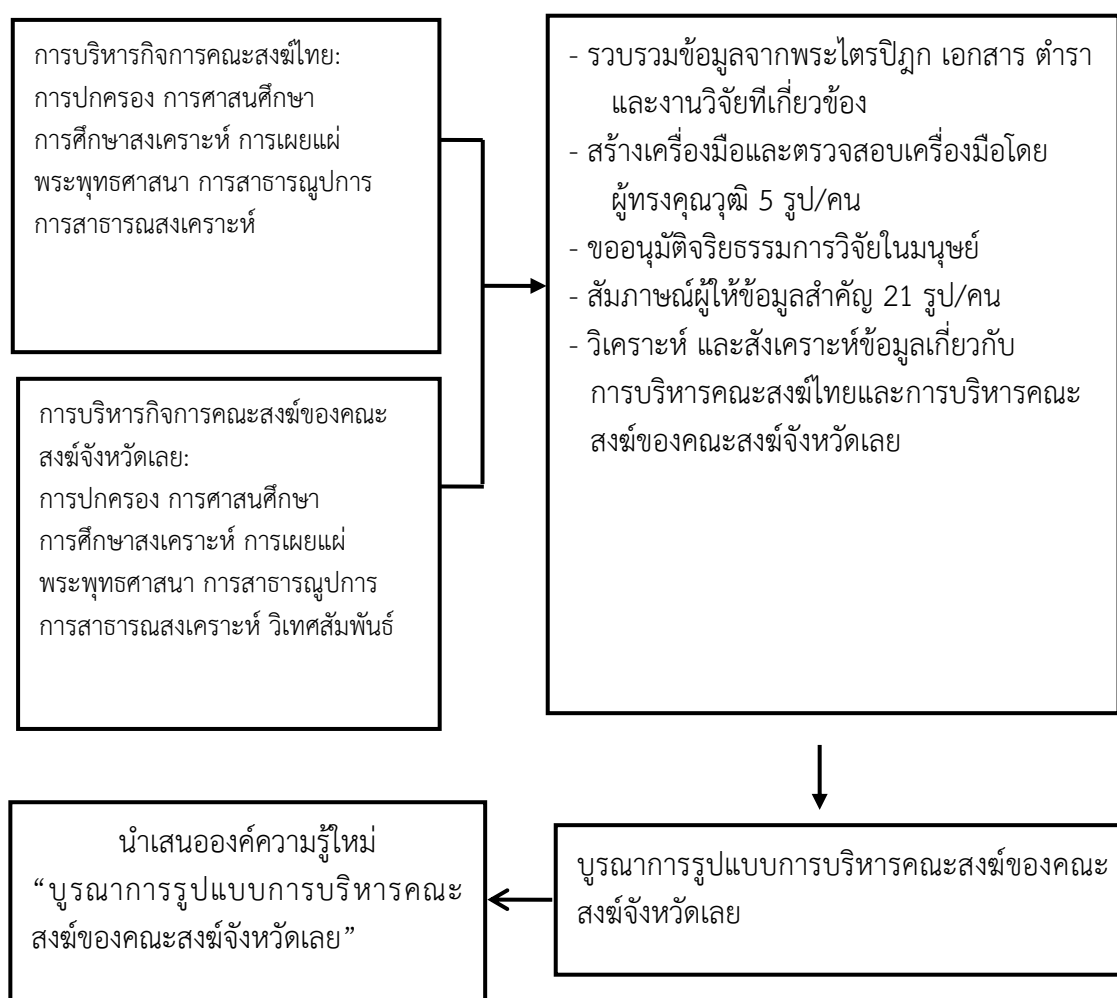
การบริหาร หมายถึง การขับเคลื่อนงานของคณะสงฆ์ให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง ให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยอาศัยคณะสงฆ์เป็นหลัก รวมถึงพุทธบริษัท วัสดุอุปกรณ์งบประมาณ รวมทั้งเทคนิคการบริหารงาน

กิจการคณะสงฆ์ หมายถึง งานของคณะสงฆ์ที่ควรกระทำ ที่ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ควรถือเป็นหน้าที่ต้องปฏิบัติ เพราะเป็นกิจการขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ทุกส่วนและทุกชั้นตามกฎหมายกำหนด

บูรณาการบริหาร หมายถึง การเชื่อมโยงหรือประสานงานด้านการบริหารจากหลายฝ่าย หลายระบบ หรือหลายกระบวนการเข้าด้วยกันอย่างมีระบบและเป็นองค์รวม เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ลดความซ้ำซ้อน และสามารถตอบสนองเป้าหมายหรือภารกิจที่วางไว้ได้อย่างครบถ้วน

1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัยไว้ดังนี้

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” ในบทนี้จะได้กล่าวถึง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย ที่ได้จากการศึกษาเนื้อหาจากเอกสาร เพื่อค้นหาองค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เริ่มศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้าเพราะจะได้เห็นหลักการและพัฒนาการของการบริหารคณะสงฆ์เพื่อจะได้เชื่อมโยงกับการบริหารของคณะสงฆ์ไทย และคณะสงฆ์จังหวัดเลย มีหัวข้อดังต่อไปนี้

- 2.1 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า
 - 2.2 แนวคิดและทฤษฎีการบริหาร
 - 2.3 แนวคิดการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย
 - 2.4 ประวัติการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย
 - 2.5 กฎ ระเบียบ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย
 - 2.6 สรุป
- โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า

2.1.1 ความหมายการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า

การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ คือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่ปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดพระสงฆ์ขึ้นถือเป็นสมาชิกใหม่ในพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธเจ้าต้องบริหารคณะสงฆ์แล้ว

คำว่า บริหาร ตรงกับภาษาบาลีว่า “ปริหร” เป็นคำที่แสดงความหมายถึงลักษณะของการปกครองว่าเป็นการนำสังคม หรือ หมู่คณะให้ดำเนินไปโดยสมบูรณ์ นำหมู่คณะให้พัฒนาไปพร้อมกัน “ปริหร” อาจบ่งความหมายถึงการแบ่งงาน การกระจายอำนาจ หรือการที่สมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมในการปกครองหมู่คณะก็ได้ ในพระไตรปิฎกมักจะใช้คำว่า “ปริหร” กับกลุ่มสังคม (พระมหาธรรมรัต อริยธมโม, 2542, หน้า 212)

บริหาร มาจากคำบาลีสองคำ คือ ปริ และ हर เป็นปริหารย หรือปริหาริก แปลว่า นำไปรอบด้าน รอบคอบ รอบทิศทาง เป็นหลักการในการใช้ปัญญา ความรู้ สติ ความระลึกได้ วิริยะ ความเพียร ความสามารถจนถึงความชำนาญในภารกิจเหล่านั้น (พระเทพดิลก, 2553, หน้า 1) การบริหาร คือ ดูแล รักษา ปกครอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2543, หน้า 134) ขึ้นอยู่กับการจะใช้คำว่าบริหารไปในแง่ใด ในงานวิจัยนี้ใช้กับบุคคล คือการบริหารงานบุคคลในองค์กรพระพุทธศาสนาเน้นที่พระภิกษุโดยเฉพาะเพื่อการนำไปสู่การพัฒนาด้านกาย ศีล สมาธิ และปัญญา ตามอุดมคติคือการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

บุคคล 4 ประเภท ที่สำคัญในพุทธศาสนา หรือเรียกว่า บริษัท 4 (อง.จตุกก. 21/129/197-198) คือ (1) ภิกษุบริษัท (2) ภิกษุณีบริษัท (3) อุบาสกบริษัท และ (4) อุบาสิกาบริษัท ยังมีสามเณรและสามเณรีอีกด้วย งานวิจัยนี้เน้นที่การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้าเน้นที่คณะสงฆ์

หลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามแนวคิดทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับหลักการบริหาร มีคุณค่ามากกว่าสองพันห้าร้อยกว่าปี จะเห็นได้ว่าปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมาเรื่อย แม้จะอยู่ในสมัยที่พระพุทธเจ้ามีพระชนม์ชีพอยู่ก็ตามต้องปรับให้เข้ากับบริบทของอินเดียสมัยนั้น เมื่อองค์ทรงพระศาสนาเจริญเติบโต มีพระภิกษุจำนวนมากเกินกว่าที่พระพุทธเจ้าจะทรงดูแลได้ทั่วถึง จึงมอบอำนาจหน้าที่ให้พระสงฆ์ดูแลปกครองกันเอง โดยให้เคารพนับถือกันตามลำดับอาวุโส พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งในฐานะธรรมราชา (อง.ทก. 20/14/155) ทรงปกครองแบบพ่อปกครองลูก หรืออาจารย์ปกครองศิษย์ ถือความสุจริตใจเป็นพื้นฐาน และพระพุทธองค์ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ เป็นสามัคคีธรรม ซึ่งเรียกว่าสังฆาธิปไตย (พระมหาวิชัย ปุณฺณโก, 2542, หน้า 40 - 47) ทรงวางระเบียบข้อปฏิบัติร่วมกันที่เรียกว่าพระธรรมวินัย เป็นบรรทัดฐานสำหรับยึดถือร่วมกัน พระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ จึงเป็นการจัดตั้งและการจัดองค์กร คณะสงฆ์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้มีการปฏิบัติพัฒนาให้เข้าถึงธรรม ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการบริหาร คือการดูแล รักษา ปกครองสงฆ์มิว่าตลุมประสงฆ์เพื่อสละตนเองออกจากทุกข์ทั้งปวง และทำพระนิพพานให้แจ้ง

จากที่กล่าวมาข้างต้น กล่าวได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า หมายถึง การดูแล รักษา ปกครองกิจการคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้าในด้านการปกครอง ศาสนศึกษา การสงเคราะห์ และการเผยแผ่ธรรม

2.1.2 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า

1. ด้านการปกครอง

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ปกครองด้วยพระองค์เอง ด้วยความที่พระองค์ทรงเป็นพระบรมศาสดาผู้ทรงให้กำเนิดสาวกที่เป็นสมาชิกของคณะสงฆ์ภายหลังรูปแบบการปกครองจึงค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงและพัฒนาการไปตามลำดับตามจำนวนของพระสงฆ์สาวกซึ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป และตามช่วงเวลาที่เหมาะสม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ปกครองด้วยพระองค์เอง

การปกครองของคณะสงฆ์ในช่วงต้นพุทธกาล มีลักษณะการปกครองแบบธรรมชาติดีเหมือนพ่อแม่ปกครองดูแลลูก เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ปกครองด้วยพระองค์เอง ด้วยความที่พระองค์ทรงเป็นพระบรมศาสดาผู้ทรงให้กำเนิดสาวกผู้เป็นสมาชิกของคณะสงฆ์ แม้จะมีพระสงฆ์สาวกซึ่งเป็นพระอรหันต์จาริกออกไปเผยแผ่พระสัทธรรมยังสถานที่ต่าง ๆ ในชมพูทวีปแล้ว แต่เมื่อมีกิจกรรมอันจำเป็นหรือมีปัญหาสำคัญใด ๆ เกิดขึ้นและอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมคณะสงฆ์หรือตัวพระสงฆ์สาวกเองในสถานที่ที่จาริกไปนั้น ไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ที่ห่างไกลเพียงใดก็ตามพระสงฆ์สาวกเหล่านั้นก็จะต้องเดินทางกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อกราบทูลให้ทรงทราบถึงปัญหาและให้ทรงตัดสินพระทัยเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ หรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น แม้บางสถานที่จะมีพระสงฆ์สาวกผู้ใหญ่คอยดูแลตัดสินใจอยู่แล้ว แต่การตัดสินใจในเรื่องสำคัญก็ยังคงขึ้นตรงต่อพระพุทธเจ้าอยู่แน่นอน (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2541, หน้า 25-26) จึงกล่าวได้ว่าพระองค์ทรงเป็นศูนย์กลางการปกครองและมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนการชี้แนะแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างของ

คณะสงฆ์(อริยเทพ ฬาทำ, 2551, หน้า 59-61) อย่างไรก็ตาม ช่วงต้นพุทธกาล ในแง่ของการใช้อำนาจทางการปกครอง พระพุทธเจ้าก็ยังมิได้วางระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ใด ๆ สำหรับคณะสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์สาวกในช่วงต้นพุทธกาลล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น จึงดำรงอยู่ร่วมกันเป็นสังคมด้วยสำนึกแห่งธรรมล้วน ๆ แต่ว่าเมื่อพระพุทธเจ้าทรงให้กำเนิดสังคมสงฆ์ขึ้นมาแล้ว ในเบื้องต้นทรงใช้อำนาจทางการบริหารโดยการส่งออกไปเผยแผ่พระสัทธรรมยังสถานที่ต่าง ๆ ตามสมควรเท่านั้น

ในช่วงต้นพุทธกาล เรื่องการรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นศูนย์กลางการปกครองของพระพุทธเจ้าได้อย่างชัดเจน เมื่อมีกุลบุตรผู้มีความศรัทธาต้องการจะออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์สาวกซึ่งจาริกไปเผยแผ่ธรรมยังสถานที่ต่าง ๆ ก็จะต้องพากุลบุตรผู้มีความศรัทธาเหล่านั้นกลับมาบรรพชาอุปสมบทกับพระพุทธองค์ ไม่ว่าพระองค์จะประทับอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม (วิ.ม. 4/34/42) โดยจะทรงประทานการอุปสมบทให้ด้วยพระองค์เอง หากบุคคลใดได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วก็จะตรัสประทานอุปสมบทให้ว่า "เธอจงเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด" (วิ.ม. 4/28/36) แต่หากบุคคลใดยังไม่บรรลุเป็นพระอรหันต์ก็จะตรัสว่า "เธอจงเป็นภิกษุเถิด แล้วตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด" (วิ.ม. 4/18/25) ซึ่งชาวพุทธในสังคมไทยเรียกวิธีการอุปสมบทนี้ว่า "เอหิภิกขุอุปสัมปทา" ซึ่งเป็นการบวชที่สำเร็จด้วยอำนาจของบุคคลคือพระศาสดา(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2541, หน้า 3) เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุเรียบร้อยแล้ว ก็จะทรงให้จาริกออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังสถานที่ต่าง ๆ ต่อไป

ในช่วงต้นพุทธกาล สมาชิกของสังคมสงฆ์ส่วนมากเป็นพระอรหันต์ จึงไม่มีปัญหาเรื่องการประพฤติปฏิบัติตนที่ไม่เหมาะสม ต่อมาเมื่อพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้ามีจำนวนมากขึ้น แต่บุคคลซึ่งเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์นี้มีความหลากหลาย เนื่องจากมาจากคนซึ่งมีพื้นฐานทางด้านฐานะการศึกษา อาชีพ ชาติตระกูล และวรรณะ ตลอดจนความเชื่อแตกต่างกัน การเข้ามาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมสงฆ์ แม้จะไม่มีแบ่งชนชั้นวรรณะแล้วเพราะทุกคนเป็นสมณคากยบุตรเสมอเหมือนกันหมด (อง.อ.อุฎฺฐก. 23/19/250) แต่ระดับความคิดจิตใจและความประพฤติยังคงมีความแตกต่างกันอยู่ เพราะฉะนั้น จึงมักจะปรากฏว่ามีพระภิกษุบางรูปหรือจำนวนหนึ่งที่มีพฤติกรรมซึ่งสังคมสมัยนั้นติเตียนและไม่ก่อให้เกิดความศรัทธาแก่คนทั่วไป เมื่อมีเรื่องร้องเรียนมายังพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์เพื่อสอบสวนเรื่องราวต่าง ๆ เหมือนกับการใช้อำนาจตุลาการในสังคมทางการเมือง เมื่อสอบสวนแล้วทรงเห็นว่าพฤติกรรมดังกล่าวไม่เหมาะสมกับพระภิกษุผู้เป็นสมณคากยบุตร จึงจะทรงบัญญัติพระวินัยซึ่งเรียกว่า "สิกขาบท" ขึ้นท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ แล้วสงฆ์ก็จะนำไปศึกษาและประพฤติปฏิบัติตามความเหมาะสมกันไป เพราะฉะนั้นพระวินัยจึงเสมือนกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญสำหรับสังคมสงฆ์ซึ่งเป็นกรอบหรือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้อง

การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นดังกล่าว แม้ว่าจะดูเหมือนกับการใช้อำนาจทางนิติบัญญัติในสังคมทางการเมือง แต่มันต่างกันตรงที่พระวินัยนั้นไม่ใช่กฎหมาย แต่เป็นเพียงข้อตกลงซึ่งยอมรับร่วมกันสำหรับใช้เป็นกรอบหรือแนวทางในการฝึกฝนอบรมตนเองในสังคมสงฆ์ และพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติพระวินัยไว้ล่วงหน้าโดยพลการ เนื่องจากทรงรับฟังความเห็นจากทุก ๆ

ฝ่ายในที่ประชุมสงฆ์ก่อนแล้วจึงจะทรงบัญญัติพระวินัยขึ้น อีกทั้งในการบัญญัติพระวินัยหรือการวางระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทุกครั้งพระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติขึ้นภายหลังจากมีผู้กระทำความผิดหรือกระทำการที่สังคมติเตียน เมื่อพิจารณาสอบสวนท่ามกลางสงฆ์แล้วและเห็นว่าการกระทำเช่นนั้นไม่เหมาะสม จึงบัญญัติพระวินัยขึ้นตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากกรณีต่าง ๆ เช่น ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งประพฤติหรือกระทำการใดสิ่งหนึ่งลงไปแล้วเกิดความเสียหายแก่คณะสงฆ์ เมื่อมีผู้ร้องเรียนมาหรือพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องราวนั้น ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์และทรงพิจารณาสอบสวนจากทุก ๆ ฝ่ายแล้ว เมื่อทรงเห็นว่าพฤติกรรมพระภิกษุนั้นไม่เหมาะสมกับสมณะศากยบุตรจริง ๆ เพื่อป้องกันมิให้พระภิกษุทั้งหลายประพฤติหรือกระทำเช่นนั้นอีก จึงทรงบัญญัติวินัยขึ้น โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ 10 ประการ ดังนี้ (วิ.มหา. 1/39/28-29)

- (1) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
- (2) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
- (3) เพื่อช่มบุคลผู้เกื้อยาก
- (4) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
- (5) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
- (6) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
- (7) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
- (8) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว
- (9) เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม
- (10) เพื่อเอื้อเพื่อวินัย (วิ.มหา. 1/39/28-29)

โดยสรุปการบัญญัติพระวินัยนี้ก็เพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันได้ดีมีความสงบสุข เพื่อให้สงฆ์พ้นจากมลทินกิเลสต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่บุคคลหรือประชาชนโดยทั่วไป และเพื่อส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติธรรมอันเป็นการดำรงพระศาสนาไว้ให้ยั่งยืนนาน เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่าการบัญญัติพระวินัยขึ้นนี้ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งประโยชน์ส่วนรวมและมีเป้าหมายที่ดีงาม มิได้บัญญัติพระวินัยเพื่อประโยชน์ส่วนพระองค์แต่อย่างใดเลย

ต่อมาหากมีพระภิกษุรูปใดละเมิดพระวินัยหรือสิกขาบทซึ่งทรงบัญญัติไว้แล้ว เมื่อทรงเรียกประชุมสงฆ์และสอบสวนแล้วเห็นว่าภิกษุรูปนั้นกระทำความผิดจริง ก็จะต้องลงโทษด้วยการปรับอาบัติแก่พระภิกษุรูปนั้น ตามความผิดอันเกิดจากการละเมิดสิกขาบทแต่ละข้อซึ่งทรงทรงบัญญัติไว้แล้ว โดยโทษมี 3 สถานคือ อย่างหนักคือขาดจากความเป็นภิกษุ อย่างกลางคือให้ภิกษุนั้นอยู่กรรมคือประพฤติชั่วด้อย่างหนึ่ง เพื่อทรมานตน และอย่างเบาคือให้ประจานตนต่อหน้าภิกษุด้วยกัน(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2541, หน้า 11)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ในการพิจารณาสอบสวนความประพฤติที่ไม่เหมาะสมของภิกษุและการบัญญัติพระวินัย แม้จะเป็นอำนาจและสิทธิ์ขาดของพระพุทธเจ้าแต่เพียงพระองค์เดียวเท่านั้นก็จริง แต่ก็ทรงรับฟังความคิดเห็นจากทุก ๆ ฝ่ายในที่ประชุมสงฆ์ ทั้งจากผู้ร้องเรียนและผู้ประพฤติตนไม่เหมาะสม โดยการสอบสวนอย่างโปร่งใสและเปิดเผย และในที่ประชุมสงฆ์นั้น ในบางกรณีก็ไม่ได้มีเฉพาะแต่ฝ่ายพระภิกษุเท่านั้น แต่ยังมีฝ่ายฆราวาสอีกด้วย ซึ่งขึ้นอยู่กับกรณี ต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นแตกต่างกันไปในแต่ละครั้ง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยขึ้น จึงเป็นที่ยอมรับจากทั้งพระสงฆ์

สาวกและฆราวาสโดยทั่วไป ดังนั้น ในการปกครองของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการบัญญัติหรือแก้ไขเพิ่มเติมพระวินัย แต่พระสงฆ์สาวกต่าง ๆ ไม่มีอำนาจเช่นนั้น เป็นเพียงผู้จะต้องนำพระวินัยซึ่งบัญญัติขึ้นโดยพระพุทธเจ้านั้นไปศึกษาฝึกอบรมตนเอง โดยการประพฤติปฏิบัติตามให้ถูกต้องในข้อที่ทรงอนุญาตและละเว้นในข้อที่ทรงห้ามไว้

ด้วยเหตุดังกล่าว พระวินัยจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของพระพุทธเจ้าในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมสงฆ์ เพื่อจะได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และนำไปสู่เป้าหมายอันดีงามในพระพุทธศาสนาซึ่งทรงแสดงไว้แล้ว ในขณะเดียวกันยังเป็นการสร้างรูปแบบให้พระสงฆ์สาวกทั้งหลายอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะหรือเป็นสงฆ์ อีกทั้งลักษณะดังกล่าวก็ยังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นศูนย์กลางการปกครองของพระพุทธเจ้าด้วย

นอกจากนี้ การบริหารจัดการคณะสงฆ์ในช่วงต้นพุทธกาล พระสงฆ์สาวกยังมีจำนวนน้อย และส่วนใหญ่ก็เป็นพระอรหันต์ซึ่งจาริกออกไปเผยแผ่พระสัทธรรมยังสถานที่ต่าง ๆ พระพุทธเจ้าจึงทรงดำเนินการบริหารจัดการคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เอง ทั้งเรื่องการรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ การถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ การส่งพระสงฆ์สาวกให้จาริกออกไปเผยแผ่ยังสถานที่ต่าง ๆ และการแต่งตั้งให้พระสงฆ์สาวกสำคัญ ๆ มีพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะในฐานะพระอัครสาวกเบื้องขวาและซ้ายเป็นต้น ให้ทำหน้าที่ต่าง ๆ แม้จะทรงแต่งตั้งพระสาวกสำคัญมาช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็นแล้ว แต่โดยส่วนใหญ่อำนาจสิทธิ์ขาดและการตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ๆ ก็ยังคงอยู่ที่พระพุทธเจ้าเป็นหลัก เนื่องจากยังทรงไม่ได้กระจายอำนาจออกไปยังพระสงฆ์สาวก

จากการที่พระพุทธเจ้าทรงเป็นศูนย์กลางของการปกครองดังกล่าว พระองค์จึงทรงเป็นผู้ปกครองเช่นเดียวกับพระราชาที่ปกครองประชาชนในสังคมทางการเมือง แต่ทรงเป็นผู้ปกครองในสังคมสงฆ์เท่านั้น ในฐานะที่ทรงเป็นผู้ค้นพบและเผยแผ่พระสัทธรรมออกไปจนมีพระสงฆ์สาวกจำนวนมาก จึงทรงสามารถตัดสินใจพระทัยในการปกครองการบริหารคณะสงฆ์ การสอบสวนลงโทษภิกษุผู้กระทำความผิด และการบัญญัติสิกขาบทหรือการกำหนดวางระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อให้พระสงฆ์สาวกปฏิบัติให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อประโยชน์และความสงบสุขของสังคมสงฆ์ โดยอาศัยอำนาจแห่งธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบนั่นเอง ซึ่งเป็นเป้าหมายและเป็นหลักในการดำเนินนโยบายหรือตัดสินใจพระทัยในเรื่องต่าง ๆ ในการเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เอง พระพุทธเจ้าจึงทรงเป็นธรรมราชา คือเป็นพระราชาโดยธรรม หรือเป็นพระราชาแห่งธรรม (พระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2526, หน้า 42) ดังนั้นการปกครองคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เองของพระพุทธเจ้า จึงไม่มีปัญหาหรือเกิดความขัดแย้งในเรื่องของการใช้อำนาจดังเช่นในสังคมทางการเมือง

2. พระสงฆ์สาวกเป็นผู้ปกครอง

จากการที่พระสงฆ์สาวกจำนวนหนึ่งซึ่งพระพุทธเจ้าทรงส่งออกไปเผยแผ่ พระสัทธรรมแล้ว ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่ ทำให้กุลบุตรจากสถานที่ต่าง ๆ มีความศรัทธาประสงค์จะออกบวชเป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์สาวกแต่ละท่านจึงพากุลบุตรเหล่านั้นเดินทางจากสถานที่ต่าง ๆ มาด้วยความลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสถานที่ที่ห่างไกลและทุรกันดาร เพื่อให้พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ และพระพุทธเจ้าทรงเห็นความยากลำบากในการเดินทางของพระสงฆ์สาวกและกุลบุตรผู้มีความประสงค์จะออกบวชซึ่งอยู่ในสถานที่ที่ห่างไกลและทุรกันดารเหล่านั้น จึง

ประธานอนุญาตให้พระสงฆ์สาวกเหล่านั้นทำหน้าที่บวชกุลบุตรผู้อยู่ในสถานที่ที่ห่างไกลและ
 ทุรกันดารได้ด้วยการให้บรรพชาอุปสมบทโดยการให้ไตรสรณคมน์คือการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ
 (วิ.ม. 4/34/42-43)

ซึ่งชาวพุทธในสังคมไทยเรียกการอุปสมบทด้วยวิธีนี้ว่า “ติสรณคมนุปสัมปทา” ซึ่งเป็น
 การบวชที่สำเร็จด้วยอำนาจของบุคคลคือพระสาวก (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณ
 วโรรส, 2541, หน้า 3)

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงเป็นที่มาของรูปแบบการปกครองซึ่งมีพระสงฆ์สาวกเป็นผู้ปกครอง
 รองลงมาจากที่พระพุทธเจ้าทรงปกครองด้วยพระองค์เอง จากเดิมที่พระองค์ทรงเป็นศูนย์กลาง
 อำนาจในการตัดสินใจทุกเรื่อง ซึ่งรวมถึงเรื่องการรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์ด้วย แต่
 การกระจายอำนาจไปให้พระสงฆ์สาวกซึ่งจาริกออกไปเผยแผ่พระสัทธรรม ให้มีอำนาจตัดสินใจวช
 ให้แก่กุลบุตรผู้มีความศรัทธาจะออกบวชได้แทนพระองค์ ทำให้พระสงฆ์สาวกเหล่านั้นเป็นผู้ปกครองซึ่ง
 มีความชัดเจนมากขึ้น ในฐานะเป็นผู้ให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรผู้มีความศรัทธาในการออกบวช เมื่อ
 บวชให้แล้วก็ต้องเป็นผู้มีหน้าที่ดูแลกุลบุตรผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ของสังคมสงฆ์ได้โดยตรงและยัง
 เป็นการช่วยแบ่งเบาภาระให้พระพุทธเจ้าด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้พระภิกษุบางส่วนจะได้รับการบวชมาจากพระสงฆ์สาวกซึ่งพระพุทธเจ้า
 ทรงส่งออกไปเผยแผ่พระสัทธรรม แต่พระภิกษุเหล่านั้นก็ไม่ได้ตัดขาดจากพระพุทธเจ้าอย่างสิ้นเชิง
 เพราะอย่างยิ่งคงอยู่ภายใต้การปกครองของพระพุทธเจ้าด้วยเช่นเดียวกัน เนื่องจากพระภิกษุที่พระสงฆ์
 สาวกต่าง ๆ บวชให้นั้น ก็ยังอยู่ภายใต้พระธรรมวินัยอันเดียวกันของพระพุทธเจ้า จึงมีความเป็น
 พระภิกษุเสมอเหมือนกับพระภิกษุที่พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ทุกประการ และพระพุทธเจ้าก็ยังคงเป็น
 ศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมที่สำคัญต่าง ๆ ดังเดิม ดังนั้น แม้ว่าพระสงฆ์สาวกจะมีบทบาทในการ
 ปกครองแล้ว แต่ก็มีบทบาทในบางเรื่องเท่านั้นคือสามารถบวชให้กุลบุตรได้และคอยปกครองดูแลให้
 ดำรงตนอยู่ได้ภายใต้พระธรรมวินัยอันเดียวกัน

จากที่กล่าวมา การที่พระพุทธเจ้าทรงเปิดโอกาสด้วยการประธานอนุญาตให้พระสงฆ์สาวก
 ต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการปกครอง โดยสามารถตัดสินใจรับบุคคลเข้ามาเป็นสมาชิก
 ของสังคมสงฆ์ได้ตามที่เห็นสมควรดังกล่าว จึงสะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงพร้อมที่จะ
 เปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ไปตามความเหมาะสมของเวลาและสภาพการณ์ต่าง ๆ โดย
 มิได้ดำรงผูกขาดอำนาจทุกประการไว้แต่เพียงพระองค์เดียว แต่กลับทรงผ่อนคลายเป็นไปตามเวลาและ
 สภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสะดวกและความคล่องตัวในการเผยแผ่
 พระสัทธรรมออกไปให้ได้อย่างกว้างขวาง อันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้คนจำนวนมากตาม
 วัตถุประสงค์ซึ่งทรงวางไว้ เพราะฉะนั้น พระสงฆ์สาวกที่ออกไปเผยแผ่ยังสถานที่ต่าง ๆ จึงเป็นกำลัง
 สำคัญทั้งในด้านการเผยแผ่พระสัทธรรมและการปกครองดูแลหมู่คณะให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

3. สงฆ์เป็นผู้ปกครอง

คำว่า “สงฆ์” หรือ “สังฆะ” เป็นคำที่มีอยู่แล้วก่อนพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วเผย
 แผ่พระสัทธรรมออกไปจนทรงสามารถตั้งกลุ่มคนเพื่อเป็นแบบอย่างสำหรับผู้ประพฤติธรรมขึ้นได้ จึง
 ทรงนำคำว่า “สงฆ์” มาใช้เรียกกลุ่มคนดังกล่าว คำว่า “สงฆ์” นี้แปลว่า หมู่หรือชุมชน หมู่หรือชุมชน
 ที่จะเป็นสงฆ์ ก็คือหมู่หรือชุมชนที่มีการจัดตั้งวางระเบียบเป็นอย่างดีมีอุดมคติ มีจุดมุ่งหมายว่า

จะอยู่ร่วมกันด้วยความสงบ เพื่อประพฤติปฏิบัติกระทำสิ่งที่ดีงาม อย่างพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ก็คือชุมชนที่อยู่ร่วมกันเพื่อเจริญไตรสิกขา เพื่อจะได้ฝึกฝนตนให้เจริญงอกงามขึ้นในศีล สมาธิ ปัญญา (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2545, หน้า 3)

หากพิจารณาคำว่า “สงฆ์” ในพระพุทธศาสนาในความหมายซึ่งเข้าใจกันโดยทั่วไป หมายถึง กลุ่มผู้สมัครเข้ามาประพฤติดำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าเป็นกลุ่มนักบวชเพศชายเรียกว่า ภิกษุสงฆ์ ถ้าเป็นกลุ่มนักบวชเพศหญิงก็เรียกว่าภิกษุณีสงฆ์ (สมมติพล เนตรนิมิตร, 2553, หน้า 39) อย่างไรก็ตาม คำว่า “สงฆ์” ยังมีความหมายกว้างออกไปอีก กล่าวคือ คำว่า “สงฆ์” หมายถึง หมู่สาวกของพระพุทธเจ้าซึ่งเรียกว่าสาวกสงฆ์ ดังคำสวดในสังฆคุณ ประกอบด้วยคูปบุรุษ 4 คู่ หรือ อริยบุคคล 8 เริ่มตั้งแต่พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลคู่ 1 พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผลคู่ 1 พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผลคู่ 1 พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค และพระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผลคู่ 1 สงฆ์เหล่านี้รวมเรียกว่า “อริยสงฆ์” หรือ “ทักษิณียบุคคล” คือบุคคลผู้ควรแก่ทักษิณา และปรากฏว่า “อริยสงฆ์” เหล่านี้มีทั้งบุคคลผู้เป็นบรรพชิตและเป็นคฤหัสถ์ และต่างจาก “สงฆ์” อีกประเภทหนึ่งคือ “ภิกษุสงฆ์” คือหมู่แห่งภิกษุหรือชุมชนภิกษุหมู่หนึ่งตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ซึ่งสามารถประกอบสังฆกรรมต่าง ๆ ได้ตามกำหนดทางพระวินัย เรียกว่า “สมมติสงฆ์” (ที.ปา. 11/333/341)

จากความหมายดังกล่าว การให้สงฆ์เป็นผู้ปกครองจึงไม่ได้หมายถึงการให้อริยสงฆ์ ภิกษุสงฆ์ หรือภิกษุณีสงฆ์เพียงรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้ปกครอง แต่การให้สงฆ์เป็นผู้ปกครองนั้น หมายถึง การให้กลุ่มบุคคลผู้เป็นบรรพชิตคือภิกษุสงฆ์หรือภิกษุณีสงฆ์จำนวนตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ซึ่งอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะในสถานที่ต่าง ๆ มีวัดและอารามเป็นต้น เพื่อดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น ได้ช่วยกันดำเนินการกิจกรรมอันสำคัญต่าง ๆ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี เนื่องจากทรงประสงค์จะทรงมอบการปกครองคณะไว้แก่สงฆ์ ไม่ทรงประสงค์ปล่อยให้อยู่กันอย่างเป็นอิสระ จึงทรงอนุญาตให้สงฆ์เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อันเนื่องด้วยการปกครองคณะ มีการบวชให้กุลบุตร เป็นต้น (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2541, หน้า 214)

หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่แล้ว เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในภายหลังก็ไม่ทรงแทรกแซงอำนาจของสงฆ์ เพราะท่านนอกจากจะทรงเคารพธรรมแล้ว ยังทรงเคารพในสงฆ์ด้วยดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย การที่เราทราบการเชื่อเชื่อยของพรหมและสักการะ เคารพอาศัยธรรมที่เราตรัสรู้แล้วนั้นแลอยู่ เป็นการสมควรแก่เรา แต่เมื่อใดสงฆ์ประกอบด้วยความเป็นใหญ่ เมื่อนั้นเราก็มีความเคารพในสงฆ์”(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2541, หน้า 214) เพราะฉะนั้น จากพระดำรัสนี้ จึงสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงยอมรับอำนาจของสงฆ์ และอำนาจของสงฆ์นั้นก็มาจากรวมและวินัยที่พระองค์ทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้วนั่นเอง เพื่อให้สงฆ์ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง รูปแบบการปกครองที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่นี้ค่อย ๆ พัฒนาการขึ้นมา

จากการที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นความลำบากของพระสงฆ์สาวกผู้อยู่ในที่ห่างไกลทุรกันดาร และความจำเป็นที่จะต้องมีการบัญญัติพระวินัย เนื่องจากมีภิกษุบางรูปประพฤติดนไม่เหมาะสมจนสังคมติเตียนซึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัวของพระพุทธศาสนานั้นเองซึ่งทำให้เกิดความจำเป็นที่

จะต้องให้พระสงฆ์สาวกดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันซึ่งเรียกว่า “สังฆกรรม” เนื่องจากพระพุทธองค์มิได้เสด็จอยู่ในเวลานั้นและอาจเป็นความจำเป็นซึ่งทรงเล็งเห็นถึงอนาคตของพระศาสนาเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วด้วยก็เป็นได้ (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2540, หน้า 98) ดังนั้น การมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ถือได้ว่าเป็นการมอบภาระหน้าที่ให้ช่วยกันดูแลปกครองกันเองและยังต้องช่วยกันกลั่นกรองบุคคลผู้จะเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุแล้วอยู่ร่วมกันในสังคมสงฆ์แทนพระพุทธเจ้าด้วย

สังฆกรรมคือกรรมที่สงฆ์พึงทำหรือกิจที่พึงทำโดยที่ประชุมสงฆ์มี 4 อย่าง คือ(วิ.ป. 8/482/701)

(1) อปโลกนกรรม กรรมที่ทำเพียงด้วยบอกกันในที่ประชุมสงฆ์ ไม่ต้องตั้งญัตติและไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น การแจ้งการลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุ

(2) ญัตติกรรม กรรมที่ทำเพียงตั้งญัตติ ไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น อุโบสถและปวารณา

(3) ญัตติหุตยกรรม กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาหนึ่ง เช่น สมมติสีมา ให้ผ้ากฐิน

(4) ญัตติจตุตถกรรม กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนา 3 หน เช่น อุปสมบท ให้ปริวาส ให้นาค

อย่างไรก็ตาม การที่จะทำสังฆกรรมแต่ละอย่างดังที่กล่าวมาได้นั้น พระพุทธเจ้าก็ทรงกำหนดจำนวนภิกษุที่จะรวมกันเป็นสงฆ์แตกต่างกันไป คือ (วิ.มหา. 5/388/276)

(1) ภิกษุจำนวน 4 รูปขึ้นไป ทำสังฆกรรมได้ทุกอย่าง ยกเว้นปวารณา ให้ผ้ากฐิน อุปสมบท และอัฏฐาน เรียกว่า สงฆ์จตุรวรรค

(2) ภิกษุจำนวน 5 รูปขึ้นไปทำปวารณา ให้ผ้ากฐิน และอุปสมบทในปัจฉินทชนบทได้ เรียกว่า สงฆ์ปัญจวรรค

(3) ภิกษุจำนวน 10 รูปขึ้นไป ให้อุปสมบทในมัธยมชนบทได้ เรียกว่า สงฆ์ทศวรรค

(4) ภิกษุจำนวน 20 รูป ทำอัฏฐานได้ เรียกว่า สงฆ์วิศติวรรค

(5) ภิกษุเกินกว่า 20 รูปขึ้นไป ใช้ทำสังฆกรรมได้ทุกชนิด เรียกว่า สงฆ์อติเรกวิศติวรรค

การทำสังฆกรรมทุกอย่าง สงฆ์จะต้องดำเนินการในเขตแดนที่เป็นสถานที่สำหรับใช้ประชุมซึ่งเรียกว่า “สีมา” ซึ่งต้องไม่เล็กเกินไปจนไม่อาจให้ภิกษุ 21 รูปนั่งได้และไม่ใหญ่เกิน 3 โยชน์ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2541, หน้า 12-13.) นอกจากนี้ ในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ นั้น ต้องอาศัยมติในที่ประชุมสงฆ์ซึ่งจะต้องมีมติเป็นเอกฉันท์คือไม่มีเสียงคัดค้านจากภิกษุใดเลย หากมีภิกษุแม้รูปหนึ่งคัดค้านขึ้น สังฆกรรมนั้นถือว่าไม่สำเร็จ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภิกษุผู้เข้าประชุมทุกรูปมีสิทธิแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระจะคัดค้านหรือเห็นด้วยก็ได้ ถ้าไม่เห็นด้วยก็ให้แสดงอาการคัดค้านขึ้น แต่ถ้าเห็นด้วยจะใช้วิธีการนั่งนิ่ง ในกรณีที่มีผู้คัดค้านก็ต้องทำความเข้าใจกันจนกว่าจะยอมเห็นด้วย ถ้าผู้คัดค้านยังคงยืนกรานไม่เห็นด้วยสังฆกรรมนั้นย่อมไม่สมบูรณ์เพราะฉะนั้น มติของที่ประชุมจะต้องเป็นมติเอกฉันท์ คือเห็นสอดคล้องพร้อมเพรียงกันทุกรูป

จากลักษณะดังกล่าวจึงมองกันว่าการปกครองของสงฆ์นี้มีพัฒนาการมาจากรูปแบบการปกครองของรัฐต่าง ๆ ที่ปกครองด้วยรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมอันมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่การประชุมของเจ้าต่าง ๆ ในสันนิบาต ซึ่งไม่มีบุคคลใดเป็นผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดแต่เพียงผู้

เดียว แต่ให้ยอมรับผลจากการลงมติของที่ประชุม และเป็นรูปแบบการปกครองที่พระพุทธเจ้าทรงค้นเคย จึงทรงนำมาใช้ในการปกครองของสงฆ์ (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2538, หน้า 40)

นอกจากนี้ การปกครองของคณะสงฆ์มองได้ว่าเข้ากันได้หรือสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่นิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบัน (มรกต สิงห์แพทย์, 2522, หน้า 26-35) อันเนื่องมาจากลักษณะหลายประการด้วยกันของการปกครองของคณะสงฆ์ดังที่กล่าวมาคือ ความเป็นใหญ่ของสงฆ์ มีการประชุมและลงมติดัดสนใจร่วมกันในสัมาเหมือนกับสภา มีสิทธิเสรีภาพในการตัดสินใจ มีความเท่าเทียมกัน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในการปกครองของคณะสงฆ์ในครั้งพุทธกาล แม้ที่ประชุมจะมีอำนาจในการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี แต่ที่ประชุมสงฆ์ต่างจากการปกครองด้วยรูปแบบสามัคคีธรรมและประชาธิปไตยตรงที่ไม่สามารถตัดสินใจเพื่อกำหนดทิศทางความเป็นไปต่าง ๆ ของสังคมสงฆ์หรือออกนโยบายซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมสงฆ์ได้ เช่น การบัญญัติหรือการแก้ไขเพิ่มเติมพระวินัย เนื่องจากอำนาจดังกล่าวยังคงอยู่ที่พระพุทธเจ้า และคณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการให้กิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งบัญญัติไว้โดยพระพุทธเจ้าให้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดีภายใต้กรอบแห่งวินัยบัญญัตินั้น อีกทั้งการประชุมและลงมติดัดสนใจร่วมกัน ก็ต้องลงมตอย่างเป็นเอกฉันท์คือไม่มีบุคคลใดคัดค้านเลย ไม่ได้ถือเอาเสียงส่วนใหญ่ตามแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2540, หน้า 91-102)

สำหรับการประชุมสงฆ์นี้ แม้ว่าในเวลาประชุมสงฆ์ พระภิกษุทุกรูปมีสิทธิเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระจะเห็นด้วยหรือไม่ก็ได้ดังที่กล่าวมา แต่ก็ต้องมีผู้ทำหน้าที่เป็นประธานในที่ประชุมเพื่อดำเนินการประชุมให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยนั่นก็คือผู้มีอายุพรรษามากที่สุด เนื่องจากในสังคมสงฆ์โดยทั่วไปการแสดงความรักอ่อนน้อมต่อกันเป็นธรรมเนียมอันดีงามของคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าจึงทรงประทานอนุญาตให้แสดงความเคารพกันตามพรรษา ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายไว้ดังนี้ อนึ่ง กิริยาแสดงความอ่อนน้อมแก่กันเป็นความดีงามของหมู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระอนุญาตการกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี (คือประณมมือไหว้) การทำสามิจิกรรม (คือความอ่อนน้อมอย่างอื่น อันเป็นความดีงาม) ให้ทำตามลำดับผู้แก่พรรษากว่ากัน อาสนะและข้าวน้ำที่ดีกว่า ก็ทรงพระอนุญาตให้ได้รับตามลำดับผู้แก่พรรษาเหมือนกัน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2541, หน้า 74-75)

ต่อมาภายหลังก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ได้ตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายให้เรียก “อาวุโส” และ “ภันเต” หรือ “อายัสมา” กันตามพรรษาอ่อนแก่ และใช้เป็นธรรมเนียมมาถึงปัจจุบัน ดังพระดำรัสซึ่งตรัสสั่งพระอานนท์ไว้ว่า “อานนท์ เมื่อเราล่วงลับไป ภิกษุไม่ควรเรียกกันและกันด้วยวาหะว่า “อาวุโส” เหมือนดังที่เรียกกันตอนนี้ ภิกษุผู้แก่กว่าพึงเรียกภิกษุผู้อ่อนกว่าโดยชื่อหรือตระกูล โดยวาหะว่า “อาวุโส” ก็ได้ ภิกษุผู้อ่อนกว่าพึงเรียกภิกษุผู้แก่กว่าว่า “ภันเต” หรือ “อายัสมา” ก็ได้ (ที.ม. 10/216/164-165) เพราะฉะนั้น ผู้ทำหน้าที่เป็นประธานในที่ประชุมสงฆ์ส่วนใหญ่จึงเป็นผู้มีอายุพรรษามากที่สุด นอกจากสังฆกรรมบางอย่าง ซึ่งต่อมาภายหลังพระพุทธเจ้าทรงกำหนดคุณสมบัติผู้ทำหน้าที่เป็นประธานไว้ชัดเจนมากขึ้นว่าต้องมีอายุพรรษาครบหรือเกิน 10 พรรษาขึ้นไป นั่นคือผู้ทำหน้าที่เป็นอุปัชฌาย์ให้การอุปสมบทแก่กุลบุตร (วิ.ม. 4/751/03-104)

นอกจากนี้ การแสดงความเคารพความอ่อนน้อมต่อกันด้วยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี และการทำสามัคคีธรรม กล่าวได้ว่ามีนัยสำคัญอย่างยิ่งในการปกครองของคณะสงฆ์ เพราะนอกจากจะเป็นธรรมเนียมซึ่งส่งเสริมให้เกิดความเมตตาต่อกันและกันแล้ว ยังส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีในคณะสงฆ์และส่งผลให้อยู่ร่วมกันโดยสงบสุข เช่น ธรรมเนียมการทำสามัคคีธรรม ซึ่งเดิมทีหมายถึงการแสดงความเคารพ เช่น การกราบไหว้ การลูกรับ และประนมมือไหว้เท่านั้น (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2546, หน้า 334) แต่ในปัจจุบันหมายถึงการขอมาโทษกันและให้อภัยกันทุกโอกาสไม่ว่าจะมีโทษขัดข้องหมองใจกันหรือไม่ก็ตามด้วย เมื่อถึงโอกาสที่ควรทำสามัคคีธรรมกันแล้ว ภิกษุสามเณรทุกรูปไม่พึงละ โอกาสเสีย จึงได้ชื่อว่าเป็นภิกษุสามเณรที่ดีปฏิบัติชอบตามระบอบพระธรรมวินัย(องค์การศึกษา กรรมการศาสนา, 2505, หน้า 16) สำหรับโอกาสซึ่งควรทำสามัคคีธรรมนั้นในปัจจุบันนิยมทำกันในโอกาสดังต่อไปนี้

(1) ในวันเข้าพรรษา ทั้งภิกษุและสามเณรผู้ร่วมอยู่วัดเดียวกันควรทำสามัคคีธรรมต่อกัน เรียงตัวตั้งแต่ผู้มีอาวุโสมากที่สุดถึงสามเณรรูปสุดท้ายในวัด ไม่ควรเว้นเพื่อความสะดวกในวัด

(2) ในระยะเข้าพรรษา เริ่มแต่วันเข้าพรรษาและหลังวันเข้าพรรษา ระยะเวลาประมาณ 7 วัน ควรทำสามัคคีธรรมต่อท่านที่เคารพนับถือ ซึ่งอยู่ต่างวัดโดยทั่วถึงกัน

(3) ในโอกาสจะจากกันไปอยู่วัดอื่นหรือถิ่นอื่น นิยมทำต่อผู้ท่านผู้มีอาวุโสกว่าตนในวัด และต่อท่านที่เคารพนับถือทั่วไป เป็นการลาจากกัน

การทำสามัคคีธรรมในโอกาสต่าง ๆ ดังกล่าว จัดเป็นการทำสามัคคีธรรมแบบขอมาโทษ นอกจากนี้ยังมีการทำสามัคคีธรรมอีกแบบหนึ่งคือ การทำสามัคคีธรรมแบบถวายสักการะ ซึ่งเป็นเรื่องของการแสดงมุทิตาจิตแบบหนึ่ง นิยมทำต่อบุคคลผู้ที่ตนเคารพนับถือในโอกาสที่บุคคลนั้นได้รับอิสริยยศศักดิ์ หรือได้รับยกย่องในฐานะนั้รศักดิ์เป็นการแสดงจิตใจที่พลอยยินดีให้ปรากฏ

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครองสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แทนพระองค์แล้ว พระองค์จึงทรงดกกิจกรรมบางอย่างซึ่งเคยทรงทำด้วยพระองค์เอง เช่น การรับบุคคลเข้าเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์คือ การประทานอุปสมบท ซึ่งเรียกว่าเอหิภิกขุอุปสัมปทา และทรงเลิกการให้อุปสมบทของสาวกซึ่งเรียกว่าติสรณคณอุปสัมปทาด้วย เนื่องจากทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำการอุปสมบทด้วยวิธีซึ่งเรียกว่า “ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา” แล้ว ซึ่งเป็นการอุปสมบทที่สำเร็จด้วยอำนาจสงฆ์ แต่ก็ยังทรงอนุญาตให้เอาวิธีบวชด้วยติสรณคณอุปสัมปทามาใช้บวชกุลบุตรผู้มีอายุยังไม่ครบกำหนดเป็นภิกษุให้เป็นสามเณรได้ ด้วยอำนาจของบุคคลคือสาวกหรือภิกษุผู้เถระนั่นเอง เมื่อเกิดมีสามเณรขึ้น การบวชจึงมี 2 อย่าง คือ การบวชเป็นภิกษุเรียกว่า “อุปสัมปทาหรืออุปสมบท” ส่วนการบวชเป็นสามเณรเรียกว่า “บรรพชา” และวิธีที่สงฆ์จะให้การอุปสมบทแก่บุคคลใดได้นั้น จะต้องให้การอุปสมบทแก่บุคคลผู้ได้รับการบรรพชาเป็นสามเณรมาแล้วเท่านั้น(ศุรายละเอียดใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2541, หน้า 3-4)

นอกจากพระพุทธเจ้าจะทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์เป็นใหญ่ปกครองดูแลกันเองสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว พระองค์ยังให้สงฆ์มีบทบาทสำคัญซึ่งคล้ายกับบทบาทการตัดสินใจตัดสินใจของตุลาการในสังคมทางการเมือง โดยให้สงฆ์ร่วมกันแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวข้องกั้พระธรรมวินัยหรือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วให้สำเร็จตามพระธรรมวินัย เพื่อความสามัคคีของคณะสงฆ์ ดังนั้น เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดต้องทำหรือเรื่องที่สงฆ์ต้องดำเนินการ (สมเด็จพระ

มหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2541, หน้า 212) เรียกว่า “อธิกรณ์” มี 4 อย่าง ดังนี้ (วิ.มหา. 1/386/420)

- (1) วิวาทาธิกรณ์ การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย ซึ่งจะต้องได้รับการชี้ขาดว่าถูกหรือผิด
- (2) อนุวาทาธิกรณ์ การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ ซึ่งจะต้องได้รับการวินิจฉัยว่าจริงหรือไม่
- (3) อาปัตตาธิกรณ์ การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ
- (4) กิจจาธิกรณ์ กิจธุระต่าง ๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่น ให้อุปสมบท ให้ผ้ากฐิน ซึ่งต้องทำให้สำเร็จ

สำหรับอธิกรณ์ทั้ง 4 อย่างนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิวาทาธิกรณ์กับอนุวาทาธิกรณ์นั้น คล้ายกับการเกิดคดีความต่าง ๆ ในสังคมทั่วไป ซึ่งจะต้องอาศัยอำนาจของตุลาการหรือศาลในการเป็นผู้พิจารณาและวินิจฉัยตัดสินความถูกผิดหรือจริงไม่จริง และอธิกรณ์ทั้ง 4 อย่างนี้ พระพุทธเจ้าทรงวางแนวทางหรือวิธีดำเนินการสำหรับระงับไว้ด้วยวิธีการ 7 ประการด้วยกันเรียกว่า อธิกรณ์สมณะ มีดังต่อไปนี้ (วิ.มหา. 2/655/736)

(1) สัมมุขาวินัย วิธีระงับในที่พร้อมหน้าสงฆ์ บุคคล วัตถุ (เรื่องราวหรือเหตุการณ์) และพระธรรมวินัย พร้อมหน้าสงฆ์คือภิกษุเข้าประชุมครบองค์ตามที่กำหนดไว้แต่ละกรณีพร้อมหน้าบุคคลคือคูกรณีหรือบุคคลผู้เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นอยู่พร้อมกัน พร้อมหน้าวัตถุนั้น ได้แก่ยกเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นขึ้นวินิจฉัย พร้อมหน้าพระธรรมวินัย ได้แก่วินิจฉัยถูกโดยธรรมถูกโดยวินัย

(2) สติวินัย วิธีระงับโดยถือสติเป็นหลัก ได้แก่ กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่พระอรหันต์ว่าเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ เพื่อระงับอนุวาทาธิกรณ์ ซึ่งมีผู้โจทท่านด้วยสี่ลวิบัติใครจะกล่าวให้โทษท่านด้วยเรื่องการต้องอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้

(3) อมูหวินัย วิธีระงับโดยยกประโยชน์ให้แก่ภิกษุผู้หายจากเป็นบ้าแล้ว ได้แก่กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่ภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว เพื่อระงับอนุวาทาธิกรณ์ที่มีผู้โจทภิกษุนั้นด้วยความละเมิดที่ภิกษุนั้นทำในเวลาเป็นบ้า ใครจะกล่าวให้โทษภิกษุนั้นด้วยเรื่องการต้องอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้

(4) ปฎิญาตรณณะ การทำตามที่ได้รับ ได้แก่การปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของภิกษุผู้ต้องอาบัติ เมื่อมีการฟ้องร้องและนำเหตุการณ์ไปไต่สวนสอบสวนต่อหน้าคณะสงฆ์ ถ้าภิกษุผู้ถูกกล่าวหายอมรับ (ปฎิญา) ว่าตนเองต้องอาบัติอะไรด้วยความสัตย์จริงก็ให้ปรับอาบัติตามฐานานโทษซึ่งท่านต้องอาบัตินั้น ๆ เรื่องนี้สงฆ์ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบว่าการรับสารภาพของภิกษุนั้นเป็นธรรมหรือไม่

(5) เภยยุยสิกา การตัดสินตามคำของคนข้างมาก ถ้าหากมีอธิกรณ์บางอย่างเกิดขึ้น สงฆ์จะตัดสินคดีความหรือหาข้อยุติในเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะต้องอาศัยการลงมติในที่ประชุม ถ้ามติเสียงข้างมากในที่ประชุมมีออกมาอย่างไร สงฆ์ก็ต้องตัดสินไปตามนั้น

(6) ตัสสาปาปิยสิกา การตัดสินลงโทษแก่ผู้ที่ทำผิดซ้ำและผู้ที่ทำผิดแต่ไม่รับ ภิกษุผู้ที่ทำผิดซ้ำให้ตัดสินเพิ่มโทษ และเมื่อพิจารณาเห็นผลของการกระทำตามข้อมูลหลักฐานแล้ว เห็นว่าภิกษุผู้ถูกโจทต้องอาบัติจริง แม้จะไม่รับ ก็ถือว่าผิด จึงต้องปรับโทษตามสมควรแก่ความผิดนั้นได้

(7) ตินวัตถการวินัย วิธีแก้ปัญหาด้วยการให้ทั้งสองฝ่ายประนีประนอมกันเปรียบเทียบเอา
 หล้ากลบไว้ ไม่ต้องชำระสะสางความ วิธีนี้สำหรับใช้ในเรื่องที่ยุ่งยาก และเป็นเรื่องสำคัญอันจะเป็น
 เรื่องกระเทือนทั่วไป เช่นเรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพีแตกกันเป็นตัวอย่าง

อธิกรณ์ทั้ง 4 ประการดังที่กล่าวมา คณะสงฆ์จะต้องดำเนินการให้ระงับด้วยอธิกรณ์สมณะ
 แต่ละอย่างแตกต่างกันไป คือ วิวาทาธิกรณ์ ระงับด้วยอธิกรณ์สมณะ 2 อย่างคือ สัมมุขาวินัยและ
 เยภุยยสิกา อนุวาทาธิกรณ์ ระงับด้วยอธิกรณ์สมณะ 4 อย่างคือ สัมมุขาวินัย สติวินัย อมูพห วิวินัย
 และตัสสาปาปิยสิกา อาปัตตาธิกรณ์ ระงับด้วยอธิกรณ์สมณะ 3 อย่างคือ สัมมุขาวินัยปญญาตรณะ
 และตินวัตถการกะและกิจจาธิกรณ์ ระงับด้วยอธิกรณ์สมณะอย่างเดียวคือ สัมมุขาวินัย

ถึงกระนั้นก็ตาม ในการดำเนินการวินิจัยและระงับอธิกรณ์ต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา อธิกรณ์
 บางอย่างคณะสงฆ์สามารถดำเนินการเองได้โดยตรง ได้แก่ การระงับอาปัตตาธิกรณ์และกิจจาธิกรณ์
 โดยไม่ต้องอาศัยความร่วมมือจากคฤหัสถ์ แต่อธิกรณ์บางอย่างต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่าง
 คณะสงฆ์กับคฤหัสถ์ เพื่อดำเนินการวินิจัยและระงับอธิกรณ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ได้แก่
 วิวาทาธิกรณ์และอนุวาทาธิกรณ์ เนื่องจากต้องอาศัยการบอกกล่าว การให้ข้อมูล การเป็นพยาน
 การโจทและการฟ้อง ในกรณีที่มีโจทก์และจำเลยในอธิกรณ์นั้น (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุณ),
 2545), หน้า 120)

นอกจากนี้ การลงโทษถือได้ว่าเป็นสิ่งหนึ่งซึ่งควรกระทำในการปกครองหมู่คณะ ซึ่งคู่กับ
 การยกย่อง หากขาดสิ่งซึ่งควรกระทำทั้งสองอย่างนี้แล้ว การปกครองย่อมดำเนินไปไม่ได้ แม้ในสังคม
 สงฆ์ก็เช่นเดียวกัน เนื่องจากพระพุทธเจ้าเมื่อทรงบัญญัติพระวินัยก็ทรงมีวัตถุประสงค์ไว้เช่นนั้นคือเพื่อ
 ช่มบุคคลผู้เกื้อยาก และเพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลตั้งงาม เป็นต้น เพราะฉะนั้น หากมี
 พระภิกษุรูปใดหรือคฤหัสถ์คนใดประพฤติมิชอบก่อให้เกิดความเสียหายแก่คณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าก็
 ทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์ลงโทษแก่ผู้นั้นได้(สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส,
 2541, หน้า 184) เพราะฉะนั้น การลงโทษตามพระธรรมวินัย หรือสังฆกรรมประเภทลงโทษผู้ทำ
 ความผิด จึงเรียกว่า นิคหกรรม

สำหรับนิคหกรรมซึ่งพระพุทธเจ้าทรงประทานอนุญาตให้ใช้ลงโทษภิกษุผู้กระทำความผิดมี
 6 อย่าง ดังต่อไปนี้ (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุณ), 2545, หน้า 120)

(1) ตัชชนียกรรม คือสังฆกรรมอันสงฆ์พึงทำโดยการตำหนิภิกษุผู้ก่อความทะเลาะวิวาท ทำ
 ความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ เป็นผู้มิอาบัติมาก มีมารยาทไม่สมควร เป็นผู้คลุกคลีกับคฤหัสถ์
 ในทางที่ไม่สมควร เป็นผู้มีศีล อจาระ และทักขิวิบัติ และเป็นผู้กล่าวติเตียนพระพุทธพระธรรม และ
 พระสงฆ์

(2) นิยสกรรม คือสังฆกรรมอันสงฆ์พึงทำโดยการปรับให้ถือนิสัยใหม่อีกหรือการถอดยศ
 ภิกษุผู้มีอาบัติมาก หรือเป็นผู้คลุกคลีกับคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร แม้ภิกษุนั้นจะเป็นพระเถระหรือ
 เป็นอุปัชฌายาจารย์แล้ว หากถูกสงฆ์ลงโทษด้วยนิยสกรรม ก็ต้องกลับมาถือนิสัยใหม่อีกแม้ในสำนัก
 ภิกษุผู้นั้นดีกว่าก็ตาม

(3) ปัพพาชนียกรรม คือสังฆกรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ประทุษร้ายสกุล มีข่าวเซ่งแซ่ เล่น
 คะนอง อนาคต ละล้างพระบัญญัติ หรือมีฉาชีพ อันเป็นไปทางกายก็ดี ทางวาจาที่ดี ทั้งสองทางก็ดี
 โดยการไลภิกษุนั้นออกเสียจากอาวาส

(4) ปฏิสารณียกรรม คือสังฆกรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุปากร้ายด่าว่าคฤหัสถ์ผู้มีศรัทธา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เป็นทายกอุปฐากสงฆ์ด้วยปัจจัย 4 เป็นทางจะยังคนผู้ยังไม่เลื่อมใสมิให้ เลื่อมใส จะยังคนผู้เลื่อมใสอยู่แล้วให้เป็นอย่างอื่นไปเสีย โดยการบังคับภิกษุนั้นให้ไปขอขมาเขา

(5) อุกเขปนียกรรม คือสังฆกรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติแล้ว ไม่ยอมรับว่าเป็น อาบัติ หรือไม่ทำคืนอาบัติ หรือมีทิฏฐิบาปไม่ยอมสละ เป็นทางเสียสละสามัญญตาหรือทิฏฐิสามัญญตา โดยการยกเธอเสียจากการสมโภคกับสงฆ์ คือ ไม่ให้ฉันร่วม ไม่ให้อยู่ร่วม ไม่ให้มีสิทธิเสมอกับภิกษุทั้งหลาย

(6) ตัสสปาปิยสิกการม คือสังฆกรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้เป็นจำเลยในอนุวาทาธิกรณ์ ถูกชักอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ แต่ให้การกลับไปกลับมา ปฏิเสธแล้วกลับปฏิญญา ปฏิญญาแล้วกลับ ปฏิเสธ พุดกกลากเอน พุดกกลากเอนข้อที่ถูกชัก พุดกกลากเอนหน้า เป็นการเพิ่มโทษขึ้นอีกส่วนหนึ่ง ถ้า ภิกษุเป็นอย่างนั้น สงฆ์เห็นสมควรจะเพิ่มโทษขึ้นอีกส่วนหนึ่งจากอาบัติที่ต้อง พึงทำตัสสปาปิยสิกา การมนี้แก่ภิกษุนั้น

นอกจากพระพุทธเจ้าจะทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์ใช้นิคหกรรมลงโทษภิกษุด้วยกันแล้ว ยังทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์ใช้นิคหกรรมลงโทษคฤหัสถ์ได้ด้วย หากคฤหัสถ์นั้นเป็นผู้ชวนชวายเป็น เพื่อมิใช่ลาก ชวนชวายเป็นเพื่อมิใช่ประโยชน์ ชวนชวายเป็นเพื่ออยู่ไม่ได้แห่งภิกษุทั้งหลายด่าว่าเปรียบเปรยภิกษุทั้งหลาย ยุยงภิกษุทั้งหลายให้แตกกัน กล่าวติเตียนพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ สงฆ์พึงลงโทษ โดยการไม่คบด้วย คือ ไม่รับบิณฑบาต ไม่รับนิมนต์หรือไทยธรรมของเขา จึงเรียกว่า “คว่ำบาตร” ถ้า ผู้ถูกคว่ำบาตรนั้น ละโทษนั้นเสียแล้ว กลับประพฤติดี สงฆ์ก็จะระงับการคว่ำบาตร เรียกว่า “หงาย บาตร” คือ กลับมาคบด้วย มีการรับบิณฑบาต รับนิมนต์หรือไทยธรรมดังเดิม (สมเด็จพระมหาสมณ เจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2541, หน้า 196-198)

รูปแบบการปกครองซึ่งมีสงฆ์เป็นผู้ปกครองดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าเกิดจากระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ คือพระวินัยซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้สงฆ์มีส่วนร่วมใน การดำเนินกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ แทนพระองค์ ซึ่งเป็นที่มาของการทำสังฆกรรมที่หลากหลาย และแต่ ละสังฆกรรมซึ่งดำเนินการโดยสงฆ์นั้นจะต้องอาศัยความเห็นที่สอดคล้องร่วมกันของสมาชิกในที่ ประชุม ซึ่งไม่มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอำนาจสิทธิขาดแต่เพียงผู้เดียวในการตัดสินใจ เนื่องจากสังฆ กรรมทุกอย่างต้องอาศัยมติในที่ประชุมซึ่งลงมติอย่างเอกฉันท์ โดยไม่มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งคัดค้าน เลยสังฆกรรมต่าง ๆ จึงจะสามารถดำเนินการสำเร็จได้ เพราะฉะนั้น รูปแบบการปกครองของสงฆ์จึง สะท้อนให้เห็นถึงการปกครองที่ให้ความสำคัญแก่สมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน สมาชิกทุกคนมีส่วน ร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ และการตัดสินใจนั้นก็ต้องสอดคล้องกันไปในทิศทางเดียวกัน กิจกรรมต่าง ๆ จึงจะสำเร็จได้ ดังนั้น สังฆกรรมซึ่งพระพุทธเจ้าทรงประทานอนุญาตไว้จึงเป็น เครื่องมือสำคัญของสงฆ์ เพื่อใช้ดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จ และเพื่อปกครองดูแลกันเองแทน พระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคีของหมู่คณะซึ่งเป็นหลักสำคัญที่สามารถ ขับเคลื่อนสังคมสงฆ์ให้ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้

นอกจากนี้ เนื่องจากสังคมสงฆ์เป็นที่รวมของสมาชิกซึ่งมีความแตกต่างหลากหลาย แม้ สมาชิกทุกคนจะอยู่ภายใต้พระธรรมวินัยอันเดียวกัน แต่ก็หนีไม่พ้นที่จะต้องเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา อันเนื่องมาจากเงื่อนไขต่าง ๆ มีสติปัญญา เวลา และสถานที่ เป็นต้น ทำให้ความคิดความเห็นหรือการ

ประเพณีปฏิบัติมีความแตกต่างกันไป เพราะฉะนั้น ในกรณีที่เกิดปัญหาคืออิทธิกรณต่าง ๆ ขึ้น พระพุทธเจ้าก็ทรงมอบหมายภาระหน้าที่ในการระงับอิทธิกรณให้แก่สงฆ์ โดยให้สงฆ์ได้ร่วมกัน ดำเนินการพิจารณาและวินิจฉัยตัดสินอิทธิกรณที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามความเหมาะสมกับ อิทธิกรณดังที่กล่าวมาเพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัย และประทานอนุญาตให้ลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดหรือก่อความเสียหายให้เกิดขึ้นแก่สังคมสงฆ์ได้ด้วย

จากสังฆกรรม การระงับอิทธิกรณต่าง ๆ และการลงโทษผู้กระทำความผิดดังที่กล่าวมา จึงสะท้อนให้เห็นบทบาทสำคัญในด้านการปกครองของสงฆ์ ในฐานะที่เป็นผู้ใช้อำนาจตัดสินใจในการดำเนินการให้กิจกรรมต่าง ๆ สำเร็จลงได้ด้วยความสะดวกและบรรลุลัพธ์ประสงค์ต่าง ๆ ซึ่ง พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้ ด้วยความเคารพในธรรมและวินัยซึ่งทรงแสดงและทรงบัญญัติไว้แล้วนั่นเอง ไม่ ว่าพระองค์จะดำรงอยู่หรือไม่ก็ตาม ดังพระดำรัสซึ่งตรัสสั่งไว้ว่า “อานนท์ บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”(ที.ม. 10/216/164)

4. อุปัชฌาย์อาจารย์เป็นผู้ปกครอง

การปกครองในสังคมสงฆ์นี้ แม้ว่าในระดับสังคมพระพุทธเจ้าจะทรงประทานให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า “สังฆกรรม” และในการแก้ไขปัญหาคอิทธิกรณต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นให้สำเร็จเรียบร้อยดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ในระดับส่วนบุคคล สังคมสงฆ์ก็ยังประสบปัญหา การประเพณีปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของสมาชิกในสังคมสงฆ์ซึ่งก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติให้สังคมสงฆ์มีบุคคลผู้ที่ทำหน้าที่คอยสอดส่องดูแลรักษาด้วยกัน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ และคอยแนะนำสั่งสอนให้ประเพณีปฏิบัติตนอยู่ในแนวทางที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย บุคคลผู้ที่ทำหน้าที่ดังกล่าวนี้เรียกว่า “อุปัชฌาย์” และ “อาจารย์” ซึ่งกลายเป็นการปกครองแบบใหม่เพิ่มขึ้นมา (พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2526, หน้า 44)

คำว่า “อุปัชฌาย์” แปลว่า ผู้เพ่งโทษน้อยใหญ่ และหมายถึงผู้รับรองกุลบุตรเข้ารับการศึกษาอุปสมบทในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ เป็นทั้งผู้นำเข้าหมู่ และเป็นผู้ปกครองคอยดูแลและชอบ ทำหน้าที่ฝึกสอนอบรมให้การศึกษาต่อไป สำหรับอุปัชฌาย์ในฝ่ายภิกษุณี เรียกว่า ปวัตตินี (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546, หน้า 432) เดิมที่การบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงประทานอนุญาตให้สงฆ์สามารถบรรพชาอุปสมบทให้แก่กุลบุตรผู้มีความศรัทธาอยากจะออกบวชได้แล้ว แต่ก็ยังไม่มีผู้ใดคอยทำหน้าที่ปกครองดูแลพระภิกษุใหม่ซึ่งเพิ่งเข้ามาเป็นสมาชิกของสังคมสงฆ์อย่างชัดเจนโดยตรง เพราะฉะนั้น การที่พระภิกษุใหม่ยังไม่มีผู้ใดคอยปกครองดูแลรับผิดชอบ จึงทำให้เกิดปัญหาเรื่องการประเพณีปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของพระภิกษุเหล่านั้น เช่น หนึ่งหม่มไม่เรียบร้อย มีมารยาทไม่สมควร เทียวบิณฑบาตด้วยอาการที่ไม่เหมาะสม และส่งเสียงดังในโรงฉัน ทำให้คนทั้งหลายพากันตำหนิติเตียนในพฤติกรรมเช่นนั้นของพระภิกษุเหล่านั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้น พระองค์จึงทรงเรียกประชุมสงฆ์เพื่อทรงสอบสวนเรื่องราวต่าง ๆ แล้วจึงทรงประทานอนุญาตให้มีอุปัชฌาย์ขึ้น เพื่อคอยทำหน้าที่ปกครองดูแลรับผิดชอบพระภิกษุเหล่านั้นในฐานะที่เป็น สัตถ์วิริหาริกของตนเอง(วิ.ม. 4/64-65/79-81) ดังพระดำรัสซึ่งตรัสไว้ ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในสัททวิหริกฉัน บุตร สัททวิหริกจักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในอุปัชฌาย์ฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ อุปัชฌาย์และสัททวิหริก จักมีความเคารพ ยำเกรงประพุดติกมเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไปบุลยในธรรมวินัยนี้ (วิ.ม. 4/65/81)

ด้วยเหตุดังกล่าว ในการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุและภิกษุณีจึงต้องมีการถืออุปัชฌาย์ หรือปวัตตินี เพื่อให้อุปัชฌาย์หรือปวัตตินีทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองดูแลรับผิดชอบพระภิกษุหรือภิกษุณี ผู้เพิ่งบวชเข้ามาใหม่ และคอยอบรมสั่งสอนให้มีความประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมกับความเป็น สมณะเชื้อสายศากยบุตรต่อไป

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังตรัสสอนธรรมเนียมหรือข้อปฏิบัติอันสัททวิหริกจะพึงกระทำต่อ อุปัชฌาย์ของตนซึ่งเรียกว่า “อุปัชฌายวัตร” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546, หน้า 432) ไว้ด้วย เช่น เอาใจใส่ปรนนิบัติรับใช้คอยศึกษาเล่าเรียนจากท่าน ขวนขวายป้องกันหรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ความคิดจะสึก ความเห็นผิด เป็นต้น รักษาน้ำใจของท่าน มีความเคารพ จะไปไหนบอกกล่าวไม่เที่ยว ตามอำเภอใจ และเอาใจใส่พยาบาลเมื่อท่านอาพาธ (วิ.ม. 4/66/82-87)

ในขณะเดียวกันก็ตรัสสอนข้อควรปฏิบัติอันอุปัชฌาย์จะพึงกระทำต่อสัททวิหริกซึ่งเรียกว่า “สัททวิหริกวัตร” ไว้ด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546, หน้า 324) เช่น เอาธุระในการศึกษา สงเคราะห์ด้วยบาตร จีวร และบริวารอื่น ๆ ขวนขวายป้องกันหรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ระงับ ความคิดจะสึก เปลื้องความเห็นผิด ฯลฯ พยาบาลเมื่ออาพาธ (วิ.ม. 4/67/88-92)

ส่วนคำว่า “อาจารย์” แปลว่า ผู้ประพุดติการอันเกื้อกูลแก่ศิษย์ หรือผู้ที่ศิษย์พึงประพุดติ ด้วยความเอื้อเฟื้อ หมายถึง ผู้สั่งสอนวิชาและอบรมดูแลความประพุดติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551, หน้า 159)

สำหรับสาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้มีอาจารย์คอยปกครองดูแลศิษย์นั้น ก็เนื่องจาก สาเหตุซึ่งคล้ายคลึงกับสาเหตุการให้มีอุปัชฌาย์คือ การที่พระภิกษุไม่มีผู้ที่คอยปกครองดูแลรับผิดชอบ เนื่องจากอุปัชฌาย์สึกเสียบ้าง มรณภาพบ้าง ไปเข้ารีตเดียรฉัตรบ้าง จึงทำให้เกิดปัญหาเรื่อง การประพุดติปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมของพระภิกษุเหล่านั้น เช่น นุ่งห่มไม่เรียบร้อย มีมารยาทไม่สมควร เทียบวินยตบตบด้วยอาการที่ไม่เหมาะสม และส่งเสียงดังในโรงฉัน ทำให้คนทั้งหลายพากันตำหนิติเตียนในพฤติกรรมเช่นนั้นของพระภิกษุเหล่านั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นพระองค์ จึงทรงเรียกประชุมสงฆ์เพื่อทรงสอบสวนเรื่องราวต่าง ๆ แล้วจึงทรงประทานอนุญาตให้มีอาจารย์ขึ้น เพื่อคอยทำหน้าที่ปกครองดูแลรับผิดชอบพระภิกษุเหล่านั้นในฐานะที่เป็นอันเตวาสิกของตนเอง (วิ.ม., 4/77/106-107) ดังพระดำรัสของพระพุทธเจ้าซึ่งตรัสไว้ ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาจารย์ อาจารย์จักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในอันเตวาสิกฉันบุตรอันเตวาสิกจักเข้าไปตั้งจิตสนิทสนมในอาจารย์ ฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ อาจารย์และอันเตวาสิกจักมีความเคารพยำเกรง ประพุดติกมเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไปบุลยในพระธรรมวินัยนี้ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้อาจารย์ภิกษุมีพรรษา 10 อยู่ อนุญาตให้ภิกษุมีพรรษา 10 ให้นิสสัยได้” (วิ.ม. 4/77/106-107)

สำหรับอาจารย์วัตร ก็จอันอันเตวาสิกควรจะประพุดติปฏิบัติหรือกระทำต่ออาจารย์ ก็ เช่นเดียวกับอุปัชฌายวัตร (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546, หน้า 405) เช่น เอาใจใส่ปรนนิบัติ รับใช้คอยศึกษาเล่าเรียนจากท่าน ขวนขวายป้องกันหรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ความคิดจะสึก

ความเห็นผิด เป็นต้น รักษาหัวใจของท่าน มีความเคารพ จะไปไหนบอกลาไม่เที่ยวตามอำเภอใจ และเอาใจใส่พยาบาลเมื่อท่านอาพาธ (วิ.ม. 4/78/107-112)

ในขณะเดียวกันก็ตรัสสอนข้อควรปฏิบัติอันอาจารย์จะพึงกระทำต่ออันเตवासิกที่เรียกว่า “อันเตवासิกวัตร” ไว้ด้วยเช่นเดียวกับสัทธินิหาริกวัตร เช่น เอาธุระในการศึกษา สงเคราะห์ด้วยบาตรจีวร และบริขารอื่น ๆ ขวนขวายป้องกันหรือระงับความเสื่อมเสีย เช่น ระงับความคิดจะสึก เปลื้องความเห็นผิด ฯลฯ พยาบาลเมื่ออาพาธ (วิ.ม. 4/79/112-116)

อย่างไรก็ตาม อันเตवासิกก็เช่นเดียวกับสัทธินิหาริกหากไม่ประพฤติชอบในอาจารย์เนื่องจาก (1) ไม่มีความรักอย่างยั้งในอาจารย์ (2) ไม่มีความเลื่อมใสอย่างยั้งในอาจารย์ (3) ไม่มีความละอายอย่างยั้งในอาจารย์ (4) ไม่มีความเคารพอย่างยั้งในอาจารย์ และ (5) ไม่มีความหวังดีอย่างยั้งในอาจารย์ พระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาตให้อาจารย์สามารถใช้อำนาจส่วนบุคคลลงโทษอันเตवासิกด้วยการประณามได้ โดยการให้อันเตวาสิกรู้ด้วยกาย หรือให้รู้ด้วยวาจา หรือให้รู้ด้วยกายและวาจาอย่างนี้ว่า “ฉันประณามเธอ” หรือ “เธออย่าเข้ามาที่นี่” “เธอจงขนบาตรและจีวรของเธอไป” หรือ “เธอไม่ต้องอุปฐากฉัน” เมื่ออันเตवासิกถูกประณามก็จะต้องขอขมาอาจารย์ หากไม่ขอขมาก็ต้องโดนปรับอาบัติ (วิ.ม. 4/80/117-120)

จากธรรมเนียมที่พึงประพฤติปฏิบัติต่อกันและกันระหว่างอุปัชฌาย์กับสัทธินิหาริกและอาจารย์กับอันเตवासิกดังกล่าว จะเห็นได้ว่า แม้ว่าต่างฝ่ายต่างก็มีหน้าที่อันพึงประพฤติปฏิบัติต่อกันและกัน แต่สัทธินิหาริกและอันเตवासิกในฐานะผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครอง ก็ต้องมีความเคารพยำเกรงในอุปัชฌาย์และอาจารย์ของตนในฐานะที่เป็นผู้ปกครองดูแลและอบรมสั่งสอนให้การศึกษา เสมือนบิดาปกครองดูแลบุตร ตามพระดำรัสของพระพุทธเจ้าซึ่งได้ตรัสไว้แล้วนั่นเอง เพราะฉะนั้น ธรรมเนียมอันพึงประพฤติปฏิบัติต่อกันและกันซึ่งเรียกว่า “วัตร” นี้ มีคุณค่าทั้งต่อเรื่องความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและต่อเรื่องการปกครองของคณะสงฆ์อย่างยิ่ง เนื่องจากการดูแลกันและกันเพื่อให้เกิดการศึกษาหรือการฝึกฝนอบรมตนเองจนสามารถบรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา และมีส่วนให้พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าได้รับการดำรงรักษาไว้และสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

รูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์ดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่ามีพัฒนาการมาตามลำดับและดำเนินไปภายใต้ธรรมและวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้ว ซึ่งในช่วงต้นพุทธกาลจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงปกครองด้วยพระองค์เองในฐานะที่ทรงเป็นพระธรรมราชาด้วยอำนาจแห่งธรรมที่พระองค์ตรัสรู้แล้วนั่นเอง แม้อาจจะมอบอำนาจในบางเรื่องให้แก่พระสงฆ์สาวก แต่ภายหลังเมื่อมีพระสงฆ์สาวกเพิ่มจำนวนมากขึ้น ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องวางระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ จึงต้องทรงบัญญัติสิกขาบทคือพระวินัยขึ้นสำหรับสังฆมณฑล และในที่สุดก็ทรงกระจายอำนาจไปให้แก่สงฆ์ โดยให้สงฆ์นั้นเป็นใหญ่ในการดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญทั้งสังฆกรรมและการตัดสินใจกรณีต่าง ๆ ภายใต้ธรรมและวินัยซึ่งพระองค์ทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้วนั่นเอง แต่ในระดับส่วนบุคคลทรงมอบอำนาจการปกครองให้แก่อุปัชฌาย์และอาจารย์ชั้นอีกระดับหนึ่ง เพื่อให้คอยดูแลอบรมสั่งสอนสัทธินิหาริกและอันเตवासิกของตนเองอย่างใกล้ชิด เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ ด้วยเหตุนี้ รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในบางกรณีจึงใช้อำนาจของสงฆ์ดำเนินการ เช่น การบรรพชาอุปสมบท การตัดสินใจกรณี และบางกรณีก็ใช้อำนาจส่วนบุคคลดำเนินการ

กร เช่น อุปัชฌาย์ อาจารย์ลงโทษประณามสัทธิวิหาริกหรืออันเตวาสิกได้ ดังนั้นรูปแบบการปกครองของคณะสงฆ์จึงมีรูปแบบเฉพาะตนตามที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวางระเบียบแบบแผนไว้ให้ดำเนินไปภายใต้ธรรมและวินัยซึ่งทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้วนั่นเอง

2. ด้านศาสนศึกษา

กระบวนการในพระพุทธศาสนาเพื่อศึกษา หมายถึง การฝึกฝนหรือการเรียนรู้ของมนุษย์จนประสบผลสำเร็จไปตามลำดับตามสติปัญญาและความพร้อมของแต่ละบุคคล (อง.จตุกก. 21/162/227) การศึกษา (สิกขา) คือ การพัฒนาชีวิตที่ดี(มรรค=พรหมจริยะ) ซึ่งมีปัญญาเป็นแกนนำโดยตลอด เริ่มด้วยใช้ปัญญาพัฒนาชีวิต ไปจนถึงชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญา (พระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2528, หน้า 48)

“สิกขา”(ที.ปา. 11/315/299-300) ซึ่งเป็นภาษาบาลี ตรงกับคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา ฝ่ายมหายานนำมาใช้คำว่า “ศึกษา” ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤต ภาษาไทยเรานำมาใช้คำว่า “ศึกษา” ในด้านของตะวันตกเมื่อกล่าวถึงการเรียนรู้เทียบศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Learning”

คำว่า “สิกขา” หมายถึง การศึกษา การสำเหนียก ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติสำหรับ

ฝึกอบรม มี 3 อย่างคือ 1) อธิศีลสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องศีล 2) อธิจิตตสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องจิต 3) อธิปัญญาสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องปัญญา รวมเรียกว่า ไตรสิกขา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2544, หน้า 36-37)

พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทว่า สิกขา ซึ่งเป็นภาษาบาลี มีความหมายเหมือนกับคำว่า ศึกษา ในภาษาสันสกฤต และมีความหมายเดียวกับภาษาไทยที่ใช้คำว่า ศึกษา รวมความว่า การเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจึงหมายถึง กระบวนการฝึกฝนพัฒนาตนด้วยอายตนะภายในตัวมนุษย์หรืออินทรีย์ 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สัมพันธ์กับอายตนะภายนอกหรืออารมณ์ 6 ได้แก่ รูป

เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องกาย) ธรรมารมณ์ (อารมณ์ที่เกิดกับใจ) พร้อมกับการประพฤติปฏิบัติตามกระบวนการของไตรสิกขา ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญา-สิกขา ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้มนุษย์เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญงอกงามของชีวิตและเป็นวิถีชีวิตทั้ง หมดของมนุษย์

ตัวแท้ของการศึกษา คือ การพัฒนาคนโดยมีการพัฒนาปัญญาเป็นแกนกลาง เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปภายในบุคคล ซึ่งมีสมาธิภูมิ หรือการรู้ การเข้าใจ การคิดเห็นที่ตรงตามถูกต้องตามความจริงเป็นแกนนำของการศึกษา(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2545, หน้า 16-17) ปัจจยภายนอก (วิธีการแห่งศรัทธา) ที่เรียกว่า ปรโตโฆสะ แปลว่า เสียงจากผู้อื่น หรือเสียงบอกจากผู้อื่น ได้แก่ การรับการถ่ายทอดหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยทางสังคมที่ช่วยแนะนำในทางที่ตรง ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และสามารถช่วยนำไปสู่ปัจจัยภายใน (วิธีการแห่งปัญญา) เรียกว่า โยนิโสมนสิการ แปลว่า การทำในใจโดยแยบคายหมายถึง การคิดถูกวิธี ความรู้จักคิดหรือคิดเป็น หมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบ หรือคิดตามแนวทางปัญญา คือ การรู้จักมอง การรู้จักพิจารณาสิ่งทั้ง หลายตามสภาวะที่แท้จริงโดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัยสืบค้น และสืบสาวให้ตลอดสาย เพื่อแยกแยะ สิ่งเหล่านั้น ให้เห็นตามสภาวะ แห่งเหตุและปัจจัยโดยไม่มีต้นหาอุปทาน ทำให้เกิดความดีงามและแก้ปัญหาได้

นอกจากปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการแล้ว ยังมีองค์ประกอบแทรกที่เข้ามาช่วยหนุนอีก 5 ตัว ซึ่งอยู่ในกระบวนฝึกขั้น ก่อนที่จะเข้าสู่มรรคด้วย จึงรวมมี 7 ตัว คือ (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2536, หน้า 29-31)

1. กัลยาณมิตตตา (ความมีกัลยาณมิตร) ได้แก่ ปรโตโฆสะที่ดี ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก
2. ศีลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) คือ ความเป็นผู้มีวินัย หรือชีวิตที่มีระเบียบหรือมีพฤติกรรมความเคยชินที่ดี ซึ่งเกิดจากการใช้วินัยมาฝึกให้เกิดพฤติกรรมเคยชินที่ดี ด้วยการจัดระเบียบชีวิต และจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้มีสภาพซึ่งเอื้อ โอกาสต่อการที่จะดำเนินพัฒนาต่อไป
3. ฉันทสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ) คือ มีแรงจูงใจที่ถูกต้อง ได้แก่ ความใฝ่ รู้ใฝ่ สร้างสรรค์ ต้องการเข้าถึงความจริง และทำสิ่งทั้ง หลายให้ดีงามเป็นเลิศ ซึ่งเข้ามาทำหน้าที่แทนตัณหา
4. อัตตสัมปทา (ความทำให้ตนถึงพร้อม) คือ การทำตนให้ถึงความสมบูรณ์ด้วยศักยภาพของความเป็นมนุษย์ โดยมีจิตสำนึกในการที่จะฝึกฝนพัฒนาตนเองอยู่เสมอ
5. ทิฐิสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยหลักแห่งความเชื่อถือ) คือ เชื้อถือในหลักการแห่งเหตุผล หรือความเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อมองอะไรก็มองตามเหตุปัจจัย ซึ่งทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นเพราะเป็นผู้ที่คิดหาเหตุผลอยู่ตลอดเวลา
6. อปัมาทสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท) คือ ความกระตือรือร้น ไม่เฉื่อยชา มีสติ ไม่ปล่อยปละละเลย ไม่พลาดโอกาส โดยเฉพาะความมีจิตสำนึกตระหนักในความเปลี่ยนแปลง ซึ่งทำให้เห็นคุณค่าของการเวลา และรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ตลอดจนทำงานและพัฒนาชีวิตแข่งกับเวลา
7. โยนิโสมนสิการสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ) การรู้จักมนสิการ หรือการรู้จักคิดพิจารณาด้วยตนเอง ไม่มองอะไรข้ามๆ พრაๆ คลุมๆ แต่รู้จักสืบสาวหาเหตุปัจจัยแยกแยะให้เห็นองค์ประกอบ จับแง่ดีมาใช้ประโยชน์ได้ และรู้จักโยนให้เห็นองค์รวมหรือสร้างองค์ความรู้ความคิดใหม่ได้ ทำให้เกิดปัญญาที่เข้าถึงความจริง ได้ประโยชน์ และทำการสำเร็จสนองความใฝ่รู้ และใฝ่สร้างสรรค์ได้โดยสมบูรณ์

องค์ประกอบหรือปัจจัยทั้ง 7 ตัว รวมเรียกว่า บุพนิมิตของมรรค เป็นเครื่องหมายบ่งบอกล่วงหน้าถึงการมาของมรรค เป็นจุดเริ่มต้นที่จะเข้าสู่มรรค คือ วิถีชีวิตที่ดีงามของผู้ที่มีการศึกษา โดยเฉพาะปัจจัยตัวแรก คือ กัลยาณมิตร เป็นตัวช่วยชักนำหรือกระตุ้นให้เกิดปัจจัยอื่นๆ เช่น เมื่อเรากำลังศึกษากระบวนการเรียนรู้ในรอบของไตรสิกขา กัลยาณมิตรที่ดีเมื่อมีความรู้ในเรื่องของไตรสิกขา ก็สามารถเข้าไปช่วยบุคคลอื่นเพื่อนำเขาเข้าสู่ไตรสิกขา กัลยาณมิตรต้องรู้จักบุคคลนั้นว่ามีลักษณะอย่างไร ต้องรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อที่จะได้ประยุกต์กระบวนการศึกษาให้เหมาะกับบุคคลนั้น

จากตัวอย่างนี้เมื่อบุคคลรับฟังคำแนะนำสั่งสอนจากกัลยาณมิตรจะทำให้บุคคลได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง เข้าใจสิ่งที่ได้ฟังแล้ว บรรเทาความสงสัย ทำความเห็นให้ตรง และจิตของผู้ฟังย่อมเลื่อมใส (อง.ปญจก. 22/202/344) ซึ่งกัลยาณมิตรจะเป็นผู้นำเข้าสู่กระบวนการพัฒนาปัญญา ดังนี้

1. สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฟัง ปัญญาที่เกิดจากการเข้าหากัลยาณมิตรเพื่อขอความรู้ คำแนะนำ โดยการน้อมฟัง จดจำหลักธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้น

2. จินตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากคิด ปัญญาที่เกิดจากการคิด พิจารณาเหตุผล เมื่อได้รับความรู้หรือคำแนะนำจากกัลยาณมิตรแล้วจึงนำมาไตร่ตรอง พินิจพิจารณาอย่างมีระบบระเบียบไปตามความเป็นจริงตามเหตุและผล หรือเรียกว่า โยนิโสมนสิการ

3. ภวานามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรม (ที.ปา. 11/305/271) หรือการลงมือปฏิบัติคือการนำเอาความรู้ที่ได้จากสุตมยปัญญาและจินตมยปัญญามาทดลองปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ๆ ขึ้นไป จนเกิดความชำนาญ ซึ่งเป็นประสบการณ์ตรงของผู้ปฏิบัติ

ด้วยคุณสมบัติของกัลยาณมิตรดังกล่าว องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรว่า “เพราะเหตุถึงองค์ประกอบภายนอก เราไม่เห็นองค์ประกอบอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์มากเหมือนกัลยาณมิตรนี้ ความมีกัลยาณมิตรย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก”(อง.เอกก. 20/111/17) และ “เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็เกิดขึ้นหรือเป็นเหตุให้กุศลธรรมที่เกิดขึ้น แล้วเสื่อมไปเหมือนความมีกัลยาณมิตรนี้ เมื่อมีกัลยาณมิตร กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็เกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้น แล้วก็เสื่อมไป” (อง.เอกก. 20/71/13) ดังนั้น การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลมีดังนี้ต่อไป

ยึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา พระพุทธองค์ทรงกำหนดหลักไตรสิกขาไว้ ก็เพื่อเป็นระบบฝึกฝนอบรมกาย วาจาใจ หรืออบรมใน 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ ทางปัญญา ทางศีล และทางจิต และที่สำคัญนั้นพระองค์ก็ได้ทรงสรุปหลักไตรสิกขา ลงในหลักอริยมรรคมีองค์ 8 โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้ คือ

- 1) หลักการพัฒนาศีล (อธิศีลสิกขา) สรุปลงในสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ
- 2) หลักการพัฒนาสมาธิ (อธิจิตตสิกขา) สรุปลงในสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ
- 3) หลักการพัฒนาปัญญา (อธิปัญญาสิกขา) สรุปลงในสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ

และพระองค์ก็ทรงสรุปสารประโยชน์ของไตรสิกขาไว้ว่า “อย่างนี้ศีลอย่างนี้สมาธิอย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งสาม คือ กามาสวะ ราคาสวะ อวิชชาสวะ โดยชอบ” (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2548, หน้า 145)

อธิศีลสิกขา (ศีล) อธิจิตตสิกขา (สมาธิ) อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน คือ ศีลจะทำให้บุคคลไม่กระทำความชั่วต่างๆ เช่น การเบียดเบียนทำร้ายทำลายผู้อื่น ขโมยของผู้เป็นผู้เสพหรือจำหน่ายยาสิ่งเสพติด บุคคลที่ไม่มีศีลหรือไม่มีการพัฒนาด้านพฤติกรรมจิตใจจะไม่ปลอดโปร่ง วอกแวก ฟุ้งซ่าน เช่น เมื่อทำร้ายร่างกายผู้อื่นไว้จิตใจของผู้นั้นก็หวาดระแวง ฟุ้งซ่าน กลัวว่าตนเองจะถูกทำร้ายคืนบ้าง เครียดจนนอนไม่หลับบ้างเมื่อบุคคลมีศีลดีทำให้จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ ไม่หวาดหวั่นวิตกกังวล จะส่งเสริมให้บุคคลปฏิบัติศีลหรือการสำรวมอินทรีย์ให้เป็นไปอย่างได้ผลดี ศีลและสมาธิจะช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาปัญญาเจริญงอกงามขึ้นเพราะเมื่อกายและใจสงบ การพัฒนาปัญญาจะเกิดผลดี และปัญญาก็ช่วยในการรักษาศีลและการปฏิบัติสมาธิให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพ เพราะปัญญาทำให้รู้ว่าอะไรเป็นโทษอะไรก่อให้เกิดประโยชน์ อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ

ดังเช่นการดำเนินชีวิตประจำวันในทุกกิจกรรมของชีวิตมีการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับการพัฒนาพฤติกรรมจิตใจ ปัญญา ครบทั้ง 3 ด้านสอดคล้องกันเป็นกระบวนการเรียกได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ครบสมบูรณ์

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านศาสนศึกษา แบ่งออกเป็น

1. ปรีชาติ เป็นการศึกษา การเล่าเรียนระเบียบคำอันควรศึกษาโดยรอบ หมายถึงพระพุทธรูป เพื่อให้เห็นในหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยอาศัยพระพุทธรูป อาจารย์ อุปัชฌาย์ ซึ่งมีทั้งการฟัง คิด และภาวนา

2. ปฏิบัติ การถึงเฉพาะ การปฏิบัติชอบ การปฏิบัติถูกต้องตามหลักไตรสิกขา และที่ได้มาจากการศึกษาปรีชาติ

3. ปฏิเวธ การแทงตลอดหมายถึง การตรัสรู้ธรรม บรรลุมรรคผล นิพพาน ซึ่งเป็นผลจากการศึกษาปรีชาติและปฏิบัติที่ถูกต้อง

เพราะอาศัยปรีชาติ คือ คำสอนของพระพุทธรูป ที่แสดงความจริงของสภาพธรรมต่าง ๆ โดยนัยต่าง ๆ มีพระวินัย พระสูตรและพระอภิธรรม ย่อมทำให้ถึงการปฏิบัติ คือ การระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริงในขณะนี้ว่าเป็นธรรมไม่ใช่เรา และเมื่อปฏิบัติบ่อย ๆ คือ สติและปัญญาเกิดบ่อย ๆ ย่อมถึงการบรรลุธรรม คือ ปฏิเวธ ดังนั้น เพราะอาศัยปรีชาติ การศึกษาพระธรรมที่ถูกต้อง ย่อมถึงการปฏิบัติ คือ ปัญญาที่รู้ความจริงในขณะนี้ และถึงปฏิเวธ คือ การดับกิเลส บรรลุ มรรค ผล ปรีชาติที่ถูกต้อง ย่อมนำไปสู่ปฏิบัติที่ถูกต้องปฏิบัติที่ถูกต้อง ย่อมนำไปสู่ปฏิเวธที่ถูกต้อง(รู้แจ้งอริยสัจธรรม) การศึกษาพระธรรม ฟังพระธรรมที่ถูกต้อง จึงเป็นสิ่งสำคัญและเกื้อกูลต่อการปฏิบัติและปฏิเวธ

3. ด้านการสงเคราะห์

การสงเคราะห์ที่พุทธเจ้าทรงเป็นตัวอย่างที่ได้สงเคราะห์ฝ่ายบ้านเมืองด้วยการแนะนำสั่งสอนให้ละชั่ว ทำดี เพื่อให้ได้รับประโยชน์ที่ควรจะได้รับ ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าฝ่ายพุทธศาสนาสอนหลักปฏิบัติเว้นจากโทษ ให้ได้รับประโยชน์ตามสมควรที่จะได้รับและสอนให้ไม่ประมาท มีรายละเอียดดังนี้

1. วิธีการชี้ให้เห็นโทษ

ตัวอย่างหนึ่งที่ดีคือการสงเคราะห์พระเจ้าปเสนทิโกศล กล่าวตามลำดับได้ดังนี้

หลักการสงเคราะห์ที่พระพุทธศาสนาใช้ก็คือการชี้ให้เห็นโทษของการกระทำและความเชื่อในประเด็นต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดทุกข์เกิดเป็นโทษทั้งแก่ผู้ปฏิบัติเองและแก่ผู้อื่นด้วย เช่น

โทษของการบูชาอัญญ

การบูชาอัญญนั้นถือว่าเป็นหลักการอันสำคัญอย่างมากในยุคสมัยโบราณที่มีศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาหลัก เนื่องจากว่าพราหมณ์สอนให้ใช้การประกอบพิธีบูชาอัญญเพื่อเป็นการบูชาพระเจ้าแล้วพระเจ้าจะพอพระทัยประทานในสิ่งที่บุคคลต้องการ แม้พระเจ้าปเสนทิโกศลเอง แต่เดิมมาพระองค์ก็ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เหมือนกัน ดังมีเรื่องราวปรากฏว่าคราวหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลต้องการจะบูชาอัญญเพื่อสะเดาะเคราะห์ของพระองค์เองด้วยสัตว์ต่าง ๆ อย่างละ 500 พระองค์ได้ให้คนจัดเตรียมสิ่งของบูชาอัญญซึ่งได้สร้างความหวาดกลัวให้แก่ประชาชน เป็นอันมาก เมื่อพระนางมัลลิกาทราบข่าวการเตรียมบูชาอัญญของพระเจ้าปเสนทิโกศล ก็ได้พาพระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าไปเฝ้าพระศาสดาพร้อมทั้งเล่าเรื่องราวของการเตรียมบูชาอัญญนั้นให้ทรงทราบ เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงได้ตรัสพระพุทธพจน์ที่ปรากฏในว่า

มหายัญที่มีกิริยามากเหล่านั้น คืออัสวเมธ บุษเมธ สัมมาปาสะ วาชเปยยะ นิรัคคะไม่มีผลมาก (เพราะ)พระอริยะผู้ปฏิบัติชอบแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ย่อมไม่เกี่ยวข้องกับยัญที่มีการฆ่าแพะ แกะ โค และสัตว์ชนิดต่าง ๆ

ส่วนยัญใด ไม่มีกิริยา เอื้ออำนวยประโยชน์ประชาชนบูชาตระกูลทุกเมื่อคือ ไม่มีการฆ่าแพะ แกะ โค และสัตว์ชนิดต่าง ๆ พระอริยะผู้ปฏิบัติชอบ แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ย่อมเกี่ยวข้องกับยัญนั้น

นักปราชญ์พึงบูชายัญนั้น ที่มีผลมากเพราะเมื่อบูชายัญนั้นนั้นแหละย่อมมีแต่ความดี ไม่มี ความชั่วยัญย่อมแพร่หลาย และเทวดาก็ยังเลื่อมใส (ส.ส., เล่ม 5, ข้อ 1, หน้า 38- 39)

เมื่อจบพระธรรมเทศนาแล้วพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงสำนึกผิด เสด็จกลับพระราชวังแล้วสั่ง ให้ปล่อยสัตว์และมนุษย์ยกเลิกการบูชายัญนั้นเสีย

จากพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ตรัสสอนแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล ส่งผลดีแก่สัตว์ ทั้งหลาย เพราะสัตว์เหล่านั้นก็จะไม่ถูกฆ่า เจ้าของสัตว์ก็ไม่ถูกเบียดเบียน และก็ไม่ใช่เป็นการสร้างกรรม คือปาณาติบาต เพราะการฆ่ามีผลเสียแต่ผู้กระทำทั้งปัจจุบันและอนาคตคือวิบากกรรมที่จะได้รับการ ฆ่า

2. วิธีการบอกให้เจริญประโยชน์

เป็นที่ทราบกันดีว่า จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือพระนิพพานซึ่งมีชื่อเรียกอีก อย่างหนึ่งว่า ปรมัตถ์ หรือ ปรมัตถะแปลว่าประโยชน์อย่างยิ่ง หรือ จุดหมายสูงสุด เป็นธรรมดว่าใน การสอนธรรมจะต้องเน้นและเร่งเร้าให้ปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุด อย่างไรก็ตามพระพุทธศาสนา มิได้มองข้ามประโยชน์หรือจุดหมายชั้นรองลดหลั่นกันลงมาที่มนุษย์จะพึงได้พึงถึงตามระดับความ พร้อมของตน ก่อนที่จะพิจารณาเจาะจงลงไปทีละเรื่องราวของพระเจ้าปเสนทิโกศลนั้น

ในบาลีมีคำว่า อรรถ ซึ่งตรงกับคำในภาษาไทยว่าอรรถประโยชน์ หมายถึงประโยชน์ ที่ ต้องการ ในที่นี้ประโยชน์ 3 จึงหมายถึงจุดมุ่งหมาย 3 ประการที่ผู้รับนับถือพุทธศาสนาควรจะได้รับ จากการนับถือพระพุทธศาสนา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2550, หน้า 599-600) ได้กล่าวอธิบาย เกี่ยวกับ อรรถหรือ ประโยชน์ หรือ อรรถประโยชน์ ดังนี้

1. อัตตัตถะ ประโยชน์ตน คือการบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตตนได้รับประโยชน์ 3 คือ ทิฐุธรรม มิกัตถะ สัมปรายิกัตถะและ ปรมัตถะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเองเป็นผลที่เกิดกับตนโดยเฉพาะ เน้น การพึ่งตนเองได้ในทุกระดับเพื่อไม่ต้องเป็นภาระผู้อื่น

2. ปรัตถะ ประโยชน์ผู้อื่น หรือประโยชน์ท่าน คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลสนับสนุนผู้อื่นให้ บรรลุประโยชน์หรือเข้าถึงจุดหมายแห่งชีวิต

3. อุภยัตถะ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือประโยชน์ร่วมกันทั้งของตนเองและผู้อื่น กล่าวคือ ทิฐุธรรมมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะและ ปรมัตถะ ได้เกิดขึ้นในสังคมโดยรวม

จากคำอธิบายข้างต้น สรุปได้ว่า ประโยชน์ 3 ตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาหมายถึง การ ทำสิ่งที่เป็นความดีความงามเพื่อผลที่ดีมีคุณประโยชน์ ให้เกิดขึ้นกับตนเองและผู้อื่นโดยมีจุดมุ่งหมาย ให้เกิดประโยชน์ในปัจจุบันประโยชน์ในภพหน้า และเกิดประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน

3. ประโยชน์ทางการเมืองและการปกครอง

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในท่ามกลางของการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน รวมถึง ด้านการเมือง ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในสมัยพุทธกาล สภาพทางการเมืองในสมัยพุทธกาลนั้น แคว้นต่างๆ กำลังขยายดินแดนสู้รบกันเพื่อที่จะให้ประเทศของตนเป็นประเทศที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่และเป็นมหาอำนาจเหนือแคว้นอื่นๆ แคว้นไหนมีอำนาจมากก็จะรวมเอาแคว้นอื่นๆ ที่มีกำลังน้อยกว่าเข้ามาอยู่ในอาณาเขตของตน โดยเฉพาะแคว้นที่มีการปกครองต่างระบบกัน คือ ระบบสามัคคีธรรม กับระบบราชาธิปไตย ซึ่งมักจะต่อสู้แย่งชิงอำนาจความเป็นใหญ่กันเสมอ ๆ

พระพุทธองค์ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองทั้งสองระบบ แต่การเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระองค์นั้นอย่างทีกล่าไปแล้วในตอนต้นว่า พระองค์ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องกับฐานะเป็นครู ทรงเข้าไปในฐานะผู้ดับทุกข์หรือเป็นผู้แก้ปัญหา ฐานะของพระองค์นั้นทรงอยู่เหนือการเมือง ดังนั้น จึงทำให้พระองค์ทรงได้รับการยอมรับและเคารพนับถือจากประชาชนและเจ้าผู้ครองนครแคว้นต่างๆ อย่างสูงยิ่งจนตลอดพระชนชีพ พุทธกิจด้านการเมืองของพระพุทธองค์นั้น พระองค์มิได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจการภายในของแคว้นแต่อย่างใด แต่ทรงเข้าไปช่วยแก้ปัญหาและเสนอแนะหลัก ในการปกครองที่จะช่วยให้แคว้นมีความมั่นคงและสามารถปกครองให้ประชาชนมีความสุข อาจกล่าวได้ว่า พระองค์ทรงเข้าไปเสนอแนะหลักรัฐศาสตร์หรือหลักการบริหารการปกครองรัฐ ตามแนวพุทธ

แคว้นโกศล มีกษัตริย์ปกครองคือ พระเจ้าปเสนทิโกศล พระองค์ทรงมีความเคารพ ในพระพุทธองค์มาก ทั้ง ๆ ที่พระพุทธเจ้าเป็นชาวศากยะ ซึ่งในขณะนั้นตกอยู่ใต้อำนาจของแคว้นโกศล ดังนั้น มีหลักฐานในอัครัญสูตรที่พอจะยืนยันได้ คือ

ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็พวกศากยตระกูลยังต้องเป็นผู้โดยเสด็จพระเจ้าปเสนทิโกศลอยู่ทุก ๆ ขณะ และพวกเจ้าศากยะยังต้องทำการนอบน้อมกราบไหว้ ต้อนรับ อัญชลีกรรม สามีจิกรรมอันใดอยู่ในพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่ถึงกระนั้นกิริยาที่นอบน้อม ต้อนรับ อัญชลีกรรม สามีจิกรรมอันนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงกระทำอยู่ในตถาคต ด้วยทรงถือว่า พระสมณโคตมเป็นผู้มีชาติตระกูลสูง เรามีชาติต่ำกว่า พระสมณโคตมเป็นพระผู้มีกำลัง เรามีกำลังน้อยกว่า พระสมณโคตมเป็นผู้ที่มีคุณ น่าเลื่อมใส เรามีคุณน่าเลื่อมใสน้อยกว่า พระสมณโคตมเป็นผู้สูงศักดิ์กว่าดังนี้ แต่ที่แท้พระเจ้าปเสนทิโกศลที่ทรงสักการะ นอบน้อม ต้อนรับ ทำอัญชลีกรรม สามีจิกรรมในตถาคตด้วยอาการอย่างนั้น ก็เพราะทรงสักการะ นับถือ นอบน้อมพระธรรมนั่นเอง (ที.ปา. 7/87/88)

จากข้อความในพระสูตรนี้แสดงให้เห็นถึงว่าแคว้นโกศลมีอำนาจเหนือแคว้นศากยะ แต่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงมีความเคารพในพระพุทธเจ้ามาก หากว่าพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่พระเชตวันในแคว้นโกศลแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลจะเสด็จมาเฝ้าบ่อย ๆ และในการมาเฝ้า แต่ละครั้ง พระองค์จะมีพระราชปฐาพูลถามปัญหากับพระพุทธเจ้า ทั้งในเรื่องส่วนพระองค์ เช่น ในคราวที่พระองค์ทรงเสวยพระกระยาหารมากไปเป็นต้น (ขุ.ธ. 5/35/34.) และเรื่องเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง เช่น ในคราวที่ทรงปราศัยต่อพระเจ้าอชาตศัตรูในการรบกันเพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่เหนือดินแดนกาฬิกคาม จนทำให้เสวยไม่ได้บรรทมไม่หลับ พระพุทธองค์ทรงมีพระดำรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้ในท่ามกลางสงฆ์ว่า บุคคลขณะอยู่ ย่อมประสบซึ่งเวร บุคคลอันบุคคลอื่นให้แพ้แล้วย่อมนอนหลับาก บุคคลผู้เข้าไปสงบแล้วละแล้ว ซึ่งความแพ้และความชนะ ย่อมนอนสบาย (ส.ส. 5/5/48)

4. การสอนให้ไม่ประมาท

หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนในเรื่องของ ความไม่ประมาทนี้ปรากฏในปฐมอัปมาทสูตรและปฐมอปัตตกสูตร ดังต่อไปนี้

ในปฐมอัปมาทสูตร ว่าด้วยความไม่ประมาท สูตรที่ ความว่าคราวหนึ่ง เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลมาเฝ้าพระพุทธองค์แล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ธรรมที่ยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า มีอยู่หรือ ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า ธรรมที่ยึดประโยชน์ทั้งสองมีอยู่ ซึ่งก็คือความไม่ประมาท ทรงเปรียบว่า รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายบนแผ่นดินทุกชนิด รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมดย่อมรวมลงในรอยเท้าช้าง บัณฑิตกล่าวว่า รอยเท้าช้างเป็นเลิศกว่ารอยเท้าเหล่านั้น เพราะเป็นรอยใหญ่ฉ้นใด ธรรมอย่างหนึ่งที่ยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า คือความไม่ประมาท ก็ฉนั้นนั้น จากนั้นพระพุทธองค์จึงได้ตรัสว่า บุคคลเมื่อปรารถนาอายุ ความไม่มีโรค วรรณะ สวรรค์ ความเกิดในตระกูลสูง และความยินดีอย่างโอฬารต่อ ๆ ไป พึงทำความไม่ประมาท บัณฑิตทั้งหลายย่อมสรรเสริญความไม่ประมาทในการทำบุญ บัณฑิตผู้ไม่ประมาทย่อมบรรลุประโยชน์ทั้งสอง ชีรชนท่านเรียกว่าบัณฑิต เพราะยึดประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า

จากการที่พระเจ้าปเสนทิโกศลได้รับฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้วจึงทำให้พระองค์ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาทสัมา และได้รับประโยชน์ของการเป็นผู้ไม่ประมาท ตามสมควรแก่พระองค์

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนการอยู่ในสังคมหลายประการไม่ว่าจะเป็นนักธุรกิจปฤชชนหรือพระอริยบุคคล ผู้ครองเรือนก็ต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนเช่นเดียวกัน การปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลอื่นเป็นที่จะละเอียดไม่ได้ เพราะทุกคนจะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันโดยธรรม ซึ่งจะศึกษาตามลำดับให้เห็นภาพที่ชัดเจนจึงจะกล่าวถึงการสังเคราะห์ในแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้

1. การสังเคราะห์ญาติ

บทบาทในการสังเคราะห์ญาติสมัยพุทธกาล ที่เห็นและเป็นเรื่องปรากฏและตรงกับผู้วิจัยได้ศึกษา คือ การอนุเคราะห์ญาติของนักธุรกิจใหญ่แห่งกรุงสาวัตถีบุคคลที่มีจิตใจเอื้อ เพื่อเผื่อแผ่เป็นที่เลื่องลือในหมู่คณะสงฆ์ และประชาชนทั่วไป ดังที่จะได้นำข้อมูลมาเสนอตามที่ปรากฏในคัมภีร์ ดังนี้

ท่านมีหลานชายคนหนึ่งชื่อว่า เขมกะ เป็นคนรูปหล่อและเจ้าชู้ เมื่อหญิงใดเห็นแล้วส่วนมากก็จะหลงรัก ในครั้งหนึ่งนายเขมกะได้ถูกทหารในวังจับตัวมีพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นผู้ไต่สวนในข้อหาคบชู้ภรรยาคนอื่น แต่ก็ปล่อยตัวไปเนื่องจากความเกรงใจในนักธุรกิจใหญ่อย่างอนาถบิณฑิกะถึงแม้ว่านายเขมกะจะกระทำผิดอีกเป็นครั้งที่ 2 ครั้งที่ 3 ก็ตามก็ทรงปล่อยตัวเหมือนอย่างเคย เมื่อเรื่องราวดังกล่าวทราบถึงอนาถบิณฑิกะจึงพาหลานชายเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบทูลเรื่องราวทั้งหมดให้ทรงทราบ พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดนายเขมกะเรื่องโทษของการคบภรรยาคนอื่นดังว่า นรชนผู้ประมาท ขอบคบบัณฑิตของผู้อื่นย่อมประสบฐานะ 4 ประการ คือ (1) ได้บาป (2) นอนไม่เป็นสุข (3) ถูกนิินทา (4) ตกนรกเพราะการที่ได้ประสบสิ่งที่มีโทษ ใ้บุญทำให้มีคติไม่ดี เพราะฉะนั้นนรชนจึงไม่ควรเป็นชู้กับภรรยาของผู้อื่นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมจบ นายเขมกะ ได้ดวงตาเห็น

ธรรมตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาความเจ้าชู้ของนายเขมกะได้หายไป ทำให้ชาวบ้านอยู่อย่างสงบไม่ระแวงว่าจะมายุ่งเกี่ยวกับภรรยา พี่สาว น้องสาวและลูกสาวอีกต่อไป (ขุ.ธ. 25/309/129)

จากเรื่องที่ปรากฏนั้นทำให้เห็นว่า บทบาทการสงเคราะห์ญาติของอนาถบิณฑิกะ ที่ให้โอกาสด้วยการพาไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบทูลเรื่องดังกล่าวพระองค์ทรงแสดงธรรมโปรด จนนายเขมกะเกิดความสลดสังเวชต่อการกระทำของตนเมื่อฟังธรรมเทศนาจบก็บรรลุโสดาปัตติผล ตั้งแต่นั้นมาประกาศตนเป็นอุบาสก ประพฤติปฏิบัติต่อหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

เศรษฐีแห่งกรุงโกสัมพีนามว่า โฆสกะ ได้ให้การอนุเคราะห์นางสามาวดี ซึ่งเป็นลูกสาวของเพื่อนสนิท ที่นับถือเหมือนญาติเป็นนักธุรกิจแห่งเมืองภัททวดีนครไว้เป็นบุตรบุญธรรมของตน เนื่องจากได้เกิดอหิวาตกโรคระบาดที่เมืองภัททวดีนครจึงพาภรรยาและลูกสาวหนีโรคระบาดเดินทางไปหาที่กรุงโกสัมพีนครแต่ผู้เป็นบิดาและมารดาของนางสามาวดีเสียชีวิตลงก่อนที่จะได้พบโฆสกะ เมื่อได้พบและทราบว่านางสามาวดีเป็นบุตรสาวของเพื่อนสนิทจึงรับไว้เป็นบุตรธรรม และส่งเสริมให้นางได้ถวายทานฟังธรรมเป็นประจำจนได้บรรลุธรรมประกาศตนเป็นอุบาสกาได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศทางเจริญเมตตา นางได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้าอุเทนผู้ครองนครโกสัมพีนคร (ขุ.ธ.อ. 2/37-43)

2. การสงเคราะห์มิตรสหาย

มิตรในทางพุทธศาสนา นับว่ามีความสำคัญมากต่อชีวิตของบุคคลทุกคน ดังนั้น การคบคนดีเป็นมิตรมีจิตโน้มไปในความตั้งใจเชื่อฟัง ถ้อยคำของคนดีย่อมเป็นประโยชน์เป็นทางที่นำไปสู่ความสำเร็จ นักธุรกิจหรือเศรษฐี คหบดี นับได้ว่าเป็นผู้ที่มั่งคั่งมากหากแม้ว่าคบมิตรเทียม กล่าวคือเป็นศัตรูผู้มาในร่างของมิตร(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2548, หน้า 66-69) ย่อมทำให้ทรัพย์สินที่มีพึงหมดไปได้ แม้แต่การบรรลุธรรมพรหมจรรย์ก็ย่อมอาศัยมิตรดีหรือกัลยาณมิตร ถ้าบุคคลไม่คบธรรมไม่เคารพเชื่อฟังพระพุทธเจ้าก็ย่อมไม่สามารถตรัสรู้ได้ ในทางตรงกันข้ามผู้ที่ไม่เชื่อไม่คบคนดีแต่ไปคบคนพาลเป็นมิตร ย่อมนำไปสู่ความเสียหาย

พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องของการคบมิตรไว้ในมงคลสูตร เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้นำมาปฏิบัติ สมัยพุทธกาลได้ชื่อว่าเป็นผู้หนึ่งที่มีมิตรสหาย ที่เป็นกัลยาณมิตรทำให้ท่านได้รับคำแนะนำในสิ่งที่มีประโยชน์ ส่งเสริมให้ท่านดำเนินไปในหนทางที่ตรงตาม ซึ่งอย่างไรก็ตาม นักธุรกิจสมัยพุทธกาลที่ทำการธุรกิจค้าขายย่อมมีผู้ร่วมงานจำนวนมากทั้งที่อยู่ใต้บังคับบัญชาเอง และทั้งที่เป็นมิตรสหายทำการธุรกิจด้วยกันที่ปรากฏพบจากการศึกษาที่คอยช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยกันชื่อว่า วิสาละ หรือเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ผู้เป็นน้องเขยที่ทำให้พี่เขย (อนาถบิณฑิกะ) ได้พบชุมชนทรัพย์ที่หาค่ามิได้ ด้วยการเข้าไปพบพระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรกที่ป่าสัตวัน ดังรายละเอียดที่ปรากฏในคัมภีร์วินัยปิฎกจูฬวรรคคัมภีร์สังยุตตนิกาย สคาถวรรค และคัมภีร์อรรถกถา (วิ.จู. 7/304-307/111-119)

การเดินทางไปกรุงราชคฤห์เพื่อทำการค้ามีสินค้าบรรทุกกองเกวียน 500 เล่มและไปพักที่บ้านน้องสาว ซึ่งเป็นภรรยาของสหาย ในวันที่เดินทางไปถึงเศรษฐีสหายไปฟังธรรมแล้วนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมพระสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่บ้านในวันรุ่งขึ้นแล้วส่งงานให้คนรับใช้คนงานจัดเตรียมภัตตาหาร พอเสร็จกิจก็ได้สนทนาปราศรัยแล้วบอกกล่าวกับพี่เขยว่าได้นิมนต์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์มาฉันภัตตาหารที่บ้านในวันรุ่งขึ้น จากการได้พบฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า และได้ประกาศตนเป็นอุบาสกมีพระรัตนตรัยเป็นสรณะแล้วก็ได้ชักชวนมิตรสหายที่อยู่ตามระยะทางจากกรุงราชคฤห์

ถึงกรุงสวตถิ ให้เตรียมถวายความอุปถัมภ์พระพุทธเจ้าพร้อมพระสงฆ์ ร่วมกันสร้างวิหารที่พักตลอดระยะทาง 45 โยชน์ ทั้งหมด 45 แห่งตลอดทางจากกรุงราชคฤห์ถึงกรุงสวตถิ (วิ.จู. 7/307/117)

อีกตัวอย่างผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารีนามว่า จิตตะ เป็นผู้มีมิตรสหายมากมายเพราะการประพฤติตามหลักธรรมคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงวางรากฐานการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ และตามวินัยของผู้ครองเรือนตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

ครั้งหนึ่งด้วยเหตุที่ต้องทำการค้าขายได้มีการติดต่อกับนักธุรกิจทั้งในที่ใกล้และที่ไกลถ้าบางแห่งที่ไกลออกไปการเดินทางไม่สะดวก ก็จะใช้วิธีการเขียนจดหมายโต้ตอบกันและขณะเดียวกันถือโอกาสสอดแทรกหลักธรรมคำสอนให้กับผู้นั้นได้อ่าน บางครั้งการโต้ตอบกันถึงกับได้ดวงตาเห็นธรรม เช่น อสิทตะเป็นบุตรของหัวหน้ากองเกวียนในวัฑฒคามแคว้นอวันตี เป็นมิตรสหายทำการค้าด้วยกันโดยไม่เคยเห็นหน้ากันมาก่อน แต่ได้ติดต่อสื่อสารกันโดยการเขียนจดหมายโต้ตอบกัน โดยได้สอดแทรกหลักธรรมและเขียนพรรณนาถึงคุณของพระพุทธเจ้า คุณของพระธรรมและคุณพระสงฆ์ จนทำให้อสิทตะเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและได้มาบวชที่สำนักของพระมหากัจจายนเถระได้ปฏิบัติธรรมจนบรรลุพระอรหันต์ผล

จากตัวอย่างที่ยกขึ้นเป็นกรณีศึกษาแสดงให้เห็นว่า นักธุรกิจสมัยพุทธกาลเป็นผู้ได้กระทำในเรื่องความเป็นมิตรทั้งต่อครอบครัวและต่อผู้อื่น ดังที่ปรากฏจากข้อความที่กล่าวมาแล้วจัดเป็นผู้ที่อยู่ในลักษณะมิตรแท้ (ที.ปา. 11/192/201) คือ เป็นมิตรสหายที่คบหากันร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยสัมมาทิฐิมีความเกื้อกูลกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่เอาวัดเอาเปรียบกันตลอดถึงความเข้าใจในสถานภาพและบทบาทที่แสดงออก ยังเป็นที่พึ่งพาอาศัยกันและกันได้ แต่ยังมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งถือปฏิบัติเป็นผู้อยู่เบื้องหลังในความสำเร็จในการทำงานทุก ๆ ด้านนั้นคือบริวาร ดังที่จะกล่าวต่อไป

3. การสงเคราะห์บริวาร

บริวาร คือ ผู้ที่มีบุคคลคอยแวดล้อมติดตามและรับใช้งาน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546, หน้า 134) ดังนั้นนักธุรกิจไม่ว่าจะเป็นเจ้าของกิจการขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ ต้องมีบุคคลคอยติดตามหรือคอยรับใช้ในงานนั้น ๆ และยิ่งนักธุรกิจสมัยพุทธกาลมีบริวารคอยรับใช้มาก เมื่อจะไปทำธุระที่ใดต้องมีคนคอยติดตามรับใช้ไปด้วยเสมอ

สมัยพุทธกาลมีบริวารทั้งชายหญิง ที่มีประวัติปรากฏในคัมภีร์เกี่ยวกับบทบาทระหว่างพ่อค้ากับบริวารเห็นเด่นชัดเป็นหญิงรับใช้ ดังเรื่องที่ปรากฏว่า

นางปุลณนา เป็นหญิงรับใช้ในบ้านของนักธุรกิจใหญ่แห่งเมืองสวตถิมิหน้าที่ตักน้ำมาใส่ตุ่มเพื่อใช้บริโภคภายในบ้านของนักธุรกิจ ไม่นานนักก็ได้รับการปลดปล่อยจากความเป็นหญิงรับใช้ และได้ไปขออนุญาตจากเศรษฐีผู้เป็นนายเพื่อนำนางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าต่อการขออนุญาตบวชในพระพุทธศาสนา เมื่อบวชเป็นภิกษุณีแล้วได้ประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนจนสำเร็จอรหันต์ผล ตามพระพุทธบัญญัติคนที่บวชรับใช้มาก่อนจะมาบวชในพระพุทธศาสนาไม่ทรงอนุญาตให้บวชถ้าพ้นจากความเป็นทาสจึงอนุญาตให้บวชได้

เมื่อกล่าวโดยสรุป จากการยกตัวอย่างขึ้นเป็นกรณีศึกษาทำให้พบว่า การส่งเสริมบริวารคนรับใช้นักธุรกิจ โดยเฉพาะกรณีศึกษาบทบาทของนักธุรกิจต่อการส่งเสริมบริวารเพื่อเป็นการสร้างรากฐานทางธรรม ให้เข้าถึงหลักของพระพุทธศาสนาซึ่งจะเห็นได้จากเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์ที่ต่าง ๆ เป็นผู้เปิดโอกาสให้บุคคลทุกระดับทั้งที่ต่ำต้อยกว่าตนเองให้ได้พบพระพุทธศาสนาเพื่อเป็น

พุทธศาสนิกชนที่ดีโดยเริ่มจากที่ครอบครัวเป็นหลักพื้นฐานและขยายต่อไปยังบุคคลทั้งหลายด้วยจิตใจที่เมตตา

4. การสงเคราะห์ผู้ยากไร้

การใช้หลักการทางพระพุทธศาสนา มาเป็นแนวทางในการประกอบธุรกิจย่อมส่งผลให้ครอบครัวของตนมีเศรษฐกิจที่ดีมีความมั่นคงภายในครอบครัวมีเศรษฐกิจการเงินที่ดีเป็นจุดเริ่มต้นของครอบครัวที่จะต้องรู้จักสร้างฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนในเรื่องของทรัพย์ที่หามาได้ ดังที่ปรากฏในอาทียสูตร ว่า ทรัพย์ที่หามาได้จากการประกอบอาชีพสุจริตด้วยความขยันหมั่นเพียร ต้องนำมาเลี้ยงตน บิดามารดา บุตรภรรยา และเลี้ยงคนในปกครอง นำทรัพย์ที่หามาได้ไปบำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมงานนำทรัพย์ที่หามาได้ไปปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ ที่เกิดจากไฟ ผู้ปกครอง โจร คนที่ไม่ชอบกัน หรือทายาท นำทรัพย์ที่หามาได้ไป ทำพลีคือ สละบำรุงและบูชาสิ่งที่ เคารพ ประกอบด้วย ญาติพลี ส่งเสริมญาติ อติถีพลี ต้อนรับแขกที่มาเยือนบุพพเตตพลี ทำบุญเพื่ออุทิศแก่ผู้ล่วงลับ ราชพลี เสียภาษีช่วยเหลือเมือง เทวตาพลี ทำบุญอุทิศในสิ่งที่ตนเคารพบูชา และนำทรัพย์ที่หามาได้จัดถวายทักษิณาทานแด่สมณพราหมณ์ (อง.ปญจก. 22/4/64)

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า นอกจากที่จะนำทรัพย์ที่หามาได้เพื่อนำไปใช้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ ซึ่งได้จากการแสวงหาทรัพย์ในทางที่ถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริตและไม่เบียดเบียนผู้อื่น แล้วนำมาใช้จ่ายเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวตลอดจนทำบุญทำทานแล้วยังนำทรัพย์มากระจายเพื่อเข้าไปช่วยสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ตัวอย่างส่วนหนึ่งการนำทรัพย์ไปใช้ในการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ ของอนาถบิณฑิกะนักธุรกิจใหญ่แห่งกรุงสาวัตถี ได้รับผู้ยากไร้คนหนึ่งเข้ามาทำงานที่บ้านและวันนั้นเป็นวันอุโบสถ ท่านจึงสมათานอุโบสถทั้งบ้านรวมถึงคนงานที่รับค่าจ้างด้วยแต่ด้วยผู้ยากไร้คนนี้ที่พึ่งเข้ามาทำงานไม่ทราบ และได้ไต่ถามเพื่อนร่วมงานด้วยกันจึงเกิดความเลื่อมใสต่อการกระทำของนายจ้าง จึงสมათานอุโบสถศีลด้วยและไม่ได้กินอาหารจนถึงแก่กรรม ไปเกิดเป็นเทวดาที่มีฤทธาานุภาพมาก สามารถดลบันดาลสิ่งของที่ผู้อื่นต้องการให้ได้สมความปรารถนาเพราะด้วยวิบากกรรมที่ตนได้กระทำไว้ครั้งเป็นคณงานรับจ้าง(วิ.มหา. 2/504/595-596) และอีกตัวอย่างหนึ่งจากการทำบุญและทำทานของอนาถบิณฑิกะ ค่อย ๆ หมดลงทำให้ยากจน และมีเด็กสาวคนหนึ่งในบ้านได้ออกจากบ้านของอนาถบิณฑิกะไปอยู่ที่เสตวาหนรัฐไปทำงาน และได้พบกับพระเจ้าเสตวาหาราชได้ทรงอภิเษกเป็นอัครมเหสี ซึ่ง เด็กสาวยากไร้คนนั้น เคยได้รับโอกาสให้ทำงานอยู่ที่บ้านของอนาถบิณฑิกะ เธอก็ไม่ได้ลืมบุญคุณที่เคยได้รับมา และมีความศรัทธาต่อท่านอนาถบิณฑิกะจึงนำความประพุดมาเป็นแบบอย่าง ก็ได้ทำถวายทานแก่พระสงฆ์และทำทานแก่ผู้ยากไร้ตลอดมา

สามารถสรุปได้ว่าการสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนามีดังนี้

1. การสงเคราะห์ด้วยธรรมะ
2. การสงเคราะห์ด้วยวัตถุ
3. การส่งเสริมอาชีพ
4. การส่งเสริมให้ทำดี
5. การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

คณะสงฆ์หรือพระภิกษุแม้จะได้ชื่อว่า ออกจากเรือนบวชโดยไม่มีครอบครัว หลีกหนีความวุ่นวายจากญาติทางสายโลหิต เพื่อแสวงหาทางพ้นทุกข์ ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีการะหน้าที่ต่อการสงเคราะห์ญาติ ที่สืบเนื่องกันมาทางสายโลหิต ตามสมควรแก่ฐานะ โดยให้ผู้เป็นญาติมีสิทธิพิเศษบางอย่าง ในกรอบของพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ และโดยการอนุเคราะห์เขา ในฐานะที่ตนเป็นเสมือนทิศเบื้องบน เช่น สอนให้เว้นจากความชั่ว แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี แม้พระพุทธเจ้าเอง พระองค์ก็ทรงบำเพ็ญญาติตถจริยาเช่นกัน ชาวพุทธในฐานะเป็นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ควรทำการสงเคราะห์ญาติตามสมควรแก่ภาวะ สถานะ และความสัมพันธ์เกี่ยวข้องของแต่ละบุคคล เช่น ในฐานะบิดา มารดากับบุตรธิดา พี่กับน้อง หรือญาติผู้ใหญ่กับญาติผู้น้อย หลักธรรมที่เป็นเครื่องส่งเสริม สนับสนุนในการอนุเคราะห์สงเคราะห์ญาติ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติต่อญาติอย่างถูกต้องเหมาะสม เช่น สังคหวัตถุ ความกตัญญูต่อบุคคลที่หลักธรรมที่เป็นปฏิบัติต่อการสงเคราะห์ญาติ เช่น ความตระหนี่ และความมื่อคติ เป็นต้น

4. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การแสดงธรรมสั่งสอนในพระพุทธศาสนาเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจและปฏิบัติตามหลักหรือแนวทางของศาสนา การเทศน์ถือว่าเป็นกิจวัตรอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ที่จะต้องกระทำ ฉะนั้นจึงนับได้ว่ามีความสำคัญยิ่งสำหรับพระสงฆ์ จึงนำเสนอรายละเอียดดังนี้

1. พระพุทธเจ้าเผยแผ่เอง

นับเป็นเวลา 2,600 ปี แล้วที่พระพุทธศาสนาได้บังเกิดขึ้นในโลก หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ โคนไม้มหาโพธิ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา พระองค์มีความต้องการที่จะสั่งสอนธรรมที่ได้ตรัสรู้แล้วนั้นแก่เวไนยสัตว์ จึงทรงพิจารณาผู้ที่จะรับธรรมะ ในเบื้องต้นทรงระลึกถึงอาฬารดาบสกาลามโคตรและอุทกดาสรามบุตร ที่พระองค์ได้เคยศึกษาลัทธิด้วย แต่ท่านทั้งสองได้สิ้นชีพไปก่อนแล้ว ลำดับต่อมาทรงระลึกถึง ปัญจวัคคีย์ คือโกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ซึ่งเคยออกบวชติดตามอุปฐากพระองค์ โดยหวังว่าถ้าพระองค์ได้บรรลุธรรมใด จักเทศนาสั่งสอนตนให้บรรลุธรรมนั้นบ้าง แต่เมื่อพระองค์เลิกบำเพ็ญทุกรกิริยาทั้งหมดความเลื่อมใสพากันละพระองค์ไป เมื่อพระองค์ได้พิจารณาแล้วจึงทรงเดินทางเพื่อเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ การเทศนาในครั้งนั้นถือว่าเป็น “ปฐมเทศนา” (วิ.ม. 4/13-24/20-31)

ปฐมเทศนา เป็นการเทศนาครั้งแรกของพระองค์ ธรรมะที่ทรงแสดงครั้งแรกนี้เรียกว่า “อัมมจักกัปปวัตตนสูตร” (วิ.ม. 4/13-14/20-21) มีความหมายว่าทรงประกาศธรรมนี้อันเป็นเสมือนล้อรถให้หมุนไปตลอดโลก ข้อความในเทศนามีว่า ผู้บำเพ็ญเพียรไม่ควรดำเนินชีวิตตามลักษณะที่ผิด ซึ่งพระองค์เคยดำเนินมาแล้วในอดีต 2 แบบ คือ กามสุขัลลิกานุโยค หมายถึง การทอดตนให้หมกมุ่นอยู่ในความสุขของผู้แสวงหากามคุณ และอัตตกิลมณานุโยค หมายถึงการยอมตนให้ทรมานด้วยการทรมานร่างกาย ทางที่ถูกที่ควรดำเนินคือ มัชฌิมาปฏิปทา หมายถึงทางดำเนินชีวิตอันเป็นทางสายกลาง นอกจากนี้พระองค์ยังได้ทรงแสดงสังขธรรม 4 ประการ หรือ อริยสัจ 4 อันได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค (วิ.ม. 4/13/21) ปฐมเทศนานี้ทำให้โกณฑัญญะบรรลุพระโสดาบันมีพระสงฆ์เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา และมี พระรัตนตรัย

หลังจากพระพุทธเจ้าประทับสำราญอิริยาบถแล้วก็ทรงแสดงธรรมต่อกับปัญจวัคคีย์อีก 4 รูป จนกระทั่งบรรลุประสาธิต เมื่อปัญจวัคคีย์มีภาวะเป็นภิกษุเสมอกันแล้ว พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าเป็นการสมควรที่จะได้รับธรรมชั้นสูงต่อไป จึงทรงแสดงพระธรรมอีกบทหนึ่ง คือ “อนันตลักขณสูตร” (วิ.ม. 4/20/27) เพื่อเป็นการถนอมความยึดมั่นในข้อที่ภิกษุเหล่านั้นถือว่ามียัตตาอยู่ในตนตามลัทธิพราหมณ์ที่เคยนับถือมาก่อน การเทศนาครั้งนี้จัดว่าเป็น พุติยาเทศนา

ต่อมาพระพุทธองค์ได้เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ ซึ่งประชาชนเลื่อมใสในลัทธิของขุณ्डิลพราหมณ์ 3 พี่น้อง นักบวชนอกพุทธศาสนา พระองค์ทรงมีดำริว่าหากทรงแสดงธรรมให้ขุณ्डิลทั้งสามเห็นตามก็จะเป็นการกำลังเผยแผ่พระธรรมต่อไปได้ จึงได้แสดงธรรมจนขุณ्डิลทั้งสามเลื่อมใสในธรรมและเป็นสาวกในเวลาต่อมา เมื่อพระองค์เห็นว่าบรรดาสาวกสมควรที่จะรับธรรมชั้นสูงขึ้นอีกเพื่อชักฟอกจิตใจเป็นครั้งสุดท้ายจึงได้แสดงธรรมเทศนาชื่อ “อาทิตตปริยายสูตร” (วิ.ม. 4/54/63-65) นับว่าเป็นการเทศนาที่สำคัญครั้งที่สาม หรือตติยาเทศนา

2. สาวกเผยแผ่ธรรม

เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเห็นว่ามิพระอรหันต์มากพอสมควรแล้ว จึงทรงให้สาวกทั้งหลายออกเผยแผ่ศาสนาต่อไป ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ทรงให้พระสงฆ์สาวกแยกย้ายกันไปและทรงมีรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด” (วิ.ม. 4/32/40) จากคำกล่าวดังกล่าว จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงเอ็นดูทั้งมวลมนุษยและเหล่าเทวดาเพื่อให้พ้นจากทุกข์จนถึงซึ่งมรรคผลและนิพพาน และเพื่อให้การเผยแผ่พระธรรมเป็นไปอย่างกว้างขวาง จึงทรงมิให้สาวกไปทางเดียวกัน พระพุทธองค์ทรงวางแนวทางการสั่งสอนอย่างมีขั้นตอน คือ สอนตั้งแต่ง่ายไปหายาก ไม่ข้ามขั้นตอน ไม่รวบรัด ดังนั้นเพื่อให้ภิกษุ ผู้เทศนาซึ่งเป็นองค์แห่งธรรมก็สามารถแสดงธรรมได้อย่างเหมาะสม พระองค์จึงได้กำหนดแนวการเทศน์ไว้ 5 ประการ คือ (1) เราจักแสดงธรรมไปตามลำดับ (2) เราจักแสดงอ้างเหตุ (3) เราจักแสดงธรรมอาศัย ความเอ็นดู (4) เราจักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม (5) เราจักไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น (อง.ปญจก. 22/159/263)

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว พระพุทธองค์ยังใช้วิธีการสอนอย่างพอเหมาะกับบุคคล พระองค์พิจารณาเห็นว่าบุคคลมีความแตกต่างกันไป “ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีฐลีในตาน้อย มีฐลีในตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี มีอุปมาเหมือนในกออุบล” (วิ.ม. 4/9/14) การแสดงพระธรรมเทศนาก็แตกต่างกันไปตามระดับภูมิหลังของผู้ฟัง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ต่อมาได้เสด็จไปประดิษฐานพระพุทธศาสนา ณ เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ หลังจากทรงตรัสรู้ได้ 9 เดือน ในวันเพ็ญเดือนมาฆะ ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอันเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ (ที.ม. 10/90/50) ซึ่งเป็นการประชุมพร้อมด้วยองค์ 4 ประการ เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต กล่าวคือ 1.วันนั้นเป็นวันเพ็ญมาฆปุณณมี 2.พระภิกษุ 1,250 องค์ มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย 3.พระภิกษุเหล่านั้นเป็นพระอรหันต์ และ 4.พระภิกษุเหล่านั้นเป็นเอหิภิกขุ คือ พระพุทธเจ้าทรงกล่าวให้อุปสมบทด้วย

พระองค์เอง เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546, หน้า 81) หลักการสำคัญของโอวาทปาฏิโมกข์ประกอบด้วยคาถาทั้งหมด 3 คาถากิ่ง ดังนี้

คาถาที่ 1 ชั้นดี ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสนิพพานว่าเป็นบรมธรรม หรือเป็นธรรมสูงสุด ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ถือว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนสัตว์อื่นไม่ถือว่าเป็นสมณะ

คาถาที่ 2 การไม่ทำความชั่วทั้งปวง หรือการไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญกุศล คือความดีให้ถึงพร้อม การทำจิตใจของตนให้ผ่องใสบริสุทธิ์ นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

คาถาที่ 3 การไม่กล่าวร้าย 1 การไม่ทำร้าย 1 ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ 1 ความเป็นผู้รู้จักประมาณในภัตตาหาร 1 ที่นั่งที่นอนอันสงัด หรือ การนอนนั่งในที่สงัด 1 การประกอบความเพียรใน อริจิตหรือการฝึกฝนพัฒนาจิตของตน 1 นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (ที.ม. 10/90/50-51)

จากหลักการดังกล่าวพบว่า หลักโอวาทปาฏิโมกข์นั้นถือว่าเป็นหลักการที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงประกาศจุดยืนและแนวทางในการปฏิบัติตนของพระภิกษุและข้อยึดถือปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ไว้อย่างเด่นชัด(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539, หน้า 101-134) ทั้งนี้เพื่อที่จะได้เป็นประโยชน์ต่อการประกาศพระศาสนาและเป็นการสร้างความเข้าใจแก่พุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับจุดยืนของพระพุทธศาสนาที่มีความชัดเจนทั้งในแง่หลักการและวิธีการที่จะดำรงความเป็นศาสนาพุทธไว้ในสังคมอินเดีย ซึ่งหลักการดังกล่าวที่ปรากฏใน 3 คาถากิ่งนั้น มีดังต่อไปนี้

ในคาถาที่ 1 พระพุทธเจ้าได้แสดงจุดยืนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ ทั้งในรูปแบบและทฤษฎีว่า การบำเพ็ญตบะนั้นต้องบำเพ็ญเพียรทางจิต ไม่ใช่การบำเพ็ญด้วยการทรมานร่างกายอันเป็นส่วนทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน และประการต่อมาทรงแสดงจุดยืนเกี่ยวกับจุดหมายสูงสุดทางศาสนา คือ นิพพาน โดยชี้ให้เห็นว่า นิพพาน คือ เป้าหมายสูงสุดของศาสนา นอกจากนั้น ได้อธิบายถึงรูปแบบพฤติกรรมของนักบวชในทางพระพุทธศาสนาว่าต้องเป็นผู้ที่ไม่ทำร้าย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

คาถาที่ 2 ทรงแสดงกรอบในการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาว่า การสร้างความดีนั้นต้องปฏิบัติให้เป็นไปใน 3 แนวทาง คือ (1) ไม่ทำบาปทุกอย่าง (2) ทำกุศลให้ถึงพร้อม และ (3) ชำระจิตให้ผ่องใส ซึ่งถือว่าเป็นกรอบในเรื่องหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยชาวพุทธต้องดำเนินตามหลักการปฏิบัติทั้ง 3 ประการนี้ จึงถือว่าเป็นชาวพุทธที่แท้จริง

คาถาที่ 3 กับทั้งคาถา ทรงอธิบายถึงรูปแบบการปฏิบัติของนักบวชในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องปฏิบัติตามหลักการ ดังนี้

(1) การไปเผยแผ่ศาสนาจะต้องไม่เข้าไปว่าร้าย ทำร้ายคนอื่นหรือศาสนาอื่น (2) ต้องสำรวมในพระปาฏิโมกข์ทั้งในส่วนของพระธรรมและพระวินัย และผู้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็จะต้อง (1) รู้จักประมาณในการบริโภค (2) นั่งนอนในที่อันสงัดเงียบไม่พลุกพล่านคลุกคลี และ (3) บำเพ็ญเพียรทางจิตอย่างเคร่งครัด

หลักการที่ปรากฏในคาถา 3 กับทั้งคาถานี้ ถือได้ว่าเป็นจุดยืนอันเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ทรงประกาศก่อนการที่จะยังความมั่นคงของ พระศาสนาให้เกิดขึ้น และพบว่าโอวาทปาฏิโมกข์นั้นถือเป็นภาพลักษณ์ของ (1) หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

(2) ลักษณะของพุทธศาสนิกชน (3) แนวทางปฏิบัติด้วยการสร้างความคิด ซึ่งมีอยู่ 3 ประการ และ (4) วัตรปฏิบัติของนักเผยแผ่หรือผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา ดังนั้น คำสอนเรื่องโอวาทปาฏิโมกข์นั้น เป็นคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงประกาศเพื่อแสดงเจตนาของพระพุทธศาสนาทั้งในรูปของอุดมการณ์ หลักการ วิธีการ แนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ที่ทำหน้าที่ในการเป็นนักเผยแผ่หรือพุทธศาสนิกชน

ฉะนั้นเมื่อทรงสอนธรรมแก่ผู้ใดก็จะสอนตรงประเด็นและสอดคล้องกับสภาพจิตใจ พระองค์รู้ว่าคนมีหลายจำพวกจึงสอนไม่ซ้ำแบบกัน เช่น เมื่อสอนคนชอบคิดมาก ก็จะชี้แจงความจริงให้ฟังอย่างละเอียด แต่สำหรับคนทั่วไป ไปหรือเด็ก ๆ พระองค์มักสอนโดยการเล่านิทานให้ฟัง และบางครั้งพระองค์ก็สอนโดยไม่ใช้คำพูดชี้แจง นอกจากนี้เพื่อให้การเทศน์เป็นไปอย่างเหมาะสม และเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พระธรรม” นั้นถือว่าเป็นของสูง เป็นของที่ไม่มิวันสูญสิ้นตามกาลเวลา จึงมีพระวินัยเกี่ยวกับการแสดงธรรม ดังปรากฏในเรื่อง “ธัมมเทศนาปฏิสังยุตที่ 3” ว่า

1. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีर्मในมือ
2. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีไม้พลองในมือ
3. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีศาสตราในมือ
4. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ มีอาวุธในมือ
5. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ สามเษียงเท้า
6. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ สามรองเท้า
7. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ ไปนียาน
8. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ อยู่บนที่นอน
9. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ นั่งรัดเข่า
10. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ พันศรีษะ
11. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ คลุมศรีษะ
12. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เรานั่งอยู่บนแผ่นดิน จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ นั่ง

บนอาสนะ

13. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เรานั่งบนอาสนะต่ำ จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ นั่งบน

อาสนะสูง

14. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เรายืนอยู่ จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ผู้นั่งอยู่

15. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราเดินไปข้างหลัง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ ผู้เดินไป

ข้างหน้า

16. ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราเดินไปนอกทาง จักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ ผู้เดินไป

ในทาง (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2530, หน้า 24-25)

คำสอนต่าง ๆ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีมากมาย พระสาวกได้รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าจัดแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะเนื้อหาและรูปแบบเป็น 9 ประเภท ซึ่งรู้จักกันในหมู่พุทธศาสนิกชนว่า นวังคัสตฤศาสน์ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายจำนวนมากอันเรากล่าวแล้วคือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัปภุตธรรม เวทัลละ”

หลักคำสอน 9 ประการ คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาตกะ อัပ္พุตธรรม และเวทัลละ(ม.ม. 12/238/252) ดังกล่าวมีรายละเอียด ดังนี้

1. สุตตะ คือ พระสูตร หรือคำสอนทั่วไป มีท้องเรื่อง เหตุการณ์ สถานที่ บุคคล ประกอบที่ พระพุทธเจ้าทรงแสดง รวมทั้งที่ทรงบัญญัติเป็นข้อวินัยด้วย
2. เคยยะ คือ คำสอนที่มีทั้งบทกวีและบทร้อยแก้วปนกัน
3. เวยยาकरणะ คือ คำสอนที่เป็นร้อยแก้วล้วน ๆ รวมทั้งอภิธรรมปิฎก
4. คาถา คือ คำสอนที่เป็นบทกวีล้วน ๆ
5. อุทาน คือ คำสอนที่เกี่ยวกับคติธรรมที่เปล่งออกมาเป็นอุทาน เมื่อมีเหตุการณ์แต่ละอย่างปรากฏเป็นเหตุจูงใจให้มองเห็นคติธรรมนั้น ๆ
6. อิติวุตตะกะ คือ คำสอนที่อ้างอิงว่า ได้มีท่านผู้รู้กล่าวไว้อย่างนั้นอย่างนี้
7. ชาตก คือ คำสอนที่เล่าเป็นนิทานสอนใจ มีคติธรรมแฝงอยู่ในเรื่อง
8. อัပ္พุตธรรม คือ คำสอนที่แสดงเรื่องแปลกประหลาดมหัศจรรย์ในทางคติธรรม
9. เวทัลละ คือ คำสอนชั้นสูง ต้องใช้สติปัญญาลึกซึ้งในการพิจารณาวินิจฉัย คือ คำสอนที่เป็นคำถามคำตอบ หรือเรียกว่า ปุจฉาวิสัชนา(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551, หน้า 221)

3. การเผยแผ่ด้วยการบันทึกเป็นเอกสาร

นอกจากหลักคำสอนดังกล่าวแล้ว ภายหลังการปรินิพพานของพระพุทธเจ้า พระสาวกยังได้ร่วมกันจัดสังคายนารวบรวมคำสอนจัดเป็นหมวดหมู่ แบ่งเป็น 3 หมวดใหญ่ ๆ เรียกว่า พระไตรปิฎก อันประกอบด้วย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก เป็นที่รวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่มีให้ระจัดกระจาย สำหรับเรื่องพระธรรมเทศนานั้นได้แจกแจงไว้อย่างชัดเจนในหมวด พระสุตตันตปิฎก อันเป็นหมวดว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่ว ๆ ไป นับว่าเป็นหมวดที่มีความสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระสงฆ์สาวกพุทธบริษัทได้นำมาเผยแผ่สืบทอดพระพุทธศาสนาจนถึงทุกวันนี้ นอกจากนี้ยังมีคำอธิบายที่เรียงตามลำดับ คืออรรถกถา เป็นคัมภีร์ที่อธิบายความในพระไตรปิฎก ฎีกา เป็นการขยายความอรรถกถา อนุฎีกา เป็นการอธิบายขยายความฎีกาด้วย

กล่าวสรุปได้ว่าด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีรูปแบบ คือ พระพุทธเจ้าเผยแผ่เอง สาวกเผยแผ่ธรรม การเผยแผ่ด้วยการบันทึกเป็นเอกสาร การเผยแผ่ทำให้พระพุทธศาสนากระจายไปทั่วโลก มีพระพุทธเจ้าเป็นหัวหน้าในการเผยแผ่และสืบทอดมาเรื่อยจนถึงปัจจุบันที่ทำหน้าที่โดยพุทธบริษัทสี่ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธเจ้าได้วางรูปแบบการเผยแผ่ทั้งด้านวาจา บุคคล การร้อยกรอง และวิธีการรักษาพระพุทธานุภาพให้มั่นคงไม่เสื่อมถอย

จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า ลักษณะการปกครองสงฆ์สมัยพุทธกาล มีลักษณะความเป็นประชาธิปไตยและเป็นสังคมที่เสมอภาค พระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตนตามพระวินัย พระเถระผู้เป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์มีหน้าที่ปกครองสาธุศิษย์ของแต่ละรูป แต่ในสังฆกรรมทั้งปวง สงฆ์ย่อมเป็นใหญ่ ไม่เลือกที่จะเป็นอาจารย์หรือสาธุศิษย์ เมื่อมีกิจของสงฆ์เกิดขึ้นจะต้องประชุมสงฆ์และถือนมติเอกฉันท์เป็นหลัก การบริหารกิจการคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล สรุปได้ดังนี้ (กรมการศาสนา, 2542, หน้า 24-25) ดังนี้

1. พระพุทธเจ้า (พระองค์เดียว) โดยธรรมาธิปไตย
ทรงแสดงธรรม บัญญัติวินัย - นิติบัญญัติ
ทรงปกครองภิกษุสงฆ์ - บริหาร
ทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ - ตัดการ
 2. พระพุทธเจ้า - พระธรรมราชา มีพระสาวกเป็นพระธรรมเสนาบดี ช่วยตามที่โปรดให้ช่วยกับพระโมคคัลลานะ และพระเถระทั้งหลายผู้เป็นพระสังฆปิตุพระสังฆปริณายกข้อ 1-2 นี้เป็นมูลฐานแห่งการปกครองคณะส่วนกลาง
 3. ทรงมอบให้สงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมทั้งปวง สงฆ์ผู้เข้าประชุมพึงเป็นสมานสังวาสกะกัน และจะต้องมีมติเป็นเอกฉันท์ และจะต้องเป็นไปตามธรรมวินัย(ธรรมาธิปไตย)
 4. การปกครองภายในเนื่องด้วยพระเถระ(เถระธิกะ) เช่นพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ปกครองสังฆวิहारิกอันเตวาสิก พระเถระปกครองอวาสิกะ (ภิกษุในอวาส)นั้น ๆ
 5. เมื่อภิกษุสงฆ์มีจำนวนมากขึ้น ก็มีสมานสังวาสกะ นานาสังวาสกะ ก็ขึ้นอยู่ในข้อ 1-2 และปฏิบัติตามนัยข้อ 3-4
 6. พระพุทธเจ้าทรงมอบให้พระธรรมวินัย เป็นศาสดาแทนพระองค์ เมื่อพระองค์ทรงล่วงไปต้องถือธรรมาธิปไตย เป็นหลักสำคัญมูลฐานแห่งการแบ่งออกเป็นฝ่ายเถรวาท อาริยวาทต่อมาเป็นหินยาน หรือทักษิณิกาย และมหายานหรืออุตรนิกาย และแบ่งย่อยออกเป็นนิกายต่าง ๆ ตลอดถึงฝ่ายคามวาสี อรัญวาสี เป็นมูลฐานแห่งการปกครองคณะสงฆ์ตามสังกัดวาตะหรือวาสะ (คามวาสี-อรัญวาสี) หรือนิกาย แต่กรรวมอยู่ในข้อ 6 คือ พระธรรมวินัย ศาสดา หรือธรรมาธิปไตย
- การปกครองคณะสงฆ์สมัยพุทธกาล เป็นการปกครองภายในศาสนาเอง ทางรัฐไม่เข้ามาเกี่ยว แต่ก็เข้ามาช่วยอุปถัมภ์อารักขาในบางคราว และทางศาสนาก็ไม่เข้าไปเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง ไม่แสดงธรรมขัดกับการเมือง ไม่ปฏิบัติให้ผิดพระราชกำหนด กฎหมายบ้านเมือง เช่น ไม่บวชราชภัก (ข้าราชการ) ซึ่งมีได้รับอนุญาตจากทางราชการแล้ว
- สมัยหลังพุทธปรินิพพานในชมพูทวีป(อินเดีย) พระเถระหรือพระอาจารย์ ในเถรวาทหรืออาริยวาทในสำนักนั้นๆ เนื่องมาจากเป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเป็นที่เคารพนับถือยกย่องกันขึ้นเอง เช่น ในสมัยสังคายนา ครั้งที่ 1 พระกัสสปเถระ - เป็นพระสังฆปริณายก ในฝ่ายเถรวาท (ที่ถือไม่ถอนสิกขาบทเล็กน้อยตามพระพุทธาณุญาตใกล้ปรินิพพาน) พระปุราณะ - เป็นพระสังฆปริณายกอีกฝ่ายหนึ่ง โดยที่ท่านได้รับการชักชวนให้ปฏิบัติตามฝ่ายเถรวาท แต่ท่านตอบว่าพระเถระทั้งหลายก็สังคายนาพระธรรมวินัยกันดีแล้ว แต่ท่านจักทรงไว้ตามที่ท่านได้สดับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า แสดงว่าท่านไม่ยอมรับปฏิบัติ เป็นการเริ่มต้นแห่งการแยกออกเป็นฝ่ายอาริยวาท (ที่ถือถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ตามพระพุทธาณุญาต)
- การปกครองคณะสงฆ์กระจายกันอยู่ในสำนักในวาตะหรือนิกายนั้นๆ ทางรัฐยังไม่เข้ามาเกี่ยวข้องภายในคณะสงฆ์ แต่ก็ให้อุปถัมภ์ในบางคราว ในวาตะหรือนิกายที่พระราชาผู้ทรงเป็นประมุขแห่งรัฐนั้นๆ นับถือ เช่น พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงอุปถัมภ์ฝ่ายเถรวาท มีพระโมคคัลลิตุตรตีสสเถระเป็นหัวหน้า ในสมัยสังคายนาของฝ่ายเถรวาท ครั้งที่ 3 ส่วนพระเจ้ากนิษฐกะ ทรงอุปถัมภ์ฝ่ายอาริยวาทในสมัยสังคายนาฝ่ายนั้น

2.2 แนวคิดและทฤษฎีการบริหาร

การบริหารมีความสำคัญต่อการดำเนินงานที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่ได้วางแผนไว้ ถือเป็นเครื่องมือและตัวสะท้อนถึงผลของการปฏิบัติที่ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าด้วย การบริหารใช้ 2 คำ แทนกันได้ คือ การบริหาร ใช้คำว่า Administration กับคำว่า Management โดยแยกใช้ตามความหมายนิยม คือ Administration ใช้การบริหารงานในองค์กรราชการ และใช้คำว่า Management กับการบริหารในองค์กรธุรกิจมากกว่า ในราชการ มีนักวิชาการได้นำเสนอความหมายของการบริหาร แนวคิดและทฤษฎีการบริหาร ไว้ดังนี้

2.2.1 ความหมายของการบริหาร

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของการบริหารมีนักวิชาการให้ความเห็นไว้แตกต่างกัน ดังนี้

จันทราณี สงวนนาม (2551, หน้า 1) กล่าวว่าไว้ว่า การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างเป็นระบบ คือมีหลักการ กฎเกณฑ์ และทฤษฎี ที่เชื่อถือได้ อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการบริหารงานโดยลักษณะเช่นนี้การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) ซึ่งเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่กลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมแล้ว การบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts)

สมยศ นาวิการ (2544, หน้า 18) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึงกระบวนการของการวางแผนการจัดองค์การ การสั่งการและการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้

วิโรจน์ สารรัตน์ (2555, หน้า 1) กล่าวว่าไว้ว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหน้าที่ในการบริหารได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การชี้นำ (leading) และการควบคุมองค์กร (Controlling)

สิริภพ เหล่าลาภะ (2545, หน้า 130) ได้กล่าวว่า การบริหาร มีความหมายอยู่ 2 นัย คือ

1. คำว่า บริหาร มาจากภาษาบาลีว่า บริหาร มาจากศัพท์ว่า ปริ แปลว่า รอบ และ หร ธาตุในความนำไป ดังนั้น คำว่า บริหาร จึงแปลว่า นำไปโดยรอบ อีกสำนวนหนึ่ง คำว่า บริหาร แปลว่า อ้อมหนี หลีกหนี หลบหนี ดังในประโยคภาษาบาลีว่า “ปญหปริหริตสมตโต” แปลว่า ผู้สามารถเพื่อการอ้อมหนี หลีกหนี หลบซึ่งปัญหา หรือแปลว่า ผู้สามารถบริหารปัญหาและนำปัญหาไปโดยรอบหรือกำจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป

2. คำว่า บริหาร แปลมาจากภาษาอังกฤษ ว่า Administer และ Administration แปลความหมายคือ การปกครอง ดำเนินการ อำนาจการ จัดการ จัดให้ ส่งเสริม และบำรุง

จากความเห็นของ เออร์เนสต์ เดล (Ernest Dale, 1968, p.213, ฮัทชินสัน (Hutchinson, 1972), คูนท์ซ, และ ดอนเนลล์ (Koontz, & Donnell, 1972, p.26), เฮร์เบิร์ต (Herbert, 1961, p.12), เทย์เลอร์ (Taylor, 2002, p.5)) ที่ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ สามารถสรุปได้ว่าการบริหารเป็นกระบวนการจัดองค์การและการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ โดยใช้ศิลปะและความสามารถในการใช้วัตถุ หลักเกณฑ์ และกำลังคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมกันดำเนินงานที่เลือกใช้วิธีการที่ดีที่สุดเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า

2.2.2 แนวคิดและทฤษฎีการบริหาร

พระธรรมโกศาจารย์ (2549, หน้า 6) กล่าวว่า การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting Things Done Through Other People) และกล่าวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จ มี 5 ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้

P : Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O : Organizing หมายถึง การจัดองค์การ เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S : Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

D : Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ

C : Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, (ออนไลน์) หรือ สำนักงาน ก.พ.ร. ได้คิดการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ PMQA (Public Sector Management Quality Award) คือเป็นกรอบการบริหารจัดการองค์การ ที่สำนักงาน ก.พ.ร. ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ส่วนราชการนำไปใช้ในการประเมินองค์การ ด้วยตนเองที่ครอบคลุมภาพรวมในทุกมิติ เพื่อยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการให้เทียบเท่ามาตรฐานสากล โดยมุ่งเน้นให้หน่วยงานราชการปรับปรุงองค์การอย่างรอบด้านและอย่างต่อเนื่องครอบคลุมทั้ง 7 ด้าน คือ

1. การนำองค์การ เป็นการประเมินการดำเนินการของผู้บริหารในเรื่องวิสัยทัศน์ เป้าประสงค์ ค่านิยม ความคาดหวังในผลการดำเนินการ การให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การกระจายอำนาจการตัดสินใจ การสร้างนวัตกรรมและการเรียนรู้ในส่วนราชการ

2. การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ เป็นการประเมินวิธีการกำหนดและถ่ายทอดประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์เชิงยุทธศาสตร์ กลยุทธ์หลัก และแผนปฏิบัติราชการ เพื่อนำไปปฏิบัติและวัดผลความก้าวหน้าของการดำเนินการ

3. การให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นการประเมินการความต้องการ ความคาดหวัง และความนิยมชมชอบ การสร้างความสัมพันธ์ และการกำหนดปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความพึงพอใจ

4. การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ เป็นการประเมินการเลือก รวบรวม วิเคราะห์ จัดการ และปรับปรุงข้อมูลและสารสนเทศ และการจัดการความรู้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการปรับปรุงผลการดำเนินการขององค์การ

5. การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล เป็นการประเมินระบบงาน ระบบการเรียนรู้ การสร้างความผูกพันและความพึงพอใจของบุคลากรเพื่อให้บุคลากรพัฒนาตนเองและใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ตามทิศทางองค์การ

6. การจัดการกระบวนการ เป็นการประเมินการจัดการกระบวนการ การให้บริการ และกระบวนการอื่นที่ช่วยสร้างคุณค่าแก่ผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และกระบวนการสนับสนุนเพื่อให้บรรลุพันธกิจขององค์การ

7. ผลลัพธ์การดำเนินการ เป็นการประเมินผลการดำเนินการและแนวโน้มของส่วนราชการ ในมิติด้านประสิทธิผล มิติด้านคุณภาพการให้บริการ มิติด้านประสิทธิภาพ และมิติด้านการพัฒนาองค์การ

ไพบูลย์ โพธิ์สุวรรณ (2556, หน้า 69) ได้ให้แนวคิดการบริหารที่เน้นการกำหนดยุทธศาสตร์ การดำเนินงานในระยะยาวเป็นแนวทางหนึ่งที่ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้เพื่อใช้แก้ไขจุดบกพร่องของแนวทางการบริหารงานแบบดั้งเดิม โดยมีการคำนึงถึงปัจจัยภายนอกที่จะส่งผลกระทบต่อการทำงาน ของหน่วยงาน และมีการกำหนดจุดมุ่งหมาย (Goals) และวัตถุประสงค์ (Objectives) ที่ชัดเจน นอกจากนั้น การบริหารงานเชิงยุทธศาสตร์ยังเน้นการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดในการปฏิบัติงานที่ มุ่งเน้นการปฏิบัติงานประจำวันไปสู่การปฏิบัติงานเพื่อมุ่งสู่จุดมุ่งหมายในอนาคต โดยในการ กำหนดจุดมุ่งหมายนั้นเป็นการวางตำแหน่งหรือกำหนดบทบาทของหน่วยงานในอนาคต ซึ่งต้องเผชิญ กับความไม่แน่นอน และในการดำเนินงานก็ต้องเน้นผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลัก ซึ่งจะต้องมีการ กำหนดให้ชัดเจนลงไปว่าในการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรมจะต้องให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างไร ซึ่งในการ ปฏิบัติงานผู้ที่รับผิดชอบในการดำเนินงานจะต้องร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์และจัดลำดับ ความสำคัญของกิจกรรม มิใช่เป็นเพียงผู้รับแนวทางการดำเนินงานจากผู้บริหารแต่เพียงฝ่ายเดียว

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2545, หน้า 27-30) ได้กล่าวถึงทฤษฎีของเฮนรีฟาโยล(Henry Fayol) ว่าได้กำหนดหลักการในการบริหารจัดการขึ้น 14 ประการเป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่ม ประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการดังนี้

1. การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) คนงานควรจะได้รับมอบหมายหน้าที่ให้ ปฏิบัติมากขึ้นหรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้นซึ่งหลักการนี้จะ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้

2. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) ได้ให้ความสำคัญ ของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของเวปเบอร์จะได้มาจาก ตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชาส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับจาก ความชำนาญงานของบุคคล(Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค(Technical Knowledge) ความมี คุณค่าทางศีลธรรม(Moral Worth) และความสามารถในการนำ(Leading) และสร้างความผูกพันกับ ผู้ใต้บังคับบัญชาตลอดจนเห็นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

3. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) คำสั่งสองคำสั่ง(Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้องในเมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชาและทำให้เกิดการสับสนในลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority)การประเมินอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยากและผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชามากจะโกรธและอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

4. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชาโดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการจำนวนที่ดีที่สุดของลำดับชั้นการบังคับบัญชา(Hierarchy) คือความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูงและพนักงานระดับล่างรวมถึงความล่าช้าในการวางแผน(Planning) และการจัดการองค์การ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับชั้นการบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลงและองค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้นภายในองค์การได้มีการแบ่งแยกแผนกต่าง ๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับชั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลางและระดับต้นของสายการบังคับบัญชาแต่ละแผนกต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่น ๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้นเนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่นและรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้นสำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้นเป็นการสร้างทีมงานข้ามสายซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

5. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้อยู่ที่ผู้บริหารระดับสูงของสายการบังคับบัญชาแต่เป็นการกำหนดว่าควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าใดอย่างไรและมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไรสิ่งนี้ถือว่ามีผลสำคัญเนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกระดับขององค์การ

6. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารและคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การองค์การใดที่ไม่มีการวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผลซึ่งจะไม่มี การมุ่งไปสู่กิจกรรมของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคลแต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นทีมร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่าจะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์หลักการในข้อนี้ยึดหลักว่ากิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

7. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

8. การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุดและเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart)

เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งและหน้าที่ของพนักงานแต่ละคนและเป็นการชี้วัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคตการวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบันเนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคนและทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

9. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำการต่าง ๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชาผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การเนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงานและความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุลซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้วัดความสามารถของผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

10. ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Power) การใช้กฎบังคับ (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมาสำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชาความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลาย ๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ผู้ปฏิบัติงานทั้งหมดและทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้นำภายในองค์การและเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย

11. ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัสและแผนการแบ่งกำไรเป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้การให้หรือการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์การระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงานและองค์การรวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่มโดยการให้รางวัลเพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้นโดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควรยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

12. ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาวเมื่อพนักงานอยู่ในองค์การซึ่งมีแนวโน้มจะทำงานเป็นทีมเป็นระยะเวลานานโดยพยายามพัฒนาทักษะและปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์การการจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น

13. ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การ (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์การถือว่าเป็นประโยชน์ของทุก ๆ คนหรือของทุกกลุ่มในองค์การในขณะที่องค์การยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์การและสมาชิกภายในองค์การ

14. ความสามัคคี (Esprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์การที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่มในการออกแบบประยุกต์ของอำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์การและสิทธิในการสั่งการหรือการบริโศกและความร่วมมือกันถือว่าเป็นส่วนประกอบ

สำคัญใน การที่ทำให้องค์การบรรลุผลสำเร็จและมีการพัฒนาความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากมี การติดต่อกันระหว่างผู้บริหารและคนงานโดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่สำคัญเพราะ ความสามัคคีคือพลังเมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์การมีความแข็งแกร่ง

คูลิก แอล แอน เออวิกค์ เจ (L. Gulick And J. Urwick 1973, pp. 18-19.) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการบริหารนั้นต้องประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ หรือที่เรียกกันย่อๆ ว่า “POSDCoRB Model” ซึ่งอธิบายตามความหมายได้ดังนี้ 1) การวางแผน (P=Planning) หมายถึง การจัดวางโครงการและแผนปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าว่าจะต้องทำอะไรบ้างและทำอย่างไร 2) การจัดการองค์การ(O=Organizing) หมายถึงการจัดหน่วยงาน กำหนดโครงสร้างหน่วยงาน การจัดสายงาน ตำแหน่งต่าง ๆ กำหนดอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน 3) การจัดหาบุคคล (S=Staffing) หมายถึงการจัดหาบุคคล เป็นการบริหารงานทางด้านบุคคล อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหาการพัฒนาบุคลากร การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การประเมินผลการทำงาน และการให้พ้นจากงาน 4) การอำนวย (D=Directing) หมายถึง การตัดสินใจ การวินิจฉัยสั่งการหน่วยงานให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน 5) การประสานงาน (Co=Coordinating) หมายถึง การประสานงานกิจการด้านต่าง ๆ ของหน่วยงาน ให้เกิดความร่วมมือเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน 6) การรายงาน (R=Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงานว่าก้าวหน้าเพียงใด 7) การงบประมาณ (B=Budgeting) หมายถึงการงบประมาณ การจัดทำงบประมาณบัญชีการใช้จ่ายเงิน การควบคุมและการตรวจสอบด้านการเงิน

วิลเลียม อุชิ (William Ouchi 1971, p. 283.) ได้กล่าวไว้ว่าทฤษฎีของการบริหาร คือ ทฤษฎี Z โดยหลังจากการศึกษาการบริหารของธุรกิจญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา และได้ทำการประสมประสานกันโดยมีแนวคิดด้านการบริหาร ดังนี้

- 1) การจ้างงานระยะยาว
- 2) การตัดสินใจเป็นเอกฉันท์
- 3) ความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล
- 4) การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งแบบค่อยเป็นค่อยไป
- 5) การควบคุมในตัวเองไม่เป็นทางการโดยมีการวัดผลอย่างชัดเจนและเป็นทางการ
- 6) เส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง
- 7) มีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว

ดังนั้น แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารเป็นกระบวนการและหาวิธีที่ดีที่สุด (one best way) มาดำเนินการโดยอาศัยกลุ่มคนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด การดำเนินงานทุกอย่างต้องกำหนดผู้รับผิดชอบชัดเจน และผู้ดำเนินงานเองต้องเป็นผู้กำหนดวัตถุประสงค์และจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมร่วมกับคณะ มิใช่เป็นเพียงผู้รับแนวทางการบริหารจากผู้บริหารเพียงฝ่ายเดียว เน้นที่ผลสัมฤทธิ์ ผู้บริหารต้องมีความยืดหยุ่นไม่ยึดติดกับกฎเกณฑ์เดิม ๆ ที่ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์

2.3 แนวคิดและทฤษฎีการบริหารคณะสงฆ์ไทย

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยปัจจุบันมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ดูแล มีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ เพื่อจัดระเบียบคณะสงฆ์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 ตั้งแต่การปกครองจนถึงการรักษาพระธรรมวินัย จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีดังต่อไปนี้

2.3.1 แนวคิดและทฤษฎีการบริหารกิจการคณะสงฆ์

พระธรรมปิฎก (วชิรญาณ) (2545, หน้า 9) ได้ให้ความหมายไว้ว่า กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี 6 ฝ่าย คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อความเรียบร้อยดีงาม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2539, หน้า 55-56) ได้กล่าวถึงการบริหารคณะสงฆ์ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อเพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจเมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิปักษ์ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหาเริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจเป็นต้นไป ทำให้ยังต้องเพิ่มการใช้ อำนาจ ใช้อำนาจ และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับไม่ใช่ การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2539, 76) ได้กล่าวไว้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ ก็ไม่จำเป็นต้องเลียนแบบระบบราชการที่ชักช้าไม่ทันการ และคณะสงฆ์อาจจะคิดระบบการปกครองให้ มุ่งพัฒนาให้วัดแต่ละวัดให้เข้มแข็งเป็นที่พึ่งของชุมชนอย่างแท้จริงจากนั้นวัดทั้งหลาย ก็ต้องสร้าง เครือข่ายโยงใยร่วมกันทำงานทั่วประเทศ ทั้งพยายามลดขั้นตอนสายบังคับบัญชาที่ซ้ำซ้อน ไม่ทัน การณ์ โดยปรับปรุงระบบพระสังฆาธิการให้กับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ การปกครองคณะสงฆ์ไทย ในปัจจุบันถือว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน มีการ บังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้น นับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาสอันเป็น การปกครองบังคับบัญชาตามเจตนารมณ์ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่2) พ.ศ.2535

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 15 ข้อที่ 5 ว่าด้วยเรื่อง การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะ เกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี 6 ฝ่าย คือ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2563, หน้า 15)

- 1) การปกครอง
- 2) การศาสนศึกษา
- 3) การศึกษาสงเคราะห์
- 4) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

- 5) การสาธารณูปการ
- 6) การสาธารณสงเคราะห์

1. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครอง

การปกครอง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 693) หมายถึง ดูแล ค้ำครอง ระวังรักษา และบริหาร โดยการจัดโครงสร้างปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 การปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัยเป็นธรรมเนียมการปกครอง โดยใช้กฎหมายที่รัฐกำหนดขึ้นเป็นหลักอุดหนุนการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นให้เรียบร้อย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อำนาจอรัฐ ในรัฐสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจอรัฐช่วยคณะสงฆ์ จัดระบบการปกครอง ตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ต่อมาในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้ยกเลิกพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 และได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 จัดระบบการปกครองใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองราชอาณาจักร ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่ จึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และต่อมา ในปี พ.ศ. 2535 ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), 2540, หน้า 1) และยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านได้ให้ความหมายการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ดังนี้

พระพุทธรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน) (2548, หน้า 76 - 77) ได้กล่าวว่า งานปกครองเป็นงานหลักซึ่งกว้างขวางยิ่งใหญ่มาก ละเอียดอ่อนยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่เสร็จ ต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมแก่สภาพการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างใดงานอื่น ๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่น ๆ ก็ดำเนินไปไม่ได้เช่นกัน

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี) (2546, หน้า 59) ได้กล่าวถึงการปกครองคณะสงฆ์ว่าผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกชั้นต้องมีจิตสำนึกรับผิดชอบ ควบคุม สอดส่อง ดูแล และส่งเสริม โดยถือหลักเป้าหมาย 5 ข้อ คือ

1. เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพ
2. เพื่อรับทราบปัญหาข้อขัดแย้ง
3. เพื่อขอร้องให้ช่วยกันทำงานตามอำนาจหน้าที่
4. เพื่อติดตามมาชี้แจงเพิ่มเติมและดูงานตามที่สั่ง
5. เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะและนำไปแก้ไขปรับปรุงกิจการคณะสงฆ์ให้ดีขึ้น

โดยยึดหลักว่าพระภิกษุเป็นฐานรองรับวัด วัดเป็นฐานรองรับพระสงฆ์ พระสงฆ์เป็นฐานรองรับพระพุทธศาสนา

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคโล) (2548, หน้า 130) ได้กล่าวว่า การบริหารหมู่คณะคือการปกครองดูแล ตลอดจนทั้งแนะนำสั่งสอนอบรมพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอยู่

ในวัดให้ประพุดิอยู่ในพระธรรมวินัยตามกฎหมายของบ้านเมือง กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่งและการประกาศของมหาเถรสมาคม

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครอง เป็นการดำเนินการของเจ้าคณะผู้ปกครอง มีเจ้าอาวาส เป็นต้น ที่ดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายในวัดโดยจะต้องคำนึงถึงพระธรรมวินัย กฎ ระเบียบ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายบ้านเมืองพร้อมทั้งตระหนักถึงแนวทางความเจริญมั่นคงของวัด โดยพัฒนาวัดให้มีศักยภาพที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชน และสังคม ให้เกิดการมีส่วนร่วมของบุคลากรภายในวัดและบุคลากรภายนอกวัดเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาวัดให้เจริญมั่นคงควบคู่ไปกับชุมชนส่วนรวมตามเป้าหมายของ “บวร” คือ บ้าน วัด และโรงเรียน

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง อำนาจและหน้าที่ของพระสงฆ์ทุกรูปตลอดจนผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ที่จะต้องร่วมมือช่วยกันดูแลและรักษาพระพุทธศาสนาให้ขับเคลื่อนไปได้ เกิดความเรียบร้อยดังตามหลักพระพุทธศาสนา ให้สอดคล้องกับกฎหมายมหาเถรสมาคมที่บัญญัติขึ้นในด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์และไม่ขัดต่อพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ แต่ถ้าให้ความหมายการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแง่การปกครอง หมายถึง การดำเนินการของเจ้าคณะผู้ปกครอง มีเจ้าอาวาส เป็นต้น ที่ดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยและพัฒนาคณะสงฆ์โดยจะต้องคำนึงถึงพระธรรมวินัย กฎ ระเบียบ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายบ้านเมืองพร้อมทั้งตระหนักถึงแนวทางความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา โดยพัฒนาให้มีศักยภาพที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชน และสังคม

2. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ทั้งของบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่จะส่งต่อแนวคิดของพระพุทธเจ้าต่อไป ในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตอนหนึ่งว่า “การควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.15 ตรี) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางมหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี” (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี และทองใบ ธีรานันท์ทางกูร, 2546, หน้า 205) และยังมีนักวิชาการได้ให้ความหมายการศาสนศึกษาไว้หลายท่าน ดังนี้

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2536, หน้า 387) ได้ให้ความหมายว่า การศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันควรแก่สมณะ

พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ) (2548, หน้า 25) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ หรือการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติสัทธรรม ซึ่งเป็นหนึ่งในสัทธรรม 3 ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ แต่ในปัจจุบันพระปริยัติสัทธรรมนั้น เรียกสั้น ๆ ว่า “พระปริยัติธรรม” แต่เดิมนั้นองค์พระมหากษัตริย์ทรงดำเนินการจนเรียกการสอบว่า “สอบในสนามหลวง” โดยอาราธนาพระมหาเถระ พระเถระเป็นแม่กองและกรรมการสอบ ปัจจุบันนี้แม้คณะสงฆ์จะรับมาดำเนินการเอง แต่ก็ยังคงอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ ระเบียบการจัดศาสนศึกษายังคงเป็นไปตามจารีตที่เคยถือปฏิบัติสืบมา เพราะยังมีได้มีระเบียบมหาเถรสมาคม

กำหนดวิธีดำเนินการศาสนศึกษา การแต่งตั้งแม่กองบาลีสนามหลวงและแม่กองธรรมสนามหลวงคงเป็นไปตามแนวปฏิบัติเดิม โดยหลักการแบ่งการศึกษาพระปริยัติธรรมออกเป็น 2 แผนก คือ แผนกบาลีและแผนกธรรม แผนกบาลี เรียนบาลีไวยากรณ์ แล้วเรียนแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย และแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลี ชั้นเรียนแผนกบาลี แบ่งเป็น 9 ชั้น คือ ชั้นบาลีไวยากรณ์ ชั้นประโยค 1-2 ชั้นประโยค ป.ธ.3, 4, 5, 6, 7, 8 และ 9 ผู้สอบได้ประโยค ป.ธ.3 ได้รับการแต่งตั้งเป็นเปรียญ คือ ทรงตั้งเป็น “พระมหา” “สามเณรเปรียญ” ชั้นประโยค 1 – 2 ได้รับวุฒิปัตร์ชั้นประโยค ป.ธ.3 – 8 ได้รับประกาศนียบัตรและพัดยศ ชั้นประโยค ป.ธ.9 ได้รับปริญญาบัตรและพัดยศเป็นปริญญาตรีทางศาสนา และถ้าสามารถสอบชั้นประโยค ป.ธ.9 ได้ ในขณะเป็นสามเณร ทรงพระกรุณาโปรดให้การอุปสมบทสามเณรผู้นั้นอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ เรียกว่า “บวชนาคหลวง” ผู้สอบได้เปรียญธรรม 9 ประโยค อยู่ในสมณเพศได้รับนิยัตินำเข้ากับพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญ ผู้มีวิทยฐานะชั้นประโยค ป.ธ.3 หรือเท่ากับพระคณาจารย์เอก แผนกธรรม เรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาที่นักปราชญ์แปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยแล้ว และเรียบเรียงสำนวนให้เหมาะสม มีอยู่ 2 ประเภท คือ สำหรับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า “นักธรรม” สำหรับคฤหัสถ์เรียกว่า “ธรรมศึกษา” โดยชั้นจัดเป็น 3 คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก เฉพาะนักธรรมจัดเป็นวิทยฐานะของพระภิกษุสามเณรในระดับหนึ่ง แต่ละชั้นมีประกาศนียบัตรเป็นสำคัญ

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ) (2540, หน้า 41) ได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดการศาสนศึกษาไว้ว่า โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่ามีวัตถุประสงค์ 9 ประการ คือ

1. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ
2. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
3. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา
4. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา
5. เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
6. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
7. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
8. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
9. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) (2531, หน้า 27 - 32) ได้แสดงทัศนะไว้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบันยังไม่เพียงพอที่จะเตรียมบุคคลในพระศาสนาให้มีความพร้อมที่จะรักษาพระศาสนาไว้ได้ หลักสูตรที่มีอยู่ก็มีขอบเขตคับแคบและจำกัด เพราะฉะนั้นจะต้องมีการปรับปรุงคุณภาพ ปรับปรุงเนื้อหา ปรับปรุงหลักสูตรให้ทันต่อสถานการณ์ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้เท่าทันต่อสภาพปัจจุบัน และสามารถที่จะนำความรู้ทางพระศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่ให้คนในสมัยปัจจุบันนี้เข้าใจมองเห็นคุณค่า และใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ และในแง่ขอบเขตของการศึกษา นอกจากปรับปรุงเนื้อหาของวิชาแล้ว จะต้องขยายขอบเขตวิชาให้กว้างออกไปอีก เพราะด้านการศึกษาศาสนา นั้น จะศึกษาเฉพาะตัวศาสนาเพียงอย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นต้องอาศัยหลักวิชาอื่น ๆ เช่น อักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และประวัติศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งจะเป็นบูรพภาคของผู้ที่จะศึกษาธรรมชั้นสูงต่อไป

พระครูวินัยธรประจักษ์ จกฺกธมฺโม (2545, หน้า 75 - 76) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า พระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong education) ของมนุษย์ และเป็นกระบวนการในรูปของการจัดกระบวนการให้มีผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) อันประกอบด้วยการดำเนินการตลอดชีวิตของมนุษย์ การจัดที่มีการวางแผนทำให้ได้รับความรู้ ทักษะ และเจตคติอันจำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิตซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา จนในที่สุดทำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากแรงจูงใจของผู้เรียนที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ใช้แหล่งการเรียนรู้ทุกประเภท ทั้งในระบบ (Formal) และนอกระบบ (Non formal) และไม่เป็นทางการหรือตามอัธยาศัย(Informal) อย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านศาสนศึกษา หมายถึงการจัดการศึกษาให้กับภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ ให้มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาต่าง ๆ ทุก ๆ วิธี โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เพื่อเป็นองค์ความรู้ รักษาตนและหมู่คณะ พัฒนาตนเองให้มีความรู้และใช้ความรู้อบรมสั่งสอนแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ เพื่อเป็นการสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนาสืบไป

3. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึงการจัดการศึกษา เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือด้านการศึกษา แก่สถาบันการศึกษาหรือผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺญ), 2540, หน้า 101) เป็นการสงเคราะห์ประชาชนให้ได้รับการศึกษาโดยอาศัยศาลาหรือเสนาสนะใด ๆ ของวัดเป็นโรงเรียนหรือพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ให้การสนับสนุนแก่สังคม เป็นการศึกษาที่นอกเหนือจากการศึกษาภาคปริยัติธรรม พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายและแนะนำการจัดการเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาสงเคราะห์ไว้ว่า การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรม นอกเหนือจากการสงเคราะห์ในวัดหรือสถานที่ศึกษาต่าง ๆ การตั้งศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ การตั้งเด็กและเยาวชนมาศึกษาธรรม การเปิดสอนธรรมศึกษาให้แก่เด็กและนักเรียนการจัดพระสงฆ์ให้เข้าอบรมในสถานที่ศึกษา การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน และการมอบทุนการศึกษาสงเคราะห์ การตั้งทุนมูลนิธิเพื่อการศึกษาเหล่านั้น จัดเป็นการศึกษาสงเคราะห์ (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2546, หน้า 76) ทั้งนี้ ยังมีนักวิชาการได้ให้ความหมายการศึกษาสงเคราะห์ไว้หลายท่าน ดังนี้

พระครูปลัดอาทิตย อดุลเวที (2546, หน้า 80) ได้กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึงการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล อุดหนุน จนเจือ การศึกษาอื่นหรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺญ) (2540, หน้า 48 - 49) ได้กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งเป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัดและได้ศึกษาหลักธรรมทางศาสนา

2. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษามอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

3. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียน เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแก่เด็ก ทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติตั้งแต่วัยเด็ก

4. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรม หมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่งของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิรุตติเมธี) (2539, หน้า 130) ได้กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึงการจัดการศึกษา เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษาหรือสถาบันการศึกษานอกจากการศาสนศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา หรือกระบวนการสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียน ในวัยเรียนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควร

ไพบูลย์ เสี่ยงก้อง (2547, หน้า 193) ได้กล่าวว่า การศึกษาสงเคราะห์เป็นการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไปซึ่งปัจจุบันดำเนินการ ดังนี้

1. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นนักเรียนในโรงเรียนสามัญ แบ่งเป็นระดับชั้น คือ ชั้นเตรียม รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 1-3 ขั้นต้น รับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 4-6 ขั้นกลาง รับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และขั้นสูง รับนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ส่วนหลักสูตรการสอน จะมี 2 ประเภท คือวิชาบังคับ ได้แก่ ประวัติพระพุทธศาสนา วิชาธรรม และศาสนพิธี และประเภทที่ 2 คือ วิชาเลือก โดยแต่ละโรงเรียนจะเลือกวิชาตามความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ความพร้อมของโรงเรียน ความต้องการของท้องถิ่นและความเหมาะสมของเวลา งบประมาณดำเนินการโดยกรมศาสนา และเงินอุดหนุนจากโรงเรียนที่ตั้งศูนย์

2. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามให้แก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์

สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้พระภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเพิ่มขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน โดยรับเด็กวัย 3 - 4 ขวบ งบประมาณดำเนินการโดยกรมศาสนา และเงินอุดหนุนจากโรงเรียนที่ตั้งศูนย์

3. โรงเรียนราษฎร์สงเคราะห์ที่วัดสนับสนุน เป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน โดยวัดจัดตั้งขึ้นและให้การสนับสนุน

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป เพื่อช่วยเหลือแก่เด็กผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาให้มีโอกาสรับการศึกษา ตามกำลังสติปัญญา ทุกระดับช่วงอายุและทุกระดับชั้น โดยอาศัยพระสงฆ์และวัดให้การสนับสนุนร่วมกับ

ภาครัฐและประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างให้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

4. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือการทำให้หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแพร่หลายออกไป ทำให้มีผู้เคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดการศึกษาและการพัฒนาตนเองไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม เป็นหน้าที่ของพุทธบริษัททุกฝ่ายที่จะต้องดำเนินการร่วมกันให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนจะต้องตระหนักในภาระหน้าที่เหล่านี้้อย่างแท้จริง (พระยุพธนา รมณียธมโม (แก้วกัณหา), 2548, หน้า 115) ทั้งนี้ยังมีนักวิชาการได้ให้ความหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้หลายท่าน ดังนี้

สมเด็จพระมหาธีรราชมิ่งคลาจารย์ (ช่วง วรปุญโญ) (2540, หน้า 148 - 155) ได้กล่าวว่า บทบาทหน้าที่หรือบทบาทที่วัดต่าง ๆ เจ้าคณะตำบล คณะสงฆ์อำเภอ และคณะสงฆ์จังหวัดเกี่ยวกับการเผยแผ่ไว้ ดังนี้

1. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือข้อแนะนำที่เป็นประโยชน์
2. แนะนำ สั่งสอน อบรม ประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ
3. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรมและให้ได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับพระศาสนาโดย

ถูกต้อง

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทร) (2547, หน้า 41) ให้ความหมายของการเผยแผ่ว่าเป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใส ยำเกรงในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัติ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลกเป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลกและสันติภาพแห่งโลกสากล

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการดำเนินการสื่อสารถึงประชาชนโดยคณะสงฆ์หรือพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถจนนำพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าไปบอกต่อได้อย่างถูกต้อง และถือเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องกระทำเพื่อประโยชน์ของพระศาสนาและชาวพุทธจะได้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

5. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการสาธารณูปการ

คำว่า สาธารณูปการ ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1214) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ทางศาสนา เช่น งานด้านสาธารณูปการ ส่วน สาธารณูปการ ที่นำมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เริ่มนำมาใช้ครั้งแรกในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ในมาตรา 33 ที่จัดให้ระเบียบการบริหารคณะสงฆ์ส่วนกลางเป็นองค์การต่าง ๆ คือ องค์การการปกครอง องค์การการศึกษา องค์การการเผยแผ่ องค์การสาธารณูปการ และนอกจากนี้จะกำหนดให้มีองค์การอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีกก็ได้ (ข้าเลื่อง วุฒิจันทร์, 2525, หน้า 173)

เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จึงปรากฏมีงานด้านสาธารณูปการใน มาตราที่ 37 โดยบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาส ว่า “(1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการ และศาสนสมบัติของ วัดให้เป็นไปด้วยดี” ทั้งนี้ยังมีนักวิชาการได้ให้ความหมายการสาธารณูปการไว้หลายท่าน ดังนี้

กรมการศาสนา (2539, หน้า 7) ได้กล่าวถึง การบริหารวัดด้านสาธารณูปการ ไว้ว่า การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตาม ภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่น ๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแล การทำนุบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ ของวัด การดูแลรักษาและการก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกัน มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาด ของเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชน และบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ, 2545, หน้า 54) ได้ให้ความหมาย งานการ สาธารณูปการ หมายถึง การช่วยเหลือ อุทิศ หรือเกื้อกูลคนส่วนมากหรือคนทั่วไปหรือกิจการ เกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดให้อยู่ในความเรียบร้อย เป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาอาคาร สถานที่และสิ่งแวดล้อมของวัด ได้แก่ การก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถาน ให้ วัดเรียบร้อย ดีงาม ซึ่งได้แก่ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็น ผู้นำในการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ

พระราชสีมาภรณ์ (โอภาส นิรุติเมธี) (2536 อ้างถึงใน พระครูวิชัยธรรมานุกุล (วันชัย ฉันทมโม) (2555, หน้า 45) ได้ให้ความหมายคำว่า การสาธารณูปการ คือ กระบวนการบำเพ็ญ สาธารณประโยชน์ เน้นกิจกรรมการพัฒนาภายในวัดเป็นงานหลัก ถื่องานอื่นเป็นงานรอง ภายใต้ หลักการ 2 ประการ คือ

1. ดูแลรักษาของเก่าไว้ให้ได้
2. สร้างสรรค์พัฒนาของใหม่ให้งอกเงย ดังนี้
 - 2.1 แนวแน่แก้ไขในสิ่งผิด
 - 2.2 เต็มใจสนับสนุนในสิ่งถูกให้ดียิ่งขึ้น
 - 2.3 ตั้งใจสร้างพัฒนาในสิ่งที่ยังไม่มีให้มีขึ้น

พระราชรัตนมณี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ) (2538, หน้า 11 - 12) ได้กล่าวถึง การบริหารวัดใน ด้านสาธารณูปการของวัด แบ่งได้ 3 เรื่อง คือ

1. การบูรณะและการพัฒนาวัด
2. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ
3. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

และยังได้กล่าวถึงการบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาสหรือวัด ตามพระธรรมวินัย ควรให้เกิดความสงบสุข (สปปายะ) 4 อย่าง คือ

1. อาวาสสปปายะ ที่อยู่เป็นสุขสบาย คือ ทำให้อาวาสเป็นอาราม เป็นที่ร่มรื่นรมย์เป็นรมณียสถาน เจริญตา สบายใจแก่ผู้ที่พบเห็น เป็นศูนย์ของชุมชนทั้งด้านวัตถุและจิตใจ
2. อาหารสปปายะ อาหารเป็นที่สบายตามปกติ เมื่อมีที่อยู่แล้วต้องคำนึงการกินอาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

3. บุคคลสัปปายะ บุคคลเป็นที่สบายไม่คำนึงถึงเรื่องของบุคคลภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด คนวัดแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ พระภิกษุ สามเณร อุบาสกอุบาสิกา และเด็กวัด

4. ธรรมสัปปายะ ธรรมที่เป็นสบาย วัด คือ เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ) (2549 : 274) ได้กล่าวถึง บทบาทสาธารณูปการ ไว้ว่า การพัฒนาสาธารณูปการน่าจะแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ 1. พัฒนาวัด 2. พัฒนาคนในวัด และ 3. พัฒนาชุมชน และเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วความมุ่งหมายของสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาและส่งเสริมวัดให้เป็นที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนหรือแก่สังคมผู้เป็นเจ้าของวัดให้วัฒนาสถาพรสืบไป ในปัจจุบันกิจการคณะสงฆ์และการพัฒนาพระศาสนา ด้านสาธารณูปการของวัด แบ่งได้เป็น 3 เรื่อง ดังนี้

1. การบูรณะและพัฒนาวัด
2. การก่อสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะ
3. การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

อนึ่ง งานด้านสาธารณูปการทั้ง 3 ประเภท เมื่อแยกเป็นข้อย่อยแล้ว จะได้ดังนี้

1. ขออนุญาตรื้อถอนและก่อสร้างศาสนวัตถุใหม่
2. ขอสถสร้างวัด ตั้งวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง
3. ขอยกวัดร้างเป็นวัดที่มีภิกษุจำพรรษา
4. ขอยกวัดเป็นพระอารามหลวง
5. ขอยุบวัดรวมวัด
6. วัดประสงฆ์อศิกัย วินาศภัย
7. การประชุมตรวจการคณะสงฆ์
8. การขอใช้ที่ดินทางราชการ เพื่อสร้างวัด
9. ระเบียบ กฎหมาย ที่เกี่ยวกับสาธารณูปการ
10. ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา
11. งานของงบประมาณอุดหนุนการบูรณะวัด

มานพ พลไพรินทร์ (2541, หน้า 294) ได้กล่าวถึง การบริหารวัดในด้านสาธารณูปการของวัด ว่างานสาธารณูปการสืบเนื่องมาจากหน่วยย่อยที่สำคัญที่สุดของสถาบันพระพุทธศาสนาในสังคมไทยคือ วัด คนไทยไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ที่ใด เมื่อรวมกันขึ้นเป็นชุมชนก็เกิดความต้องการมีวัด มีพระสงฆ์สำหรับเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณี และเป็นที่บวชเรียนศึกษาของกุลบุตร จึงได้ช่วยกันสร้างวัดของตนหรือชุมชนนั้นขึ้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็อาราธนาพระสงฆ์มาอยู่ประจำ เป็นผู้นำทางศาสนาของชุมชน เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดของประชาชน เกิดเป็นกิจการของวัดและของคณะสงฆ์ขึ้น การที่พระสงฆ์รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลรักษาและจัดการวัดนี้ถือเป็นการช่วยเหลือประชาชนและกิจการอื่น ๆ ของวัดล้วนเป็นกิจการที่เป็นการช่วยเหลือประชาชนและกิจการอื่น ๆ ของวัดล้วนเป็นกิจการที่เป็นการช่วยเหลือ อุดหนุน เกื้อกูลประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัดหรือประชาชนทั่วไป จึงได้เรียกกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดว่า สาธารณูปการ

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการสาธารณูปการ เป็นการพัฒนา รักษา และแก้ไขที่เกี่ยวกับด้านศาสนวัตถุภายในวัด ให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนหรือสังคม เพื่อสร้างวัดให้เป็น

ศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งอารยธรรมอันเจริญรุ่งเรือง มีศาสนวัตถุ ศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมอันดงาม

6. การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ การสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์สามเณร การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การให้สถานที่ที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ การสร้างห้องสมุดโรงเรียน เป็นต้น การสาธารณสงเคราะห์นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้านในสิ่งที่พวกเขาต้องการและมีความจำเป็นแล้ว ยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้านอีกทางหนึ่งด้วย (พระธวัชชัย จารุธมโม (ศรีสุข), 2553, หน้า 60) และยังมีนักวิชาการได้ให้ความหมายการสาธารณสงเคราะห์ไว้หลายท่าน ดังนี้

พุทธทาสภิกขุ (2537, หน้า 5) ได้กล่าวว่า พระสงฆ์และวัดควรสงเคราะห์ประชาชน ดังนี้

1. ควรสงเคราะห์ฝ่ายจิตใจให้มีสติปัญญา รู้จักแก้ปัญหาด้วยตนเอง
2. ควรสงเคราะห์ทางด้านศีลธรรม
3. ควรสงเคราะห์ให้มนุษย์มีความสว่างทางวิญญาณ
4. ควรสงเคราะห์ให้กินอยู่แต่พอดี
5. ควรสงเคราะห์ในการให้ธรรมมากกว่าให้วัตถุ
6. ควรสงเคราะห์ให้เขามีความเข้มแข็ง

พระธรรมปริยัติเวที (สุเทพ ผุสสธมโม), 2548, หน้า 25) ได้กล่าวถึง การบริหารวัด ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ไว้ว่า เป็นงานในส่วนไม่จำเป็นที่จะเป็นการก่อสร้างถนน ทำสะพาน ศาลาพักผ่อน โดยงานนี้จะมี อ.บ.ต. เข้ามาทำหน้าที่ ส่วนที่คณะสงฆ์จะช่วยสังคมได้ เช่น การช่วยเหลือผู้ยากไร้ เพราะถูกไฟไหม้บ้าน การจัดหน่วยบรรเทาสาธารณภัย หรือการจัดการให้ฟรีในพิธีงานศพไม่เก็บค่าน้ำค่าไฟ ไม่เก็บค่าเจ้าหน้าที่ หากเขามีศรัทธาก็จะทำบุญ ซึ่งส่วนนี้จะช่วยบรรเทาทุกข์ให้กับชาวบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชนได้ ตลอดทั้งให้การช่วยเหลือสังคมทั้งภายในวัดและนอกวัด ภายในวัด เช่น อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาทำบุญที่วัดให้เหมาะสมและวัดต้องสะอาด สะดวกสบาย ส่วนภายนอกวัด เช่น สงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านที่มีความทุกข์เท่าที่จะทำได้

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), 2540, หน้า 62 - 65) ได้กล่าวถึง การสาธารณสงเคราะห์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร จะมีระเบียบปฏิบัติชัดเจน สำหรับผู้จัดการสาธารณสงเคราะห์โดยส่วนมาก ได้แก่ วัดหรือเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส ดังนี้

1. จัดกิจการของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย
2. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
3. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล

พระมหาชวลิต ชาติเมธี (ดงแก้ว) (2552, หน้า 64) ได้กล่าวว่า การสงเคราะห์ที่เป็นหลักของพระสงฆ์ คือ การสงเคราะห์ในด้านจิตใจและวัตถุ

1. ด้านจิตใจ กระทำได้โดย

- 1.1 เป็นที่ปรึกษาและแนะนำในปัญหาชีวิตและด้านอื่น ๆ เช่น ทางวิชาการ

1.2 ทำให้วัดร่มรื่น ร่มเย็น ให้ความร่มเย็นทางการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของผู้ดำเนินชีวิตอันประเสริฐ เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพศรัทธา เลื่อมใส และนับถือสร้างความร่มเย็นเมื่อเห็นวัดและพระสงฆ์

2. ด้านวัตถุ กระทำได้โดย

2.1 แนะนำชักจูงให้ผู้อื่นกระทำ เช่น การสาธารณูปโภค จัดให้มีโรงเรียน โรงพยาบาล ถนน บ่อน้ำ เป็นต้น

2.2 นำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับจากผู้อื่นมาแบ่งปันให้มีประโยชน์กว้างขวางออกไป คือทำหน้าที่เป็นสื่อกลางนำไปบริการสังคม

พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปณฺญาสิริ, 2538, หน้า 14) ได้กล่าวถึง ความสำคัญภารกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ ว่าเป็นการจัดให้การสงเคราะห์ด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัดทายก ทายิกาของวัด และประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัดอยู่ได้ก็ต้องพึ่งบ้าน และบ้านอยู่ได้ก็ต้องพึ่งวัด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชนเมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็เป็นหน้าที่ของวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือการสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขตที่วัดจะจัดได้

พระใบฎีกาสุชิน กิตติทินโน (แสงเพชร) (2554, หน้า 59 - 60) ได้กล่าวว่า สาธารณสงเคราะห์หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงาน บุคคล หรือคณะบุคคลเว้นแต่การนั้นอยู่ในขอบข่ายแห่งการสงเคราะห์หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลลูกอุตุนจนเจือกิจการของรัฐหรือของเอกชนที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่ซึ่งจะเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป และการเกื้อกูลทำประโยชน์ร่วมกันทั้งให้คำแนะนำ คำสอน ความคิด และวัตถุสิ่งของตามแนวจิตทางพระพุทธศาสนา ถือว่าการให้ธรรมเป็นทานย่อมชนะการให้ทานทั้งปวง ฉะนั้น การสอนหนังสือก็ดี การแนะนำที่เกี่ยวกับความรู้ก็ดี จัดเป็นสาธารณประโยชน์ทั้งนั้น และการสาธารณสงเคราะห์สามารถแยกตามลักษณะ ได้ดังนี้

1. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล เช่น ห้องสมุดประชาชน มูลนิธิ
2. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาวัด เป็นต้น
3. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง การขุดคลองการพัฒนาก่อสร้างวัด พัฒนาโรงเรียน เป็นต้น
4. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป เช่น การช่วยเหลือผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยากเพราะภัยทางธรรมชาติ เช่น วาตภัย อุทกภัย อัคคีภัย เหล่านี้ถือว่าเป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่นทั้งนี้รวมถึงการสงเคราะห์คนชรา สถานที่เด็กกำพร้า เป็นต้น

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานที่พระสงฆ์ควรกระทำเพื่อสาธารณชนตามกำลังความสามารถที่มีอยู่ เป็นการสร้างความผูกพันระหว่างพระสงฆ์ วัดกับประชาชนทั่วไป และสังคมอีกทางหนึ่งด้วย เช่น การสงเคราะห์ภิกษุสามเณร การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วย ผู้ยากไร้ ผู้ประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติต่าง ๆ เป็นต้น

2.4 ประวัติการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย

ภายหลังจากที่พระพุทธองค์ดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ประมาณ ปี พ.ศ. 234-235 พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าสู่ประเทศต่าง ๆ โดยผ่านสมณทูต 9 สาย ตามที่ปรากฏหลักฐานจากหนังสือปฐมสมันตปาสาทิกา (พระพุทธโฆษาจารย์, 2554, หน้า 105) เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้าสู่ประเทศเหล่านั้นได้มีกฎหมายฝ่ายบ้านเมืองเข้ามามีส่วนประกอบสำคัญต่อมาตรฐานการปกครองคณะสงฆ์จากแต่เดิมที่มีพระธรรมวินัยเป็นมาตรฐานการปกครองคณะสงฆ์ โดยเฉพาะในประเทศไทยได้เกิดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2445 (รศ.121) ทั้งที่ก่อนหน้านี้คณะสงฆ์โดยส่วนใหญ่อยู่กับพระธรรมวินัยที่ใช้เป็นมาตรฐานในการปกครอง สิ่งเหล่านี้คือพัฒนาการการปกครองคณะสงฆ์จากการยุบสมัยที่ใช้พระธรรมวินัยแต่เพียงอย่างเดียวเป็นมาตรฐานการปกครองคณะสงฆ์มาสู่ยุบสมัยที่คณะสงฆ์มีกฎหมายคือพระราชบัญญัติคณะสงฆ์มาซึ่งมีความสำคัญต่อจากพระธรรมวินัยเพื่อเป็นมาตรฐานการ ดังนั้นประวัติการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.4.1 ประวัติการบริหารคณะสงฆ์ไทย

การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับพระสงฆ์เพราะถ้ามีระบบการบริหารดี พระพุทธศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การบริหารคณะสงฆ์ก็จะต้องมีรูปแบบและวิธีการจัดการที่จะบริหารงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ การจัดระเบียบคณะสงฆ์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเช่นเดียวกับการบริหารบ้านเมือง องค์การที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์คือมหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยจะเริ่มจากลำดับความสำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันที่มีการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม จะกล่าวโดยลำดับได้ดังนี้

1. การปกครองคณะสงฆ์ไทยสมัยสุโขทัย

กรแก้ว อัจฉรวังษ์ และคณะ (2539, หน้า 5) กล่าวว่า พระพุทธศาสนาที่ตั้งมั่นอยู่ในกรุงสุโขทัยเป็นนิคมมหายานเพราะได้รับอิทธิพลมาจากเขมรประมาณศตวรรษที่ 26 -18 ครั้นถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงได้มีการขยายอาณาเขตลงไปทางตอนใต้ พระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธาพระเถระในนิกายเถรวาทหรือหินยานที่ได้รับสืบทอดมาจากลังกา จึงทรงได้อาราธนาพระเถระจากนครศรีธรรมราชให้ไปปรับปรุงการคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาในกรุงสุโขทัยดังปรากฏในหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ว่า “กลางเมือง สุโขทัยนี้มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีสังฆราช ปุครู มีพระมหาเถระมีเถระ และว่าพ่อขุนรามคำแหง กระทำโอยทานแก่มหาเถระ สังฆราชา ปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวง (รู้) กว่าปุครูในเมืองนี้ทุกคน ลูกแต่เมืองสีธรรมราชา” เป็นต้น

จากหลักฐานดังกล่าว สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่าสังฆราช และปุครูเป็นสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทสมัยนั้น คำว่า “สังฆราช” เป็นตำแหน่งสังฆนายกชั้นสูงสุดหรือเป็นประมุขของสงฆ์ และปุครูเป็นตำแหน่งรองจากสังฆราช

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัยได้ยึดแนวทางดำเนินการปกครองของฝ่ายบ้านเมือง กล่าวว่าการปกครองต้องสอดคล้องกับฝ่ายอาณาจักร ระดับชั้นผู้ปกครองสงฆ์มี 2 ชั้น คือ 1. สังฆราช 2. ปุครู และฝ่ายการปกครองคณะสงฆ์ แบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ

1. คณะสงฆ์ฝ่ายขวา ได้แก่ พระสงฆ์ในนิกายเดิม (นิกายมหายาน) เรียกว่า คามวาสี โดยมีราชทินนามสำหรับตำแหน่งสังฆนายก เรียกว่า “คันถะธูระ”

2. คณะสงฆ์ฝ่ายซ้าย ได้แก่ คณะสงฆ์ที่มาจากลังกา (นิกายเถรวาทหรือหินยาน) เรียกว่า วนวาสี หรืออรัญญวาสี โดยมีราชทินนามสำหรับตำแหน่งสังฆนายก เรียกว่า “วิปัสสนาธุระ”

2. สมัยกรุงศรีอยุธยา

พระมหาอรุณ ปลูกอรุณ (2562, หน้า 44-48) กล่าวว่า จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ปรากฏว่า พระเจ้าอู่ทองปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาได้ทรงวางระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ตามแบบสุโขทัยเนื่องจากเห็นว่าเหมาะสมและสุโขทัยเป็นประเทศราชของกรุงศรีอยุธยา ต่อมาเมื่อพระสงฆ์ที่เป็นพระเถระผู้ใหญ่ได้เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัย ณ ประเทศศรีลังกา เมื่อกลับมาทำให้ฝ่ายการปกครองคณะสงฆ์เพิ่มขึ้นอีกคณะหนึ่งคือ “คณะป่าแก้ว” ด้วยเหตุนี้ ฝ่ายการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยนี้ แบ่งออกเป็น 3 คณะ คือ

1. คณะคามวาสีฝ่ายซ้าย อยู่ในเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ
 2. คณะอรัญญวาสี
 3. คณะคามวาสีฝ่ายขวา หรือคณะป่าแก้ว อยู่ในเขตหัวเมืองฝ่ายใต้
- สำหรับตำแหน่งสงฆ์ผู้ปกครองที่เรียกว่า “สังฆนายก” แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ
1. สมเด็จพระสังฆราช ว่าการทั่วราชอาณาจักร
 2. สังฆราช ว่าการหัวเมืองใหญ่
 3. พระครู ว่าการหัวเมืองเล็ก หรือในราชธานี

ต่อมาจึงยกพระครูให้สูงเท่ากับพระสังฆราชหัวเมือง ที่เราเรียกว่า “พระราชาคณะ”

สำหรับตำแหน่งประมุขสงฆ์ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ปรากฏว่ามี 2 ตำแหน่ง คือ

1. สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประมุขฝ่ายคามวาสี)
2. สมเด็จพระวันรัตน์ (ประมุขฝ่ายอรัญญวาสี)

โดยกำหนดว่าพระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่ง 2 ตำแหน่งนี้ ถ้ารูปใดมีพรรษามากกว่ารูปนั้นจะได้ดำรงตำแหน่งพระสังฆราช

ในระยะต่อมาเมื่อพระสงฆ์คณะคามวาสีฝ่ายขวา หรือคณะป่าแก้วเพิ่มมากขึ้นทั้งในกรุงและหัวเมืองปักษ์ใต้ จึงได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงคณะสงฆ์ใหม่ ดังนี้

1. พระวันรัตน์ ประมุขฝ่ายขวา (คณะคามวาสี)
2. พระพุทธโฆษาจารย์ ประมุขฝ่ายซ้าย (คณะคามวาสี)
3. พระพุฒาจารย์ ประมุขคณะอรัญญวาสี ซึ่งตำแหน่งนี้ทรงตั้งขึ้นใหม่เป็น เจ้าคณะแทนพระวันรัตน์ประมุขฝ่ายอรัญญวาสีเดิม ซึ่งสลับเปลี่ยนไปเป็นเจ้าคณะคามวาสี (ฝ่ายขวา)

3. สมัยกรุงธนบุรี

พระมหาอรุณ ปลูกอรุณ (2562, หน้า 48-51) กล่าวว่า เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชภายหลังจากที่กรุงศรีอยุธยาเสียเอกราช เมื่อปี พ.ศ. 2310 ต่อมาจึงได้ก่อตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีของไทย พร้อมกับทรงให้สืบเสาะหาพระเถระผู้ใหญ่สมัยกรุงศรีอยุธยาที่หนีภัยสงครามไปยังที่ต่าง ๆ เพื่ออาราธนามาปกครองคณะสงฆ์ และได้ดำเนินการแต่งตั้งตำแหน่งการปกครองคณะสงฆ์ และการแต่งตั้งสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ด้วยพระองค์เองโดยถือแบบอย่างมาจากกรุงศรีอยุธยา

เนื่องจากกรุงธนบุรีเป็นราชธานีของไทยเป็นระยะเวลาเพียงช่วงสั้น ๆ ประกอบกับบ้านเมืองอยู่ในช่วงฟื้นฟู ทำให้การดำเนินการเกี่ยวกับการปกครองสงฆ์ไม่ชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามจากหลักฐานที่ปรากฏพระองค์ ได้ทรงแต่งตั้งพระเถระผู้ดำรงตำแหน่ง “สมเด็จพระสังฆราช” จำนวน 3 รูป คือ

รูปแรก ได้แก่ พระอาจารย์ดี วัดประดู่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

รูปที่สอง ได้แก่ พระอาจารย์สี วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

รูปที่สาม ได้แก่ พระครูสุธรรมธรรามหาหมุนี (ชื่น) วัดหงส์

การปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัยถึงสมัยธนบุรี สามารถพิจารณาได้ดังนี้

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เข้าสู่ประเทศไทยจากชมพูทวีปหรือประเทศอินเดีย ในปัจจุบันการเข้ามาของพระพุทธศาสนาเองมีแหล่งที่มาและยุคสมัยที่แตกต่างกัน “นักวิชาการและนักประวัติศาสตร์โบราณคดีมีทรรศนะที่แตกต่างกันในเรื่องเมืองที่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยเป็นครั้งแรกในสุวรรณภูมิแต่ก็สามารถยอมรับร่วมกันว่า พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยครั้งแรกในตอนกลางของประเทศที่เป็นอาณาจักรทวารวดี” (ภัทรพร สิริกาญจน, 2557, หน้า 6) อย่างไรก็ตามที่กล่าวมานี้มิได้มีเจตนาจะถกเถียงเรื่องการเข้ามาของพระพุทธศาสนาว่าเข้ามายุคแรกในสมัยใด และเมืองใดเป็นเมืองแรกที่พระพุทธศาสนาเข้ามาแต่ต้องการกล่าวถึง การเข้ามาของพระพุทธศาสนามีหลักฐานว่า พระพุทธศาสนาได้เข้าสู่ประเทศไทยเป็นครั้งแรกในบริเวณสุวรรณภูมิ แต่ในที่นี้หากจะกล่าวถึงเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ไทยแล้วตำราทางประวัติศาสตร์ไทยมักจะกล่าวถึงกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีแรกของไทยเสมอ ความเป็นมาของการปกครองคณะสงฆ์ไทยในที่นี้จึงขออนุโลมกล่าวตามรายละเอียดการปกครองคณะสงฆ์ไทยโดยใช้กรุงสุโขทัยเป็นตัวตั้งในการอธิบายเนื่องจากมีข้อมูล การปกครองคณะสงฆ์ที่ชัดเจนกว่า ยุคทวารวดี ยุคตาพรลิงค์ ยุคศรีวิชัย และยุคล้านนา ในที่นี้จึงขอกล่าวความเป็นมาของการปกครองคณะสงฆ์ไทยโดยเริ่มต้นจากสมัยกรุงสุโขทัยจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลที่ 3 ในการอธิบายความเป็นมาของเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ไทยดังกล่าว

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัยมีการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ มีปรากฏเป็นแบบแผนชัดเจน ในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไทผู้ทรงอาราธนาพระมหาสวามี (บางแห่งใช้ “สวามี”) (บางมติเห็นว่า พระมหาสวามีสังฆราชรูปนี้เป็นชาวลังกาแต่มาอยู่ที่นครพน) (วัชรระ งามจิตรเจริญ, 2556, หน้า 13) มาตั้งสำนักเผยแผ่พระศาสนา ณ วัดป่ามะม่วงในกรุงสุโขทัย ใน พ.ศ. 1904 การที่พระมหาธรรมราชาลิไท ทรงอาราธนาพระมหาสวามีสังฆราชมายังกรุงสุโขทัยนี้ทำให้สถานภาพของพระสงฆ์คณะลังกาวงศ์มีความมั่นคงยิ่งขึ้น อีกทั้งพระสงฆ์ลังกาวงศ์เป็นพระนักปฏิบัติกรรมฐานนิยมพำนักอยู่ในวัดที่ห่างไกลจากตัวเมือง คณะนี้จึงมีชื่อเรียกในสมัยนั้นว่า คณะอรัญญวาสี ในหนังสือพงศาวดารเหนือเรียกว่า คณะฝ่ายซ้ายและเรียกคณะคามวาสี ว่า คณะฝ่ายขวา คณะนี้คือพระสงฆ์ที่อยู่ในกรุงสุโขทัยแต่เดิมพำนักอยู่ในวัดซึ่งอยู่ใกล้กับหมู่บ้านหรือตัวเมือง พระสงฆ์กลุ่มนี้เป็นพระสายนักวิชาการจะศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นหลัก

ดังนั้น การปกครองคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย จึงมีการจัดรูปแบบการจัดการองค์กรสงฆ์ โดยแบ่งเป็น 2 คณะด้วยกัน คือ คณะคามวาสีและคณะอรัญญวาสี คณะสงฆ์ทั้งสองฝ่ายแยกการปกครองเป็นอิสระจากกัน แต่ละคณะมีเจ้าคณะปกครองบังคับบัญชาสูงสุดเป็นของตนเองเรียกว่าสังฆราช เช่น ใน พ.ศ.1949 พระบรมครูไตรโลกิตลิตรัตนศีลคันธวนวาสี ธรรมกิตติ สังฆราชมหาสวามี สถิต ณ วัดป่า

แต่งทรงเป็นสังฆราชคณะอรัญญวาสี ในเวลาเดียวกันนั้น พระสังฆราชญาณรุจิมาเถรทรงเป็นพระสังฆราชของคณะคามวาสี (วิเชียร อากาศฤกษ์และสุนทร สุภูตะโยธิน, 2528, หน้า 18)

การปกครองคณะสงฆ์ในหัวเมืองที่สำคัญ พระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งประจำตำแหน่งหัวเมืองในฝ่ายอาณาจักรสุโขทัยจึงมีพระสังฆราชหลายองค์ (สมเด็จพระยามหาจักรีบรมราชูปถัมภ์, 2514, หน้า 165) ในส่วนการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชนั้นเป็นธรรมเนียมนิยมที่พระมหากษัตริย์จะทรงสถาปนาขึ้นเท่านั้น ดังนั้น พระสังฆราชจึงขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ และในขณะเดียวกัน พระสังฆราชก็จะปกครอง บังคับบัญชาพระสงฆ์ผู้อยู่ภายใต้ปกครองรองลงตามลำดับชั้นคือพระครูและเจ้าอาวาส

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัยดูเหมือนว่าพระสังฆราชก็ยังอยู่ภายใต้ อำนาจของพระมหากษัตริย์เนื่องจากพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งพระสังฆราช คณะสงฆ์เองยังไม่มีอิสระมากพอที่จะตั้งสมเด็จพระสังฆราชด้วยตนเอง ทั้งนี้ฝ่ายรัฐก็อาศัยคณะสงฆ์ให้เป็นผู้ที่ทำหน้าที่สั่งสอนประชาชน ผลประโยชน์อันเกิดจากรัฐคือประชาชนอยู่ในศีลในธรรมบ้านเมืองก็สงบสุข นี่คือนโยบายของรัฐที่พึงได้เพราะเสมือนเป็นการยืมมือพระสงฆ์ช่วย แต่รัฐเองก็ยังหวั่นเกรงเมื่อคณะสงฆ์ได้รับการยอมรับศรัทธาจากประชาชน หากคณะสงฆ์แตกร้าง หรือมีการแข็งขันต่อพระราชอำนาจล้วนแต่เป็นภัยคุกคามต่อการปกครองของพระเจ้าแผ่นดินทั้งสิ้น ฝ่ายคณะสงฆ์เองก็ต้องการอำนาจรัฐมาค้ำจุนปกป้องพุทธศาสนาให้มีความเจริญและมั่นคงเป็นเอกภาพ ดังในศิลาจารึก จากสุโขทัยเล่าว่าเจ้าอาวาสวัดซึ่งเป็นพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งหรือนิกายหนึ่งถึงแก่กรรมภาพ พระสงฆ์ในวัดนั้นจึงเลือกพระภิกษุอีกรูปหนึ่งขึ้นเป็นเจ้าอาวาสแทน ซึ่งเท่ากับว่าเป็นประธานของสงฆ์ กลุ่มนั้นหรือนิกายนั้นวัดอื่น ๆ ด้วย ได้จัดพิธีสถาปนาเจ้าอาวาสใหม่ประกอบด้วยการถวายสังฆาฏิและเครื่องบริวารบางอย่างของเจ้าอาวาสเก่าให้แก่เจ้าอาวาสใหม่ แต่แทนที่พระสงฆ์จะจัดพิธีขึ้นเอง กลับไปเชิญให้พระเจ้าแผ่นดินสุโขทัยมาเป็นผู้ถวาย หรือแต่งตั้งเจ้าอาวาสที่พระสงฆ์ได้เลือกขึ้นเองนั้นแล้ว (พิพัฒน์ พสุธารชาติ, 2553, หน้า 293)

จากศิลาจารึกดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แม้พระสงฆ์จะเป็นอิสระแต่ก็ยังต้องอาศัยอำนาจรัฐคือพระมหากษัตริย์มาหนุนเสริมความมั่นคงในการปกครองแก่คณะสงฆ์ แต่คณะสงฆ์ในสมัยนั้นก็ยังมิกลุ่มพระสงฆ์ที่ยังมีความเชื่อที่หลากหลายกระจ่ายกันอยู่แต่ยังมิมีการใช้อำนาจรัฐนั้นมาจัดการกลุ่มคณะสงฆ์ให้เห็นต่างเหล่านั้น พระมหากษัตริย์หรือรัฐหากเห็นชอบกับสำนักใดก็ปฏิบัติด้วยการสนับสนุนสำนักหรือคณะสงฆ์กลุ่มนั้น ๆ เพียงเท่านั้น สิ่งเหล่านี้จึงทำให้พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยมั่นคงเพราะปราศจากการเมืองต่างศาสนาและความหลากหลายของสังคมที่รัฐคอยควบคุมดั่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันความหลากหลายดังในอดีตสังคมเป็นผู้ควบคุมการปะทะและความขัดแย้งทั้งภายในศาสนาและนอกศาสนาจึงดูน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบันที่รัฐเป็นผู้ที่คอยควบคุมความหลากหลายแทนสังคม

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น “การปกครองคณะสงฆ์ยังคงเป็นไปตามแบบอย่างการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัย กล่าวคือ คณะสงฆ์แบ่งเป็น 2 คณะ ได้แก่ คณะคามวาสีกับคณะอรัญญวาสี” (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2539, หน้า 11) ต่อมาสมัยกรุงศรีอยุธยา “ในรัชสมัยพระนารายณ์ราชได้กำเนิดคณะสงฆ์อีกกลุ่มหนึ่งจากลังกาวงศ์ เรียก คณะป่าแก้ว” หลักฐานตอนปลายอยุธยากล่าวว่า คณะสงฆ์แบ่งเป็น 3 คณะ คือคณะคามวาสีฝ่ายขวา คณะคามวาสีฝ่ายซ้ายและคณะใหญ่

คณะอรัญญาสี่” (คณินนิตย จันทรบุต, 2532, หน้า 20) ดังนั้น ในการปกครองคณะสงฆ์ภายในกรุงศรีอยุธยานั้น จึงมีเจ้าคณะใหญ่ 3 รูป “สำหรับกิจการคณะสงฆ์ตามหัวเมืองชั้นในและชั้นนอก เจ้าคณะใหญ่ทั้งสามรูปแบ่งเขตกันรับผิดชอบ กล่าวคือเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย ปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ในหัวเมืองฝ่ายเหนือ เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวาปกครองบังคับบัญชาคณะสงฆ์ในหัวเมืองฝ่ายใต้ ส่วนเจ้าคณะอรัญวาสีปกครองบังคับบัญชาพระสงฆ์คณะอรัญวาสีทั้งในหัวเมืองฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้” (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553, หน้า 71)

ตำแหน่งผู้บังคับบัญชาการคณะสงฆ์รองเจ้าคณะใหญ่คือพระราชาคณะ พระครูและเจ้าอาวาสปกครองลดหลั่นกันตามลำดับชั้น กล่าวคือพระราชาคณะปกครองคณะสงฆ์ในหัวเมืองที่สำคัญมาก และในบางหัวเมืองพระราชาคณะผู้ปกครองมีตำแหน่งเป็นพระสังฆราชตามแบบอย่างสุโขทัยสำหรับหัวเมืองที่มีความสำคัญน้อย เจ้าคณะผู้ปกครองดูแลกิจการคณะสงฆ์ในหัวเมืองนั้นก็มีสมณศักดิ์ชั้นพระครู ส่วนตำแหน่งกว่าพระครู คือเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2539, หน้า 13)

ดังนั้น การจัดองค์กรสงฆ์ในลักษณะเช่นนี้จะเป็นการแบ่งแยกอำนาจการปกครองกันที่ดูจะมีอิสระต่อกัน การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยอยุธยาดำรงอยู่ในลักษณะนี้ โดยแต่ละคณะมีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ที่อยู่ในความรับผิดชอบของตน (แสง อุดมศรี, 2534, หน้า 70) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ สายชล สัตยานุรักษ์ที่ว่า ในเมื่อไม่มีการรวมศูนย์อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ ย่อมทำให้การประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของสงฆ์แต่ละฝ่ายเป็นอิสระจากกัน และแต่ละฝ่ายคงจะพัฒนาความรู้ ความคิดและหลักปฏิบัติไปตามแนวทางของตน (สายชล สัตยานุรักษ์, 2546, หน้า 48-49)

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยธนบุรีซึ่งมีระยะเวลาเพียง 15 ปี โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงธนบุรีคงเป็นไปตามแบบแผนที่เคยเป็นมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นคงมีโครงสร้างไม่แตกต่าง จากสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงธนบุรี คณะสงฆ์ยังคงแบ่งออกเป็น 3 ฝ่าย มีเพียงชื่อเรียกเท่านั้นที่เปลี่ยนไป คือ เปลี่ยนชื่อเรียกจากคณะหรือฝ่ายเป็น “หน” (หน แปลว่า ทิศ ทิศทาง ที่ตั้ง ฝ่าย) ดังนี้

- (1) คามวาสีฝ่ายซ้าย เปลี่ยนเป็น หนเหนือ
- (2) คามวาสีฝ่ายขวา เปลี่ยนเป็น หนใต้
- (3) อรัญวาสีคงเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลง

แต่ละหนของการปกครองดังกล่าวนี้ จะมีพระเถระที่มีสมณศักดิ์สูงเป็นเจ้าหน้าที่ปกครองดูแลวัดและพระสงฆ์ในเขตการปกครองของตนทั้งหมด ส่วนสมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงฐานะเป็นประมุขสูงสุดของพระภิกษุสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร สำหรับพระมหากษัตริย์นอกจากจะทรงเป็นพระประมุขของราชอาณาจักรแล้ว โดยนิตินัยยังทรงเป็นผู้ปกครองสูงสุดของพระสงฆ์ในพระราชอาณาจักรทั้งหมดด้วย ทรงเป็นผู้สถาปนาหรือแต่งตั้งถอดถอนสมเด็จพระสังฆราชได้ตามที่ทรงเห็นสมควร หลักการดังกล่าวนี้ปรากฏผลให้เห็นได้ชัดเจนในสองกรณี กรณีที่หนึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช “ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดฯ ให้ถอดยศ สมเด็จพระสังฆราช (ชื่น) วัดหงส์ ลงมาดำรงตำแหน่งพระธรรมธีรราชหมานี้ และโปรดฯ ให้สมเด็จพระสังฆราช (สี) พระพุฒาจารย์ และพระพิมลธรรมที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีพระบรมราชโองการให้ถอดยศ กลับมาดำรงตำแหน่งและ

สมณศักดิ์เดิมต่อไป” (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553, หน้า 15) รายละเอียดการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จะได้กล่าวในหัวข้อถัดไป

4. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

1) สมัยรัชกาลที่ 1

เริ่มสมัยรัชกาลที่ 1 ทรงปรับปรุงคณะสงฆ์เพื่อความเรียบร้อยดังตามหลักธรรมวินัย โดยทรงมีพระบรมราชโองการฯ ให้สมเด็จพระสังฆราช (จีน) วัดหงส์ ที่ทรงได้รับแต่งตั้งในสมัยกรุงธนบุรี ลดสมณศักดิ์ลงมาเป็นพระธรรมธีรราชมุนี และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) วัดบางหว้าใหญ่ เป็นสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ ประกอบกับทรงออกกฎหมายใช้กับคณะสงฆ์ จำนวน 10 ฉบับ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2325 ถึง พ.ศ. 2344 เพื่อฟื้นฟูการปกครองคณะสงฆ์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในสมัยนี้ได้มีการกำหนดสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ แบ่งออกเป็น 2 อันดับ คือ

(1) พระราชาคณะผู้ใหญ่ แบ่งออกเป็น 4 ชั้น คือ

1.1 สมเด็จพระสังฆราชซ้าย -ขวา ได้แก่ สมเด็จพระอริยวงศ์ และสมเด็จพระวันรัตน์

1.2 พระพุฒาจารย์ เจ้าคณะใหญ่ธัญญวาสี พระพุทธโฆษาจารย์ ผู้ช่วยสังฆปริณายก พระพิมลธรรม เจ้าคณะรองฝ่ายซ้าย พระธรรมวโรดม เจ้าคณะรองฝ่ายขวา

1.3 พระพรหมมุนี พระธรรมเจดีย์ คณะเหนือ พระธรรมไตรโลก คณะใต้

1.4 พระเทพกวี คณะเหนือ พระเทพมุนี คณะใต้ พระญาณไตรโลก เจ้าคณะรองธัญญวาส

(2) พระราชาคณะสามัญ ได้แก่ พระเทพมุนี พระธรรมโกษา พระโพธิวงศ์ เป็นต้น รัชกาลที่ 1 ทรงฟื้นฟูปรับปรุงพระพุทธศาสนาทุกด้าน ทรงสถาปนาพระอารามใหญ่น้อย รวบรวมทำสังคายนาพระไตรปิฎก ทรงปรับปรุงการคณะสงฆ์ ทรงแสวงหาเลือกสรรพระสงฆ์ ทรงสถาปนาแต่งตั้งพระสังฆราช พระราชาคณะทั้งปวง

การปกครองคณะสงฆ์ ก็คงแบ่งเป็นคณะเหนือ คณะใต้ ทุกคณะประกอบด้วยคามวาสี อรัญวาสี มีการเปลี่ยนแปลงนามพระราชาคณะบ้าง แต่ก็ยังมีเค้าเป็น 3 คณะ คือ คณะเหนือ คณะใต้ และคณะอรัญวาสี

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่ทรงประกาศกฎหมายพระสงฆ์ไว้ 10 ข้อ หรือ 10 มาตรา ในปี พ.ศ. 2344 โดยมีพระประสงค์จะกำจัดพระภิกษุสามเณรลัทธิผู้ล่วงละเมิดพระวินัยนำความเสื่อมเสียมาสู่วงการพระสงฆ์ส่วนรวมให้พ้นไปจากวงการพระศาสนา หลังจากทรงประกาศใช้กฎหมายคณะสงฆ์ไม่นานนัก มีพระภิกษุสามเณรลัทธิ 128 รูป ถูกจับสึกและถูกลงโทษให้ทำงานหนักเป็นการชดใช้ความชั่วที่ได้ก่อขึ้น (สุนทร ณ ริงสี, 2539, หน้า 6-7) อย่างไรก็ตามการบังคับใช้บทลงโทษตามกฎหมายดังกล่าว มิใช่บังคับใช้เฉพาะพระสงฆ์สามเณรผู้กระทำความผิดเท่านั้น แต่บังคับใช้ถึงบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำความผิดจะต้องได้รับโทษด้วย กล่าวคือถ้าเป็นผู้ปกครองหรือผู้บังคับบัญชา ก็ต้องมีโทษด้วยฐานละเลยไม่ระวังว่ากล่าวตักเตือน ถ้าเป็นญาติพี่น้องหรือผู้ร่วมสถานะเดียวกันก็ต้องมีโทษด้วยเช่นเดียวกัน และในขณะเดียวกันในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ยังได้มีการปรับปรุงการปกครองคณะสงฆ์ตามที่ กระจ่าง นันทโพธิ์ ได้กล่าวไว้

ในหนังสือ เรื่องมหานิกาย-ธรรมยุต ความขัดแย้งภายในของคณะสงฆ์ไทยกับการสืบทอดอำนาจการปกครองระหว่างฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร ไว้ว่า “ได้ทรงตั้งกรมสังฆการีเป็นผู้ควบคุมสงฆ์อย่างใกล้ชิด ซึ่งกรมดังกล่าวมีอำนาจให้คุณให้โทษแก่พระสงฆ์ทั้งทางตรงทางอ้อม รวมทั้งมีอำนาจในการชำระอธิกรณ์ (คดีที่พระภิกษุทำผิดพระวินัย) อีกด้วย ซึ่งก็ทำให้เกิดความตึงเครียดในวงการสงฆ์ไทยในเวลานั้นมิใช่น้อย” (กระจ่าง นันทโพธิ์, 2544, หน้า 30) ดังนั้นการปกครองคณะสงฆ์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชนอกจากพระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระวินัยแล้วในขณะเดียวกันก็ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย 10 ข้อซึ่งกฎหมายดังกล่าวนี้อาจถือว่าเป็นครั้งแรกของการเกิดขึ้นของกฎหมายที่มีผลบังคับใช้ต่อพระสงฆ์และพระสงฆ์เองก็ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมการตรวจสอบความประพฤติของกรมสังฆการีด้วย

2) สมัยรัชกาลที่ 2

กรแก้ว อัจฉรวังษ์ และคณะ (2539, หน้า 7) กล่าวว่า สมัยรัชกาลที่ 2 เกี่ยวกับการคณะสงฆ์ยังคงดำเนินการบริหารการคณะสงฆ์เช่นเดียวกับสมัยรัชกาลที่ 1 และได้ทรงแต่งตั้งตำแหน่งที่สำคัญ 2 ตำแหน่ง คือ

1. พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าवासกรี เป็นพระองค์เจ้าพระราชาคณะ
2. กรมหมื่นนริทธินโรสดศรีสุตตัตตวิวงศ์ มีสมณศักดิ์เสมอพระราชาคณะชั้นสามัญ

ในรัชกาลนี้ ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช 3 พระองค์ คือ

1. สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
2. สมเด็จพระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
3. สมเด็จพระสังฆราช (สอน) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ในสมัยรัชกาลที่ 2 โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ยังคงดำเนินไปเช่นเดียวกับในสมัยรัชกาลที่ 1 จะมีแตกต่างอยู่บ้าง เช่น “หลังจากสมเด็จพระสังฆราช (สุก) วัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปที่สอง แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. 2354 ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระพนรัตน์ (มี) วัดราชบูรณะ ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปที่ 3 พร้อมทั้งอาราธนาไปสถิตอยู่ที่วัดมหาธาตุ” (แสง อุดมศรี, 2534, หน้า 73) และหลังจากที่สมเด็จพระสังฆราช (มี) สิ้นพระชนม์ ในปี พ.ศ. 2362 ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระญาณสังวร (สุก) วัดมหาธาตุขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ต่อมาและต่อจากนั้นเมื่อสมเด็จพระสังฆราช (สุก) สิ้นพระชนม์ลง ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช (ต่อ) วัดมหาธาตุขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช (พิฑูร มลิวลย์และคณะ, 2527, หน้า 21) ครั้นตถึงสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้รวมวัดพระอารามหลวงและวัดราษฎร์ในจังหวัดกรุงเทพฯ โดยมาก เข้ามาเป็นคณะหนึ่งต่างหาก เรียกว่า คณะกลาง ขึ้นตรงต่อกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส แต่สมัยนั้นยังทรงเป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรส อธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพน คณะใหญ่แห่งการปกครองคณะสงฆ์จึงมี 4 คณะ คือ” (สุนทร ณ รัชชี, 2539, หน้า 7)

- (1) คณะกลางมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในกรุงเทพฯ ทั้งหมด
- (2) คณะเหนือ มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในภาคเหนือและภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ

- (3) คณะใต้ มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ภาคใต้ทั้งหมด

(4) คณะอรัญญวาสี มีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ทั่วประเทศ เฉพาะวัดที่มุ่งเน้นหนักในด้านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นหลักการปกครองคณะสงฆ์ในระดับสูงสุดมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประมุขระดับต่ำลงมาแยกออกเป็น 4 คณะ มีเจ้าคณะเป็นผู้รับผิดชอบลดหลั่นไปตามลำดับ แต่คณะสงฆ์ทั้งหมดทั่วประเทศก็ต้องขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ (แสง อุดมศรี, 2534, หน้า 73)

สำหรับโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ที่แบ่ง ออกเป็น 4 คณะในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ ได้ดำเนินมาจนถึงสมัยการตราพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 (พิฑูร มลิวลย์ และคณะ, 2527, หน้า 23)

3) สมัยรัชกาลที่ 3

พระมหาอรุณ ปญญารุโณ (2562, หน้า 58-59) กล่าวว่า สมัยรัชกาลที่ 3 ทรงมีพระราชศรัทธาสรางซ่อมวัดวาอารามมากเป็นพิเศษ โดยท่านไม่ทรงใฝ่พระทัยเกี่ยวกับสงฆ์มากนัก ทรงเคารพภักดีด้วยทรงถือว่า “ชั่วช่วงซี ดีช่วงสงฆ์” สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโดย การรวมพระอารามหลวง และอารามราษฎร์ในกรุงเข้าเป็นคณะหนึ่ง เรียกว่า คณะกลาง โปรดให้ขึ้นในกรมหมื่นนุชิตชิโนรส ดังนั้น คณะสงฆ์จึงเพิ่มเป็น 4 คณะ แต่อย่างไรก็ตามในรัชกาลนี้มีคณะสงฆ์เกิดขึ้นอีกคณะหนึ่ง คือคณะธรรมยุต ครั้งแรกยังมีพระสงฆ์ที่สังกัดคณะธรรมยุตจำนวนน้อยจึงขึ้นตรงอยู่กับคณะกลาง

สำหรับตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช มีการผลัดเปลี่ยนตามโอกาสและวาระดังนี้ กล่าวคือ เมื่อสมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. 2385 ได้ทรงสถาปนาพระพนรัตน์ (นาค) วัดราชบูรณะ ขึ้น เป็นสมเด็จพระสังฆราชแทน ครั้นเมื่อสมเด็จพระสังฆราช (นาค) สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. 2392 นั้น ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชก็ว่างลงจนถึงสิ้นสมัยรัชกาลที่ 3 (พิฑูร มลิวลย์และคณะ, 2527, หน้า 23) สิ่งสำคัญสำหรับการเปลี่ยนแปลงในทางการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 3 คือการเกิดขึ้นของธรรมยุติกนิกาย ที่ก่อตั้งโดยพระวชิรญาณภิกขุซึ่งดูเหมือนว่ามีความพยายามที่จะแยกเป็นอิสระจากโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์จากคณะทั้ง 4 ตามในสมัยรัชกาลนี้โดยสามารถพิจารณาจากพระศานของพระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์เป็นพระพรหมบัณฑิต อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ท่านได้ให้พระศานว่าธรรมยุติกนิกาย ถือกำเนิดขึ้นมาและพยายามแยกคณะเป็นอิสระจากกันทั้ง 4 แต่กระนั้นก็ดี คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายยังรวมอยู่ภายใต้การปกครองคณะสงฆ์ของคณะกลาง ตลอดสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 (พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2539, หน้า 26)

4) สมัยรัชกาลที่ 4

พระมหาอรุณ ปญญารุโณ (2562, หน้า 59-61) กล่าวว่า สมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงตั้งพระราชาคณะ คือ พระมหาศรีเป็นพระอโมสิริมนี พระมหาอยู่เป็นพระธรรมโฆษา และพระมหาบังเป็นพระวินัยมนี อนึ่งก่อนขึ้นครองราชย์ ตำแหน่งสังฆปริณายกว่างลง 2 ตำแหน่ง คือสมเด็จพระสังฆราช และพระพนรัตน์ท่านทรงเห็นว่ากรมหมื่นนุชิตชิโนรสเป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอผู้ใหญ่ที่ทรงคุณธรรม ดังนั้นจึงได้สถาปนาพระเกียรติยศกรมหมื่นนุชิตชิโนรสขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชิโนรส เป็นประธานสงฆ์ทั่วพระราชอาณาจักรทรงตั้งพระพิมลธรรม (อยู่) วัดสุทัศน์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ เป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายเหนือ ทรงตั้งพระธรรมอุดม (เซ่ง) วัดอรุณ

ราชวราราม เป็นสมเด็จพระวันรัตน์ เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายใต้ ทรงตั้งพระพุทธรูป (สน) วัดสระเกศฯ เป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายอรัญวาสี และทรงยกพระพุทธรูปโฆษาจารย์เจ้าคณะกลางจากวัดโมลีโลกไปอยู่วัดมหาธาตุ ต่อมาพระองค์ยังได้ทรงสถาปนาพระเกียรติยศพระองค์เจ้าฤกษ์ ขึ้นเป็นกรมหมื่นบวรรังสีสุริยพันธ์ ตำแหน่ง “อนุนายก” รองจากกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส สำหรับตำแหน่งสมเด็จพระวันรัตน์ และสมเด็จพระพุทธรูปโฆษาจารย์ยังใช้มาจนถึงปัจจุบัน ส่วนการปกครองหัวเมืองเดิมมีตำแหน่งสังฆราชา รัชกาลที่ 4 โปรดให้เปลี่ยนเป็น “สังฆปาโมกข์” มียศเทียบเท่าพระครู แต่บางเมืองมียศเทียบกับพระราชาคณะใช้ราชทินนามเหมือนกรุงเทพฯ สำหรับด้านการคณะสงฆ์ แบ่งออกเป็น 4 คณะ

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แสวง อุทุมศรี ได้ให้ทรงเห็นว่า การปกครองคณะสงฆ์ในตอนต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 นอกจากจะแบ่งออกเป็น 4 คณะ เหมือนสมัยรัชกาลที่ 3 แล้ว ยังมีคณะธรรมยุติกาย เพิ่มขึ้นอีกคณะหนึ่ง กล่าวคือ (แสวง อุทุมศรี, 2534, หน้า 95)

1. คณะกลาง สมเด็จพระพุทธรูปโฆษาจารย์ (นิม) วัดมหาธาตุ เป็นเจ้าคณะใหญ่
2. คณะเหนือ สมเด็จพระอริยวงศาตญาณ (อู่) วัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นเจ้าคณะใหญ่
3. คณะใต้ สมเด็จพระวันรัตน์ (เซ่ง) วัดอรุณราชวราราม เป็นเจ้าคณะใหญ่
4. คณะอรัญญวาสี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (สน) วัดสระเกศ เป็นเจ้าคณะใหญ่
5. คณะธรรมยุติกาย กรมหมื่นบวรรังสีสุริยพันธ์ (พระองค์เจ้าฤกษ์) วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นเจ้าคณะใหญ่

5) สมัยรัชกาลที่ 5

พระมหาอรุณ ปณฺญารุโณ (2562, หน้า 61- 62) กล่าวว่า สมัยรัชกาลที่ 5 ในช่วงสมัยนี้ เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ได้ทรงสถาปนา กรมหมื่นบวรรังสีสุริยพันธ์ เป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ เทียบเท่ามหาสังฆปริณายก ในปี พ.ศ. 2424 ได้ทรงโปรดเกล้าเลื่อนขึ้นกรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ดำรงตำแหน่งมหาสังฆปริณายก และเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกาย และสถาปนาพระองค์เจ้าอนุชนยนาคมานพ เป็นกรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเป็นพระราชาคณะ ทรงสมณศักดิ์เป็นเจ้าคณะรอง คณะธรรมยุติกาย ซึ่งต่อมาดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกาย ทรงฐานานุศักดิ์อย่าง “อนุปริณายก” เมื่อสมัยสมเด็จพระอริยวงศาตญาณ ดำรงตำแหน่งพระสังฆราชา

ในปี พ.ศ. 2437 รัชกาลที่ 5 ทรงจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์โดยกำหนดให้คณะเหนือ คณะใต้ คงอยู่เดิม กำหนดคณะกลางเป็นเอกเทศ ตำแหน่งพระครู สังฆราชาที่ประจำเมืองต่าง ๆ และพระครูเจ้าคณะใหญ่ให้มีราชทินนามทั่วไปแทบทุกเมือง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2445 ตรงกับรัตนโกสินทร์ศก (ร.ศ. 121) รัชกาลที่ 5 โปรดให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ดังที่เรียกว่า พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ร.ศ. 121

อนึ่ง ก่อนการตราพระราชบัญญัติฉบับนี้ นิการคณะสงฆ์จัดออกเป็นนิการใหญ่ 2 นิการ คือ

1. ทักขิณิกาย หรือเถรวาท ได้แก่ มหานิกาย ธรรมยุติกาย และรามัญนิกาย

2. อุตตรนิกาย หรือมหายาน ได้แก่ อนัมนิกาย และจันนิกาย แต่ไม่ได้รับยกย่องเป็นภิกษุสงฆ์ถือว่าเป็นนักพรต (เมื่อถึงรัชกาลที่ 5 ทรงแต่งตั้งหัวหน้าฝ่ายอนัมนิกายเป็นพระครู และฝ่ายจันนิกายเป็นพระอาจารย์โดยทรงยกฐานะนักบวชฝ่ายมหายานเพิ่มมากขึ้น)

นอกจากนี้ ได้มีการกำหนดคณะสงฆ์ออกเป็น 4 คณะ คือ

1. คณะเหนือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (แสง) วัดราชบูรณะ เป็นเจ้าคณะใหญ่ ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย ปกครองวัดทางเหนือเป็นส่วนใหญ่

2. คณะใต้ สมเด็จพระวันรัตน์ (ทิต) วัดมหาธาตุ เป็นเจ้าคณะใหญ่ ขึ้นตรงต่อกรมพระกลาโหมและกรมท่า ปกครองวัดทางใต้

3. คณะกลาง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (หม่อมเจ้าสังฆทัต) วัดพระเชตุพน เป็นเจ้าคณะใหญ่ ปกครองวัดส่วนกลางบางวัด และนครเขื่อนขันธ์ (พระประแดง)

4. คณะธรรมยุต สมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ของคณะนี้มีฐานานุกรมเป็นพิเศษกว่าคณะอื่นๆ ในขณะนั้นตำแหน่งว่างลง ไม่ได้ทรงแต่งตั้งบุคคลใดเป็นเจ้าคณะใหญ่แต่มีพระศาสนโสภณเป็นเจ้าคณะรองปกครองวัดธรรมยุตทั่วประเทศ

การตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับเป็นการส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติธรรมวินัย ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง พระราชบัญญัติฉบับนี้ กำหนดให้มีสมเด็จพระสังฆราชองค์เดียวเป็นผู้บัญชา ให้มีเจ้าคณะใหญ่ 4 รูป และรองเจ้าคณะ 4 รูป รวม 8 รูป ให้เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร การปกครองแบ่งออกเป็นมณฑลเมือง แขวง/ตำบล และวัดตามคณะสงฆ์ มีทั้งหมด 8 หมวด จำนวน 45 มาตรา โดยให้เสนาบดีกระทรวงธรรมการรักษารักษาการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

6) สมัยรัชกาลที่ 6

การคณะสงฆ์คงดำเนินตามพระราชบัญญัติ ร.ศ. 121 แต่อย่างไรก็ตามได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ โดยการโปรดเกล้าฯ เลื่อนพระเกียรติกรมหลวงวชิรญาณวรโรรส เป็นสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาวชิรญาณวโรรส ตำแหน่งสมเด็จพระมหาสมณะเป็นมหาสังฆปริณายก และเป็นเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุตนิกาย พร้อมกับพระราชทานอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ ให้เป็นภาระทั้งฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรมและการบริหาร ซึ่งเป็นการให้อำนาจการปกครองสงฆ์ออกจากฝ่ายราชอาณาจักร อีกทั้งยังโปรดให้มีการจัดระเบียบการปกครองใหม่ เพื่อสืบทอดพระราชประสงค์รัชกาลที่ 5 เพื่อจัดการศึกษาให้หัวเมือง ดังนี้ (พระมหาอรุณ ปญญารุโณ, 2562, หน้า 63-64)

1. กำหนดให้มีคณะมณฑล ดังนี้

ก. คณะกรุงเทพฯ มณฑลกรุงเก่า มณฑลนครไชยศรี มณฑลราชบุรี และมณฑลจันทบุรี รวม 5 คณะ ให้ขึ้นต่อคณะกลาง

ข. คณะมณฑลนครสวรรค์ พิษณุโลก พายัพ รวมเป็นภาคที่ 1 เรียกว่า ภาคพายัพ และคณะมณฑลนครราชสีมา อุดรธานี ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี รวมเป็นภาคที่ 2 เรียกว่า ภาคอีสาน รวม 7 คณะ ให้ขึ้นตรงต่อคณะเหนือ

ค. คณะมณฑลสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ปัตตานี ภูเก็ต รวม 4 คณะ ให้ขึ้นต่อคณะใต้

2. กำหนดให้มีการสับเปลี่ยนตำแหน่งคณะปักษ์ คือ เจ้าคณะกลาง เหนือ และใต้
3. ให้เจ้าคณะปักษ์บัญชาการมณฑลที่ขึ้นอยู่ (ปกครอง) มีพระราชอาคันตุกะชั้นเทพ ชั้นราช และชั้นสามัญ เป็นผู้ช่วยตามสมควร
4. ให้เจ้าคณะปักษ์ขึ้นอยู่กับสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส
5. ให้ถอนเจ้าคณะมณฑลที่อยู่ในกรุงเทพฯ ไว้เป็นเจ้าคณะสำรวจ มีตำแหน่งเท่าเจ้าคณะมณฑล ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมีการกำหนดให้จ่ายค่าเสบียง พาหนะให้กับเจ้าคณะปักษ์ เจ้าคณะมณฑล เจ้าคณะสำรวจ ผู้ช่วยและผู้ไปตรวจ ทั้งนี้เพื่อความดีงามของคณะสงฆ์

7) สมัยรัชกาลที่ 7

การคณะสงฆ์โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงวรสิริวัฒน์ สกลมหาสังฆปริณายก และดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุต เกี่ยวกับการบริหารการคณะสงฆ์ รัชกาลที่ 7 ทรงดำเนินการตามรัชกาลที่ 6 คณะสงฆ์เจริญมากขึ้น ต่อมาในช่วงสมัยที่ฝ่ายอาณาจักรเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นประชาธิปไตย (เดือนมิถุนายน 2475) มีพระสงฆ์แสดงความกระตือรือร้นต่อการบริหารคณะสงฆ์ของพระผู้ใหญ่ มหาเถรสมาคมจึงได้เข้ามามีการปกครองคณะสงฆ์เปลี่ยนแปลง เพื่อให้สอดคล้องกับฝ่ายบ้านเมือง โดยกำหนดคณะปกครองเป็น 4 คณะ และจัดมณฑลใหม่ที่ขึ้นต่อคณะใหญ่ ดังนี้

1. คณะกลางมี 4 มณฑล คือ คณะมณฑล กรุงเทพฯ ออยุธยา ราชบุรี ปราจีนบุรี
2. คณะเหนือมี 4 มณฑล คือ คณะมณฑลพิษณุโลก พายัพ นครราชสีมา อุดรธานี
3. คณะใต้มี 2 มณฑล คือ คณะมณฑลนครศรีธรรมราช และภูเก็ต
4. คณะธรรมยุต ไม่มีมณฑล พระสงฆ์ในคณะนี้อยู่ในถิ่นใด ๆ ก็ตามขึ้นตรงต่อคณะธรรมยุต

8) สมัยรัชกาลที่ 8

พระมหาอรุณ ปญญารุโณ, (2562, หน้า 67-68) กล่าวว่า ในปี พ.ศ. 2477 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เมื่อรัชกาลที่ 7 ทรงสละราชสมบัติ พระราชทานอำนาจแก่ปวงชนชาวไทย และรัชกาลที่ 8 ทรงครองราชย์สมบัติ แต่เนื่องจากทรงพระเยาว์ จึงต้องมีสำเร็จราชการแทน และขณะนั้นพระองค์ทรงศึกษาอยู่ในต่างประเทศ ต่อมาในปี พ.ศ. 2481 เมื่อพระองค์เสด็จนิวัติยังประเทศไทย คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธย ได้ประกาศสถาปนาสมเด็จพระวันรัตน์ (แพ) วัดสุทัศน์เทพวราราม ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก โปรดแต่งตั้งมหาอุบล วัดเบญจมบพิตรเป็นพระราชอาคันตุกะ มีสมณศักดิ์ว่า “พระอมรเมธี” ต่อมาจึงได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระสุพรรณบัฏ ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช และคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธย จึงให้เฉลิมพระนามสมเด็จพระสังฆราชว่า “สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ”

อนึ่งในระยะนี้ยังคงใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 จึงมีกลุ่มพระสงฆ์ที่เรียกว่า “คณะปฏิสังขรณ์กาสาวพัตร์” ได้พยายามที่จะรวบรวมพระสงฆ์ธรรมยุตนิกายกับมหานิกายเข้าด้วยกันทั้งในลักษณะการก่อสร้างวัดพระศรีมหาธาตุ (บางเขน) และพระยาพลพลพยุหเสนาอุปสมบทในท่ามกลางสงฆ์ ทั้ง 2 ฝ่าย แต่ก็ไม่สำเร็จ เมื่อคณะสงฆ์เกิดความวุ่นวาย สภาผู้แทนราษฎรได้ออกกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 โดยไม่แบ่งแยกการปกครอง กำหนดอำนาจสูงสุดที่พระสังฆราชพร้อมกับประกอบด้วย คณะสังฆมนตรีสังฆสภา พระธรรมธร (อัยการ) พระวินัยธร (ผู้พิพากษา) เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส และยังแบ่งส่วนคณะสังฆมนตรีออกเป็นองค์การใหญ่ 4 องค์การ คือ

1. องค์การปกครอง ทำหน้าที่ฝ่ายปกครอง
2. องค์การศึกษา ทำหน้าที่ฝ่ายการศึกษา
3. องค์การเผยแผร์ ทำหน้าที่ฝ่ายเผยแผร์อบรม
4. องค์การสาธารณูปการ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการก่อสร้างบูรณะ

9) สมัยรัชกาลที่ 9

พระมหาอรุณ ปญญารุโณ (2562, หน้า 68-71) กล่าวว่า ตั้งแต่ พ.ศ.2489 เมื่อได้ขึ้นครองราชสมบัติ ได้ดำเนินการเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ไทยถือปฏิบัติตามรูปแบบแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484 โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ วัดบวรนิเวศวิหารเป็นสมเด็จพระสังฆราช ต่อมาเมื่อสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (จวน) สังฆนายกได้รักษาการตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกและในระยะนี้ท่านได้เสนอรัฐบาล (สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี) ให้มีการเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ใหม่ โดยออกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 เป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสังฆมนตรีสังฆสภาไปใช้แบบมีมหาเถรสมาคม เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติ

ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 เมื่อรัฐบาลเห็นชอบและมีการประกาศใช้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าแต่งตั้ง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (อยู่) วัดสระเกศ เป็นประธานและปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช และองค์ประธานคณะสงฆ์ และได้แต่งตั้งคณะกรรมการมหาเถรสมาคมชุดแรกรวมทั้งหมด 7 รูป และการปกครองคณะสงฆ์ได้ถือแนวทางตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ที่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

10) สมัยรัชกาลที่ 10

พระมหาอรุณ ปญญารุโณ (2562, หน้า 71-72) กล่าวว่า ภายหลังการเสด็จสวรรคตของรัชกาลที่ 9 ในวันที่ 13 ตุลาคม พุทธศักราช 2557 พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ไทยรัชกาลที่ 10 แห่งราชวงศ์จักรีสืบมาจวบปัจจุบัน และจากการรัฐประหารในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 โดยระบอบกองทัพไทยที่ได้นำมาซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับใหม่คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 67 บัญญัติว่า “ในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา และต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปแบบใด และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกดังกล่าวด้วย”

สรุปได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ ตั้งแต่อดีตนั้นมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และมีการปรับระเบียบกฎหมาย เพื่อให้สอดคล้องกับสถานะของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย และเพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมายบ้านเมืองในขณะนั้นโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และเอื้อประโยชน์ กับการปกครองของคณะสงฆ์ตามเหตุสมควร จึงทำให้ระบบราชการเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ มีสายการ บังคับบัญชา มีอำนาจลดหลั่นกันไปเป็นขั้นเป็นระดับจนถึงระดับเจ้าอาวาส ในสมัยของสมเด็จพระมหา สมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนต่อมาจนถึงการปฏิรูปการ ปกครองขึ้นอีกครั้งในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยการรวมอำนาจเข้า ศูนย์กลางทำให้เกิดองค์กรคณะสงฆ์ไทย และคณะสงฆ์กลายเป็นองค์กรของรัฐ และได้มีพระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ.121 เกิดขึ้น ถือว่าเป็นกฎหมายปกครองคณะสงฆ์ฉบับแรก ต่อมาในสมัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2484 โดยยกเลิก ฉบับแรกนั้น ก็เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองของฝ่าย อาณาจักร ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบันได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ต่อมาในปี พ.ศ.2535 ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ใช้อยู่ให้ เหมาะสมยิ่งขึ้น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสองฉบับนี้เป็นฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ถือว่าเป็นรูปแบบ การปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ และให้มหาเถรสมาคมเป็นองค์กร สูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ และสามารถออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่งมีมติและออกประกาศ ตามอำนาจหน้าที่โดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยเพิ่มขึ้นอีกด้วย

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยที่มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) เริ่มตั้งแต่ รัชกาลที่ 5 การตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 (พ.ศ. 2445) นับเป็นก้าวสำคัญทางประวัติศาสตร์การปกครองคณะสงฆ์ที่บ่งบอกถึงการที่คณะสงฆ์ ไทยได้ก้าวเข้าสู่ความเป็นยุคสมัยใหม่ของคณะสงฆ์เพราะว่าแต่ก่อนนั้นไม่มีพระราชบัญญัติ เมื่อไม่มี พระราชบัญญัติพระสงฆ์ก็ขึ้นอยู่กับพระวินัยเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.121 เป็นเครื่องตัดสินความเป็นยุคเก่ากับยุคใหม่ (ส. ศิวรักษ์, 2530, หน้า 5)

เหตุผลสำคัญที่ทำให้ต้องมีการตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) กล่าวคือเหตุผลประการที่หนึ่งคือความจำเป็นที่รัฐบาลต้องอาศัยคณะสงฆ์โดยเฉพาะ คณะสงฆ์ในต่างจังหวัดช่วยจัดการศึกษาของชาติ ตามโครงการปฏิรูปการศึกษาให้ทันสมัย การที่ พระสงฆ์จะสามารถสนองความต้องการของรัฐบาลในเรื่องนี้ได้ จะต้องปฏิรูปการบริหารกิจการคณะ สงฆ์ และจัดการให้พระสงฆ์ในต่างจังหวัดอยู่ภายใต้ระบบบริหารเดียวกันเสียก่อน (พระเมธีธรรมา ภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2541, หน้า 35-36) เหตุผลประการที่สองในการประกาศใช้พระราชบัญญัติ ลักษณะคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ก็คือการทำให้คณะสงฆ์ทั่วพระราชอาณาจักรอยู่ภายใต้แบบแผนการ ปกครองที่เป็นหนึ่งเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือทำให้การปกครองคณะสงฆ์อยู่ภายใต้โอองการของรัฐ คณะสงฆ์จึงมีสถานะภาพเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ เหตุผลประการที่สามคือการปกครอง สังฆมณฑลตามหัวเมืองไม่เรียบร้อย อภิกรรมมีมากหาผู้ชำระไม่ได้ วัตรปฏิบัติของพระภิกษุไม่ เหมาะสมกับสมณเพศ มีการเสพสุรา ยาฝิ่น เล่นการพนัน การสะสมอาวุธ การอ้างว่าเป็นผู้วิเศษหรือผู้ มีบุญ ความประพฤติที่มิควรหมองเช่นนี้ ย่อมทำให้เกิดความเสื่อมทรามทางพระพุทธศาสนา” (คณินนิตย จันทรบุต, 2532, หน้า 24)

สำหรับสาระสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้ ปรากฏความในมาตรา 4 อันเป็นบทกำหนดองค์การในการบริหารคณะสงฆ์

(1) ให้เจ้าคณะใหญ่ทั้ง 4 ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะใหญ่คณะเหนือ เจ้าคณะใหญ่คณะใต้ เจ้าคณะใหญ่คณะกลาง และเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติกนิกาย กับพระราชคณะที่เป็นเจ้าคณะรองทั้ง 4 คณะ เป็นองค์กรดูแลสั่งสมณฑลและเป็นที่ยกย่องของพระมหากษัตริย์

(2) การประชุมวินิจฉัยคดีในที่ประชุมมหาเถรสมาคมตั้งแต่ 5 รูปขึ้นไป ให้ถือเป็นสิทธิขาด ผู้ใดจะอุทธรณ์หรือโต้แย้งต่อไปไม่ได้

(3) ส่วนการปกครองสังฆบริษัทได้วางแบบอนุโลมตามวิธีการปกครองพระราชอาณาจักร คือ มีเจ้าคณะมณฑล เจ้าคณะเมือง เจ้าคณะแขวง และอธิการหมวดบังคับบัญชาสังฆมณฑล ในเมือง อำเภอ ตำบลโดยลำดับ และกำหนดหน้าที่อธิการวัด และกิจการที่จะรักษาประโยชน์ของพระศาสนา สังฆบริษัทตลอดจนพระอาราม (คณินันต์ จันทะบุตร, 2532, หน้า 24-25)

อย่างไรก็ตามการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2445 โดยได้โปรดให้มีการตราขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้นำมาซึ่งผลกระทบ ในทางบวกและทางลบดังนี้

ผลกระทบในทางบวกกล่าวคือ

(1) ง่ายต่อการปกครองคณะสงฆ์เพราะต้องการเอกภาพของพุทธจักร ซึ่งสามารถส่งผลต่อเอกภาพของอาณาจักรได้เช่นเดียวกันเพราะพระสงฆ์ในขณะนั้นเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนมากกว่าในปัจจุบัน วัดเองก็เป็นโรงเรียนหรือสถานศึกษาให้แก่กุลบุตรลูกหลานชาวบ้านทางฝ่ายรัฐจึงเล็งเห็นทรัพยากรคือพระสงฆ์ในส่วนนี้จึงทำให้เกิดการตราพระราชบัญญัติดังกล่าวตามมา และสามารถเป็นการเตรียมพร้อมการรับมือต่อการล่าอาณานิคมของจักรวรรดินิยม

(2) ประการต่อมาระบบการเรียนการสอนของพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นักธรรมเป็นระบบมากขึ้น พระสงฆ์มีวิธีการเรียนที่ดีขึ้นกว่าเดิม จากเดิมนั้นการสอบบาลีเน้นการสอบด้วยการท่องจำซึ่งยากต่อการสอบผ่านต่อมาได้ปรับเปลี่ยนให้มีการเขียนสอบบาลีและมีการตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นคือมหาวิทยาลัยพุทธบาลี พระสงฆ์ในยุคนั้นนอกจากเก่งบาลีแล้วยังสามารถพูดภาษาอังกฤษได้อย่างคล่องแคล่ว และสามารถปรับคำสอนในพระไตรปิฎกมาประยุกต์ในการสอนธรรมได้เป็นอย่างดี

ผลกระทบในทางลบในการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ได้แก่

(1) ทำให้พระสงฆ์ขึ้นตรงต่ออำนาจส่วนกลางคณะสงฆ์กลายเป็นระบบราชการ และได้สลายคุณค่าของปัจเจกกลอง เช่น สมัยก่อนการตราพระราชบัญญัติฉบับนี้ พระสงฆ์ในภาคอีสานมิได้มีเจตจำนงที่จะใช้สมณศักดิ์ เพื่อประโยชน์ในการปกครอง แต่เป็นต้วบอกถึงสถานะทางการศึกษาในทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ต่อมาเมื่อมีการตราพระราชบัญญัตินี้ขึ้น สมณศักดิ์กลายเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการรวมคณะสงฆ์ทั้งหมด ดังปรากฏในหนังสือที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสมีไปถึงพระราชกวี เจ้าคณะมณฑลนครราชสีมา ดังความว่า “การตั้งสมณฐานันดร เช่นพระครูมีชื่อเป็นกิจการที่สมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้า จะทรงด้วยพระราชทานเรื่องยศนี้เป็นเครื่องแรงใจคนให้ประกอบกิจได้อย่างหนึ่ง สมควรที่จะรักษาไว้ไม่ให้เป็นที่ของเผื่อ ต้องให้รู้สึกรู้ว่าเป็นของได้ด้วยลำบาก จึงจะมีอุปาย จูงใจคนได้” (พิพัฒน์ พสุธารชาติ, 2553, หน้า 302)

เมื่อพิจารณาจากข้อความดังกล่าวนี้ยากที่จะปฏิเสธว่านี่คือจุดเริ่มต้นของการทำให้คณะสงฆ์เป็นระบบราชการโดยใช้ระบบยุศฐานันดรศักดิ์เป็นเครื่องจูงใจและทำให้รัฐเข้ามามีอำนาจในการควบคุมพระศาสนาได้มากขึ้น ตามที่อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ให้ความเห็นไว้ว่า พ.ร.บ. ร.ศ.121 ได้ยึดเอาการควบคุมดูแลองค์กรคณะสงฆ์ไปจากประชาชนจนหมดสิ้น กลายเป็นหน้าที่ของรัฐเพียงอย่างเดียวโดยอาศัยการแต่งตั้งและควบคุมการบริหารภายในขององค์กรสงฆ์โดยรัฐ กฎหมายได้กำหนดให้วัดมีอยู่ได้เพียงสามประเภท คืออารามหลวง อารามราษฎร์ และสำนักสงฆ์ ในขณะที่พระภิกษุทุกรูปจะต้องมีการสังกัดวัด มีการจับกุม “พระจรจัด” สัก ฉะนั้น วัดจึงไม่ใช่สถานที่อยู่ของพระซึ่งอาจประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้ถูกต้องตามพระวินัยเท่านั้น แต่ต้องหมายถึงสถานที่ที่รัฐต้องการรับรองด้วย มิฉะนั้นพระที่ไม่ได้อยู่ในวัดที่รับรอง ก็จะกลายเป็น “พระจรจัด” (นิธิเอียวศรีวงศ์, 2538, น. 115-151, อ้างถึงใน พิพัฒน์ พสุธารชาติ, 2553, น. 302-304)

นอกจากนี้พระไพศาล วิสาโล ยังได้วิจารณ์พระราชบัญญัติฉบับนี้ว่า เมื่อมาถึงรัชกาลที่ 5 พระมหากษัตริย์ก็ได้ปฏิบัติหน้าที่พระสังฆราชอีกตำแหน่งหนึ่ง เพราะพระราชบัญญัติ ร.ศ.121 ไม่ได้กล่าวถึงสมเด็จพระสังฆราชเลย และรัฐได้เข้ามามีอำนาจกำหนดคุณสมบัติผู้บวช ควบคุมการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ อำนาจดังกล่าวตกเป็นของรัฐ” (พระไพศาล วิสาโล, 2542, น. 41-76, อ้างถึงใน พิพัฒน์ พสุธารชาติ, 2553, หน้า 297)

จากคำวิจารณ์หรือการแสดงความคิดเห็นดังกล่าว พอจะกล่าวได้ว่าคณะสงฆ์ได้กลายเป็นกลไกของรัฐ โดยกลไกดังกล่าวครอบคลุมถึงเรื่องสำคัญหลัก กล่าวคือกำหนดให้ วัดมีอยู่ได้เพียงสามประเภท อารามหลวง อารามราษฎร์ สำนักสงฆ์ และรวมถึงการแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ สำหรับกรณีนี้ปรากฏว่ามีพระครูบาศรีวิชัย (พระภิกษุที่ได้รับความเคารพศรัทธาจากประชาชนชาวภาคเหนือ) ได้รับผลกระทบจากการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 เช่นเดียวกัน กล่าวคือพระครูบาศรีวิชัยได้ถูกอธิกรณ์ว่า เป็นพระอุปัชฌาย์เถื่อน ตั้งตัวเป็นอุปัชฌาย์บวชกุลบุตรโดยไม่มีใบอนุญาต

(2) พระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ.121 (พ.ศ.2445) ไม่มีข้อความใดบัญญัติไว้เกี่ยวกับคำว่า สมเด็จพระสังฆราช การสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช และสถานะของสมเด็จพระสังฆราช ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในขณะนั้น (พ.ศ.2445) อยู่ในระหว่างตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างอยู่นับเป็นเวลานานถึง 11 ปี ไม่มีการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชดังเช่นที่เคยปฏิบัติมา โดยประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาจะไม่นิยมทั้งช่วงเวลานานเช่นนี้ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากเหตุผลของพระศรีปริยัติโมลีก็จะพบว่า การที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชว่างอยู่นับเป็นเวลานานถึง 11 ปี โดยไม่มีการสถาปนาขึ้นนี้อาจไม่ใช่สื่อถึงปัญหาหรือข้อสงสัยในทางที่ไม่ดีแต่อย่างใด เหตุผลดังกล่าวของพระศรีปริยัติโมลีที่ท่านตั้งข้อสังเกตไว้คือถ้าจะมองอีกแง่หนึ่ง มันอาจไม่มีอะไรที่ซ่อนเร้น ที่อยู่เบื้องหลังของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ก็ได้ รัชกาลที่ห้าเมื่อประกาศพระราชบัญญัติ ร.ศ.121 พระองค์ยังไม่ทรงแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชขึ้น ปีนั้นเป็นปี พ.ศ. 2445 อาตมาเข้าใจว่าพระองค์ได้เสด็จกลับจากประพาสยุโรปครั้งแรกแล้ว แล้วอาจจะเป็นไปได้ว่า พระองค์ได้ทรงเห็นรูปแบบการปกครองของคริสต์ศาสนาโดยเฉพาะนิกาย Anglican Church ของอังกฤษซึ่งไม่มีสังฆราช สมเด็จพระจักรพรรดิหรือสมเด็จพระราชินีเป็นของ Church อาจเป็นไปได้ว่า รัชกาลที่ 5 ท่านก็อยากจะจัดระบบแบบ Church ของอังกฤษ เมื่อบัญญัติพระราชบัญญัติฉบับนี้แล้ว ท่านก็ไม่ได้ตั้งใครเป็น

สมเด็จพระสังฆราช ดังนั้น มหาเถรสมาคมก็คือองค์กรให้คำปรึกษาของพระมหากษัตริย์ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2542, หน้า 243) แต่หากตั้งข้อสังเกตว่า การว่างจากการตั้งสมเด็จพระสังฆราชซึ่งว่างอยู่นับเป็นเวลานานถึง 11 ปี ส่อถึงปัญหาหรือข้อสงสัยในทางที่ไม่ดีก็เป็นที่น่าแปลกใจ

(3) ประการต่อมาผลจากการตราพระราชบัญญัติฉบับนี้ เท่ากับเป็นการยอมรับฐานะของนิคายสงฆ์ไทย ซึ่งในขณะนั้นมี อยู่ 2 นิกาย คือมหานิกาย และธรรมยุตินิกายให้ดำรงอยู่ไปอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ด้วยการให้การยอมรับทางกฎหมายแก่ฝ่ายธรรมยุตินิกาย

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยที่มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ในทุกครั้งของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมักจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางฝ่ายศาสนจักรคือคณะสงฆ์ด้วยสภาพบรรยากาศทางการเมืองระหว่างประเทศในขณะนั้นได้รับการกระทบกระเทือนมาจากผลพวงอันเกิดมาจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2457-2465 หลายประเทศได้ขยายวงกว้างของการเรียกร้อง ต่อสู้ เรียกร้อง โคนล้มเพื่อให้ได้มาซึ่งเอกราชอธิปไตยของตนเอง บางประเทศระบอบการปกครองที่เคยผูกขาดชะตากรรมของประเทศไว้ที่คนเดียวมาช้านาน ได้ถูกพลังของมหาชนดำเนินการโค่นล้มให้เปลี่ยนแปลงไป

ส่วนบรรยากาศ ในฝ่ายอาณาจักรของประเทศไทยนั้น มีสภาพการณ์ที่อยู่ในยุคที่ครุ่นไปด้วยไอแห่งประชาธิปไตย เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่งถือว่าเป็นการเปลี่ยนฐานอำนาจจากสถาบันกษัตริย์ไปสู่กลุ่มทหารพลเรือน ซึ่งเรียกตนเองว่า “คณะราษฎร” และคณะราษฎรเองได้นำพระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญปกครองแผ่นดินชั่วคราว ขึ้นทูลเกล้าถวายให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงลงพระปรมาภิไธย ประชาธิปไตยและการมีรัฐธรรมนูญดูเหมือนจะตอบสนองต่อความต้องการและเป็นที่สนใจของข้าราชการและประชาชนในวัยหนุ่มสมัยนั้นพอสมควร จากเดิมที่มีความรู้สึกไม่พอใจกับระบอบศักดินาอยู่แล้ว ดังความเห็นของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้ให้ความเห็นว่าไว้ในหนังสือ การปฏิวัติสยาม 2475 ว่า ชนรุ่นหนุ่มสมัยนั้น [หมายถึงก่อนปี พ.ศ. 2475-ผู้อ้าง] ชนิดที่ไม่เคยไปเห็นระบบประชาธิปไตยในต่างประเทศ แต่ก็มี ความตื่นตัวที่ต้องการเปลี่ยนระบบสมบูรณาฯ ทั้งนี้ ก็แสดงถึงว่า ผู้ที่มีได้มีความเป็นอยู่อย่างระบบศักดินาเกิดจิตสำนึกที่เขาประสบแก่ตนเองถึงความไม่เหมาะสมของระบบนั้น และอิทธิพลที่เขาได้รับจากสื่อมวลชนที่มีลักษณะก้าวหน้าในสมัยนั้นที่เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบศักดินา มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (ปรีดี, 2517, หน้า 233, อ้างในนครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553, หน้า 301) ด้วยลักษณะความคิดที่มีต้นทุนความพอใจในระบอบศักดินาและด้วยอิทธิพลของสื่อในสมัยนั้นที่มักกล่าวถึงระบอบประชาธิปไตยจนทำให้เกิดความตื่นตัวในระบอบประชาธิปไตยซึ่งเน้นหลักการไปที่สิทธิ เสรีภาพ เสมอภาค (คณินันต์ จันทบุตร, 2532, หน้า 28) ซึ่งต่อมากระแสความสนใจดังกล่าวจึงได้ถูกสถาปนาลงในความคิดสังคมไทยในหมู่ประชาชนและพระสงฆ์เพิ่มมากขึ้น และได้ส่งผลต่อบรรยากาศทางฝ่ายศาสนจักรในระยะเวลาต่อมา กล่าวคือมีพระภิกษุสามเณรแสดงความสนใจต่อความคิดนี้มาก จนถึงขนาดเดินมาสังเกตการณ์นอกวัด มีการอภิปรายปัญหาการเมืองในวัดอย่างดาดื่น มีพระสงฆ์ได้เขียนจดหมายแสดงความยินดีและชื่นชมรูปแบบการปกครองใหม่ (ประชาธิปไตย) (พิพัฒน์ พสุธารชาติ, 2553, หน้า 278) สำหรับภายในคณะสงฆ์เองมีพระสงฆ์ได้เรียกร้องขอความเสมอภาคในการปกครองจากเจ้าอาวาสเนื่อง ๆ เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในวัด

ต่าง ๆ ในจังหวัดพระนครและธนบุรี จนเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ได้สร้างความกังวลต่อมหาเถรสมาคม ซึ่งในขณะนั้นเป็นการปกครองตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 (พ.ศ.2445) จนทำให้มหาเถรสมาคมต้องประกาศการปกครองคณะสงฆ์ ระบุว่า ยุคนี้เกิดความระส่ำระสายในคณะสงฆ์ มีภิกษุบางวัดบางคณะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ไม่ถือเอาพระธรรมวินัยในพุทธศาสนาปฏิบัติ ก่อการคุ่มกันเป็นคณะเพื่อบังคับ เจ้าอาวาสให้อยู่ในอำนาจโดยประสงค์จะเป็นอิสระให้เสมอกัน (แถลงการณ์คณะสงฆ์, 2475, หน้า 453, อ้างถึงใน คณิงนิตย จันทบุตร, 2528, หน้า 65-66)

สภาพบรรยากาศของทางฝ่ายศาสนจักรในต่อนั้นมีการเคลื่อนไหวของพระภิกษุ ในหลากหลายรูปแบบ เช่น บางวัดเกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าอาวาสกับพระลูกวัดขึ้น เช่น กรณีการเคลื่อนไหวขอความเป็นธรรมในการปกครองของเจ้าอาวาสในวัดดวงแขแต่ก็จบลงด้วยการที่พระภิกษุเหล่านั้นถูกปฎิพาชนียกรรมและถูกบังคับให้สึกและถึงขั้นให้มีการยุบวัดดวงแข เหตุการณ์ดังกล่าวนี้พอจะสะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์ผู้ใหญ่หรือเจ้าคณะสงฆ์ทางปกครองไม่เข้าใจปัญหาของพระสงฆ์ชั้นผู้น้อยที่ต้องการเรียกร้องความเสมอภาค และขาดพื้นที่ซึ่งพระสงฆ์ผู้น้อยจะพุดคุยหรือหาทางออกให้กับวัดและคณะสงฆ์ในต่อนั้นจึงจำต้องยอมอดทนรับฟังคำสั่ง ประกาศของทางมหาเถรสมาคม ที่ดูจะใช้ความเป็นเผด็จการมากเกินไป ขาดซึ่งการประนีประนอม ผนวกกับกระแสความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่นำโดยกระแสประชาธิปไตยจึงส่งผลต่ออิทธิพลทางความคิดพระสงฆ์อยู่ไม่น้อย จึงทำให้ในระยะเวลาต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงของฝ่ายศาสนจักรที่นำโดยคณะสงฆ์กลุ่มหนึ่งเรียกตนเองว่าคณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา คณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา เคลื่อนไหวเริ่มต้นในวันที่ 11 มกราคม พ.ศ.2477 มีภิกษุหนุ่มมหานิกายจากวัดต่าง ๆ ในพระนครและธนบุรี เช่น วัดมหาธาตุ วัดพระเชตุพนฯ วัดเบญจมบพิตร วัดสุทัศน์ฯ และวัดอรุณฯ นัดประชุมเป็นครั้งแรก ที่บ้านคหบดีเขตอำเภอบางรักชื้อบ้าน “ภัทรวิม” มีภิกษุเข้าร่วมประชุม 300 เศษ จึงเรียกชื่อคณะผู้ก่อการครั้งนี้ว่า “คณะปฏิสังขรณ์การพระศาสนา” (คณิงนิตย จันทบุตร, 2528, หน้า 70) ได้มีการตกลงเลือกประธานและรองประธานขึ้นมาจำนวน 3 รูป ภายหลังต่อมาประธานถูกพระราชธรรมนิเทศ อธิบดีกรมธรรมการทำการเกลี้ยกล่อมให้ลาออกและนายพร มะลิทอง ก็ทำการชู้ขวัญจนในที่สุดประธานก็ต้องลาออกอย่างเป็นทางการต่อมาพระภิกษุระดับแกนนำของคณะปฏิสังขรณ์หลายรูปก็ถูกบีบคั้นบั่นทอนในรูปแบบต่าง ๆ จนเจ้าอาวาสต้องส่งพระภิกษุเหล่านั้นไปอยู่จำพรรษาวัดในต่างจังหวัด และต่อมาก็มีการติดตามทำลายขบวนการของคณะปฏิสังขรณ์ เช่น การส่งหนังสือไปยังจังหวัดฉะเชิงเทราเพื่อให้ทางจังหวัดห้ามมิให้พระภิกษุคณะปฏิสังขรณ์ขอสมณศักดิ์ ห้ามไม่ให้ตั้งเป็นครูสอน ส่วนพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ก็มีการเรียกตัวมาสอบสวนพร้อมทั้งพิสูจน์ลายเซ็น โดยพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายธรรมยุติกนิภายในสมัยนั้น ในขณะเดียวกันนอกเหนือการพยายามสกัดกั้นการเคลื่อนไหวของคณะปฏิสังขรณ์พระศาสนาแล้วยังมีความพยายามในการสร้างวาทกรรมโดยฝ่ายตรงข้ามเพื่อประณามการกระทำของคณะปฏิสังขรณ์การศาสนาโดย ในหนังสือเรื่องมหานิกาย-ธรรมยุติ ความขัดแย้งภายในของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งเขียนโดย กระจ่าง นันทโพธิ์ ได้กล่าวถึงการประณามดังกล่าวไว้ว่า “ยุ่งไม่เข้าเรื่อง กบฏต่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า” (กระจ่าง นันทโพธิ์, 2528, หน้า 98-99)

ส่วนพระภิกษุคณะปฏิสังขรณ์ที่ยังคงเหลืออยู่ได้พยายามอดทนต่อสภาพของเพื่อนพระภิกษุด้วยกันที่ถูกกระทำจากอำนาจความยุติธรรมจากฝ่ายต่าง ๆ และได้ร่วมกันผลักดันงานของ

คณะปฏิสังขรณ์ต่อ โดยการผสานงานกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดของตน จนในที่สุดก็เกิดร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ซึ่งตราขึ้นในสมัยของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่างไรก็ตามเราอาจไม่ริบดวงสรุว่าการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 นั้นมาจากความพยายามของคณะปฏิสังขรณ์พระศาสนาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่อาจมาจากการที่รัฐบาลต้องการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของรัฐบาลด้วย เนื่องจากอุดมการณ์และวัตถุประสงค์หลักของคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อปี พ.ศ. 2475 คือ การสถาปนาระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย พระสงฆ์เป็นสถาบันที่ประชาชนทั่วไปให้การเคารพนับถือ ดังนั้นจึงสมควรจะสร้างประชาธิปไตยเพื่อให้ประชาชนเห็นเป็นต้นแบบของความประพฤติที่ควรปฏิบัติ (พิพัฒน์ พสุธารชาติ, 2553, หน้า 280)

หากมองจากเหตุผลข้างต้นนี้อาจมีความเป็นไปได้ว่า การมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ที่มีการระบุโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ที่ใกล้เคียงการจำลองตามรูปแบบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรตามหลักการประชาธิปไตย นั้นอาจมาจากความต้องการของฝ่ายรัฐบาลในขณะนั้นด้วยประเด็นสำคัญที่ควรกล่าวไว้ในที่นี้เกี่ยวกับผู้มีส่วนผลักดันที่ทำให้เกิด พ.ร.บ.สงฆ์ พ.ศ. 2484 และการเกิดขึ้นของกลุ่มพระสงฆ์ที่เรียกว่าคณะปฏิสังขรณ์ซึ่งจะมีบุคคลใดจะทราบบ้างว่า กลุ่มพระสงฆ์ที่เรียกว่า “คณะปฏิสังขรณ์” นอกจากประกอบด้วยคณะสงฆ์กลุ่มหนุ่มผู้มีการศึกษาพัฒนามาดี จนถึงการผลักดันให้มีการเปลี่ยน พ.ร.บ. สงฆ์ ฉบับ ร.ศ. 121 (2445) มาใช้ พ.ร.บ. สงฆ์ พ.ศ. 2484 บุคคลสำคัญคือได้มีนายปรีดี พนมยงค์ เข้าไปเกี่ยวข้องอยู่อย่างใกล้ชิด ดังที่นายปรีดี พนมยงค์ ได้เล่าถวายหลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ เมื่อปี 2522 ว่าผมได้วางแผนไว้แล้วด้วยการออกกฎหมายพระราชบัญญัติปี 2484 ตัวเลขไม่แน่นอน ดุมนั้นเวลานั้นก็ให้มีสังฆสภาให้มีสังฆมนตรี บอกว่าให้มีสังฆสภานี้มีใช้เพื่ออะไร เพื่อให้พระหนุ่มได้มีโอกาสทำงาน เพราะได้เอามาร่วมชุมนุมกัน ได้ปรึกษาหารือกันในการที่จะจัดการอะไร ๆ ให้มันก้าวหน้า (พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), สืบค้นเมื่อ 23 ตุลาคม 2567) ในที่นี้ท่านอาจารย์ปรีดีจึงเปรียบเหมือนผู้ปิดทองหลังพระอย่างแท้จริงโดยเฉพาะ กรณีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการของสงฆ์ จนเกิดมี พ.ร.บ. สงฆ์ พ.ศ. 2484 ขึ้น เรื่องนี้สังคมสงฆ์แทบจะไม่มีใครทราบเลย แม้ก่อนท่านจะถึงแก่อนิจกรรมก็ยังพูดฝากหลวงพ่อบุญญานันทภิกขุไว้ว่า “ท่านเจ้าคุณไปหาวิธีที่จะกู้ฉันนี้ (พ.ร.บ. คณะสงฆ์ 2484) ขึ้นมาใหม่ ไปหาวิธีพูดจาให้คนเกิดความรู้ความเข้าใจ ให้พระตื่นตัว เพื่อจะได้ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติงานไปให้เป็นประโยชน์ขึ้น”

สำหรับสาระสำคัญของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2484 คือ มีการจัดโครงสร้างการปกครองและการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยเป็นการจำลองตามรูปแบบการปกครองของฝ่ายอาณาจักรตามหลักการประชาธิปไตย นั่นคือการมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุขของคณะสงฆ์ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้แต่งตั้งมีการยุบเลิกมหาเถรสมาคม และแบ่งแยกการปกครองออกเป็น 3 ส่วน

(1) สังฆสภา ประกอบด้วยพระสงฆ์ 45 รูป ซึ่งแต่งตั้งโดยสมเด็จพระสังฆราชทำหน้าที่ร่างสังฆาณัติกติกาสงฆ์หรือกฎหมายสงฆ์

(2) สังฆมนตรี ทำหน้าที่เหมือนกับคณะรัฐมนตรีมีอำนาจในการบริหารคณะสงฆ์ โดยมีสังฆนายกทำหน้าที่เหมือนรองนายกรัฐมนตรี ทั้งหมดแต่งตั้งโดยสมเด็จพระสังฆราช

(3) คณะวินัยธร ทำหน้าที่เหมือนตุลาการสงฆ์ มีหน้าที่วินิจฉัยและระงับอธิกรณ์ต่าง ๆ

(4) การบริหารกิจการสงฆ์ในส่วนภูมิภาคไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก

(พิพัฒน์ พสุธารชาติ, 2553, น. 281)

นี่คือลักษณะของโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505 ต่อมาเมื่อมีการปกครองคณะสงฆ์ตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505 อย่างเป็นทางการแล้วจึงเกิดแรงสะท้อนจากพระสงฆ์เองหรืออาจเรียกว่าแรงปฏิกริยาจากการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าว มีดังต่อไปนี้ (1) ความขัดแย้งในคณะสงฆ์รุนแรงมากขึ้น ขณะที่ความขัดแย้งระหว่างนิกายสงฆ์ลดลง เนื่องจากความสามารถในการประสานประโยชน์ของผู้บริหารทั้งสองฝ่าย ความขัดแย้งเป็นคลื่นลูกใหม่เป็นความขัดแย้งระหว่างยุวสงฆ์กับผู้บริหารการคณะสงฆ์ อันเกิดจากความไม่พอใจต่อความอยู่ดีศรีธรรมที่พระพิมลธรรม (อาจ) พระอุปัชฌาย์ของตนได้รับ (2) ความไม่พอใจต่อระบอบการปกครอง ที่นับวันก็ยิ่งรวบอำนาจเข้าสู่พระเถระเพียง 1-2 รูป แทนที่จะเป็นการกระจายอำนาจ เพื่อให้การบริหารเป็นไปด้วยความเสมอภาค และมีสมรรถภาพยิ่งขึ้น การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ในระยะหลัง จึงมุ่งไปที่การเรียกร้องขอความเป็นธรรมแก่พระพิมลธรรม และขอการเปลี่ยนการปกครองคณะสงฆ์ให้กลับไปสู่พระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 (คณินันต์ จันทบุตร, 2528, หน้า 35) นอกจากนี้คณินันต์ จันทบุตร ยังได้วิจารณ์ถึงข้อบกพร่องของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ว่า โครงสร้างในการปกครองคณะสงฆ์ยึดถือจารีตและประเพณีเดิม โดยไม่พิจารณาถึงยุคสมัยและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยเหตุนี้การปกครองคณะสงฆ์จึงขึ้นกับพระเถระผู้อาวุโสเพียงไม่กี่รูป พระเถระเหล่านั้นล้วนชราภาพเพราะพิจารณาจากผู้มีสมณศักดิ์สูงสุดมากกว่าผู้ที่มีความสามารถด้านบริหาร ดังนั้นเจ้าคณะส่วนใหญ่ล้วนมีอายุพรรษาประมาณ 50 พรรษา ซึ่งควรอยู่ในวัยพักผ่อนมากกว่าวัยทำงาน บางท่านแม้จะเขียนหนังสือก็แทบไม่ไหว ข้าราชการด้านพิธีกรรม งานรัฐ งานราชกรูมมากมาย จนไม่มีเวลาจะบริหารงานในมหาเถรสมาคมหรือแม้แต่ในวัดซึ่งตนเป็นเจ้าอาวาส การบริหารงานของคณะสงฆ์จึงเป็นไปตามยถากรรม มีแต่ทรงกับทรุดที่จะพิจารณาให้เป็นระบบระเบียบเพื่อความมั่นคงรุ่งเรืองต่อไปย่อมเป็นไปได้ การแต่งตั้งเลื่อนตำแหน่งพระสังฆาธิการมักจะเป็นไปในวงแคบ ๆ ของผู้ใกล้ชิด ไม่ได้แสวงหาผู้มีความสามารถอย่างแท้จริง ยังผลให้พระสงฆ์ที่มีความสามารถทอดถอนใจกำลังใจในการบริหารงานต่อไป ระบบบริหารจึงมีลักษณะเผด็จการเป็นไปตามระบบเส้นสายหรือระบบอุปถัมภ์ (คณินันต์ จันทบุตร, 2528, หน้า 90-91)

แต่ในขณะเดียวกัน สุนทร ฦ รัชชี ซึ่งเป็นผู้คลุกคลีอยู่ในวงการพระพุทธศาสนา มายาวนาน ได้ให้ทรรศนะต่อพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ไปต่างจากคำวิจารณ์ของคณินันต์ จันทบุตร ที่ได้วิจารณ์ไว้ในข้างต้นโดยใน บทความ เรื่อง “การปกครองคณะสงฆ์อดีตปัจจุบันอนาคต” ของสุนทร ฦ รัชชี มีทรรศนะว่า การปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบของมหาเถรสมาคมเป็นการปกครองคณะสงฆ์ตามรูปแบบพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการทั้งปวงของพระศาสนาและให้พระภิกษุเคารพเชื่อฟังพระเถระผู้ใหญ่ในกิจการทั้งปวง และให้พระภิกษุเคารพเชื่อฟังพระเถระผู้ใหญ่ผู้เป็นรัตตัญญูบวชมานานเป็นสังฆบิดรสังฆปริณายก トラบใดที่ภิกษุทั้งหลายยังเคารพเชื่อฟังถ้อยคำของท่านเหล่านั้นอยู่ จะมีแต่ความเจริญไม่เป็นไปเพื่อความเสื่อมแน่นอน และสุนทร ฦ รัชชีก็ยังได้มองว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยังมีจุดอ่อนที่ยังต้องแก้ไขปรับปรุงอยู่มาก(สุนทร ฦ รัชชี, 2539, หน้า 17-18) อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ.(2535) ก็ยังคงมีหลายฝ่ายไม่เห็นด้วยและต้องการเปลี่ยนแปลงแก้ไขพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวเนื่องจากเห็นว่าทั้งที่มาของพระราชบัญญัติดังกล่าวและ

เนื้อหาของพระราชบัญญัติดังกล่าวยังคงมีการรวบอำนาจการตัดสินใจไว้ที่มหาเถรสมาคม ซึ่งทำหน้าที่เพียงแค่ออกกฎคำสั่ง แต่ไม่มีองค์กรที่คอยออกรูปแบบการทำงานและไม่มีองค์กรคอยติดตามการทำงานของประกาศหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. (2535) จึงเป็นที่จับตามองจากหลายภาคส่วนต่อการที่สามารถตอบสนองการทำงานตามอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาและตอบสนองทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม

2.5 กฎ ระเบียบ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย

การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมองค์กรสงฆ์ให้เป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนทั่วไป และเป็นการดูแลปกครองให้พระสงฆ์และสามเณรประพฤติปฏิบัติในกรอบพระธรรมวินัยและกฎหมาย ถ้าขาดระเบียบวินัย ความขัดแย้งจะเกิดขึ้น ยิ่งมากคนก็มากเรื่องไม่มีความสุข โดยเฉพาะสังคมของพระสงฆ์ที่มาจากพื้นฐานครอบครัวและสังคมที่แตกต่างกัน ในปัจจุบันมีองค์กรบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือมหาเถรสมาคม เป็นองค์กรสูงสุดของการปกครองคณะสงฆ์ คือพระสงฆ์ปกครองพระสงฆ์ด้วยกันเอง และมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งเป็นตัวแทนในภาครัฐมีหน้าที่เป็นผู้สนองงานในการดูแลบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งจะมีรายละเอียดดังนี้

2.5.1 มหาเถรสมาคม

มหาเถรสมาคม เกิดขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ (ร.ศ. 121) มาตรา 4 ให้เรียกสมเด็จพระเจ้าคณะใหญ่ และพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ตำแหน่งต่าง ๆ ว่า “มหาเถระ” และมหาเถระเหล่านั้นจะประชุมกันเพื่อถวายเป็นความเห็นแก่พระมหากษัตริย์ในเรื่องพุทธศาสนาตามที่ทรงปรึกษา เรียกว่า “มหาเถรสมาคม” และให้มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุดบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย มีรายละเอียด ดังนี้

1. โครงสร้างมหาเถรสมาคม

โครงสร้างเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 มหาเถรสมาคมประกอบด้วยกรรมการมหาเถรสมาคม 21 รูป มีสมเด็จพระสังฆราช ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการโดยตำแหน่ง สมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งไม่เกิน 12 รูปเป็นกรรมการ รูปแบบการปกครองของมหาเถรสมาคมปกครองแบบผสม โดยรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง คือ มีศูนย์การปกครองและปฏิบัติการกิจการคณะสงฆ์และการสั่งการอยู่ในกรุงเทพมหานครหรือในส่วนกลาง และกระจายอำนาจไปยังทุกภาคส่วน โดยการแบ่งระเบียบการปกครองคณะสงฆ์เป็น 2 ส่วน คือ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และให้ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

2. อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม (สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2559, หน้า 18)

- (1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย
- (2) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
- (3) ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

(4) รักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

(5) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์หรือกฎหมายอื่น มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุ รูปใด หรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา 19 เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้ ในส่วนของการปกครองพระสงฆ์มีภารกิจทั้งหมด 6 ด้าน ที่เป็ภารกิจหลักที่จะต้องปฏิบัติ คือ

1. การปกครอง
2. การศาสนศึกษา
3. การศึกษาสงเคราะห์
4. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
5. การสาธารณูปการ
6. การสาธารณสงเคราะห์

อำนาจของมหาเถรสมาคมที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2539, หน้า 56-64) ดังนี้

1. อำนาจนิติบัญญัติของมหาเถรสมาคม ในฐานะที่ปฏิบัติหน้าที่ของสังฆสภา มหาเถรสมาคม มีอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติ ดังนี้

- ตรากฎหมายมหาเถรสมาคม
- ออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม
- วางระเบียบมหาเถรสมาคม
- ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม
- มีมติมหาเถรสมาคม
- ออกประกาศมหาเถรสมาคม

2. อำนาจบริหารของมหาเถรสมาคม โดยที่อำนาจการปกครองและการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสังฆมนตรีเดิมได้ตกเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ดังนั้น มหาเถรสมาคมจึงมีอำนาจหน้าที่ด้านการบริหาร ดังต่อไปนี้

- จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์
- จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค
- จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค
- แต่งตั้งและถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์

3. อำนาจตุลาการของมหาเถรสมาคม การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์หรือคดีความในคณะสงฆ์ซึ่งเดิมเคยเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะวินัยธร ได้ตกเป็นอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 25 ที่บัญญัติให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติเพื่อให้การลงโทษนิคหกรรมหรือการลงโทษเป็นไปโดยถูกต้องสะดวกรวดเร็วและเป็นธรรม

ด้วยการนี้มหาเถรสมาคมจึงอาศัยอำนาจในพระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้ตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2521 ว่าด้วยการลงนิคมกรรม และได้แบ่งอำนาจการพิจารณาวินิจฉัยอธิการณ์ ออกเป็น 3 ชั้น คือ

1. การพิจารณาชั้นต้น เป็นอำนาจของเจ้าอาวาสที่พระภิกษุผู้ถูกฟ้องสังกัดอยู่ถ้า ผู้ถูกฟ้องเป็นเจ้าอาวาสวัด หรือเจ้าคณะก็ให้เป็นอำนาจของเจ้าคณะหรือผู้ปกครองคณะสงฆ์เหนือ ขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง

2. การพิจารณาชั้นอุทธรณ์ เป็นอำนาจของคณะพิจารณาชั้นอุทธรณ์ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะหรือผู้ปกครองเหนือขึ้นขึ้นไปกว่าเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะผู้พิจารณาในชั้นต้น

3. การพิจารณาชั้นฎีกา เป็นอำนาจของมหาเถรสมาคม คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของมหาเถรสมาคมในการลงนิคมกรรมไม่ว่าในกรณีใดให้เป็นอันถึงที่สุด ในกรณีมหาเถรสมาคมมีอำนาจเช่นเดียวกับคณะวินัยธรชั้นฎีกา แต่มหาเถรสมาคมมีอำนาจมากกว่าคณะวินัยธรชั้นฎีกาตรงที่มีอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารอยู่ในมือด้วยและในบางกรณี มหาเถรสมาคมมีอำนาจวินิจฉัยหรือออกคำสั่งโดยไม่ต้องผ่านการพิจารณาชั้นต้นและชั้นอุทธรณ์ โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 27 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

3. การแบ่งสายงานการปกครองคณะสงฆ์

ในปัจจุบันการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทยได้ใช้พระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535 เป็นแนวทางในการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ และในกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ.2541) ได้แบ่งระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็น 2 ส่วนคือ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคไว้เพื่อเป็นกรอบในการปกครองโดยได้กำหนดอำนาจและหน้าที่ไว้ดังต่อไปนี้ (สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2559, หน้า 271)

(1) ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดให้มีเจ้าคณะใหญ่ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์ในภวณัั้น ๆ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ เรียกว่าเจ้าคณะใหญ่ ดังนี้

1. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ปกครองภาค 1,2,3,13,14,15
2. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ปกครองภาค 4,5,6,7
3. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก ปกครองภาค 8,9,10,11,12
4. เจ้าคณะใหญ่หนใต้ ปกครองภาค 16,17,18
5. เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต ปกครองธรรมยุตทุกภาค

อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ให้ปกครองคณะสงฆ์ในเขตหนของตนมีดังนี้

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

2. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

3. วินิจฉัยการลงนิคมกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาคหรือในกรณีตามที่ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคม

4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

5. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะ และเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร และผู้ที่อยู่ในเขตการปกครองของตน

6. ตรวจการประชุมพระสังฆาธิการในเขตการปกครองของตน

(2) ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค (สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2559, หน้า 247) ได้จัดแบ่งเขตการปกครองในส่วนภูมิภาคออกเป็น 1. ภาค 2. จังหวัด 3. อำเภอ 4. ตำบล และการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคได้กำหนดให้มีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นซึ่งประกอบด้วย

1. เจ้าคณะภาค แบ่งการปกครองออกเป็น 18 ภาค โดยแต่ละภาคจะแบ่งจังหวัดในการดูแลรับผิดชอบ ซึ่งได้รวมเขตการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดต่าง ๆ และในการปกครองในระดับภาคนี้ได้กำหนดให้มีรองเจ้าคณะภาค เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของเจ้าคณะภาคและรับผิดชอบการปกครองคณะสงฆ์ในภาคของตน ประกอบด้วย

ภาค 1 มี 4 จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ

ภาค 2 มี 3 จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สระบุรี

ภาค 3 มี 4 จังหวัด คือ ลพบุรี สิงห์บุรี ชัยนาท อุทัยธานี

ภาค 4 มี 4 จังหวัด คือ นครสวรรค์ กาแพงเพชร พิจิตร เพชรบูรณ์

ภาค 5 มี 4 จังหวัด คือ พิษณุโลก สุโขทัย ตาก อุตรดิตถ์

ภาค 6 มี 5 จังหวัด คือ ลาปาง พะเยา เชียงราย แพร่ น่าน

ภาค 7 มี 3 จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลาปูน แม่ฮ่องสอน

ภาค 8 มี 5 จังหวัด คือ อุตรธานี หนองคาย เลย สกลนคร หนองบัวลาภู

ภาค 9 มี 4 จังหวัด คือ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด

ภาค 10 มี 5 จังหวัด คือ อุบลราชธานี ยโสธร มุกดาหาร ศรีสะเกษ นครพนม

ภาค 11 มี 4 จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์

ภาค 12 มี 4 จังหวัด คือ ปราจีนบุรี นครนายก ฉะเชิงเทรา สระแก้ว

ภาค 13 มี 4 จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด

ภาค 14 มี 4 จังหวัด คือ นครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี สมุทรสาคร

ภาค 15 มี 4 จังหวัด คือ ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม ประจวบคีรีขันธ์

ภาค 16 มี 3 จังหวัด คือ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ชุมพร

ภาค 17 มี 5 จังหวัด คือ ภูเก็ต ตรัง พังงา กระบี่ ระนอง

ภาค 18 มี 6 จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง สตูล ปัตตานี ยะลา นราธิวาส

อำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะภาค ตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ได้กำหนดไว้ดังนี้ (สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2559, หน้า 273)

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

2. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

3. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นจังหวัด หรือในกรณีตามที่ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคม

4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะจังหวัดให้เป็นไปโดยชอบ

5. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะ และเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรและผู้ที่อยู่ในเขตการปกครองของตน

6. ตรวจการประชุมพระสังฆาธิการในเขตการปกครองของตน

2. เจ้าคณะจังหวัด ทำหน้าที่ดูแลกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดของตน ซึ่งประกอบไปด้วยอำเภอต่าง ๆ ในเขตจังหวัดนั้น การปกครองในระดับจังหวัดนี้ได้กำหนดให้มีรองเจ้าคณะจังหวัดช่วยแบ่งเบาภาระของเจ้าคณะจังหวัด และรับผิดชอบการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัด แบ่งเป็น มหานิกาย 77 รูป และธรรมยุต 59 รูป โดยเจ้าคณะจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

2. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปได้ดี

3. ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นอำเภอ หรือในกรณีตามที่ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคม

4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะอำเภอให้เป็นไปโดยชอบ

5. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะ และเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรและผู้ที่อยู่ในเขตการปกครองของตน

6. ตรวจการประชุมพระสังฆาธิการในเขตการปกครองของตน

3. เจ้าคณะอำเภอ ทำหน้าที่ดูแลกิจการของคณะสงฆ์ในเขตอำเภอของตน ซึ่งประกอบไปด้วยตำบลต่าง ๆ ในเขตอำเภอของตน การปกครองคณะสงฆ์ในระดับอำเภอ กำหนดให้มีรองเจ้าคณะอำเภอ ช่วยแบ่งเบาภาระของเจ้าคณะอำเภอ แบ่งเป็นมหานิกาย 88 รูป และ ธรรมยุต 277 รูป และเพื่อประโยชน์ของเจ้าคณะอำเภอและรองเจ้าคณะอำเภอ ให้ตั้งเลขานุการเจ้าคณะอำเภอ และรองเลขานุการเจ้าคณะอำเภอ ทำหน้าที่เลขานุการได้ โดยอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอดังนี้

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

2. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

3. ระวังอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นตำบล หรือในกรณีตามที่ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคม

4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะตำบลให้เป็นไปโดยชอบ

5. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะ และเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรและผู้ที่อยู่ในเขตการปกครองของตน

6. ตรวจการประชุมพระสังฆาธิการในเขตการปกครองของตน

4. เจ้าคณะตำบลทำหน้าที่ดูแลกิจการของคณะสงฆ์ในเขตตำบลของตน ซึ่งประกอบไปด้วย วัดต่าง ๆ ในเขตตำบลของตน การปกครองคณะสงฆ์ในระดับตำบล กำหนดให้มีรองเจ้าคณะตำบล ช่วยแบ่งเบาภาระของเจ้าคณะตำบล แบ่งเป็นมหานิกาย 6,192 รูป และ ธรรมยุต 694 รูป และเพื่อประโยชน์ของเจ้าคณะตำบลและรองเจ้าคณะตำบล ให้ตั้งเลขานุการเจ้าคณะตำบล และรองเลขานุการเจ้าคณะตำบล ทำหน้าที่เลขานุการได้ โดยอำนาจหน้าที่ของเจ้าคณะตำบลมีดังนี้

1. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

2. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

3. ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยของเจ้าอาวาส หรือในกรณีตามที่ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคม

4. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ

5. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะ และเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรและผู้ที่อยู่ในเขตการปกครองของตน

6. ตรวจการประชุมพระสังฆาธิการในเขตการปกครองของตน

5. เจ้าอาวาสเป็นระดับพระสังฆาธิการในทางการปกครองคณะสงฆ์ ตามมาตรา 36 ระบุว่า วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และในมาตรา 37 ได้กำหนดให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี 2. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัด นั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม 3. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ 4. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

และในมาตรา 38 ระบุให้เจ้าอาวาสมีอำนาจคือห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม

4. การกิจการปกครองคณะสงฆ์ 6 ด้าน

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของมหาเถรสมาคมแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น 6 ด้าน เรียกว่า กิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน ถือว่าเป็นภารกิจหลักของมหาเถรสมาคม และมหาเถรสมาคมยังได้ออกระเบียบให้เป็นภารกิจของภารกิจหลักของเจ้าอาวาสวัดทุกวัดตามระเบียบที่มหาเถรสมาคมได้กำหนดไว้ในการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อให้วัดทุกวัดมีการดำเนินการอย่างเป็นแบบแผนและเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติศาสนกิจของทางวัดซึ่งจะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้ภายในวัดได้มีกิจกรรม และมี

การเผยแผ่หลักธรรมคำสอน และได้มีการพัฒนาขึ้นภายในวัด และผู้ปกครองวัดจะต้องยึดถือหลักธรรมาภิบาลเป็นหลักในการปกครอง โดยการปกครองคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การปกครอง คือการปกครองคณะสงฆ์และการปฏิบัติหรือต้องกระทำอันเป็นหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการดูแลคณะสงฆ์ ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติประกาศของมหาเถรสมาคม และตามพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

2. การศาสนศึกษา คือการจัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา และศึกษาพระปริยัติธรรมแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม รวมทั้งส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนยังสำนักเรียนที่วัดใกล้เคียงด้วย

3. การศึกษาสงเคราะห์ คือการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสถาบันการศึกษาหรือจัดสถานศึกษาภายในวัด เพื่อสงเคราะห์แก่เด็กและเยาวชนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย อาจเป็นโรงเรียนการกุศลในวัดหรือโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ เด็กยากจนหรือศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์หรือศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

4. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือการจัดให้มีการฟังพระธรรมเทศนา การจัดเกี่ยวกับการอบรมสมณะและวิปัสสนา และการบรรยายหรือปาฐกถาธรรม การจัดศาสนพิธีต่าง ๆ เพื่อรักษาพิธีและวัฒนธรรมทางศาสนา และการให้ธรรมะหรือการสนทนาธรรมแก่คนในชุมชน และสังคม รวมทั้งการจัดหาอุปกรณ์การเรียนให้กับนักเรียนที่ยากจน ที่ศึกษามาอยู่ในโรงเรียนในวัด และการจัดตั้งห้องสมุดภายในวัด เพื่อจัดหนังสือธรรมะไว้เผยแผ่ให้ประชาชนได้ศึกษา

5. การสาธารณูปการ คือการก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติ ของวัดด้วยการรักษา ซ่อมแซม ปรับปรุง ตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิมให้มั่นคง ถาวร และก่อสร้างเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับศาสนสมบัติ เป็นต่อการดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง

6. การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการดำเนินกิจการสาธารณประโยชน์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนในชุมชนและสังคมโดยการจัดกิจกรรมอันเป็นสาธารณสมบัติหรือสาธารณกุศล เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่คนในชุมชนและการพัฒนาสังคมและชุมชน

2.4.2 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในฐานะที่เป็นตัวแทนของรัฐบาล และเป็นตัวกลางเชื่อมโยงการขับเคลื่อนของกิจการงานพระพุทธศาสนา และในฐานะเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี มีภารกิจเกี่ยวกับการดำเนินงานสนองงานคณะสงฆ์และรัฐโดยการทำนุบำรุง ส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนา ให้การอุปถัมภ์ ค้ำครองและส่งเสริมพัฒนางานพระพุทธศาสนา ดูแล รักษา จัดการศาสนสมบัติ พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งให้การสนับสนุนส่งเสริม พัฒนาบุคลากรทางศาสนา โดยแบ่งเป็นการบริหารราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รายละเอียดดังนี้

1. โครงสร้างการบริหารงานสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแบ่งการบริหารราชการออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

1. การบริหารในส่วนกลาง ได้แก่

(1) สำนักงานเลขานุการกรม

(2) กองพุทธศาสนศึกษา

- (3) กองพุทธศาสนสถาน
- (4) กองส่งเสริมงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- (5) สำนักงานพุทธมณฑล
- (6) สำนักงานศาสนสมบัติ
- (7) สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม

2. การบริหารส่วนภูมิภาค คือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด 77 จังหวัด

2. อำนาจหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

- (1) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ และกฎหมายว่าด้วยการกำหนดวิสัยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา รวมทั้งกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง
- (2) รับสนองงาน ประสานงาน และถวายการสนับสนุนกิจการและการบริหารการปกครองคณะสงฆ์

- (3) เสนอแนวทางการกำหนดนโยบายและมาตรการในการคุ้มครองพระพุทธศาสนา
- (4) ส่งเสริม ดูแล รักษา และทำนุบำรุงศาสนสถานและศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนา
- (5) ดูแล รักษา และจัดการวัดร้างและศาสนสมบัติกลาง
- (6) พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนา
- (7) ทำนุบำรุงพุทธศาสนศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม
- (8) สนับสนุนและส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ

รวมทั้งการเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก

- (9) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงานหรือตามที่นายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

ปัจจุบันสถานการณ์ของพระพุทธศาสนายังมีภาพให้เห็นทางสื่ออย่างชัดเจน นำไปสู่ความเสื่อมศรัทธาของประชาชนบ้างในบางกรณี และเป็นภาพสะท้อนอย่างหนึ่งให้เห็นถึงประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมหาเถรสมาคม และประกอบกับมีเหล่ามิชชันนารีเข้ามาฉวยโอกาสอันนี้เพื่อทำลายพระพุทธศาสนาและทำลายองค์กรคณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงต้องออกมาปกป้องพระพุทธศาสนา โดยได้ปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานในภาครัฐทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยให้สอดคล้องกับภารกิจทั้ง 6 ด้าน ร่วมกับมหาเถรสมาคม ในฐานะ ผู้สนองงานคณะสงฆ์ และดูแลสอดส่องส่งเสริมและสนับสนุน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้แบ่งออกเป็น สำนักงานเลขานุการกรม กองพุทธศาสนศึกษา กองพุทธศาสนสถาน กองส่งเสริมงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา สำนักงานพุทธมณฑล สำนักงานศาสนสมบัติ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอีก 77 จังหวัด โดยกองงานทั้งหมดต่างก็มีหน้าที่และภารกิจต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับที่ระเบียบกำหนดไว้อยู่แล้ว และยังคงปฏิบัติและขับเคลื่อนงานให้สอดคล้องกับภารกิจของมหาเถรสมาคมและนโยบายของรัฐบาล และเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ พุทธศาสนิกชน และสื่อในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้นจึงต้องพยายามให้ เกิด “การมีส่วนร่วม (Participation)” มากขึ้น ประกอบกับ “การให้อำนาจ (Empowerment)” ที่จะ “การเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement)” และปฏิบัติงานโดยเรียกว่า

“การทำงานเป็นทีม (Teamwork)” ทั้งหมดนี้จะต้องไปพร้อม ๆ กัน โดยผ่านกระบวนการจัดการและการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปว่าในการปฏิบัติงานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ นั้น โดยหลักการแล้วคือเป็นตัวแทนรัฐบาล มีหน้าที่สนองงานคณะสงฆ์ ถ้ามองภาพการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ในช่วงแรกของการบริหารงาน ซึ่งอยู่ในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมจะเน้นการบริหารงานในองค์กร แต่ในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงของระบบการบริหารงาน เพื่อรองรับระบบการบริหารงานสมัยใหม่เข้ามาปรับปรุงการบริหารงานขององค์กร จึงทำให้การบริหารงานมีความซับซ้อน ต้องใช้กลยุทธ์ด้านต่าง ๆ มาปรับเข้ากับระบบการบริหารงาน โดยเพิ่มองค์ความรู้ในการบริหารงานเกี่ยวกับทรัพยากรมนุษย์ให้มีการเพิ่มทักษะเกี่ยวกับความรู้ความสามารถ เข้ามาประกอบเป็นหลักในการพัฒนาจึงมีการนำเอาเรื่องสมรรถนะ (Competency) เข้ามาใช้ในหลักการบริหาร เพื่อเป็นการให้ทรัพยากรบุคคลที่มีความสามารถและความรู้ที่หลากหลาย รวมทั้งเป็นผู้มีความสามารถดีที่สุดในและเจ้าหน้าที่บุคลากรทุกคนในสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ต้องมีความรู้เรื่องกฎหมาย กฎหมายคณะสงฆ์ พระราชบัญญัติ กฎ กติกา ระเบียบ ข้อบังคับ และมติประกาศของมหาเถรสมาคม ต้องมีความรู้อย่างละเอียดและชัดเจน

3. บทบาทหน้าที่ในการสนองงานคณะสงฆ์ในกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ในการสนองงานคณะสงฆ์และรัฐ ประกอบกับรัฐบาล มีนโยบายในการอุปถัมภ์คุ้มครอง และทำนุบำรุงศาสนา ส่งเสริมการปรับปรุงองค์กรและกลไกที่รับผิดชอบด้านศาสนาเพื่อให้การบริหารจัดการ ส่งเสริมทำนุบำรุงศาสนา มีความเป็นเอกภาพและประสิทธิภาพ รวมทั้งส่งเสริมความเข้าใจอันดีและสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนาเพื่อนำหลักธรรมของศาสนา มาใช้ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิตมากขึ้น ดังนั้น วัดจึงต้องได้รับการพัฒนาในด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีความมั่นคงแข็งแรง ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างสมบูรณ์แบบ การพัฒนาวัดเพื่อให้วัดมีสภาพสะอาด สงบ และสว่าง เพื่อสร้างความสุขทางด้านจิตใจให้กับประชาชน จึงควรพัฒนาวัดแบบบูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ โดยระดมการมีส่วนร่วม จากทุกภาคส่วน เช่น ชุมชนรอบวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนราชการ สถานศึกษาในพื้นที่ เพื่อจุดมุ่งหมายให้วัดมีสภาพความเป็นศูนย์กลางชุมชนอย่างแท้จริงและยั่งยืน

การสนับสนุนการปฏิบัติงานในกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน ตามภารกิจของคณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้

1.ด้านการปกครอง

รับสนองงานด้านการปกครองคณะสงฆ์ของสมเด็จพระสังฆราช มหาเถรสมาคม และเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งประสานเจ้าคณะพระสังฆาธิการและสนองงานเพื่อให้มีการตรวจเยี่ยม ถวายเป็นความรู้ ในการบริหารกิจการของวัดและการปกครองภายในวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม

ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงาน เพื่อพัฒนาพระสังฆาธิการให้มีวุฒิการศึกษาและทักษะในการบริหารจัดการวัดให้มากยิ่งขึ้น โดยประสานมหาวิทยาลัยสงฆ์จัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่เหมาะสม

ส่งเสริมให้วัดต่าง ๆ ร่วมกับชุมชนในการเสริมสร้างความมั่นคงของวัด ชุมชน และพระพุทธศาสนา โดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ขัดกับหลักของพระพุทธศาสนาและสมณวิสัยเป็นสื่อ เช่น การออกเยี่ยมประชาชนโดยรอบวัด การเป็นแกนนำในการสร้างสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ

2. ด้านการศึกษา

ถวายการอุปถัมภ์ ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม -บาลี ซึ่งเป็นระบบการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์ โดยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ

ส่งเสริมการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่สูงกว่าระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ตั้งแต่ ป.ศ. 4 ขึ้นไป) ให้มีความหมายในระดับชั้นต่าง ๆ จัดให้มีรูปแบบและวิธีการศึกษาที่หลากหลาย โดยให้ผู้จบการศึกษาประโยค ป.ศ. 4 – 9 มีวิทยฐานะเป็นปริญาตรีถึงปริญาเอก ซึ่งจะต้องศึกษาวิชาสามัญที่จำเป็นควบคู่กันไป เน้นการศึกษาตามอัธยาศัยในการศึกษาประโยคบาลี ส่วนวิชาสามัญจะประสานกับมหาวิทยาลัยสงฆ์หรือมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ร่วมดำเนินการจัดทำหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนให้มีความหลากหลาย โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม ทั้งนี้ จะต้องไม่กระทบต่อระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแบบเดิมของคณะสงฆ์

จัดให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาต้นแบบ ตามแนวพระดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้ครบทุกเขตการศึกษา และขยายผลไปยังจังหวัดทุกจังหวัดกลุ่มโรงเรียน โรงเรียน โดยให้มีแผนดำเนินการที่ชัดเจน จัดระบบเพื่อแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพ เช่น ปัญหาการขาดแคลนครูสอนและบุคลากร ปัญหาการขาดอุปกรณ์การสอน ปัญหาเรื่องสวัสดิการของครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้เรียน เป็นต้น

จัดทำมาตรการในการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกแผนก โดยให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประสานกับสถานศึกษา เพื่อให้พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถเข้าไปแนะแนวการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกแผนก โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักคือนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 และมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพื่อให้เข้ามาสู่ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มากยิ่งขึ้น

ส่งเสริมให้วัดและสถานศึกษาจัดให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษา ด้วยวิธีการที่หลากหลาย สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในเข้าสอบธรรมศึกษา รวมทั้งให้มีระบบการยกย่องเชิดชูเกียรติที่เหมาะสม ทั้งแก่ผู้เข้าสอบ สถานศึกษา และหน่วยงานต้นสังกัดของสถานศึกษานั้น ๆ

สนับสนุนให้มีการศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนา ด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ แก่พุทธศาสนิกชนทุกระดับวัย เน้นการศึกษาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ให้ระบบการศึกษาเป็นระบบที่มีความหมายต่อการดำเนินชีวิต จัดให้มีระบบส่งเสริมยกย่องเชิดชูที่เหมาะสม

3. การศึกษาสงเคราะห์

สนับสนุนให้วัดที่มีความพร้อมหรือสามารถให้จัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น จัดให้มีการยกย่องส่งเสริมวัดที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของ

สถานศึกษา เช่น บริจาคเงินช่วยเหลือสร้างอาคาร อุปกรณ์การเรียนการสอนทุนการศึกษาแก่นักเรียน โดยประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติตามความเหมาะสม

4. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ส่งเสริมและสนับสนุนพระธรรมทูตที่ปฏิบัติศาสนกิจทั้งในประเทศและต่างประเทศ ด้วยวิธีการและรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการฝึกอบรมก่อนและระหว่างปฏิบัติงาน รวมทั้งให้มีการประเมินผลเพื่อการพัฒนาการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งภาควิชาการและภาคปฏิบัติ โดยเน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัย

ส่งเสริมให้วัดที่มีความพร้อมและสามารถจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมให้มากยิ่งขึ้น อย่างน้อย 1 ตำบลต่อ 1 สำนัก โดยสนับสนุนให้มีการจัดอบรมพระวิปัสสนาจารย์ให้สามารถนำหลักธรรมไปอบรมประชาชน เน้นการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ทั้งโดยผู้สอนและผู้ศึกษา

ส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนจาริกแสวงบุญ ณ สังฆมณฑลสถาน และสถานที่สำคัญของพระพุทธศาสนา โดยจัดให้มีกฎหมายคุ้มครองและอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม

5. การสาธารณูปการ

ส่งเสริมให้มีการจัดทำแผนที่วัด โดยให้มีการแบ่งแยกเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตต่าง ๆ เช่น เขตอภัยทาน ภายในวัด ให้ชัดเจนเป็นสัดส่วน ตามความเหมาะสมของวัดนั้น ๆ

ส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่สะอาด สงบ ร่มรื่น และร่มเย็น เหมาะสมสำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเพื่อความสงบสุขของจิต สนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่วัดและชุมชนโดยรอบ เช่น เป็นศูนย์การศึกษา พระพุทธศาสนาและวิชาการต่าง ๆ ศูนย์การปฏิบัติศาสนกิจและการปฏิบัติธรรม เป็นธนาคารข้าว ศูนย์ฝึกวิชาชีพ ศูนย์กระจายข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน เป็นต้น

ส่งเสริมและถวายเป็นบุญกุศลให้วัดมีเสนาสนะที่มั่นคงแข็งแรง สวยงาม ประหยัดและปรับปรุงภูมิทัศน์ให้เหมาะสม ปราศจากมลพิษ

เร่งรัดและดำเนินการออกเอกสารสิทธิที่ดินของวัดและหรือที่ธรณีสงฆ์ ที่ศาสนสมบัติกลางให้มีขอบเขตที่ชัดเจน เพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ของพระพุทธศาสนาซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างวัดและชาวบ้านต่อไป ส่งเสริมจังหวัดที่มีความพร้อมให้จัดตั้งอนุพุทธมณฑลจังหวัด อย่างน้อยภาคละ 1 จังหวัด

6. การสาธารณสงเคราะห์

จัดให้มีเครือข่ายระหว่างองค์กรสาธารณกุศลทางพระพุทธศาสนา กลุ่มอาสาสมัคร ในทุกจังหวัด ให้มีความเข้มแข็งและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีศูนย์รวมที่วัดของเจ้าคณะจังหวัดหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นแก่วัด ชุมชน หรือประชาชนผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ โดยให้มีคลังสิ่งของที่จำเป็นในการยังชีพเบื้องต้นพร้อมปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือและให้มีการปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือที่รวดเร็ว ทันเหตุการณ์ ในจัดหัดนั้น ๆ รวมทั้งในพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง และขยายผลไปสู่อำเภอต่าง ๆ ที่มีความพร้อมประสานคณะสงฆ์ใน การสร้างเครือข่ายให้ความช่วยเหลือให้ครอบคลุมทั่วประเทศ รวมทั้งประสานงานกับคณะสงฆ์ในการระดมทุนเพื่อช่วยเหลือวัด ชุมชน และประชาชน โดยหลักการให้วัดและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นต้นแบบและเป็นพี่เลี้ยงของวัดและชุมชนอื่น และการจัดการด้านศาสนสมบัติ

1. จัดระบบการจัดเก็บรายได้ตามระเบียบให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. เร่งรัดให้มีการจัดประโยชน์ที่ศาสนสมบัติกลางให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส รวมทั้งจัดให้มีระบบการตรวจสอบเพื่อการปรับแผนการดำเนินการเป็นระยะ

การสนองงานคณะสงฆ์ในปัจจุบันให้มองทั้ง 6 ด้าน คือด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นตัวแทนในนามของรัฐบาล และในนามของเลขาธิการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง ช่วยกันสนับสนุนการบริหารจัดการทั้ง 6 ด้าน

2.6 สรุป

แนวคิดและทฤษฎีการบริหารมุ่งเน้นการจัดการทรัพยากรทั้งมนุษย์ วัสดุ และการเงิน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินงาน โดยทฤษฎีการบริหารมีหลากหลายแนวทาง เช่น ทฤษฎีคลาสสิกที่เน้นโครงสร้างและกระบวนการการทำงาน ทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์ที่มุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในองค์กร และทฤษฎีระบบที่มององค์กรเป็นระบบที่มีการเชื่อมโยงระหว่างส่วนต่างๆ แนวคิดการบริหารในปัจจุบันยังรวมถึงการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ การสร้างความยั่งยืน และการพัฒนาทักษะของบุคลากร เพื่อให้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่มีความท้าทายอย่างรวดเร็ว

แนวคิดและทฤษฎีการบริหารคณะสงฆ์ไทยมีลักษณะเฉพาะที่เน้นการดำเนินการตามหลักธรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ไทยใช้โครงสร้างการบริหารที่มีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์อย่างชัดเจน โดยเน้นการทำงานร่วมกันในชุมชนและการมีส่วนร่วมของผู้คนในสังคม การบริหารคณะสงฆ์ยังเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ธรรมเนียมและวัฒนธรรมไทย การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของพระสงฆ์ และการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมเพื่อสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา นอกจากนี้ การบริหารคณะสงฆ์ไทยยังคำนึงถึงการปรับตัวต่อสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงและความต้องการของชุมชนในปัจจุบัน

ประวัติการบริหารคณะสงฆ์ไทยเริ่มต้นตั้งแต่สมัยโบราณ โดยมีการจัดระเบียบคณะสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัย และมีการตั้งเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลจัดการคณะสงฆ์ในแต่ละวัด ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา การบริหารคณะสงฆ์ได้ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย ตั้งแต่การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยกรุงสุโขทัย จนถึงการจัดตั้งการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีการตั้งสำนักพระราชวังเพื่อดูแลกิจการของพระสงฆ์และการจัดการทางศาสนา การบริหารคณะสงฆ์ในปัจจุบันยังมีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและความต้องการของประชาชน การใช้เทคโนโลยีและการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาการบริหารคณะสงฆ์ไทย

กฎและระเบียบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยเป็นกรอบการทำงานที่ชัดเจน เพื่อให้การบริหารคณะสงฆ์ดำเนินไปอย่างมีระเบียบและสอดคล้องกับหลักธรรม การจัดตั้งระเบียบการปกครองและการบริหารจัดการคณะสงฆ์มีความสำคัญในการป้องกันปัญหาภายในและการทุจริต โดยมีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ในแต่ละระดับ การบังคับใช้กฎและระเบียบเหล่านี้ยังช่วยส่งเสริมความโปร่งใสและการตรวจสอบในกิจการคณะสงฆ์ นอกจากนี้ การพัฒนาและปรับปรุงกฎระเบียบให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบันก็เป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้การบริหารงานคณะสงฆ์สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับองค์กรทางศาสนา

บทที่ 3

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจาก คัมภีร์พระไตรปิฎก หนังสือ ตำราวิชาการ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีเนื้อหาหลัก ดังนี้

3.1 ประวัติจังหวัดเลยและคณะสงฆ์จังหวัดเลย

3.2 แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา

3.3 การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย

3.4 ผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย

3.4 สรุป

โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ประวัติจังหวัดเลยและคณะสงฆ์จังหวัดเลย

ประวัติจังหวัดเลยและคณะสงฆ์จังหวัดเลย มีดังต่อไปนี้

3.1 ประวัติจังหวัดเลย

จังหวัดเลยเริ่มแรกขึ้นอยู่ในมณฑลลาวพวน (มณฑลอุดร) ได้มีอำเภอยู่ในปกครองครั้งแรก รวม 3 อำเภอ คือ อำเภอกุดป่อง (อำเภอเมืองเลย) อำเภอท่าลี่ (พ.ศ. 2432) และอำเภอนากอก

ส่วนอำเภอนากอกที่อยู่ในเขตการปกครองของเมืองเลยนั้น เดิมอยู่ในแขวงไชยบุรีในปี พ.ศ. 2436 (ร.ศ.112) เมื่อฝรั่งเศสเข้ามายึดครองเอาดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงของประเทศไทยไปหมด และได้ข้ามมายึดครองเอา บริเวณแขวงไชยบุรีของไทยที่อยู่ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงไปอีก อำเภอนากอก ที่อยู่ในแขวงไชยบุรี จึงตกเป็นของ ฝรั่งเศสด้วย ด้วยเหตุดังกล่าว เมืองเลยจึงตั้งบ้านอาฮีที่อยู่ทางฝั่งขวาแม่น้ำเหืองของไทยขึ้นเป็นอำเภออาฮีแทน อำเภอนากอกเป็นการชั่วคราว (อำเภอนากอกปัจจุบันคือ บ้านนากอก หรือบ้านกอก แขวงไชยบุรี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว)

การก่อตั้งจังหวัดเลยเป็นเบื้องต้น คือ เมื่อ พ.ศ.2396 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าผู้คนในแขวงนี้มีปริมาณเพิ่มขึ้นมากกว่าแต่ก่อน สมควรจะได้ตั้งเป็นเมือง เพื่อประโยชน์ในการปกครองอย่างใกล้ชิด จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาทำนบน้ำออกมาสำรวจเขตแขวงต่าง ๆ แล้วได้พิจารณาเห็นว่า หมู่บ้านแอ้ ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งห้วยน้ำหามานและอยู่ใกล้กับแม่น้ำเลย มีภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การสร้างป้อมด้วย เพราะมีภูเขาล้อมรอบและพลเมืองหนาแน่น พอจะตั้งเป็นเมืองได้ จึงนำความขึ้นถวายบังคมทูลเพื่อทรงทราบ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งเป็นเมือง เรียกชื่อตามนามของแม่น้ำเลยว่า “เมืองเลย” ต่อมา พ.ศ. 2440 ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ร.ศ.116 ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากเดิมมาเป็นแบบเทศาภิบาล โดยแบ่งเป็นมณฑลเมือง อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน เมืองเลยจึงแบ่งการปกครองอีกเป็น 4 อำเภอ อำเภอที่ตั้งตัวเมืองเรียกชื่อว่า “อำเภอกุดป่อง” ต่อมาใน พ.ศ.2442-2449 ได้เปลี่ยนชื่อเมืองเลยเป็น “บริเวณลำน้ำเลย” ใน พ.ศ.

2449-2450 ได้เปลี่ยนชื่อบริเวณลำน้ำเลย เป็นบริเวณลำน้ำเหือง และใน พ.ศ.2450 จึงได้มีประกาศของกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 4 มกราคม 2450 ยกเลิกบริเวณลำน้ำเหืองให้คงเหลือไว้เฉพาะ “เมืองเลย” โดยให้เปลี่ยนชื่ออำเภอภูดง เป็นอำเภอเมืองเลยด้วย สำหรับอำเภอภูดง ซึ่งเป็นที่ตั้งตัวเมืองเลยนั้น เรียกตามตำบลซึ่งเป็นที่ตั้งอำเภอในครั้งนั้น เหตุที่เรียกตำบลแห่งนี้ว่า “ภูดง” ก็เนื่องจากมีหนองน้ำอยู่แห่งหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ ณ บริเวณที่ว่าการอำเภอเมืองเลย ปัจจุบันนี้เกิดจากการเปลี่ยนทางเดินของแม่น้ำเลย มีลักษณะเป็นลำห้วยมีรูปโค้งเป็นรูปพระจันทร์ครึ่งซีก มีปากน้ำแยกออกจากลำแม่น้ำเลยทั้งสองด้าน มีน้ำขังอยู่ตลอดปี ตรงกลางเป็นเกาะมีเนื้อที่ประมาณ 90 ไร่ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอเมืองเลย ศาลาเทศบาลเมืองเลย และสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดเลย

ต่อมาเมื่อได้มีการแก้ไขการปกครองให้เป็นแบบเทศาภิบาลที่สมบูรณ์ ได้ยุบอำเภออาฮีลงเป็นตำบลอาฮีขึ้น อยู่ในการปกครองของอำเภอท่าลี่ ได้มีการโอนอำเภอต่าง ๆ ให้ขึ้นอยู่ในการปกครองของเมืองเลย เช่น อำเภอด่านซ้าย เมืองพิษณุโลก อำเภอเชียงคาน จากเมืองพิชัย และยกฐานะแขวงวังสะพุงขึ้นเป็นอำเภอวังสะพุงโอนจากเมืองหล่มสัก เมืองเลยจึงมีอำเภอเกิดขึ้นในระหว่างนั้น รวม 5 อำเภอ คือ อำเภอเมืองเลย อำเภอท่าลี่ อำเภอด่านซ้าย อำเภอเชียงคาน อำเภอด่านซ้ายและอำเภอวังสะพุง

สรุปได้ว่า ประวัติความเป็นมาของจังหวัดเลย ยุคก่อนประวัติศาสตร์ บริเวณที่ตั้งจังหวัดเลย ปัจจุบันเป็นชุมชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีหลักฐานทางโบราณคดี เช่น เครื่องมือหิน ขวานหินขัด กำไลหินขัด ยุคประวัติศาสตร์ มีหลักฐานจากวรรณกรรมและโบราณวัตถุที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานและการพัฒนาของชุมชนในบริเวณนี้ โดยเฉพาะกลุ่มชนที่สืบเชื้อสายมาจากอาณาจักรโยนกและล้านช้าง พ.ศ. 2396 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเมืองเลยขึ้นเป็นเมืองเรียกชื่อตามนามของแม่น้ำเลย พ.ศ. 2434 เมืองเลยได้รับการจัดระบบการปกครองเป็นมณฑล และยกฐานะขึ้นเป็นเมืองโดยขึ้นกับมณฑลลาวพวน พ.ศ. 2436 อำเภอนากอกซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองเลย ถูกฝรั่งเศสยึดครองไป จึงได้มีการตั้งอำเภออาฮีเป็นการชั่วคราว ต่อมาอำเภอต่างๆ ได้มีการโอนย้ายมาอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองเลย เช่น อำเภอด่านซ้าย อำเภอเชียงคาน และอำเภอวังสะพุง ลักษณะภูมิประเทศ จังหวัดเลยมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงและมีภูเขา มีภูเขาที่โดดเด่น เช่น ภูเรือ ภูปาเปาะ ภูทอก ภูกระดึง มีแหล่งน้ำสำคัญคือแม่น้ำโขงและแม่น้ำเลย ลักษณะทางวัฒนธรรม จังหวัดเลยมีวัฒนธรรมที่หลากหลายและมีเอกลักษณ์ มีประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีผีตาโชน มีผลิตภัณฑ์ OTOP ที่หลากหลาย เช่น ผ้ามัดหมี่ กระเป๋าไม้ไผ่รมควัน ดอกไม้ประดิษฐ์จากดินไทย (สำนักงานจังหวัดเลย. (2568). ออนไลน์, (สืบค้น 15 กุมภาพันธ์ 2568))

3.1.2 ประวัติคณะสงฆ์จังหวัดเลย

คณะสงฆ์จังหวัดเลยมีวัดจำนวนมาก มีการพัฒนาและสร้างวัดขึ้นใหม่เรื่อยมา วัดถือเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่งตั้งแต่อดีตอำเภอเมืองเลย มีวัดแห่งแรก คือ วัดศรีภูมิ บ้านแฮ่ (วัดเก่าแก่ที่สุดในอำเภอเมืองเลย)

ประวัติความเป็นมาของวัดศรีภูมิพูดถึงเรื่องของหมู่บ้านแฮ่ก่อน อันเป็นบ้านที่มีบทบาทสำคัญบ้านหนึ่งของตัวเมือง เพราะบ้านแต่นี้เป็นบ้านที่มีอายุนานเป็นหลายศตวรรษ ซึ่งมีประวัติความเป็นมาคู่กับวัดศรีภูมิที่ คำว่า “บ้านแฮ่” ตรงกับภาษาไทยกลางว่า “บ้านแร่” หมายถึงหมู่บ้านที่มีแร่

ธาตุในที่ดินอันเป็นที่ตั้งหมู่บ้านทุกวันนี้ นี้ และก็เป็น ความจริงเช่นนั้น เพราะสมัยเมื่อไม่นานมานี้เอง ชาวหมู่บ้านแต่และหมู่บ้านใกล้เคียงยังได้เคยร่อนหาแร่ทองคำในลำห้วยน้ำหมานซึ่งไหลผ่านกลางหมู่บ้านแะมาทำเป็นทองรูปพรรณ เช่น แหวน สร้อยคอ สร้อยแขน ต่างหู เป็นต้น แต่ทุกวันนี้ได้เลิกทำกันไปแล้ว เพราะแร่ที่ร่อนได้ไม่คุ้มค่าแรง จึงหันไปประกอบอาชีพที่ได้ผลมากกว่า ประชาชนในหมู่บ้านแะตลอดจนหมู่บ้านอื่น ๆ ในท้องที่จังหวัดเลยเป็นชนชาติไทย ซึ่งตามประวัติศาสตร์ถือว่าเป็นฝ่ายไทยน้อยที่อพยพลงมาทางลุ่มแม่น้ำโขง เพราะปรากฏว่าชาวจังหวัดเลยตลอดถึงชาวอำเภอหล่มสัก - หล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ และบางท้องที่ในจังหวัดเหล่านี้คือ นครปฐม ราชบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี สิงห์บุรี ฯลฯ แต่ที่อยู่เป็นอพยพมาจากเมืองหลวง พระบาง เมืองปากลาย เมืองบ่อแต เมืองแก่นท้าว ผังราชอาณาจักรลาวทั้งนั้น ทุกวันนี้จังหวัดและบางท้องถิ่นที่กล่าวมายังมีสำเนียงพูดตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีเหมือนหรือคล้ายกับชนที่ยังก้ำก้อยอยู่ในท้องถิ่น เดิมทุกประการ ส่วนการมาตั้งเป็นหมู่บ้านแะจะตั้งขึ้นเมื่อไรยังไม่มีหลักฐานแน่ชัด สอบถามจากผู้มีอายุมาก ๆ ก็ไม่ทราบ เช่นเดียวกัน ส่วนการสร้างวัดศรีภูมินี้ ปรากฏยังมีแผ่นจารึกบอกไว้ว่า “สร้างเมื่อ พ.ศ. 2220 ตรงกับสมัยยุคปลาย ซึ่งก่อนรัชกาลพระเพทราชาฯ ดังนั้นสิ่งที่น่าจะสันนิษฐานได้ว่า “บ้านแะ” อันเป็นหมู่บ้านหนึ่งในอำเภอจาย หลายหมู่บ้านที่เป็นตัวจังหวัดปัจจุบัน มีความเป็นมาที่เก่าแก่ เห็นสมควรสร้างการสร้างวัด เพราะตามประวัติแล้ว ประชาชนชาวไทยผู้นับถือพระพุทธศาสนาที่อพยพ ถัดตั้งหมู่บ้านขึ้นที่ไหนแล้ว ก็มักนิยมสร้างวัดขึ้นด้วยเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจและจุดรวมของคนในกลุ่ม ทั้งเพื่อแสดงความเคารพสักการะ ตลอดจนการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ จนอาจกล่าวได้ว่าวัดกับบ้านคู่กัน ดังนั้นหมู่บ้านตั้งมาเป็นเวลาเกือบสามร้อยปี และตั้งเป็นจังหวัดเลยขึ้นครั้งแรก ก็ตั้งขึ้นที่หมู่บ้านแะ ดังนั้นวัดศรีภูมิจึงถือได้ว่าเป็นวัดเก่าแก่ ตั้งอยู่ในย่านชุมชนภายในเขตเทศบาล และตามประวัติทั้งมีพระพุทธรูปและประดิษฐานอยู่ภายในพระอุโบสถ ประชาชน ชาวพื้นเมือง ตลอดจนหมู่บ้านใกล้เคียงมีความเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธรูป องค์นี้มาตั้งแต่ครั้งปู่ ย่า ตา ยาย เพราะตามประวัติแล้วพระพุทธรูปองค์นี้มีความเก่าแก่มาก จนกระทั่งทั้งปัจจุบันนี้ประชาชน ก็ยังคงเลื่อมใสศรัทธาอยู่ ว่า เป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วย มีความเชื่อว่า ถ้าปีใดได้มีการทำบุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) ที่วัดศรีภูมิแล้ว ปีนั้นจะมีฝนตกอย่างอุดมสมบูรณ์ จะได้ทำไร่ทำนา ในนาบริบูรณ์ดี แต่ถ้าปีใดมีเหตุจำเป็นต้องงดเว้นการทำบุญ ที่วัดนี้แล้ว ปีนั้นนาจะแห้งแล้งไม่ได้ทำไรไถนาดี ผู้ใดต้องให้เกิดผลในสิ่งใด เช่น ต้องการให้ผู้ที่เดินทางไกล หรือจากไปอยู่ห่างไกล ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ก็จะทำดอกไม้ ธูป เทียนไปสักการะกราบไหว้พระพุทธรูปใหญ่นี้ แล้วบนบาน ขอให้ไปคุ้มครองปกป้องรักษาให้อยู่เย็นเป็นสุขตามความประสงค์ การสร้างโบสถ์วัดศรีภูมิ แต่เดิมมาที่วัดศรีภูมิ ปรากฏว่ามีอาคาร 2 หลังที่สงสัยว่าจะเป็นโบสถ์ไม่หลังใดก็หลังหนึ่งหรือทั้งสองหลังเพราะแม่ จะสืบถามจากผู้ที่มีอายุ มาก ๆ ก็ให้ความกระจ่างแจ้งไม่ได้ อาคารสองหลังนี้ หลังหนึ่งเล็ก ๆ อยู่ใกล้เคียงกับหลังใหญ่ กว้าง ยาวประมาณ 5 - 6 เมตร ก่อด้วยอิฐถือปูน ประมาณ 3 เมตรมีฝา 5 ด้าน หลังคาสังกะสี ผู้เฒ่าผู้แก่ก็บอกว่าอาคารหลังนี้ เป็นโบสถ์ แต่จะสร้างขึ้นเมื่อใดไม่มีใครทราบ ครั้นเมื่อถูกรื้อ ถอนได้ทำการขุดค้นดูในระดับลึกจนเกือบทั่วก็ไม่พบว่ามีหลุม ที่แสดงว่าได้ทำการฝังลูกนิมิตแต่อย่างใด จึงสันนิษฐานว่าคง จะไม่ใช่โบสถ์ หรือถ้าใช่ก็เป็นโบสถ์ชั่วคราว เพราะเมื่อมีการอุปสมบทก็ใช้โบสถ์เล็กนั้นเป็นที่อุปสมบท ต่อมาได้รื้อถอนออกเมื่อมีการสร้างโบสถ์หลังปัจจุบัน ที่ทำการผูกพัทธสีมาฝังลูกนิมิต ส่วนอาคารหลังใหญ่ ปรากฏว่ามีสภาพชำรุดทรุดโทรมมาก หลังคาและฝ้าไม่มีเหลืออยู่เลย คงมีแต่แท่นฐานอิฐกว่า

ประมาณ 7 เมตร ยาวประมาณ 14.00 เมตร สูงประมาณ 06 เมตร และมีพระพุทธรูปใหญ่ก่อด้วยอิฐถือปูน หน้าตัก 4 ศอก สูง 5 ศอกเศษ ประดิษฐานอยู่บนฐานแท่นดังกล่าวพระสงฆ์พร้อมชาวบ้านได้ปลูกโรงเล็กๆ มุงหลังคาพอกันฝนเฉพาะพระพุทธรูปเท่านั้น สภาพเป็นอยู่เช่นนี้ พันวลา 20 กว่าปี อาคารหลังนี้เข้าใจว่าคนโบราณคงสร้าง หรือไม่ก็คงเป็นโบสถ์หลังแรก เพราะสังเกตได้จากพระพุทธรูปเป็นพระประธาน และหันหน้าสู่ทิศตะวันออกเข้ากับลักษณะโบสถ์โดยทั่วไป และเนื่องจากโบสถ์ชำรุดทรุดโทรมใช้การไม่ได้ จึงได้สร้างโบสถ์ใหม่ขึ้นใช้แทนชั่วคราว เชื่อว่าอาคารทั้งสองหลังนี้เป็นโบสถ์ด้วยกันมาก่อน ดังนั้นสมัยพระครุคัมภีร์ปัญญาคมเป็นเจ้าอาวาส มีความคิดเห็นว่าจะได้สร้างอุโบสถถาวรขึ้น จึงได้ปรึกษาหารือกับทายาททายาทกาชาวบ้านแล้ว ทุกคนมีความเห็นชอบพร้อมกันที่จะสร้างอุโบสถหลังใหม่ เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2502 ขึ้น

ส่วนการปกครองคณะสงฆ์ที่มีพระเถระที่เคยปกครองคณะสงฆ์ ทั้ง 2 นิการ คือ พระธรรมวรालังการ (หลวงปู่ศรีจันทร์ วัณณาโก ป.ธ.6) วัดศรีสุทธาวาส (เลยหลง) อ.เมือง จ.เลย ชาติกำเนิดและชีวิตปฐมวัย ชื่อเดิม ศรีจันทร์จันทิหล้า เกิดเมื่อวันพุธ ขึ้น 13 ค่ำ เดือนยี่ ปีมะโรง ซึ่งตรงกับวันที่ 18 มกราคม 2447 เกิด ณ บ้านปากเลย ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย บิดาของท่านชื่อ อมาตย์ เพี้ยฤทธิ์ (สี จันทิหล้า) มารดาของท่านชื่อ นางตุ้ จันทิหล้า ท่านหลวงปู่ศรีจันทร์เป็นบุตรคนที่ 12 ตระกูลจันทิหล้า เป็นครอบครัวที่อุดมสมบูรณ์มาก มีฐานะญาติมิตรมากมาย เพราะบิดาของท่านหลวงปู่เป็นเพี้ย ซึ่งเป็นชื่อตำแหน่งของข้าราชการในภาคอีสานนับได้ว่าหลวงปู่ศรีจันทร์ วัณณาโก เป็นบุตรของข้าราชการไทยในยุคหนึ่งนั่นเอง และท่านได้ทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติในฐานะที่ท่านเป็นคนไทยคนหนึ่งอย่างสมเกียรติ ประวัติคณะสงฆ์จังหวัดเลย มีรายละเอียดเพิ่มเติมดังนี้

1. ประวัติคณะสงฆ์จังหวัดเลย (มหานิกาย)

คำว่า “มหานิกาย” เดิมมิได้เป็นชื่อเฉพาะของคณะสงฆ์ใด แต่ภายหลังการสถาปนาคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 เพื่อปฏิรูปการปฏิบัติธรรมให้สอดคล้องกับพระวินัยที่เคร่งครัด จึงมีการเรียกคณะสงฆ์เดิมว่า “มหานิกาย” เพื่อใช้จำแนกจาก “ธรรมยุติกนิกาย” โดยคำว่า “มหา” ในที่นี้ หมายถึง “ใหญ่” หรือ “มาก” มิได้มีความหมายในเชิงลบหรือแบ่งแยกความถูกต้อง

พระภิกษุในคณะมหานิกายมีความหลากหลายในการปฏิบัติธรรม ทั้งด้านการศึกษา พระปริยัติธรรม การเจริญสมถวิปัสสนา และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยมีวัดและสำนักสงฆ์กระจายอยู่ทั่วประเทศ มีการจัดการศึกษาทั้งในระดับพื้นฐานจนถึงระดับเปรียญธรรมและมหาวิทยาลัยสงฆ์ เช่น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ในด้านการปกครอง คณะสงฆ์มหานิกายอยู่ภายใต้โครงสร้างการบริหารของมหาเถรสมาคม เช่นเดียวกับธรรมยุติกนิกาย โดยมีเจ้าคณะปกครองทุกระดับ ตั้งแต่เจ้าคณะตำบล อำเภอ จังหวัด จนถึงเจ้าคณะภาค และมีผู้แทนในตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคมตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

คณะสงฆ์มหานิกายมีบทบาทสำคัญต่อพุทธศาสนาไทยในทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะในการธำรงพระธรรมวินัย การส่งเสริมการศึกษา และการมีบทบาทในสังคม ทั้งในด้านสาธารณสงเคราะห์ พัฒนาชุมชน และอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีไทย

คณะสงฆ์มหานิกายจังหวัดเลย มีประวัติความเป็นมายาวนานควบคู่กับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพมาจากอาณาจักรล้านช้าง เช่น

ไทลาว ไทพวน ไทดำ และไทหลวงพระบาง ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทนิกายมหานิกายเป็นหลัก

ในระยะแรก พระสงฆ์ในจังหวัดเลยส่วนใหญ่ได้รับการอุปสมบทโดยสายพระสงฆ์พื้นบ้าน ซึ่งสืบทอดการปฏิบัติและวัตรปฏิบัติจากชุมชนท้องถิ่น มีความศรัทธาในพระธรรมวินัยและการปฏิบัติธรรมตามแบบแผนดั้งเดิม โดยมีบทบาทเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในแต่ละหมู่บ้าน

ต่อมา เมื่อมีการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 และการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2445 การบริหารกิจการคณะสงฆ์มหานิกายในจังหวัดเลยจึงเริ่มมีโครงสร้างที่เป็นระบบ โดยมีการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบล อำเภอ และจังหวัดตามลำดับ เพื่อดูแลกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครอง การศาสนศึกษา และการเผยแผ่ธรรมะ

วัดมหานิกายในจังหวัดเลยหลายแห่งเป็นศูนย์กลางความรู้ทางธรรมะ และมีบทบาทในการผลิตพระนักเทศน์ พระครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน และพระนักพัฒนา เช่น วัดศรีสุทธาวาส วัดศรีธรรมาราม วัดมหาธาตุ และวัดโพธิ์ชัย รวมถึงวัดสำคัญตามอำเภอต่าง ๆ เช่น ด่านซ้าย นาแห้ว เชียงคาน และวังสะพุง

คณะสงฆ์มหานิกายในจังหวัดเลยยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและบาลี รวมถึงการสนับสนุนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในระดับท้องถิ่น เช่น งานบุญประเพณี วันสำคัญทางศาสนา และการอบรมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่เยาวชน

ในปัจจุบัน คณะสงฆ์มหานิกายจังหวัดเลยมีวัดในสังกัดจำนวนมาก ครอบคลุมทุกอำเภอ และดำเนินกิจกรรมตามนโยบายของมหาเถรสมาคม โดยมีเจ้าคณะจังหวัดมหานิกายเป็นผู้กำกับดูแลและประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงในพื้นที่

ความเป็นมาของคณะสงฆ์จังหวัดเลย (มหานิกาย) นั้นสืบเนื่องมาจากการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย ซึ่งแบ่งเป็น 2 นิกายหลัก คือ มหานิกาย และธรรมยุติกนิกาย จังหวัดเลยอยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์หนเหนือ และเป็นส่วนหนึ่งของภาค 8 โดยมีเจ้าคณะภาคเป็นผู้ปกครองดูแล สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ภายในจังหวัดเลยนั้น จะมีการแบ่งเขตการปกครองเป็นอำเภอ และมีเจ้าคณะอำเภอเป็นผู้ปกครองดูแลวัดในเขตอำเภอนั้น ๆ (สำนักงานจังหวัดเลย. (2568). ออนไลน์, (สืบค้น 15 กุมภาพันธ์ 2568))

2. ประวัติคณะสงฆ์จังหวัดเลย (ธรรมยุต)

คณะสงฆ์ธรรมยุต หรือ “ธรรมยุติกนิกาย” เป็นนิกายในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีจุดประสงค์เพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ตามหลักพระธรรมวินัย และสร้างแบบแผนการปฏิบัติที่เป็นระบบมากยิ่งขึ้น

ผู้สถาปนาคณะสงฆ์ธรรมยุต คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ขณะยังเป็นพระภิกษุในนาม “สมเด็จพรหมามุนีวงศ์” หรือ “พระวชิรญาณภิกขุ”) โดยได้อุปสมบท ณ วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) เมื่อ พ.ศ. 2367 และทรงศึกษาอย่างลึกซึ้งในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระวินัย จากนั้นทรงพบว่าในยุคหนึ่งพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความหยาบหลวมในการปฏิบัติ จึงตั้งจิตมั่นในการปฏิรูปคณะสงฆ์ขึ้น

ในปี พ.ศ. 2394 พระองค์ได้ทรงสถาปนา “คณะธรรมยุติกนิกาย” ขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยใช้ชื่อว่า “ธรรมยุต” ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้ยุติตามธรรม” หรือ “ผู้ปฏิบัติตามธรรมวินัยอย่าง

เคร่งครัด” พระสงฆ์ในนิายนี้จะยึดหลักการปฏิบัติที่ตรงกับพระวินัย เช่น การบิณฑบาตทุกเช้า การสำรวมกายวาจาใจ การฉันอาหารในบาตร และการแต่งกายเรียบง่าย

การเผยแผ่คณะธรรมยุตเริ่มจากพระภิกษุผู้ใกล้ชิดกับสมเด็จพระวชิรญาณ เช่น สมเด็จพระวันรัต (แดง), สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (มา), พระธรรมเจดีย์ (กิ), และพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ซึ่งต่อมาเป็นต้นสายของพระกรรมฐานสายอีสาน โดยได้ออกอุรังค์เผยแผ่ธรรมยุติกนิกายไปยังหัวเมืองต่าง ๆ เช่น ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา คณะธรรมยุตได้รับการยอมรับให้เป็นหนึ่งในสองนิกายหลักของคณะสงฆ์ไทย ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2445 ซึ่งแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น “มหานิกาย” และ “ธรรมยุติกนิกาย” และจัดให้มีเจ้าคณะใหญ่ของทั้งสองนิกายโดยมีอำนาจกำกับดูแลคณะสงฆ์ตามโครงสร้างปกครองสงฆ์ของราชการ

คณะสงฆ์ธรรมยุตในจังหวัดเลย เริ่มเข้ามามีบทบาททางศาสนาในพื้นที่จังหวัดเลยตั้งแต่ช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 สืบเนื่องจากการปฏิรูปการคณะสงฆ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ที่ทรงสถาปนาคณะสงฆ์ธรรมยุตขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2394 เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด และเป็นแบบแผนเดียวกันทั่วราชอาณาจักร

การขยายตัวของคณะสงฆ์ธรรมยุตเข้าสู่พื้นที่ภาคอีสานรวมถึงจังหวัดเลย เกิดขึ้นจากความพยายามของพระเถรานุเถระสายธรรมยุตที่ออกอุรังค์เผยแผ่พระธรรมวินัย และตั้งสำนักสงฆ์ตามหัวเมืองชายแดนต่างๆ โดยมีความร่วมมือจากฝ่ายปกครองในยุคนั้น เพื่อจัดระบบการบริหารคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล

วัดธรรมยุตแห่งแรกที่สร้างขึ้นในจังหวัดเลย คือ “วัดศรีสุทธาวาส” อำเภอเมืองเลย ซึ่งเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระธรรมวินัยตามแนวทางธรรมยุติกนิกาย และเป็นสถานที่ตั้งของเจ้าคณะจังหวัดธรรมยุตในเวลาต่อมา จากนั้นมีการขยายวัดธรรมยุตไปยังอำเภอต่าง ๆ เช่น ด่านซ้าย ท่าลี่ และวังสะพุง โดยพระสงฆ์ในสายธรรมยุตเน้นการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในพระวินัย การศึกษาพระปริยัติธรรม และการอบรมจริยธรรมแก่ประชาชน

คณะสงฆ์ธรรมยุตในจังหวัดเลยได้รับการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและประชาชน โดยเฉพาะจากกลุ่มชนเชื้อสายไทหลวงพระบาง ซึ่งมีความเคารพศรัทธาในพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ทำให้สามารถวางรากฐานของคณะสงฆ์ธรรมยุตได้อย่างมั่นคง

ในปัจจุบัน คณะสงฆ์ธรรมยุตในจังหวัดเลยมีวัดในสังกัดหลายแห่ง ครอบคลุมทุกอำเภอ มีเจ้าคณะจังหวัดธรรมยุตทำหน้าที่กำกับดูแลกิจการคณะสงฆ์ตามนโยบายของมหาเถรสมาคม มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการพัฒนาสังคมควบคู่กับคณะสงฆ์มหานิกายอย่างสมานฉันท์ (สำนักงานจังหวัดเลย. (2568). ออนไลน์, (สืบค้น 15 กุมภาพันธ์ 2568))

กล่าวได้ว่า คณะสงฆ์จังหวัดเลย (ธรรมยุต) มีความเป็นมาจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวทางของคณะสงฆ์ธรรมยุตในจังหวัดเลย จนมีการจัดตั้งเป็นคณะสงฆ์จังหวัดเลยเพื่อการปกครองและการบริหารจัดการที่เป็นระบบและเป็นทางการ ส่วนคณะสงฆ์จังหวัดเลย (มหานิกาย) เป็นส่วนหนึ่งของคณะสงฆ์หนเหนือ ซึ่งอยู่ในเขตการปกครองของภาค 8 โดยมีการปกครองภายในจังหวัดเป็นลำดับชั้น ตั้งแต่เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ จนถึงเจ้าอาวาสวัด

3.2 แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา

พระราชวรเมธีและคณะ (2560, หน้า 22-28) เสนอแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ไว้ว่า “แผนยุทธศาสตร์” หมายถึง ทิศทางหรือแนวทางปฏิบัติตามพันธกิจและภารกิจ (Mission) ให้สัมฤทธิ์ผลตามวิสัยทัศน์ (Vision) และเป้าประสงค์ขององค์การ (Corporate Goal) แผนยุทธศาสตร์ที่ได้นั้น จะต้องถูกกำหนดขึ้นตามวิสัยทัศน์ขององค์การ อันเป็นผลผลิตทางความคิดร่วมกันของสมาชิกในองค์การที่ได้ทำงานร่วมกันหรือจะทำงานร่วมกัน โดยวิสัยทัศน์นี้เป็นความเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นจุดหมายปลายทางที่องค์การประสงค์จะไปให้ถึง

วิสัยทัศน์ (Vision) ที่วางไว้คือ “พุทธศาสน์มั่นคง ดำรงศีลธรรม นำสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน” มีพันธกิจ (Mission) ภาระงานของคณะสงฆ์ 6 ด้าน คือ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านศาสนศึกษา 3) ด้านศึกษาสงเคราะห์ 4) ด้านเผยแผ่ 5) ด้านสาธารณูปการ 6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ นอกจากนี้ คณะกรรมการฯ ได้เพิ่มภาระงานพิเศษอีก 1 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก เพราะชาวพุทธทั่วโลกมีมติให้พุทธมณฑลเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2548 และมีค่านิยม (Core Value) คือ “อุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา สู่การพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน”

3.2.1 แนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาตามพันธกิจคณะสงฆ์

1. ด้านการปกครอง มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา ด้วยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนา ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรผ่านสื่อ การเจริญพระพุทธมนต์เฉลิมพระเกียรติ การบรรพชาอุปสมบทถวายเป็นพระราชกุศล การปฏิบัติธรรม เป็นต้น

2) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน โดยอาศัยความร่วมมือภาคีเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผล การพัฒนาระบบบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล การพัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย การพัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย

3) พัฒนาสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ ด้วยการเพิ่มขีดความสามารถของศาสนบุคคล เช่น พระสังฆาธิการ พระอุปัชฌาย์ พระจริยานิเทศก์ พระวินยาธิการ ตลอดจนเยาววัจกร และเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง

4) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา ด้วยการบริหารจัดการศาสนสมบัติอย่างมีประสิทธิภาพ จัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนา

2. ด้านศาสนศึกษา มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา โดยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนา ผ่านการศึกษาพระปริยัติธรรม ธรรมศึกษา บาลีศึกษา เพิ่มศักยภาพทางปัญญาแก่ศาสนทายาท

2) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน โดยอาศัยความร่วมมือภาคีเครือข่ายตามหลัก “บ ว ร” พัฒนาระบบธรรมาภิบาล ระบบสารสนเทศ พัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย

3) พัฒนาสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ ด้วยการเพิ่มขีดความสามารถของศาสนบุคคล เช่น ผู้บริหารศาสนศึกษา ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี พระปริยัตินิเทศก์ เสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง

4) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา ด้วยการจัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนาจากภาครัฐและเอกชน

3. ด้านศึกษาสงเคราะห์ มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา โดยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนา ด้วยการสนับสนุนทุนการศึกษา และทรัพยากรทางการศึกษา เพิ่มศักยภาพทางปัญญา โดยการขยายโอกาสทางการศึกษาพระพุทธศาสนาแก่ทุกห้วง

2) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการ โดยอาศัยความร่วมมือภาคีเครือข่ายด้านการศึกษาตามหลัก “บ ว ร” พัฒนาระบบธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน ระบบสารสนเทศที่ทันสมัย พัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธ และนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย เช่น พัฒนาและส่งเสริมหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาเชิงพุทธหลักสูตรพุทธศาสนาวินิจฉัย หลักสูตรพระอภิธรรมสำหรับคฤหัสถ์ เป็นต้น

3) พัฒนาสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ ด้วยการเพิ่มขีดความสามารถศาสนบุคคล เช่น ผู้บริหารสถานศึกษา ครูสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย ครูสอนโรงเรียนการกุศล เป็นต้น เสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง

4) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา ด้วยการจัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุน เช่น โครงการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาสงเคราะห์ เป็นต้น

4. ด้านการเผยแผ่ มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา โดยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนา ให้เข้มแข็งด้วยการเผยแผ่เชิงรุก เช่น จัดทำแผนแม่บทการเผยแผ่เชิงรุก การเพิ่มช่องทางการสื่อสารเชิงรุกสำหรับกิจการพระพุทธศาสนา พัฒนารูปแบบรายการเชิงพุทธผ่านสถานีวิทยุโทรทัศน์ทางพระพุทธศาสนาส่งเสริมกิจกรรมหมู่บ้านรักษาศีล 5 เป็นต้น เพิ่มศักยภาพทางปัญญาของศาสนบุคคล เช่น พัฒนาพระนักเผยแผ่ ส่งเสริมชมรมทางพระพุทธศาสนาในองค์กรภาครัฐและเอกชน เป็นต้น

2) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน ด้วยอาศัยความร่วมมือภาคีเครือข่ายให้เกิดสัมฤทธิ์ผล พัฒนาระบบธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน พัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย พัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย เพิ่มขีดความสามารถของศาสนบุคคล คือ พระนักเผยแผ่ พระนักเทศน์ พระสอนศีลธรรม พระธรรมทูต พระวิปัสสนาจารย์

3) พัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ ด้วยการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง สำหรับสถานที่ปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ พระนักเผยแผ่

4) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา ด้วยการจัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนาจากภาครัฐและเอกชน เช่น โครงการจัดตั้งกองทุนเพื่อการเผยแผ่

5. ด้านสาธารณูปการ มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา โดยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนา ในโครงการวัดเสริมสร้างความสุข

2) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน ด้วยอาศัยการร่วมมือกับภาคีเครือข่ายให้เกิดสัมฤทธิ์ผล พัฒนาระบบธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน พัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย พัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย

3) พัฒนาสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ ด้วยการเพิ่มขีดความสามารถส่วนบุคคล เช่น เพิ่มศักยภาพของพระนวกกรรมเชิงพุทธ เสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง สถาปัตยกรรมให้เข้มแข็ง

4) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา ด้วยการจัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน

6. ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา โดยการปลูกฝังศรัทธาให้เข้มแข็ง ผ่านกิจกรรมการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ ผู้ได้รับความเดือดร้อน ไร้ที่พึ่ง

2) ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน ด้วยการพัฒนากระบวนการในการปฏิบัติงานพัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย พัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย เช่น หลักสูตรพระนักพัฒนา หลักสูตรสัมมาชีพ หลักสูตรสาธารณสงเคราะห์เชิงพุทธ เป็นต้น

3) พัฒนาสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ ด้วยการเพิ่มขีดความสามารถของศาสนบุคคลเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง

4) มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา ด้วยการจัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน และการจัดกิจกรรมระดมทุนเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ

แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น แผนปฏิบัติการระยะสั้น 5 ปี (พ.ศ. 2560-2564) และแผนยุทธศาสตร์ ระยะ 20 ปี (2560-2579)

3.2.2 แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

คณะสงฆ์ธรรมยุตและคณะมหานิกายได้สร้างแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในจังหวัดเลย ได้ดังนี้

แผนยุทธศาสตร์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ 20 ปี คณะธรรมยุตและคณะมหานิกายในจังหวัดเลย

วิสัยทัศน์ : “คณะสงฆ์จังหวัดเลยเป็นศูนย์กลางแห่งศรัทธา สร้างสังคมคุณธรรม นำพุทธศาสนาให้มั่นคงและยั่งยืนในระดับท้องถิ่นและนานาชาติ”

พันธกิจ : 1. พัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ

2. ส่งเสริมการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง

3. บริหารการศึกษาสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลือสังคม

4. เสริมสร้างความร่วมมือระดับนานาชาติและการพัฒนาพุทธมณฑลจังหวัดเลย

ให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาในประเทศไทยเผชิญกับความท้าทายที่หลากหลาย ทั้งด้านการบริหารจัดการภายในคณะสงฆ์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล ความเชื่อมโยงกับสังคมสมัยใหม่ และปัญหาทางศีลธรรมของพระภิกษุบางรูปที่ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของศาสนา การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ศาสนาเข้มแข็งและสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับบริบทปัจจุบัน

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีในปัจจุบันส่งผลให้พุทธศาสนาต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ เช่น ความลดลงของศรัทธาจากประชาชน วิถีศีลธรรมของคณะสงฆ์ การขาดการปรับตัวของวัดและสถาบันพุทธศาสนา รวมถึงความท้าทายในการเผยแผ่ธรรมะให้เข้าถึงคนรุ่นใหม่ ดังนั้น การกำหนดยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ จะช่วยให้พระพุทธศาสนาสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนและมีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของแผนยุทธศาสตร์

1. เสริมสร้างความเข้มแข็งของคณะสงฆ์ในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย
2. พัฒนาระบบการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาให้โปร่งใสและมีประสิทธิภาพ
3. ยกระดับคุณภาพการศึกษาคณะสงฆ์และการเผยแผ่ธรรมะให้เข้ากับสังคมดิจิทัล
4. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา
5. สร้างกลไกตรวจสอบและติดตามพฤติกรรมของคณะสงฆ์
6. ส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชุมชนและส่งเสริมคุณธรรม
7. ปรับปรุงแนวทางการสื่อสารทางศาสนาให้เหมาะสมกับยุคสมัย

1. การปกครอง

- 1.1 พัฒนากฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับคณะสงฆ์ให้ทันสมัย
- 1.2 จัดตั้งศูนย์บริหารจัดการคณะสงฆ์ในจังหวัดเลย
- 1.3 ส่งเสริมการบริหารแบบมีส่วนร่วมในคณะสงฆ์
- 1.4 ปรับปรุงระบบตรวจสอบและติดตามผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- 1.5 จัดทำฐานข้อมูลพระสงฆ์และวัดในจังหวัดเลย
- 1.6 พัฒนาระบบสื่อสารภายในคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ
- 1.7 ส่งเสริมความสามัคคีระหว่างคณะสงฆ์ธรรมยุตและมหานิกาย
- 1.8 จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด
- 1.9 กำหนดแนวทางการแก้ไขข้อขัดแย้งภายในคณะสงฆ์
- 1.10 ส่งเสริมธรรมาภิบาลในการบริหารวัด
- 1.11 พัฒนาระบบการเงินและบัญชีของวัดให้โปร่งใส
- 1.12 สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัดในจังหวัดเลย
- 1.13 จัดโครงการฝึกอบรมพระสงฆ์ด้านการบริหารองค์กร
- 1.14 สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารวัด
- 1.15 พัฒนาระบบประเมินผลการบริหารงานคณะสงฆ์
- 1.16 เสริมสร้างบทบาทของพระสงฆ์ในสังคม
- 1.17 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาวัด
- 1.18 จัดตั้งกลุ่มที่ปรึกษาด้านการบริหารคณะสงฆ์
- 1.19 สนับสนุนโครงการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ
- 1.20 พัฒนาแนวทางการถ่ายทอดภารกิจและความรู้ด้านการบริหารให้พระรุ่นใหม่

ในช่วงปี 2557 ถึง 2559 คณะสงฆ์จังหวัดเลยได้เริ่มต้นการทำงานร่วมกันระหว่าง มหานิกายและธรรมยุตเพื่อร่วมกันพัฒนาพุทธมณฑลจังหวัดเลย รวมถึงการเริ่มทำงานร่วมกันในการ จัดการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในเมืองและชนบท โดยการประสานงาน ของทั้งสองนิกายได้สร้างความแข็งแกร่งและยั่งยืนให้กับคณะสงฆ์ในจังหวัดเลย เป็นอย่างมาก และ ปฏิสัมพันธ์กลมเกลียวกันมาโดยตลอด

ในปี 2560 คณะสงฆ์จังหวัดเลยเริ่มต้นทำงานร่วมกันในระดับคณะใหญ่และร่วมมือกันในการ พัฒนาโครงการต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการศึกษาพระพุทธศาสนาและการพัฒนาชุมชนผ่านการจัด กิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการสนับสนุนโครงการสร้างพุทธมณฑลจังหวัดเลย

ในปีนี้ คณะสงฆ์ได้สร้างความร่วมมือระหว่างทั้งสองนิกายในระดับท้องถิ่นและเริ่มสร้าง โครงการระดมทุนเพื่อพัฒนาสถานที่สำคัญทางศาสนาและพัฒนาคุณภาพการศึกษาพระพุทธศาสนา

ในปี 2561 คณะสงฆ์ทั้งสองฝ่ายเริ่มมีการประชุมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อหารือเกี่ยวกับการ พัฒนาพุทธมณฑลจังหวัดเลย โดยการระดมทุนและการพัฒนาโครงการต่าง ๆ รวมทั้งทางหน่วย ราชการโดยเฉพาะสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย เพื่อสร้างความมั่นคงในด้านปฏิบัติธรรมและ เป็นฐานที่มั่นของพระพุทธศาสนาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดเลย

ในปี 2562 คณะสงฆ์จังหวัดเลยได้เริ่มต้นการพัฒนาพุทธมณฑลจังหวัดเลย โดยการร่วมมือ กันระหว่างมหานิกายและธรรมยุตในการระดมทุนจากเจ้าคณะผู้ปกครอง พระสังฆาธิการทุกระดับชั้น เพื่อพัฒนาโครงการต่าง ๆ และสร้างความร่วมมือระหว่างเจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับ เพื่อการ พัฒนาอย่างยั่งยืน

การทำงานร่วมกันในปีนี้ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระสงฆ์ทั้ง สองฝ่าย ซึ่งนำไปสู่การพัฒนางานทางพระพุทธศาสนาและสังคมในระยะยาว

ในปี 2563 คณะสงฆ์จังหวัดเลยเริ่มมีการประชุมร่วมระหว่างทั้งสองนิกายเพื่อหาทางออก ในเรื่องของ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการปรับปรุงบูรณสิ่งปลูกสร้างภายในพุทธมณฑลจังหวัด เลย หลังจากที่เกิดวิกฤติโรคระบาด การทำงานร่วมกันในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรม ออนไลน์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการให้คำปรึกษาด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ในพื้นที่

ในปีนี้ คณะสงฆ์ยังเริ่มต้นโครงการระดมทุนเพื่อพัฒนาพุทธมณฑลจังหวัดเลย โดยมีการ ร่วมมือกันระหว่างคณะสงฆ์ทุกฝ่ายในการระดมทุนและพัฒนาโครงการต่าง ๆ ในวันสำคัญทางศาสนา ทั้ง มหานิกายและธรรมยุต รวมทั้งผู้มีจิตศรัทธาได้มาร่วมกันจัดกิจกรรมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำผ้าป่ารวบรวมทุนเพื่อการพัฒนาพุทธมณฑลจังหวัดเลย

ในปี 2564 การทำงานร่วมกันระหว่างคณะสงฆ์ทั้งสองฝ่ายมีความสำคัญยิ่งขึ้น โดยเฉพาะ ในช่วงที่เกิดวิกฤตจากโรคระบาดโควิด-19 คณะสงฆ์จังหวัดเลยได้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมออนไลน์เพื่อ เผยแผ่พระพุทธศาสนา และใช้เทคโนโลยีในการจัดงานบุญและกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ

การระดมทุนเพื่อพัฒนาพุทธมณฑลจังหวัดเลยก็ได้รับการสนับสนุนจากทั้งสองฝ่ายอย่างดี โดยการจัดกิจกรรมออนไลน์เพื่อเปิดรับบริจาคและการประชาสัมพันธ์โครงการพัฒนาพุทธมณฑล ร่วมกัน

ในปี 2565 ความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ทั้ง 2 นิกายในจังหวัดเลยเริ่มต้นจากการทำงาน ร่วมกันในกิจกรรมใหญ่ ๆ เช่น การจัดงานเทศกาลพุทธศาสนาในพุทธมณฑลจังหวัดเลย โดยมีทั้ง

พระสงฆ์จากมหานิกายและธรรมยุตร่วมมือกันในการระดมทุนและการจัดงานในแต่ละวัด นอกจากนี้ยังมีการร่วมมือกันในการพัฒนาศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาในจังหวัด เพื่อเพิ่มจำนวนการศึกษาของพระสงฆ์และสามเณร

การประชุมร่วมกันของคณะสงฆ์ทั้งสองนิกายในปีนี้อย่างทำให้เห็นความร่วมมือที่แข็งแกร่งโดยไม่เพียงแต่การร่วมกันทำงานในด้านศาสนา แต่ยังรวมถึงการช่วยเหลือกันในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคมและชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในแต่ละท้องถิ่น

ในปี 2566 คณะสงฆ์จังหวัดเลยเริ่มเห็นผลของการร่วมมือระหว่างทั้งสองนิกายในการพัฒนาศูนย์การศึกษาและพุทธมณฑลจังหวัดเลย โดยการตั้งคณะกรรมการร่วมกันเพื่อดำเนินโครงการระดมทุนพัฒนาโครงการพุทธมณฑล นอกจากนี้ยังมีการปรับเปลี่ยนวิธีการประชาสัมพันธ์และการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้เข้ากับยุคดิจิทัลมากขึ้น เช่น การเผยแพร่ความรู้ผ่านเว็บไซต์และสื่อโซเชียลมีเดีย เพื่อเข้าถึงกลุ่มผู้สนใจจากทั่วประเทศ

ทั้งสองนิกายยังได้ร่วมกันจัดการงานสำคัญทางศาสนา เช่น การจัดงานปฏิบัติธรรมช่วงเทศกาลสำคัญ และการจัดกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาในชุมชน

ในปี 2567 คณะสงฆ์จังหวัดเลยยังคงพัฒนาความร่วมมือระหว่างทั้งสองนิกายได้อย่างต่อเนื่อง คณะสงฆ์ได้เริ่มต้นโครงการระดมทุนเพื่อพัฒนาพุทธมณฑลจังหวัดเลย และได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างเจ้าคณะต่าง ๆ เพื่อวางแผนการดำเนินงาน โดยในปีนี้คณะสงฆ์ได้มีการจัดงานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างเช่นวันวิสาขบูชา และวันอาสาฬหบูชา ซึ่งมีการร่วมกิจกรรมเวียนเทียนที่พุทธมณฑลจังหวัดเลย โดยการจัดงานนี้เป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีและความร่วมมือที่ดีระหว่างทั้งสองนิกาย

2. การศึกษาสงเคราะห์

- 2.1 จัดตั้งกองทุนการศึกษาสงเคราะห์สำหรับเยาวชน
- 2.2 สนับสนุนทุนการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร
- 2.3 ส่งเสริมการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียน
- 2.4 จัดทำหลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการ
- 2.5 พัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาให้มีความทันสมัย
- 2.6 สนับสนุนการศึกษาทางเลือกสำหรับผู้ด้อยโอกาส
- 2.7 จัดอบรมพระสงฆ์ด้านการศึกษาสงเคราะห์
- 2.8 ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านสื่อออนไลน์สำหรับนักเรียน
- 2.9 สนับสนุนโครงการห้องสมุดธรรมะในโรงเรียน
- 2.10 พัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเยาวชนด้านจริยธรรม
- 2.11 สนับสนุนโครงการส่งเสริมการอ่านพระไตรปิฎก
- 2.12 จัดโครงการพัฒนาศักยภาพครูสอนศีลธรรม
- 2.13 ส่งเสริมการศึกษาด้านคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา
- 2.14 สนับสนุนการจัดกิจกรรมค่ายพุทธศาสนาสำหรับเยาวชน
- 2.15 จัดตั้งเครือข่ายโรงเรียนพุทธศาสนาในจังหวัดเลย
- 2.16 สนับสนุนการศึกษาภาษาไทยสำหรับเด็กกลุ่มชาติพันธุ์

- 2.17 พัฒนาโครงการศึกษาสงเคราะห์สำหรับเด็กกำพร้า
- 2.18 ส่งเสริมการจัดทำหนังสือเรียนพุทธศาสนาสำหรับเด็ก
- 2.19 สนับสนุนการจัดทำสื่อการเรียนการสอนด้านพุทธศาสนา
- 2.20 พัฒนาหลักสูตรการศึกษาสงเคราะห์สำหรับผู้สูงอายุ

ในปี 2558 คณะสงฆ์จังหวัดเลยได้เริ่มโครงการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนา ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมในยุคปัจจุบัน โดยมีการพัฒนาเนื้อหาหลักสูตรให้มีความทันสมัยและหลากหลายมากขึ้น การทำงานร่วมกับชุมชนในการเผยแผ่หลักธรรมและการจัดการศึกษาผ่านกิจกรรมต่างๆ ได้เป็นอีกหนึ่งกลยุทธ์ในการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาในพื้นที่ การขยายเครือข่ายการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อท้องถิ่นและกิจกรรมต่างๆ เริ่มมีผลสำเร็จและได้รับการตอบรับที่ดีจากชุมชนท้องถิ่น ซึ่งทำให้สามารถดึงดูดนักเรียนและผู้สนใจมาเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้มากขึ้น

ในปี 2559 คณะสงฆ์จังหวัดเลยเริ่มปรับกลยุทธ์ในการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา โดยเน้นการส่งเสริมการเรียนการสอนในระบบปกติและการให้ความรู้ด้านวิชาชีพ โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนสามารถมีทักษะในการทำงานและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน การขยายโอกาสในการศึกษาทั้งในระดับสูงและในระดับพระปริยัติธรรมได้เริ่มเป็นที่สนใจมากขึ้นในจังหวัดเลยการประชาสัมพันธ์การศึกษาพระพุทธศาสนาเริ่มขยายไปยังพื้นที่ชนบทมากขึ้น โดยคณะสงฆ์ได้ร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้และการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในชุมชน

ในปี 2560 คณะสงฆ์จังหวัดเลยเริ่มต้นขยายการศึกษาพระพุทธศาสนาไปยังระดับมัธยมศึกษาด้วยการส่งเสริมโรงเรียนพระปริยัติธรรม (แผนกสามัญ) โดยเปิดหลักสูตรการศึกษาที่มีการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ธรรมะและวิชาการทั่วไป เพื่อให้ นักเรียนสามารถเข้ามาเรียนรู้ทั้งวิชาชีพและศาสนาได้ ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในขณะนั้น

ในช่วงปีนี้ยังได้มีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรในมหาวิทยาลัยสงฆ์ให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยเน้นการสอนที่ไม่เพียงแต่เน้นด้านพระพุทธศาสนา แต่ยังรวมถึงวิชาการที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนได้จริง เช่น การศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืน

ในปี 2561 คณะสงฆ์จังหวัดเลยเริ่มต้นโครงการพัฒนาผู้นำทางศาสนา โดยการอบรมพระสงฆ์และสามเณรที่มีศักยภาพเพื่อให้สามารถเป็นผู้นำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและช่วยพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในช่วงเวลานี้คณะสงฆ์เริ่มมีการร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมสาธารณะเพื่อส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาและการทำงานร่วมกับชุมชนในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษา โดยเริ่มเน้นการฝึกอบรมที่สามารถนำความรู้และทักษะที่ได้รับไปใช้ในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ คณะสงฆ์ได้ร่วมมือกับโรงเรียนพระปริยัติธรรมในพื้นที่ต่างๆ เพื่อจัดโครงการเสริมสร้างความรู้ด้านธรรมะให้กับเยาวชนที่สนใจ โดยการเปิดโอกาสให้นักเรียนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทางศาสนาและศีลธรรม

ในปี 2562 ก่อนที่โรคระบาดจะเกิดขึ้นในปี 2562 คณะสงฆ์จังหวัดเลยยังคงดำเนินการตามแผนงานการศึกษาที่เน้นการบูรณาการเรียนการสอนในด้านพระพุทธศาสนาและวิชาชีพเพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ คณะสงฆ์ได้ริเริ่มการพัฒนาหลักสูตรที่

เชื่อมโยงการศึกษาทางศาสนากับการฝึกทักษะต่าง ๆ เช่น การทำเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเป็นทักษะที่สามารถนำไปใช้ในชุมชนได้จริง

ในปีนี้ คณะสงฆ์ยังได้เริ่มต้นการประชาสัมพันธ์การศึกษาผ่านสื่อดิจิทัล โดยใช้โซเชียลมีเดียและเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรและโอกาสในการเรียนรู้เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้สนใจมากขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลที่อาจไม่มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาพระพุทธศาสนา

ในปี 2563 การศึกษาพระพุทธศาสนาในจังหวัดเลยเริ่มเผชิญกับความท้าทายใหม่ ๆ จากสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ซึ่งส่งผลกระทบต่ออย่างหนักต่อการดำเนินงานของคณะสงฆ์จังหวัดเลย โรงเรียนพระปริยัติธรรมและมหาวิทยาลัยสงฆ์ต้องปรับตัวอย่างรวดเร็วเพื่อรับมือกับการเรียนการสอนออนไลน์ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในระบบการศึกษาพระพุทธศาสนา แม้จะมีปัญหาด้านเทคโนโลยีและการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตในบางพื้นที่ แต่คณะสงฆ์ก็ได้พยายามหาทางให้สามารถเรียนการสอนผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เพื่อให้การศึกษาพระพุทธศาสนาไม่หยุดชะงัก

สถานการณ์นี้ยังทำให้คณะสงฆ์และมหาวิทยาลัยสงฆ์ต้องพิจารณาวิธีการใหม่ในการประชาสัมพันธ์เพื่อดึงดูดนักศึกษาจำนวนมากขึ้น ด้วยการเปิดโอกาสให้ผู้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาเข้าเรียนผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งเป็นโอกาสในการเข้าถึงกลุ่มคนที่ไม่สามารถเดินทางมาศึกษาได้อย่างสะดวก

ในปี 2564 คณะสงฆ์จังหวัดเลยยังคงเผชิญกับปัญหาการลดลงของนักศึกษาและการขาดแคลนนักเรียนที่สนใจเรียนพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในช่วงที่มีวิกฤตการณ์จากโรคระบาดโควิด-19 ทำให้หลายกิจกรรมต้องถูกยกเลิกหรืองดไป ส่งผลให้การประชาสัมพันธ์และการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมในด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาไม่ได้รับการตอบรับตามที่คาดหวัง

การลดลงของประชากรและความต้องการในการศึกษาที่เน้นวิชาชีพทำให้คณะสงฆ์จังหวัดเลยเริ่มปรับกลยุทธ์ใหม่ โดยเน้นการพัฒนาองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาท้องถิ่นและการฝึกทักษะที่สามารถใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างการเติบโตของนักศึกษาที่มีความพร้อมในการทำงานและตอบสนองต่อการพัฒนาในสังคม

ในปี 2565 คณะสงฆ์จังหวัดเลยเริ่มรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยที่มีผลกระทบต่อการศึกษาและการสอนพระพุทธศาสนา การเติบโตของเทคโนโลยีสารสนเทศและการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมผู้เรียนทำให้คณะสงฆ์ต้องปรับตัวให้สามารถเข้าถึงผู้เรียนในยุคดิจิทัลมากขึ้น การนำเทคโนโลยีมาช่วยในการศึกษา เช่น การเปิดหลักสูตรออนไลน์เพื่อการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ได้รับการพิจารณาเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการเข้าถึงกลุ่มคนที่ไม่สามารถมาเรียนในสถานที่ได้

การสร้างความเข้าใจและความตระหนักเกี่ยวกับการศึกษาพระพุทธศาสนาที่ยั่งยืนและการปรับหลักสูตรให้มีความทันสมัยจึงเป็นสิ่งสำคัญที่คณะสงฆ์จังหวัดเลยได้เริ่มพิจารณาอย่างจริงจัง เพื่อสร้างศักยภาพในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถทั้งในด้านการปฏิบัติธรรมและการใช้ชีวิตในสังคม

ในปี 2566 สถานการณ์ด้านการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดเลยเริ่มได้รับความสนใจจากประชาชนมากขึ้น เมื่อมีการปรับเปลี่ยนแนวทางการสอนในมหาวิทยาลัยสงฆ์และโรงเรียนพระปริยัติ

ธรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาองค์ความรู้ที่มีความหลากหลายและสอดคล้องกับสถานการณ์ในยุคสมัยใหม่ โดยเฉพาะการผสมผสานระหว่างการศึกษาทางศาสนาและทักษะวิชาชีพเพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

การส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมและผ่านช่องทางต่างๆ เช่น สื่อออนไลน์และกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนเริ่มมีการตอบรับที่ดีขึ้น แม้ว่าจะยังมียุทธศาสตร์ในการดึงดูดนักเรียนใหม่ แต่ความพยายามในการเพิ่มช่องทางการเรียนรู้และปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับความต้องการของสังคมยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

ในปี 2567 คณะสงฆ์จังหวัดเลยได้พบกับสถานการณ์ที่ท้าทายในด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องของจำนวนผู้สนใจสมัครเรียนในมหาวิทยาลัยสงฆ์และโรงเรียนพระปริยัติธรรม (แผนกสามัญ) ซึ่งลดน้อยลงอย่างต่อเนื่อง การปรับเปลี่ยนแผนการสอนและเนื้อหาหลักสูตรให้มีความทันสมัยและตอบโจทย์ความต้องการของผู้เรียนในยุคปัจจุบันได้รับการพิจารณาอย่างจริงจัง คณะสงฆ์จึงเริ่มดำเนินการร่วมมือกับโรงเรียนมัธยมและโรงเรียนพระปริยัติธรรมในต่างอำเภอและต่างจังหวัดมากขึ้นเพื่อแนะนำแนะแนวการศึกษาพระพุทธศาสนาและสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของการศึกษาในด้านนี้

การขยายเครือข่ายการประชาสัมพันธ์และการแนะนำแนะแนวการศึกษาจึงกลายเป็นส่วนสำคัญในการดึงดูดนักเรียนและผู้สนใจศึกษาธรรมะ โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลที่อาจไม่ได้รับการเข้าถึงการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ การเตรียมตัวเพื่อให้การศึกษาพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับวิชาชีพและมีการเรียนรู้ทักษะอื่นๆ ที่สามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้จริงก็เริ่มเป็นที่สนใจมากขึ้น

ปี 2568

ในปัจจุบัน คณะสงฆ์จังหวัดเลยมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่งที่มีความมั่นคงในการจัดการศึกษา แต่ยอดนักศึกษากลับลดน้อยลง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในด้านการศึกษาของเยาวชนและภาวะเศรษฐกิจที่ไม่แน่นอน ทำให้มีการมุ่งเน้นไปที่สายอาชีพมากขึ้น คณะอาจารย์ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้ร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ และโรงเรียนพระปริยัติธรรม (แผนกสามัญ) ในการออกแนะนำแนะแนวการศึกษาในต่างอำเภอและต่างจังหวัด เพื่อชักชวนผู้สนใจเรียนรู้ธรรมะและพัฒนาตนเองให้เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์และโรงเรียนสามเณร ทั้งนี้ มีกระแสของการมุ่งเน้นการศึกษาที่จะนำไปสู่การมีอาชีพทันทีหลังจบการศึกษา เนื่องจากการเรียนในสาขาวิชาชีพต่างๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานได้

วิธีการแก้ไขและรับมือ

การเปิดสอนวิชาชีพ: นอกจากหลักสูตรทางศาสนาแล้ว คณะสงฆ์ควรพิจารณาเปิดการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพต่างๆ เช่น การทำสวนเกษตรกรรมอินทรีย์ การอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน หรือการใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการในศาสนา เพื่อให้ให้นักศึกษาสามารถทำอาชีพในภาคการผลิตหรือบริการที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา

การปรับแนวการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม: เน้นการบูรณาการการศึกษาทางโลกและทางธรรม เพื่อให้นักเรียนสามเณรมีความรู้และทักษะที่หลากหลาย เช่น วิชาชีพที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

เมื่อเข้าสู่ปี 2568 สถานการณ์ในด้านการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดเลยเริ่มมีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในสังคมอย่างเต็มที่ โดยการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาและการสนับสนุนการเรียนรู้ผ่านสื่อดิจิทัลและช่องทางออนไลน์ก็เป็นส่วนสำคัญในการขยายการเข้าถึงความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้กับคนรุ่นใหม่ และการพัฒนาความร่วมมือกับภาคีต่างๆ ในการส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาทักษะวิชาชีพที่เชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม ทำให้สถานการณ์การศึกษาในจังหวัดเลยในปี 2568 มีการพัฒนาและเติบโตอย่างต่อเนื่อง การร่วมมือกันในด้านการศึกษาก็เริ่มเข้มข้นขึ้น โดยคณะสงฆ์จังหวัดเลยได้ร่วมมือกันในการจัดกิจกรรมการสอบและกิจกรรมทางศาสนาในหลายพื้นที่ เช่น การสอบนักธรรม และการอบรมพระสงฆ์รุ่นใหม่ รวมถึงการร่วมกันจัดกิจกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ที่ห่างไกล

ปี 2578 (อีก 10 ปีข้างหน้า)

ในปี 2578 คณะสงฆ์จังหวัดเลยทั้ง 2 นิการ และมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่งยังคงเติบโตและพัฒนาต่อไป แม้ในช่วงแรกจะประสบปัญหาการขาดแคลนนักศึกษา แต่ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา การพัฒนาและปรับเปลี่ยนหลักสูตรให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมและเศรษฐกิจได้ทำให้มหาวิทยาลัยและโรงเรียนพระปริยัติธรรมได้รับความสนใจจากนักเรียนและผู้ปกครองมากขึ้น นักศึกษาที่เรียนจบจากมหาวิทยาลัยสงฆ์สามารถทำอาชีพได้ทั้งในด้านศาสนาและวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการสร้างสรรค์ชุมชน

สถานการณ์ในอนาคต

การบูรณาการการศึกษา: มหาวิทยาลัยสงฆ์และโรงเรียนพระปริยัติธรรมได้พัฒนาแนวทางการศึกษาที่ผสมผสานทั้งความรู้ทางศาสนาและการฝึกทักษะวิชาชีพ เช่น การเรียนรู้ด้านการเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะการทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน

การเปิดสอนออนไลน์และการเรียนรู้ระยะไกล: เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในยุคดิจิทัล การเปิดหลักสูตรออนไลน์เพื่อการศึกษาธรรมะและวิชาชีพจะเป็นอีกทางเลือกที่สำคัญในการเพิ่มจำนวนผู้เรียน

การพัฒนาความร่วมมือกับชุมชน: การเรียนรู้และการฝึกปฏิบัติในชุมชนจะเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถนำความรู้และทักษะที่ได้ไปใช้ประโยชน์ได้จริง

การเสริมสร้างการศึกษาเพื่อความยั่งยืน: มหาวิทยาลัยสงฆ์จะมีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืนและการใช้ชีวิตอย่างมีคุณธรรม

ผลกระทบในอนาคต:

การเติบโตของนักศึกษา: การเรียนในสายอาชีพที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมจะช่วยเพิ่มจำนวนผู้ที่สนใจเรียนในมหาวิทยาลัยสงฆ์และโรงเรียนพระปริยัติธรรม

การพัฒนาชุมชน: บทบาทของคณะสงฆ์ในการพัฒนาและช่วยเหลือชุมชนจะเป็นที่ยอมรับมากขึ้น เพราะจะมีการฝึกทักษะที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริง เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากชุมชน หรือการดูแลสุขภาพโดยใช้หลักธรรม

การรับรองคุณภาพการศึกษา: มหาวิทยาลัยสงฆ์จะมีมาตรฐานการศึกษาที่สามารถแข่งขันในระดับชาติและนานาชาติ ซึ่งจะช่วยเพิ่มความน่าสนใจให้กับนักศึกษา

การพัฒนาในอนาคตจะมุ่งไปที่การทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นประโยชน์ทั้งในด้านจิตใจและการดำเนินชีวิตทางโลก โดยใช้เทคโนโลยีและวิชาชีพในการเสริมสร้างสังคมที่ยั่งยืนและมีคุณธรรม

3. การเผยแผ่

- 3.1 พัฒนาสื่อดิจิทัลเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- 3.2 จัดอบรมพระนักเทศน์ให้มีทักษะด้านการสื่อสารสมัยใหม่
- 3.3 สนับสนุนการจัดทำหนังสือและเอกสารเผยแผ่ธรรมะ
- 3.4 จัดตั้งศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชน
- 3.5 ส่งเสริมกิจกรรมสวดมนต์ข้ามปีและงานบุญสำคัญ
- 3.6 ใช้โซเชียลมีเดียเป็นช่องทางเผยแผ่ธรรมะ
- 3.7 พัฒนาหลักสูตรอบรมพระนักเทศน์ออนไลน์
- 3.8 ส่งเสริมการแสดงธรรมะผ่านศิลปะและดนตรี
- 3.9 จัดโครงการธรรมะสู่โรงเรียนและมหาวิทยาลัย
- 3.10 ผลิตสื่อมัลติมีเดียเพื่อการเผยแผ่ธรรมะ
- 3.11 สนับสนุนให้พระสงฆ์พัฒนาทักษะการพูดในที่สาธารณะ
- 3.12 จัดกิจกรรมธรรมะสัญจรในเขตชนบท
- 3.13 สร้างเครือข่ายเผยแผ่ธรรมะระหว่างวัด
- 3.14 ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี VR/AR ในการเผยแผ่
- 3.15 พัฒนารายการโทรทัศน์และพอดแคสต์ธรรมะ
- 3.16 จัดโครงการให้คำปรึกษาธรรมะออนไลน์
- 3.17 ส่งเสริมการเผยแผ่ธรรมะในกลุ่มวัยรุ่น
- 3.18 สนับสนุนโครงการธรรมะสำหรับผู้สูงอายุ
- 3.19 พัฒนาระบบห้องสมุดดิจิทัลสำหรับธรรมะ
- 3.20 ส่งเสริมกิจกรรมวิปัสสนาออนไลน์

แผนยุทธศาสตร์ด้านการเผยแผ่ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย (พ.ศ. 2563 - 2578)

3. ด้านการเผยแผ่

วิสัยทัศน์

คณะสงฆ์จังหวัดเลยเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทันสมัยและเข้าถึงประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยการใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพของพระนักเทศน์และเครือข่ายการเผยแผ่ธรรมะ

พันธกิจ

- พัฒนาเครื่องมือและช่องทางการเผยแผ่ธรรมะให้เหมาะสมกับยุคดิจิทัล
- ส่งเสริมศักยภาพของพระนักเทศน์ให้มีทักษะการสื่อสารที่ทันสมัย
- ขยายเครือข่ายการเผยแผ่ธรรมะสู่ชุมชนและสถานศึกษา

- ส่งเสริมการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อศิลปะ วัฒนธรรม และกิจกรรมทางศาสนา
 - พัฒนาสื่อและแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อการเผยแพร่ธรรมะอย่างมีประสิทธิภาพ
- แผนดำเนินงานรายปี (พ.ศ. 2563 - 2578)

พ.ศ. 2563 - 2565 (ระยะเริ่มต้น)

- พัฒนาสื่อดิจิทัลเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา (เว็บไซต์, แอปพลิเคชัน, สื่อโซเชียลมีเดีย)
- เริ่มโครงการอบรมพระนักเทศน์ให้มิตักขะด้านการสื่อสารสมัยใหม่
- จัดทำหนังสือและเอกสารเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบดิจิทัล
- เริ่มต้นจัดตั้งศูนย์เผยแพร่พระพุทธศาสนาในชุมชน
- สนับสนุนกิจกรรมสวดมนต์ข้ามปีและงานบุญสำคัญ

พ.ศ. 2566 - 2568 (ระยะพัฒนา)

- ใช้โซเชียลมีเดียเป็นช่องทางเผยแพร่ธรรมะอย่างเต็มรูปแบบ
- พัฒนาหลักสูตรอบรมพระนักเทศน์ออนไลน์
- ส่งเสริมการแสดงธรรมะผ่านศิลปะและดนตรี
- จัดโครงการธรรมะสู่โรงเรียนและมหาวิทยาลัย
- ผลิตสื่อมัลติมีเดียเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ เช่น พอดแคสต์, วิดีโอ

พ.ศ. 2569 - 2571 (ระยะขยายตัว)

- สนับสนุนให้พระสงฆ์พัฒนาทักษะการพูดในที่สาธารณะ
- จัดกิจกรรมธรรมะสัญจรในเขตชนบท
- สร้างเครือข่ายเผยแพร่ธรรมะระหว่างวัด
- เริ่มพัฒนาเทคโนโลยี VR/AR สำหรับการเผยแพร่ธรรมะ
- พัฒนารายการโทรทัศน์และพอดแคสต์ธรรมะ

พ.ศ. 2572 - 2575 (ระยะเติบโตและปรับปรุง)

- จัดโครงการให้คำปรึกษาธรรมะออนไลน์
- ส่งเสริมการเผยแพร่ธรรมะในกลุ่มวัยรุ่น
- สนับสนุนโครงการธรรมะสำหรับผู้สูงอายุ
- พัฒนาระบบห้องสมุดดิจิทัลสำหรับธรรมะ
- จัดกิจกรรมวิปัสสนาออนไลน์ให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น

พ.ศ. 2576 - 2578 (ระยะเสริมสร้างความยั่งยืน)

- ปรับปรุงและพัฒนาสื่อดิจิทัลให้ทันสมัยต่อเทคโนโลยีใหม่ ๆ
- เพิ่มจำนวนพระนักเทศน์ที่ผ่านการอบรมด้านสื่อสารสมัยใหม่
- ขยายเครือข่ายเผยแพร่ธรรมะให้ครอบคลุมระดับประเทศ
- ประเมินผลและปรับปรุงแผนยุทธศาสตร์ให้เหมาะสมกับสังคมในอนาคต

สรุปได้ว่า แผนยุทธศาสตร์ด้านการเผยแพร่ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยี และสื่อดิจิทัลเป็นเครื่องมือหลักในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์และการสร้างเครือข่ายเผยแพร่ เพื่อให้การเผยแพร่ธรรมะสามารถเข้าถึงประชาชนทุกกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

4. การศึกษาสงเคราะห์

- 4.1 สนับสนุนทุนการศึกษาสำหรับเด็กยากจน
- 4.2 จัดโครงการอาหารกลางวันสำหรับเด็กด้อยโอกาส
- 4.3 พัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม
- 4.4 สนับสนุนโครงการมอบอุปกรณ์การเรียน
- 4.5 จัดกิจกรรมสอนพิเศษฟรีให้เด็กขาดโอกาส
- 4.6 พัฒนาหลักสูตรพุทธศาสนศึกษาให้ทันสมัย
- 4.7 สนับสนุนทุนการศึกษาแก่สามเณร
- 4.8 พัฒนาห้องสมุดในโรงเรียนพระปริยัติธรรม
- 4.9 ส่งเสริมการศึกษาด้านศิลปะพุทธศาสนา
- 4.10 จัดทำโครงการครูพระสอนศีลธรรม
- 4.11 ส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาบาลี
- 4.12 สนับสนุนการศึกษาด้านจริยธรรมและศีลธรรม
- 4.13 จัดค่ายธรรมะสำหรับเยาวชน
- 4.14 ส่งเสริมการเรียนรู้แบบสหศึกษา
- 4.15 สนับสนุนทุนศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา
- 4.16 พัฒนาแอปพลิเคชันสอนธรรมะ
- 4.17 จัดทำโครงการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์
- 4.18 สนับสนุนหลักสูตรภาษาต่างประเทศ
- 4.19 สนับสนุนการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กพิการ
- 4.20 จัดโครงการติวเข้มบาลี

แผนยุทธศาสตร์ 20 ปี (พ.ศ. 2558 - 2577) ด้านการศึกษาสงเคราะห์

ระยะที่ 1: วางรากฐาน (พ.ศ. 2558 - 2562)

พ.ศ. 2558: สนับสนุนทุนการศึกษาสำหรับเด็กยากจนและพัฒนาโรงเรียนพระปริยัติธรรม

พ.ศ. 2559: จัดโครงการอาหารกลางวันสำหรับเด็กด้อยโอกาสและสนับสนุนโครงการมอบอุปกรณ์การเรียน

พ.ศ. 2560: จัดกิจกรรมสอนพิเศษฟรีให้เด็กขาดโอกาสและส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาบาลี

พ.ศ. 2561: พัฒนาหลักสูตรพุทธศาสนศึกษาให้ทันสมัยและสนับสนุนทุนการศึกษาแก่สามเณร

พ.ศ. 2562: พัฒนาห้องสมุดในโรงเรียนพระปริยัติธรรมและส่งเสริมการศึกษาด้านศิลปะพุทธศาสนา

ระยะที่ 2: ขยายผลและเพิ่มประสิทธิภาพ (พ.ศ. 2563 - 2567)

พ.ศ. 2563: จัดทำโครงการครูพระสอนศีลธรรมและส่งเสริมการเรียนรู้แบบสหศึกษา

พ.ศ. 2564: สนับสนุนการศึกษาด้านจริยธรรมและศีลธรรม และจัดค่ายธรรมะสำหรับเยาวชน

พ.ศ. 2565: สนับสนุนทุนศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาและพัฒนาแอปพลิเคชันสอนธรรมะ

พ.ศ. 2566: จัดทำโครงการโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์และสนับสนุนหลักสูตรภาษาต่างประเทศ

พ.ศ. 2567: สนับสนุนการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กพิการและจัดโครงการติวเข้มบาลี

ระยะที่ 3: ความยั่งยืนและการพัฒนาอย่างครบวงจร (พ.ศ. 2568 - 2572)

พ.ศ. 2568: ขยายทุนการศึกษาให้ครอบคลุมทุกระดับชั้น และพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนพระปริยัติธรรม

พ.ศ. 2569: นำเทคโนโลยีมาปรับปรุงการเรียนการสอนและสนับสนุนการเรียนออนไลน์

พ.ศ. 2570: พัฒนาโครงการบ่มเพาะความเป็นผู้นำด้านพุทธศาสนาในเยาวชน

พ.ศ. 2571: สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรทางพุทธศาสนา

พ.ศ. 2572: ขยายโครงการการศึกษาสู่ระดับนานาชาติและสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการศึกษา

ระยะที่ 4: พัฒนาไปสู่ระดับสูงสุด (พ.ศ. 2573 - 2577)

พ.ศ. 2573: ตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาหลักสูตรพุทธศาสนาให้ทันสมัย

พ.ศ. 2574: นำ AI และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับปรุงระบบการเรียนการสอน

พ.ศ. 2575: ขยายหลักสูตรพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชากรทุกช่วงวัย

พ.ศ. 2576: สนับสนุนการพัฒนาครูและบุคลากรด้านการศึกษาพุทธศาสนา

พ.ศ. 2577: ประเมินผลเชิงลึกและวางแนวทางพัฒนาต่อไปอย่างยั่งยืน

ผลลัพธ์ที่คาดหวัง

ระบบการศึกษาสงเคราะห์ที่ได้รับการยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ

เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาที่ครอบคลุมและทันสมัย

มีการพัฒนาหลักสูตรพุทธศาสนาให้เข้ากับยุคสมัยและเทคโนโลยี

ครูและบุคลากรได้รับการอบรมและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

สร้างเครือข่ายการศึกษาและความร่วมมือระหว่างสถาบันต่าง ๆ

สรุป: แผนยุทธศาสตร์ 20 ปีนี้มุ่งเน้นการพัฒนาการศึกษาสงเคราะห์อย่างเป็นระบบและยั่งยืน เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้รับโอกาสทางการศึกษาที่ดีที่สุด และส่งเสริมการเรียนรู้พุทธศาสนาให้เข้าถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย

5. การสาธารณสงเคราะห์

5.1 สนับสนุนโครงการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ

5.2 จัดกิจกรรมบริจาคโลหิต

5.3 ส่งเสริมโครงการบ้านพักคนชรา

5.4 พัฒนาศูนย์ช่วยเหลือผู้ป่วยระยะสุดท้าย

5.5 สนับสนุนการบำบัดผู้ติดยาเสพติด

5.6 ส่งเสริมโครงการอาหารเพื่อคนยากไร้

5.7 สนับสนุนการดูแลเด็กกำพร้า

5.8 พัฒนาระบบอาสาสมัครสงเคราะห์

5.9 จัดโครงการส่งเสริมสุขภาพจิต

- 5.10 สนับสนุนการบริจาคเสื้อผ้าและของใช้
- 5.11 สนับสนุนโครงการธนาคารอาหาร
- 5.12 จัดโครงการช่วยเหลือผู้ประสบภัยหนาว
- 5.13 สนับสนุนกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม
- 5.14 จัดอบรมอาชีพสำหรับผู้ด้อยโอกาส
- 5.15 ส่งเสริมโครงการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์
- 5.16 สนับสนุนการฟื้นฟูชุมชนยากจน
- 5.17 จัดตั้งศูนย์รับเรื่องร้องทุกข์
- 5.18 สนับสนุนการก่อสร้างบ้านพักผู้ยากไร้
- 5.19 ส่งเสริมการรักษาสุขภาพด้วยสมุนไพร
- 5.20 พัฒนาโครงการฟื้นฟูสุขภาพหลังภัยพิบัติ

แผนยุทธศาสตร์ 20 ปี (พ.ศ. 2558 - 2577) ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์

ระยะที่ 1: วางรากฐาน (พ.ศ. 2558 - 2562)

พ.ศ. 2558: จัดตั้งโครงการช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติและศูนย์รับเรื่องร้องทุกข์ เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานงาน

พ.ศ. 2559: เริ่มโครงการบริจาคโลหิตและโครงการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ เพื่อเพิ่มการเข้าถึงบริการทางการแพทย์

พ.ศ. 2560: จัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือผู้ป่วยระยะสุดท้ายและโครงการอาหารเพื่อคนยากไร้

พ.ศ. 2561: สนับสนุนการบำบัดผู้ติดยาเสพติด และจัดโครงการช่วยเหลือผู้ประสบภัยหนาว

พ.ศ. 2562: เริ่มพัฒนาเครือข่ายอาสาสมัครสงเคราะห์และสนับสนุนการบริจาคเสื้อผ้าและของใช้

ระยะที่ 2: ขยายผลและเพิ่มประสิทธิภาพ (พ.ศ. 2563 - 2567)

พ.ศ. 2563: จัดอบรมอาชีพสำหรับผู้ด้อยโอกาส และขยายโครงการบ้านพักคนชรา

พ.ศ. 2564: ส่งเสริมการรักษาสุขภาพด้วยสมุนไพร และพัฒนาโครงการฟื้นฟูสุขภาพหลังภัยพิบัติ

พ.ศ. 2565: ส่งเสริมโครงการธนาคารอาหารและศูนย์ดูแลเด็กกำพร้า

พ.ศ. 2566: ขยายโครงการส่งเสริมสุขภาพจิตและพัฒนาโครงการด้านสิ่งแวดล้อม

พ.ศ. 2567: สนับสนุนการก่อสร้างบ้านพักผู้ยากไร้ และพัฒนาระบบอาสาสมัครสงเคราะห์ให้เป็นมาตรฐาน

ระยะที่ 3: ความยั่งยืนและการพัฒนาอย่างครบวงจร (พ.ศ. 2568 - 2572)

พ.ศ. 2568: สร้างเครือข่ายความร่วมมือระดับชาติและระดับนานาชาติด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์

พ.ศ. 2569: พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลสำหรับการบริหารจัดการอาสาสมัครและผู้รับความช่วยเหลือ

พ.ศ. 2570: นำเทคโนโลยีมาช่วยสนับสนุนการบำบัดผู้ติดยาเสพติด และส่งเสริมการแพทย์ทางเลือก

พ.ศ. 2571: สนับสนุนโครงการพลังงานสะอาดในศูนย์สงเคราะห์และบ้านพักคนชรา

พ.ศ. 2572: ขยายโครงการด้านสิ่งแวดล้อมให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ของประเทศ

ระยะที่ 4: พัฒนาไปสู่ระดับสูงสุด (พ.ศ. 2573 - 2577)

พ.ศ. 2573: ตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาแนวทางการช่วยเหลือสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

พ.ศ. 2574: ขยายโครงการสาธารณสงเคราะห์ไปสู่ระดับสากล และแลกเปลี่ยนความร่วมมือระหว่างประเทศ

พ.ศ. 2575: ใช้ระบบ AI และ Big Data ในการวิเคราะห์แนวทางช่วยเหลือที่เหมาะสม

พ.ศ. 2576: บรรจุโครงการด้านการสาธารณสงเคราะห์เป็นนโยบายหลักของภาครัฐ

พ.ศ. 2577: ประเมินผลเชิงลึกและขยายผลสู่อนาคต เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและประสิทธิภาพสูงสุด

ผลลัพธ์ที่คาดหวัง

โครงการการสาธารณสงเคราะห์ได้รับการยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ

มีระบบบริหารจัดการที่เป็นมาตรฐานและมีประสิทธิภาพสูง

อัตราผู้ด้อยโอกาสที่ได้รับการช่วยเหลือเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

อาสาสมัครและหน่วยงานภาครัฐ-เอกชนร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง

ส่งเสริมการพัฒนาสังคมที่มั่นคงและยั่งยืน

สรุป: แผนยุทธศาสตร์ 20 ปี มุ่งเน้นการสร้างระบบการสาธารณสงเคราะห์ที่มีประสิทธิภาพ ครอบคลุม และยั่งยืน โดยมีการดำเนินงานอย่างเป็นลำดับขั้นตอนเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีเยี่ยมในการพัฒนาสังคม

6. การสาธารณูปการ

6.1 พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของวัดให้ได้มาตรฐาน

6.2 จัดตั้งกองทุนบูรณะปฏิสังขรณ์วัดและศาสนสถาน

6.3 ส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาดในวัด

6.4 พัฒนาแหล่งน้ำสะอาดสำหรับวัดและชุมชนรอบข้าง

6.5 สนับสนุนการปลูกต้นไม้และพัฒนาแนวป่าเพื่อสิ่งแวดล้อม

6.6 จัดทำระบบจัดการขยะที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในวัด

6.7 พัฒนาโครงการก่อสร้างศูนย์ปฏิบัติธรรมในจังหวัดเลย

6.8 จัดทำแผนพัฒนาทางเดินธรรมชาติดรอบวัด

6.9 พัฒนาเส้นทางบุญและแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

6.10 สนับสนุนโครงการห้องสมุดธรรมะประจำวัด

6.11 จัดทำระบบไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ในวัด

6.12 ปรับปรุงระบบน้ำเสียในศาสนสถาน

6.13 พัฒนาโครงการที่พักปฏิบัติธรรมสำหรับผู้สูงอายุ

- 6.14 จัดตั้งโรงครัวกลางเพื่อสาธารณประโยชน์
- 6.15 สนับสนุนการพัฒนาระบบสื่อสารในวัด
- 6.16 พัฒนาโครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปกรรมในวัด
- 6.17 สนับสนุนการบูรณะพระพุทธรูปเก่าแก่
- 6.18 จัดตั้งศูนย์อนุรักษ์พระไตรปิฎกและคัมภีร์โบราณ
- 6.19 พัฒนาโครงการสร้างอาคารอเนกประสงค์สำหรับกิจกรรมทางศาสนา
- 6.20 สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารวัด

แผนยุทธศาสตร์ด้านการเผยแผ่และการสาธารณูปการของคณะสงฆ์จังหวัดเลย (พ.ศ. 2563 - 2578)

วิสัยทัศน์

คณะสงฆ์จังหวัดเลยมุ่งมั่นพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของวัดให้ได้มาตรฐาน เสริมสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม และสนับสนุนการใช้พลังงานสะอาด เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

พันธกิจ

- พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปการในวัดให้ได้มาตรฐาน
- สนับสนุนการใช้พลังงานสะอาดและการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
- อนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปกรรม พระพุทธรูป และคัมภีร์โบราณ
- ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารและพัฒนาวัด

แผนดำเนินงานรายปี (พ.ศ. 2563 - 2578)

พ.ศ. 2563 - 2565 (ระยะเริ่มต้น)

- พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของวัดให้ได้มาตรฐาน
- จัดตั้งกองทุนบูรณะปฏิสังขรณ์วัดและศาสนสถาน
- เริ่มทดลองใช้พลังงานสะอาดในวัดนาร่อง
- พัฒนาแหล่งน้ำสะอาดสำหรับวัดและชุมชนรอบข้าง
- สนับสนุนการปลูกต้นไม้และพัฒนาแนวป่าเพื่อสิ่งแวดล้อม

พ.ศ. 2566 - 2568 (ระยะพัฒนา)

- ขยายโครงการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ในวัดต่าง ๆ
- จัดทำระบบจัดการขยะที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
- พัฒนาโครงการก่อสร้างศูนย์ปฏิบัติธรรมในจังหวัดเลย
- เริ่มโครงการพัฒนาทางเดินธรรมชาติดรอบวัด
- วางแผนพัฒนาเส้นทางบุญและแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ

พ.ศ. 2569 - 2571 (ระยะขยายตัว)

- สนับสนุนโครงการห้องสมุดธรรมะประจำวัด
- ดำเนินการปรับปรุงระบบน้ำเสียในศาสนสถาน
- พัฒนาโครงการที่พักปฏิบัติธรรมสำหรับผู้สูงอายุ
- จัดตั้งโรงครัวกลางเพื่อสาธารณประโยชน์ในวัดสำคัญ

- สนับสนุนการพัฒนาระบบสื่อสารในวัด เพื่อรองรับกิจกรรมเผยแผ่
- พ.ศ. 2572 - 2575 (ระยะเติบโตและปรับปรุง)
 - เริ่มพัฒนาโครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปกรรมในวัด
 - สนับสนุนการบูรณะพระพุทธรูปเก่าแก่ให้มีสภาพสมบูรณ์
 - จัดตั้งศูนย์อนุรักษ์พระไตรปิฎกและคัมภีร์โบราณ
 - พัฒนาโครงการสร้างอาคารอเนกประสงค์สำหรับกิจกรรมทางศาสนา
 - นำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารวัด เช่น ระบบทะเบียนวัดออนไลน์
- พ.ศ. 2576 - 2578 (ระยะเสริมสร้างความยั่งยืน)
 - ขยายการใช้พลังงานสะอาดให้ครอบคลุมวัดทุกแห่ง
 - เพิ่มมาตรการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมในเขตวัด
 - ส่งเสริมการจัดการขยะและน้ำเสียอย่างยั่งยืน
 - สนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและพุทธศาสนา
 - ประเมินผลและปรับปรุงแผนยุทธศาสตร์ให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

สังคม

สรุป: แผนยุทธศาสตร์ด้านการสาธารณูปการของคณะสงฆ์จังหวัดเลย มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนที่มีมาตรฐานด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการนำเทคโนโลยีและพลังงานสะอาดมาใช้ เพื่อให้วัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

7. ศาสนาวิเทศ

- 7.1 ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนพระสงฆ์กับนานาชาติ
- 7.2 พัฒนาหลักสูตรภาษาอังกฤษและภาษาต่างประเทศให้แก่พระสงฆ์
- 7.3 จัดตั้งศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ
- 7.4 ส่งเสริมโครงการอุปสมบทชาวต่างชาติ
- 7.5 สนับสนุนการศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับสากล
- 7.6 จัดสัมมนาระดับนานาชาติด้านพระพุทธศาสนา
- 7.7 ส่งเสริมการเผยแผ่พุทธศาสนาผ่านสื่อออนไลน์ระดับนานาชาติ
- 7.8 พัฒนาความร่วมมือกับองค์กรพุทธศาสนาโลก
- 7.9 จัดทำโครงการแลกเปลี่ยนพระธรรมทูต
- 7.10 ส่งเสริมการศึกษาพระไตรปิฎกภาษาต่างประเทศ
- 7.11 จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมสำหรับชาวต่างชาติ
- 7.12 สนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทวีปต่างๆ
- 7.13 จัดทำโครงการแปลคัมภีร์พุทธศาสนาเป็นภาษาต่างประเทศ
- 7.14 สนับสนุนพระสงฆ์ในการศึกษาต่อในต่างประเทศ
- 7.15 พัฒนาระบบสื่อสารออนไลน์สำหรับพระธรรมทูต
- 7.16 ส่งเสริมความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาในต่างประเทศ
- 7.17 สนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือพุทธศาสนาหลายภาษา

7.18 จัดโครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมพุทธระหว่างประเทศ

7.19 ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พุทธศาสนาในระดับนานาชาติ

7.20 สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาแนวทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับโลก

แผนยุทธศาสตร์ด้านศาสนวิเทศของคณะสงฆ์จังหวัดเลย (พ.ศ. 2565 - 2578)

ระยะที่ 1: การวางรากฐานงานด้านศาสนวิเทศ (พ.ศ. 2565 - 2568)

พ.ศ. 2565

สำรวจและประเมินศักยภาพของพระสงฆ์ในจังหวัดเลยที่สามารถเข้าร่วมงานด้านศาสนวิเทศจัดตั้งคณะทำงานด้านศาสนวิเทศเพื่อกำหนดนโยบายและแนวทางดำเนินงาน เริ่มพัฒนาหลักสูตรภาษาอังกฤษพื้นฐานสำหรับพระสงฆ์

พ.ศ. 2566

จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ด้านภาษาอังกฤษและการเผยแผ่ธรรมะในระดับนานาชาติ เริ่มโครงการแลกเปลี่ยนพระธรรมทูตกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว และ กัมพูชา จัดตั้งศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศแห่งแรก

พ.ศ. 2567

ขยายหลักสูตรการเรียนการสอนภาษาอังกฤษให้ครอบคลุมระดับสูงขึ้น

สนับสนุนให้พระสงฆ์ศึกษาต่อในหลักสูตรพระพุทธานานาชาติ

ริเริ่มโครงการแปลคัมภีร์พุทธศาสนาเป็นภาษาต่างประเทศ

พ.ศ. 2568

จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมสำหรับชาวต่างชาติในจังหวัดเลย

เริ่มเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อออนไลน์ในระดับนานาชาติ

วางแผนขยายศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังภูมิภาคอื่น

ระยะที่ 2: การขยายตัว (พ.ศ. 2569 - 2573)

พ.ศ. 2569

เพิ่มจำนวนพระธรรมทูตที่ปฏิบัติหน้าที่ในต่างประเทศ

สนับสนุนทุนการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ที่ต้องการศึกษาต่อในต่างประเทศ

พัฒนาความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาในต่างประเทศ

พ.ศ. 2570

จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติธรรมสำหรับชาวต่างชาติให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาและปฏิบัติธรรมระดับนานาชาติ

เริ่มพัฒนาระบบสื่อสารออนไลน์สำหรับพระธรรมทูต

จัดพิมพ์หนังสือพระพุทธศาสนาในหลายภาษา

พ.ศ. 2571

ขยายเครือข่ายศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาในทวีปเอเชียและยุโรป

สนับสนุนการจัดสัมมนาพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ

จัดทำโครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมพุทธระหว่างประเทศ

พ.ศ. 2572

วิจัยแนวทางใหม่ในการเผยแผ่พุทธศาสนาให้สอดคล้องกับยุคดิจิทัล
จัดทำแพลตฟอร์มการเรียนรู้พระพุทธศาสนาออนไลน์ที่รองรับหลายภาษา
ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พุทธศาสนา

พ.ศ. 2573

จัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรพุทธศาสนาโลก
สนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทวีปอเมริกาและแอฟริกา
วิจัยและพัฒนาแนวทางเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับโลก
ระยะที่ 3: การพัฒนาอย่างยั่งยืน (พ.ศ. 2574 - 2578)

พ.ศ. 2574

พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศให้เป็นศูนย์กลาง
การเรียนรู้

สนับสนุนโครงการอุปสมบทชาวต่างชาติในระดับสากล

พ.ศ. 2575

ขยายโครงการแลกเปลี่ยนพระธรรมทูตให้ครอบคลุมทั่วโลก
ยกระดับจังหวัดเลยให้เป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาในภูมิภาค

พ.ศ. 2576

พัฒนาระบบการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาออนไลน์ให้มีมาตรฐานสากล
ส่งเสริมให้พระสงฆ์จังหวัดเลยเป็นผู้นำในการประชุมพุทธศาสนาระดับโลก

พ.ศ. 2577

จัดทำแผนพัฒนาแนวทางเผยแผ่พระพุทธศาสนา 50 ปีข้างหน้า
ส่งเสริมการจัดประชุมวิชาการด้านพุทธศาสนาในระดับนานาชาติที่จังหวัดเลย

พ.ศ. 2578

สรุปผลการดำเนินงาน 15 ปี และจัดตั้งโครงการพัฒนาศาสนวิเทศในอนาคต จัดประชุม
ระดับนานาชาติเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนาต่อไป

แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดเลยเป็นแนวทางที่
มุ่งเน้นให้พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลง โดยผ่านการบริหารจัดการที่
มีประสิทธิภาพ การพัฒนาการศึกษา และการเผยแผ่ธรรมะในช่องทางที่เหมาะสม หากแผนนี้สามารถ
ดำเนินการได้สำเร็จ ย่อมเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงและสืบทอดไปสู่คนรุ่นต่อไปอย่าง
ยั่งยืน แผนยุทธศาสตร์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลยมุ่งเน้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยเทคโนโลยีและ
สื่อดิจิทัล ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์และสร้างเครือข่ายเผยแผ่ให้ครอบคลุมทุก
กลุ่มเป้าหมายอย่างยั่งยืน ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ 20 ปี มีการพัฒนาการศึกษาสงเคราะห์เพื่อให้เด็ก
และเยาวชนได้รับโอกาสทางการศึกษา ส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนา รวมถึงพัฒนาระบบสา
ธารณสงเคราะห์ให้มีประสิทธิภาพและเป็นระบบ นอกจากนี้ ยังมุ่งพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน
ด้วยโครงสร้างพื้นฐานที่ได้มาตรฐาน ใช้เทคโนโลยีและพลังงานสะอาด พร้อมทั้งสรุปผลการดำเนินงาน
15 ปี และเตรียมจัดโครงการพัฒนาศาสนวิเทศ รวมถึงการประชุมระดับนานาชาติเพื่อกำหนดทิศทาง
ในอนาคต

3.3 การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการนับเป็นบุคลากรทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ เริ่มตั้งแต่ระดับวัดซึ่งมีเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารจัดการวัด มีเจ้าคณะพระสังฆาธิการระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และภาค ทำหน้าที่ปกครองให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับหรือระเบียบ มหาเถรสมาคม คำสั่งมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช และคำสั่งของผู้บังคับบัญชา เหนือตน จึงจำเป็นต้องรับทราบในเรื่องที่เกี่ยวข้องว่าด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่ง ประกาศ มติการปกครองคณะสงฆ์ ต่อไปนี้เป็นการนำเสนอโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย จะนำเสนอในส่วนเฉพาะระดับอำเภอและจังหวัด เพื่อให้เห็นโครงสร้างการบริหารโดยรวมดังต่อไปนี้

3.3.1 โครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย ฝ่ายมหานิกาย

การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย ฝ่ายมหานิกาย (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดเลย, ออนไลน์, สืบค้น 15 กุมภาพันธ์ 2568) มีดังต่อไปนี้

พระราชปรีชาเมธี, ดร.	เจ้าคณะจังหวัด
พระสิริรัตนเมธี, ดร.	รองเจ้าคณะจังหวัด
พระครูศรีธีราภรณ์	รองเจ้าคณะจังหวัด
พระครูวิมลโพธิสาร	เจ้าคณะอำเภอเมืองเลย
พระครูปริยัติกิจวรวัฒน์	เจ้าคณะอำเภอด่านซ้าย
พระครูปริยัติวัชรคุณ	เจ้าคณะอำเภอภูกระดึง
พระครูภาวนาวิสุทธิธารณ์ (วิ.)	เจ้าคณะอำเภอด่านซ้าย
พระครูประสิทธิ์วรญาณ	เจ้าคณะอำเภอท่าลี่
พระครูปริยัติยาทร	เจ้าคณะอำเภอปากชม
พระครูปริยัตินันทวิสุทธิ	เจ้าคณะอำเภอเชียงคาน
พระครูโชติรัตนกร	เจ้าคณะอำเภอผาขาว
พระครูกวีธรรมนิเทศ	เจ้าคณะอำเภอเอราวัณ
พระครูโพธิจริยาภิวัฒน์	เจ้าคณะอำเภอนานหัว
พระครูมงคลอุดมธรรม	เจ้าคณะอำเภอหนองหิน
พระครูจริยสารธรรม	เจ้าคณะอำเภอนาด้วง
พระครูปริยัติปัญญาคุณ	เจ้าคณะอำเภอภูหลวง

จังหวัดเลยจัดการประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเลย ภาค 8 ประจำปี 2567 วันที่ 1 ก.ค. 2567 ที่ศาลาโดม วัดโพชนัย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย นายชัยพจน์ จรูญพงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย เป็นประธานฝ่ายฆราวาสในพิธีประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเลย ภาค 8 ประจำปี 2567 (ตามมติมหาเถรสมาคมที่ 143/2546) พร้อมด้วย พระสิริรัตนเมธี ผู้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดเลย พระครูภาวนาวิสุทธิธารณ์ วิ. เจ้าคณะอำเภอด่านซ้าย ตลอดจนเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสทุกวัดในจังหวัดเลย นายประสงค์ ทองประ ประ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย นายธนายุทธ

ไยแก้ว นายอำเภอด่านซ้าย นายประสงค์ จันทกร นายกเทศมนตรีตำบลด่านซ้าย เข้าร่วมพิธี โดยมี พระเดชพระคุณพระธรรมวชิรนายก เจ้าคณะภาค 8 เป็นประธานฝ่ายสงฆ์

นายชัยพจน์ จรูญพงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย กล่าวว่า จังหวัดเลย โดยการนำของ คณะสงฆ์ อันมีพระเดชพระคุณ พระราชปรีชาเมธี ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค พระสิริรัตนเมธี ผู้รักษาการ แทนเจ้าคณะจังหวัดเลย เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ จังหวัดเลย ทุกระดับ และความร่วมมือของ หน่วยงาน ทั้งภาครัฐ และเอกชน ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ได้ ร่วมบูรณาการขับเคลื่อนงานกิจการคณะสงฆ์คู่ขนานกับงานราชการ โดยคณะสงฆ์ได้มีส่วนใน การช่วยเหลืองานราชการเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะงานด้านสังคม งานด้านการศึกษา และการเผยแผ่ ซึ่งเป็นหัวใจหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ด้วยการรณรงค์ส่งเสริมภารกิจ งาน ผ่านการดำเนินกิจกรรมในเวทีต่าง ๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชน ได้มีโอกาสศึกษาและปฏิบัติตาม หลักธรรมทางศาสนา ด้วยการสร้างเวทีแห่งการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน ให้ มีความเข้มแข็ง สามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกัน เป็นเกราะ ป้องกันภัยให้กับชีวิตและครอบครัว โครงการสำคัญที่คณะสงฆ์ได้ขับเคลื่อน และมีผลเป็นรูปธรรม เช่น โครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5” โครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข เป็นต้น

การประชุมในครั้งนี้เป็นการประชุมประจำปี ตามมติมหาเถรสมาคม อันเป็นองค์กรปกครอง สูงสุดของคณะสงฆ์ เป็นการแสดงออกซึ่งความเป็นสังฆสามัคคีในหมู่คณะพระสังฆาธิการ โดยมี พระสังฆาธิการเข้าร่วมประชุม เจ้าคณะอำเภอจำนวน 14 อำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ จำนวน 21 รูป เจ้าคณะตำบล จำนวน 148 ตำบล เจ้าอาวาสจำนวน 847 รูป รองเจ้าอาวาส จำนวน 25 รูป ผู้ช่วย เจ้าอาวาส จำนวน 33 รูป รวมจำนวนทั้งสิ้น 955 รูป โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เจ้าคณะชั้น ต่าง ๆ ได้ชี้แจง แนะนำแนวปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา

เป็นการบูรณาการด้านทักษะและความรู้ ให้พระสังฆาธิการมีความรู้ความสามารถ ใน การปกครอง พอเหมาะกับหน้าที่ เพื่อให้พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะ ได้รับรู้และเข้าใจใน การปฏิบัติงานของคณะสงฆ์ร่วมกันทุกระดับเพื่อให้พระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ เข้าใจนโยบายใน การปกครองคณะสงฆ์ และเพื่อให้องค์กรปกครองคณะสงฆ์ชั้นสูงสุดได้รับรู้และเข้าใจในอุปสรรคและ ปัญหา ในการปฏิบัติงานของคณะสงฆ์

3.3.2 โครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย (สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดเลย, ออนไลน์, สืบค้น 15 กุมภาพันธ์ 2568) มีดังต่อไปนี้

พระราชวชิรสุธี	เจ้าคณะจังหวัด
พระครูสุวรรณรัตนวิมล	ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดเลย
พระราชสุเมธี	ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดเลย
พระครูปริยัติสาทร	เจ้าคณะอำเภอเมืองเลย
พระครูกิตติวิสุทธิธรรม	เจ้าคณะอำเภอด่านซ้าย
พระครูสิทธิการโสภณ	เจ้าคณะอำเภอภูกระดึง
พระครูปัญญากิตติยาคม	เจ้าคณะอำเภอภูเรือ
พระครูปัญญาสารกิจ	เจ้าคณะอำเภอหนองหิน

พระครูสิทธิจริยาภรณ์	เจ้าคณะอำเภอเอราวัณ
พระครูโกศลธรรมคุณากร	เจ้าคณะอำเภอภูหลวง
พระครูโสภณกิตติวรากร	เจ้าคณะอำเภอผาขาว
พระครูบวรธรรมนิวิฐ	เจ้าคณะอำเภอนาด้าง
พระครูโอภาสปัญญาจารย์	เจ้าคณะอำเภอเชียงคาน-ปากชม
พระมหาวิเชียร ธมฺมวชิโร	เจ้าคณะอำเภอด่านซ้าย-นาแห้ว

ตัวอย่างการปฏิบัติศาสนกิจของคณะสงฆ์จังหวัดเลย เช่น การประเมินระดับहनตะวันออก ภาค 8 ในการลงพื้นที่ตรวจเยี่ยม ติดตาม และประเมินผลโครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข ด้วยกิจกรรม 5 ส จังหวัดเลย ประจำปี 2567 ในวันที่ 7 ตุลาคม 2567 นายจรัสศักดิ์ ชนะชัย นักวิชาการศาสนาชำนาญพิเศษ รักษาการแทน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย พร้อมด้วยบุคลากรในสังกัด สนองงานคณะสงฆ์ และปฏิบัติภารกิจ ได้แก่ 1. การประชุมและต้อนรับคณะกรรมการประเมินระดับहनตะวันออก ภาค 8 ในการลงพื้นที่ตรวจเยี่ยม ติดตาม และประเมินผลโครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข ด้วยกิจกรรม 5 ส จังหวัดเลย ประจำปี 2567 จำนวน 2 วัด เวลา 09.00 น. วัดโพธิ์งาม ต.นาโง้ง อ.เมืองเลย จ.เลย เวลา 13.00 น. วัดถ้ำผาบึง ต.ผาบึง อ.วังสะพุง จ.เลย

พระราชวรสิริสูติ เจ้าคณะจังหวัดเลย (ธ) ประธานสงฆ์ คณะกรรมการฯ ประกอบด้วย พระสิริรัตนเมธี รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดเลย พระมหาจตุรทนต์ กิตติยุตโต ป.ธ.๙ และพระครูปริยัติชยาภิวัฒน์ กรรมการและเลขานุการ ระดับहनตะวันออก เวลา 15.00 น. ลงพื้นที่ตรวจเยี่ยม และถวายคำแนะนำการขอรับเงินอุดหนุนบูรณะกรณี วัดประสบอุทกภัย ร่วมกับคณะสงฆ์ โดย พระสิริรัตนเมธี รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัดเลย ณ วัดดอนทอง ต.หนองจั่ว อ.วังสะพุง จ.เลย

3.4 ผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย

จากรายงานประจำปีสรุปผลการปฏิบัติงานของคณะสงฆ์ธรรมยุตจังหวัดเลย ประจำปี พุทธศักราช 2565 มี ดังต่อไปนี้

1. ฝ่ายปกครอง สนับสนุน ส่งเสริม สอดส่อง ดูแล แนะนำ เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์และสามเณรเป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช หรือจารีตประเพณี ส่งเสริมสนับสนุนให้พระสงฆ์ฆาติการในเขตปกครองในสังกัด กำกับดูแลอบรมพระภิกษุสามเณรให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเน้นให้มีศีลสามัญญตา และทวิญญูสามัญญตา มารยาทอันดีงามเรียบร้อย ซึ่งได้มอบหมายให้พระครูกิตติวิสุทธิธรรม รองเจ้าคณะอำเภอวังสะพุง (ธ) เป็นประธานกรรมการ

2. ฝ่ายศาสนศึกษา ส่งเสริม สนับสนุน ให้คำปรึกษา แนะนำการดำเนินการเกี่ยวกับการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์และสามเณร กำกับ ดูแล พระภิกษุและสามเณรที่ได้ศึกษาวิชาการในสถาบันต่าง ๆ ภายในราชอาณาจักรที่มีใช้สถาบันการศึกษาของสงฆ์ให้ปฏิบัติตั้งอยู่บนความศรัทธาและเหมาะสมกับสมณสาธูปเอื้อต่อพระธรรมวินัย ไม่ขัดหรือแย้งกับกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศ และมติของมหาเถรสมาคม กำหนดแนวทาง เป้าหมาย และวิธีปฏิบัติในการส่งเสริมการศาสนศึกษา ส่งเสริมและพัฒนาระบบการศึกษาทุกแผนกให้เจริญก้าวหน้ามีประสิทธิภาพโดยเน้นหลักศีลสิกขา จิต

สิกขา และปัญญาสิกขา ซึ่งได้มอบหมายให้พระมหาวีเชียร ธรรมวชิโร, ดร. เจ้าคณะอำเภอด่านซ้าย-นาแห้ว-ท่าลี่ (ธ) เป็นประธานกรรมการ

3. ฝ่ายการศึกษาสงเคราะห์ ส่งเสริม สนับสนุน ให้คำปรึกษา แนะนำการดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ของคฤหัสถ์ ส่งเสริมและสนับสนุนให้คำปรึกษาแนะนำ ให้มีการศึกษาสงเคราะห์ กำหนดแนวทาง เป้าหมาย และวิธีการปฏิบัติในการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ ซึ่งได้มอบหมายให้พระครูปัญญาสารกิจ เจ้าคณะอำเภอหนองหิน (ธ) เป็นประธานกรรมการ

4. ฝ่ายการเผยแผ่ สนับสนุนส่งเสริม แนะนำการจัดให้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในและนอกราชอาณาจักร กำกับ ดูแล การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรให้เรียบร้อย และถูกต้องตามทศศาสนา สอดคล้องกับระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จังหวัดเลยมีการอบรมธรรมแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป โดยเฉพาะเยาวชนระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา ซึ่งได้มอบหมายให้พระครูโอภาสปัญญาจารย์, ดร. เจ้าคณะอำเภอเชียงคาน-ปากชม (ธ) เป็นประธานกรรมการ

5. ฝ่ายสาธารณูปการ กำกับ สอดส่อง ดูแล แนะนำ การสาธารณูปการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ร่มรื่น สะอาดสงบ เกิดประโยชน์ต่อพระศาสนาและสังคม และเป็นไปโดยประหยัด รักษาไว้ซึ่งศิลปะและวัฒนธรรมของภูมิภาคนั้น ๆ สนับสนุนให้มีการสาธารณูปการตามความจำเป็นและเหมาะสมแก่ท้องถิ่น กำกับ ดูแล วางกรอบ แนวทางการพัฒนาการสาธารณูปการให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย และวัตรปฏิบัติของภิกษุสามเณร ส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เป็นระเบียบดีงามแก่สังคมเพื่อให้สอดคล้องกับภาระเศรษฐกิจ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร ซึ่งได้มอบหมายให้พระครูปัญญาจิตติยาคม เจ้าคณะอำเภอภูเรือ (ธ) เป็นประธานกรรมการ

6. ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ กำกับ สอดส่อง ดูแล แนะนำ การสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม เกิดประโยชน์ต่อพระศาสนาและสังคม และเป็นไปโดยประหยัด สนับสนุน และส่งเสริมให้คำปรึกษาแนะนำให้มีการสาธารณสงเคราะห์ ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ กำกับ ดูแล วางกรอบ แนวทางการสาธารณสงเคราะห์ให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัย และวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร ซึ่งได้มอบหมายให้พระครูปริยัติสาทร, ดร. เจ้าคณะอำเภอเมืองเลย (ธ) เป็นประธานกรรมการ

7. ฝ่ายศาสนวิเทศ สนับสนุน ส่งเสริม แนะนำการจัดให้มีการให้ทุนการศึกษา และเผยแผ่พระพุทธศานานอกราชอาณาจักร กำกับ ดูแล การทำหนังสือออกนอกราชอาณาจักรให้เรียบร้อยดีงาม และถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งได้มอบหมายให้พระครูโอภาสปัญญาจารย์, ดร. เจ้าคณะอำเภอเชียงคาน-ปากชม (ธ) เป็นประธานกรรมการ

การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยทั้งสองนิกาย ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย ได้จัดกิจกรรมที่สำคัญหลายประเภท ในปี 2563 สามารถสรุปได้ดังนี้

1. กิจกรรมทางศาสนา มีการจัดพิธีทำบุญตักบาตรเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันมาฆบูชา เพื่อส่งเสริมศีลธรรมและความสงบสุขในชุมชน

2. กิจกรรมเผยแผ่ศาสนา: การจัดอบรมและสัมมนาเพื่อพัฒนาคุณธรรมแก่พระสงฆ์ และจัดกิจกรรมธรรมศึกษาแก่เยาวชน

3. กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์: มีโครงการจิตอาสาและช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ การบริจาคอาหารและสิ่งของจำเป็นให้กับประชาชนในพื้นที่ห่างไกล

ในปี 2564 สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลยร่วมกันกับคณะสงฆ์จังหวัดเลยทั้งสองนิกายดังนี้

1. กิจกรรมทางศาสนา พิธีทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
2. กิจกรรมเผยแผ่ศาสนา: การจัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และบุคคลทั่วไป
3. กิจกรรมสาธารณประโยชน์: โครงการจิตอาสาเพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้ประสบภัยธรรมชาติ

ในปี 2565 สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลยได้จัดกิจกรรมร่วมกันกับคณะสงฆ์จังหวัดเลยทั้งสองนิกาย หลายประเภท ดังนี้ คือ 1. กิจกรรมทางศาสนา พิธีทำบุญตักบาตร งานบรรพชา เณริมพระเกียรติ 2. กิจกรรมเผยแผ่ศาสนา การอบรมพระนักเผยแผ่ธรรมะและพุทธศาสนิกชน 3. กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ โครงการจิตอาสาช่วยเหลือผู้ประสบภัยและสนับสนุนสังคม ข้อมูลเพิ่มเติมสามารถเข้าถึงได้ที่ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย

กิจกรรมของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลยจัดร่วมกันกับคณะสงฆ์จังหวัดเลยทั้งสองนิกายในปี 2566 แบ่งออกเป็นหลายประเภท ดังนี้

1. กิจกรรมทางศาสนา เช่น การบรรพชาอุปสมบทเณริมพระเกียรติ และพิธีทำบุญตักบาตร
2. กิจกรรมส่งเสริมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา อบรมพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม
3. กิจกรรมสาธารณประโยชน์ เข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสาเพื่อสังคม
4. กิจกรรมวันสำคัญของชาติ เช่น วันพ่อแห่งชาติและวันแม่แห่งชาติ
5. อบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด รวมทั้ง พระเลขานุการทุกตำแหน่ง

กิจกรรมของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลยจัดร่วมกันกับคณะสงฆ์จังหวัดเลยทั้งสองนิกายในปี 2567 แบ่งออกเป็นหลายประเภท ดังนี้

1. กิจกรรมทางศาสนา เช่น การบรรพชาอุปสมบทเณริมพระเกียรติ 72 พรรษา มหาราชาวบช 73 รูป
2. ส่งเสริมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา อบรมพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรม
3. กิจกรรมวันสำคัญของชาติ เช่น วันพ่อแห่งชาติและวันแม่แห่งชาติ
4. อบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด รวมทั้ง พระเลขานุการทุกตำแหน่ง
5. โครงการคณะสงฆ์ช่วยผู้ประสบอุทกภัยทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด
6. คณะสงฆ์ธรรมยุตจังหวัดเลย เป็นเจ้าภาพตรวจธรรมสนามหลวง 12-14 ธ.ค. 2567 (เป็นงานใหญ่)

พระราชสุเมธี ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดเลย(ธรรมยุต) อดีตรองอธิการบดี วิทยาเขตศรีล้านช้าง ได้บรรยายพิเศษ 26 พฤศจิกายน 2567 ได้กล่าวถึงบทบาทพระกรรมฐานจังหวัดเลยในการสร้างศรัทธา จัดโดย คณะศาสนาและปรัชญา มมร.วิทยาเขตศรีล้านช้าง ณ ห้องประชุมชั้น 2 อาคารรองอธิการบดี ว่า การที่เราจะต้องกล่าวถึงบูรพาจารย์ ของจังหวัดเลยของเรา ก็คือเรื่องพระสายปฏิบัติ หรือที่เราเรียกกันว่า พระกรรมฐาน ในจังหวัดเลยของเรานี้ มีพระสุปฏิปันโน สืบทอดมาจากองค์หลวงปู่มั่น ภูริทตฺตมหาเถระ ยังดำรงชีพอยู่ 1. พระธรรมวรालังการ (หลวงปู่ศรีจันทร์ วัณณาโก) 2. หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ 3. หลวงปู่ชอบ ฐานสโม 4. หลวงปู่หลุย จันทสาโร 5. หลวงปู่คำดี ปภาโส 6. หลวงปู่ชา มา อจฺจุโต ทั้งหมด สืบทอดมาจากบูรพาจารย์ โดยมีหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต เป็นต้นเค้า เพราะหลวงปู่มั่นเป็นอาจารย์ฝ่ายพระกรรมฐานที่โดดเด่น และองค์หลวงปู่มั่น ท่านก็เคยมาที่จังหวัดเลย โดยจำพรรษาที่วัดถ้ำผาบิ้ง ในปี พ.ศ. 2461 และได้ย้ายธรรมที่ถ้ำผาบิ้ง นี้ไป จึงเคยบอกศิษยานุศิษย์ทั้งหลายไปว่าจังหวัดเลย มีพระดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระมหาศรีจันทร์ วัณณาโก ที่เป็นเจ้าคณะจังหวัดเลยในยุคนั้น ท่านจะกล่าวเสมอว่า “ถ้าลูกศิษย์ผู้ใด จะเดินทางไปภาคเหนือผ่านจังหวัดเลย ให้แวะกราบ พระมหาศรีจันทร์ ที่จังหวัดเลย หลวงปู่มั่นจะกล่าวอย่างนั้นเสมอมา ดังนั้นเมื่อมากล่าวถึงบทบาท พระกรรมฐานจังหวัดเลย ในการสร้างศรัทธาให้แก่ประชาชน จึงใคร่ที่จะทำวาทกรรมไปถึงบูรพาจารย์เหล่านี้ ให้ท่านทั้งหลาย ทั้งผู้ฟัง ผู้เสวนาในห้องประชุมนี้ และ ทางบ้านที่แพร่ภาพสดออกไป ให้ทราบก่อนว่า พระกรรมฐาน ในสายหลวงปู่มั่นมีความเป็นมาอย่างไร โดดเด่นอย่างไร เมื่อมากล่าวถึงจุดนี้ ก็ใคร่ที่จะกล่าวถึงบูรพาจารย์เริ่มต้นตั้งแต่ “พระเดชพระคุณ พระอุบาลี คุญฺปมาจารย์ เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส กรุงเทพมหานคร รูปที่ 5” ซึ่งเป็นต้นเค้าแห่งการริเริ่ม ในด้านการศึกษาและปฏิบัติ ของพระสงฆ์ในยุคนั้น พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณ อุบาลีคุญฺปมาจารย์ เป็นลูกศิษย์สืบทอดมาจาก องค์พระมหาสมณเจ้า พระอุบาลีคุญฺปมาจารย์ นามเดิม จันทร ฉายา สิริจันทโร เป็นพระภิกษุฝ่ายเถรวาท คณะธรรมยุติกนิกาย ชาวจังหวัดอุบลราชธานี อดีตเจ้าคณะใหญ่เมืองนครจำปาศักดิ์ เจ้าคณะมณฑลอิสาน มณฑลจันทบุรี มณฑลราชบุรี และมณฑลกรุงเทพ อดีตเจ้าอาวาสวัดเจติยหลวงวรวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ และวัดบรมนิวาสราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร ท่านเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาสมัยใหม่ ทั้งในฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสในภาคอีสาน ท่านเป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียนอุบลวิทยาคมที่วัดสุปฏิญารามวรวิหาร จังหวัดอุบลราชธานี และเป็นผู้สอนธรรมะให้แก่พระเถระองค์สำคัญในธรรมยุติกนิกายหลายรูปรวมถึงพระครูวินัยธรมั่น ภูริทตฺโต พระอาจารย์ใหญ่แห่งพระกรรมฐานสายวัดป่าด้วย ประวัติ พระอุบาลีคุญฺปมาจารย์ มีนามเดิมว่าจันทร เกิดเมื่อวันศุกร์ที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2399 (นับแบบปัจจุบันตรงกับ พ.ศ. 2400) ตรงกับวันแรม 10 ค่ำ เดือน 4 ปีมะโรง เป็นบุตรคนโตของหลวงสุโขร์ประการ (สอน ศุภสร) กรมการจังหวัดอุบลราชธานี กับนางแก้ว ศุภสร เมื่ออายุย่าง 13 ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรในเดือนยี่ ปีมะโรง พ.ศ. 2411 (นับแบบปัจจุบันตรงกับ พ.ศ. 2412) ณวัดบ้านหนองไหล เจ้าอธิการโสตาเป็นพระอุปัชฌาย์ ถึงเดือน 4 จึงย้ายไปอยู่วัดศรีทอง (ปัจจุบันคือวัดศรีอุบลรัตนาราม) เพื่อศึกษากับพระอาจารย์ม้าว เทวธมฺมี จนอายุย่าง 19 ปี ก็จำเป็นต้องลาสิกขาเพื่อตามไปเฝ้าตัวบิดาที่ถูกเกณฑ์ไปปราบทัพฮ่อ ท่านได้อยู่ช่วยงานมารดาบิดาอยู่ 3 ปี พระอาจารย์ม้าวก็ให้คนมาตามไปบวชอีกครั้ง ท่านยินยอม จึงได้อุปสมบทเมื่อวันศุกร์ที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2420 ตรงกับวันขึ้น 8 ค่ำ เดือน 6 ปีฉลู พระอาจารย์ม้าวเป็นพระอุปัชฌาย์ เจ้าอธิการสีโห วัดไชยมงคล เป็นพระกรรมวาจาจารย์ บวชแล้วจำพรรษาที่วัดไชยมงคลเพื่อช่วยงานของพระ

กรรมวาจาจารย์ เฉพาะเวลาเรียนมูลกัจจายน์จึงเดินมาเรียนที่วัดศรีทอง เรียนได้ 2 ปี พระอาจารย์ม้าวอาพาธหนักจนไม่สามารถสอนได้ จึงให้ท่านไปศึกษาต่อที่กรุงเทพมหานคร เมื่อถึงกรุงเทพฯ พระอาจารย์อ่อนซึ่งเป็นศิษย์พี่ได้นำท่านไปฝากศึกษาพระปริยัติธรรมกับพระปลัดผา วัดเทพศิรินทราวาส เมื่อพระอริยมุนี (เฒ่า อายุวัฒน์) เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทร์ มรณภาพ พระปลัดผาได้พาท่านไปฝากตัวศิษย์ของพระมหาอ่อน อหิสโก วัดบุปผาราม จนสอบได้เปรียญธรรม 3 ประโยค ขณะบวชได้ 9 พรรษา ท่านตั้งใจว่าตั้งแต่พรรษา 10 เป็นต้นไปจะมุ่งด้านวิปัสสนาธุระแทน ในพรรษาที่ 10 นั้น ท่านจึงกลับไปอยู่วัดศรีทองเพื่อปรนนิบัติและฝึกปฏิบัติธรรมกับพระอาจารย์ม้าวต่อ พ.ศ. 2431 พระยามหาอำมาตยาธิบดี (หรุ่น ศรีเพ็ญ) และเจ้ายุติธรรมธร (คำสุก ณ จำปาศักดิ์) ร่วมกันสร้างวัดมหาธาตุยารามขึ้นที่นครจำปาศักดิ์ขึ้นถวายคณะสงฆ์ธรรมยุต พระอาจารย์ม้าวจึงมอบหมายให้ท่านไปเป็นเจ้าอาวาส และได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นที่ พระครูวิจิตรธรรมภาณี เจ้าคณะใหญ่เมืองนครจำปาศักดิ์ เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2433 แล้วกลับไปปกครองคณะสงฆ์เมืองจำปาศักดิ์ เกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ทำให้สยามเสียดินแดนลาวแก่สาธารณรัฐฝรั่งเศสที่ 3 ท่านพ้นจากตำแหน่งเจ้าคณะเมืองจำปาศักดิ์ จึงย้ายมาอยู่วัดวัดสุปฏิหารามวรวิหาร ต่อมาท่านได้นำคณะศิษย์มาศึกษาพระปริยัติธรรมที่วัดพิชัยญาติการามวรวิหาร อยู่ได้ 1 พรรษา สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงมอบหมายให้ไปอยู่วัดเทพศิรินทร์เพื่อช่วยงานหม่อมเจ้าพระศรีสุทธศัตยานุวัตร และมีรับสั่งให้ท่านเข้าสอบอีกครั้งในปี พ.ศ. 2437 สอบได้เปรียญธรรม 4 ประโยค แล้วได้รับพระบรมราชานุญาตให้ออกไปจัดการศึกษาภาษาไทยและอักษรไทยที่เมืองอุบลราชธานี วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2452 ได้รับพระราชทานอาราธนาบัตรสถาปนาเป็นเจ้าคณะมณฑลราชบุรี พระอุปาสถุณฺพมาจารย์ อาพาธด้วยโรคชรา ถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2475 สิริอายุได้ 75 ปี 121 วัน ได้รับพระราชทานไตรแพรครอง 1 ไตร โกศโถและชั้นรอง 2 ชั้น ฉัตรเบญจาตั้ง 4 คันประกอบศพเป็นเกียรติยศได้รับพระราชทานเพลิงศพเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม ศกนั้น ณ วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร ลำดับสมณศักดิ์ อนุสาวรีย์พระอุปาสถุณฺพมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) สถิตอยู่ภายในมณฑปริมทุ่งศรีเมืองฝ่งทิดใต้ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2433 เป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะใหญ่เมืองนครจำปาศักดิ์ที่ พระครูวิจิตรธรรมภาณี พ.ศ. 2442 เป็นพระราชาคณะที่ พระญาณรักขิต พ.ศ. 2452 เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ที่ พระราชกระวี นรสีหพจนปิลันท์ พ.ศ. 2457 เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระเทพโมลี ตรีปิฎกธาดา มหากถิกสุนทรยติคณิศร บวรสังฆารามคามวาสี พ.ศ. 2458 ถูกถอดจากสมณศักดิ์ พ.ศ. 2459 กลับเป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระธรรมธีระราชมหามุนี พ.ศ. 2466 เป็นเสมอพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระโพธิวงศาจารย์ ญาณวิสุทธจริยาปรินายก ตรีปิฎกธรรมสุนทร ยติคณิศร บวรศีลาทีขันธ อรัญวาสี พ.ศ. 2468 เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองฝ่ายอรัญวาสี (เสมอชั้นธรรมพิเศษ) ที่ พระอุปาสถุณฺพมาจารย์ ญาณวิสุทธจริยาปรินายก ตรีปิฎกคุณาลังการ นานาสถาณราชคณินัย สาธุการีธรรมาการ สุนทรศีลาทีขันธ

3.5 สรุป

การบริหารงานคณะสงฆ์จังหวัดเลยในปี 2567 ครอบคลุมการดำเนินงานในหลายด้านที่สำคัญ โดยมีบทบาทของพระสังฆาธิการในการควบคุมดูแลและส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในหลายมิติ ดังนี้

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นงานที่ได้รับความสำคัญอย่างยิ่ง โดยการเผยแผ่คำสอนและหลักธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชน ทั้งนี้มีการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในพื้นที่ต่าง ๆ
2. การศาสนศึกษา การจัดการศึกษาสงฆ์ได้รับการดูแลอย่างดี ทั้งในส่วนของการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรและการให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางปัญญาและจิตใจ
3. การสาธารณูปการ มุ่งเน้นพัฒนาศาสนสถานให้มีความเรียบร้อยและเหมาะสมกับการปฏิบัติศาสนกิจ รวมถึงการบำรุงรักษาและก่อสร้างวัดหรืออาคารที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนา
4. การปกครองคณะสงฆ์ มีระบบการปกครองที่ชัดเจน โดยมีการกำหนดเจ้าคณะระดับต่าง ๆ ในจังหวัดและภาค เพื่อให้การปกครองเป็นไปอย่างมีระเบียบและเรียบร้อย
5. การศึกษาสงเคราะห์ สนับสนุนการศึกษาของเยาวชนในพื้นที่ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้เข้าถึงการศึกษาและการฝึกอบรมทางศาสนาอย่างกว้างขวาง
6. การสาธารณสงเคราะห์: มีการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่สังคม เช่น การช่วยเหลือประชาชนในยามเกิดภัยพิบัติ และการให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชน

การบริหารงานคณะสงฆ์ในจังหวัดเลยปี 2567 จึงเป็นการทำงานแบบบูรณาการหลายด้านเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของมหาเถรสมาคมและการพัฒนาพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาในระดับจังหวัด การบูรณาการดังกล่าวครอบคลุมการทำงานในหลายมิติ ทั้งในด้านการปกครองคณะสงฆ์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาและการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่สังคมไทยเผชิญกับความท้าทายต่าง ๆ ทั้งทางด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การปรับตัวของคณะสงฆ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการคงความเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและจิตวิญญาณของประชาชน

หนึ่งในแนวทางสำคัญในการบริหารงานคณะสงฆ์คือการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ โดยการสร้างความตระหนักรู้ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในยุคปัจจุบัน เช่น การนำธรรมะมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาชีวิตและสังคม นอกจากนี้ การพัฒนาการศึกษาในคณะสงฆ์ยังคงมีความสำคัญอย่างยิ่ง การสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมและพระธรรมทูตให้มีคุณภาพ จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

การบริหารงานคณะสงฆ์ในจังหวัดเลยยังมุ่งเน้นการสร้างสามัคคีในหมู่สงฆ์และชุมชนผ่านกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงพระสงฆ์เข้ากับประชาชน เช่น การจัดอบรมและกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม นอกจากนี้ การทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาพื้นที่ทางพระพุทธศาสนา เช่น วัดและศาสนสถานต่าง ๆ ให้เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและ

การเรียนรู้ที่ยั่งยืน ก็ถือเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมศาสนาให้มีบทบาทในชีวิตของประชาชนอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การบริหารงานคณะสงฆ์ในจังหวัดเลยปี 2567 จึงไม่เพียงแต่เน้นที่การพัฒนาคณะสงฆ์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสร้างสรรค์สังคมที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันผ่านการบูรณาการงานทางศาสนาและสังคม

ในปี 2567 นี้ จังหวัดเลยและหนองคายได้เผชิญกับภัยน้ำท่วมครั้งใหญ่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนในหลายพื้นที่ บ้านเรือนถูกน้ำท่วมและการดำรงชีวิตของประชาชนเป็นไปอย่างยากลำบาก ในช่วงเวลานี้ คณะสงฆ์ทั้งมหานิกายและธรรมยุตในจังหวัดเลยได้แสดงบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ ด้วยการระดมทุนและสิ่งของจำเป็น ไม่ว่าจะเป็นอาหารแห้ง น้ำดื่ม เสื้อผ้า และยา โดยการจัดตั้งศูนย์รับบริจาคภายในวัดต่าง ๆ ในจังหวัดเลยเพื่ออำนวยความสะดวกในการรับบริจาคจากประชาชนทั่วไป

การระดมทุนครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ ประชาชน หน่วยงานราชการ และภาคเอกชน ที่ต่างร่วมกันบริจาคทรัพย์และสิ่งของเพื่อช่วยเหลือผู้เดือดร้อน นอกจากนี้ คณะสงฆ์ยังได้จัดคณะทำงานเฉพาะกิจในการนำส่งสิ่งของไปยังพื้นที่ประสบภัย ทั้งในจังหวัดเลยและจังหวัดหนองคาย โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำคณะเพื่อไปมอบของด้วยตนเอง สร้างขวัญและกำลังใจให้กับประชาชนที่กำลังเผชิญกับวิกฤต

ความร่วมมือระหว่างมหานิกายและธรรมยุตในครั้งนี้ เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยไม่แบ่งแยกนิกายหรือความแตกต่างใด ๆ การช่วยเหลือในครั้งนี้ไม่เพียงแต่เป็นการสนับสนุนทางวัตถุเท่านั้น แต่ยังเป็นความช่วยเหลือทางจิตวิญญาณ พระสงฆ์ได้มีการออกเยี่ยมเยียนผู้ประสบภัย ให้กำลังใจและปลอบประโลมจิตใจด้วยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อให้ประชาชนมีความเข้มแข็งและสามารถก้าวผ่านความยากลำบากในครั้งนี้ไปได้

นอกจากนี้ คณะสงฆ์ยังได้ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการจัดตั้งโรงครัวชั่วคราวในพื้นที่วัดหลายแห่ง เพื่อประกอบอาหารให้กับผู้ประสบภัยและเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่ตักเตือนให้ผู้สะดวกมารับสามารถมารับอาหารหวานคาวได้ และ ผู้ที่ไม่สะดวกมารับที่จุดบริการ ทางคณะสงฆ์ร่วมกับหน่วยงานของจังหวัดเลยทุกภาคส่วนก็ร่วมกันส่งอาหารให้ผู้ประสบทุกข์ถึงบ้านเรือน อีกทั้งพุทธศาสนิกชนท่านใดบ้านโดนน้ำท่วมมากคณะสงฆ์แต่ละวันก็ให้พุทธศาสนิกชนได้มาพักอาศัยในวัดได้ เรียกได้ว่าเป็นการลดพระราชภาระของสถาบันพระมหากษัตริย์ไปในตัวด้วย และยังมีการจัดกิจกรรมสวดมนต์และทำบุญให้กับผู้ที่ได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติ เพื่อเป็นการสร้างความสงบและคลายทุกข์ให้กับชุมชน ดังนั้นการทำงานของคณะสงฆ์ในครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและการบูรณาการการทำงานร่วมกับชุมชนในเวลาที่เกิดวิกฤต โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ยากลำบากอย่างช่วงน้ำท่วม ที่ไม่เพียงแต่ต้องการความช่วยเหลือทางวัตถุเท่านั้น แต่ยังต้องการการสนับสนุนทางจิตใจอย่างมาก

การบริหารงานคณะสงฆ์จังหวัดเลยในปัจจุบันนี้ มีความสำคัญในหลายด้าน ทั้งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาของคณะสงฆ์ และการสาธารณูปการที่มุ่งพัฒนาศาสนสถาน การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปอย่างมีระบบ โดยเน้นส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ สร้างความสามัคคีในชุมชนและการบูรณาการกับหน่วยงานรัฐและเอกชน ยามที่จังหวัดเลยประสบภัยน้ำ

ทว่ม คณะสงฆ์ทั้งมหานิกายและธรรมยุตได้รวมพลังช่วยเหลือผู้ประสบภัย โดยจัดตั้งศูนย์รับบริจาค จัดคณะทำงานส่งสิ่งของจำเป็นถึงพื้นที่ และให้กำลังใจประชาชนด้วยหลักธรรม นอกจากนี้ยังจัดโรงครัวและที่พักในวัด ถดพระราชภาระและสร้างความสงบให้กับชุมชน

คณะสงฆ์ได้มีบทบาทในการเยียวยาทางจิตใจผ่านกิจกรรมสวดมนต์และทำบุญเพื่อปลอบประโลมผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ ความร่วมมือระหว่างมหานิกายและธรรมยุตในครั้งนี้เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการรวมพลังเพื่อส่วนรวม ไม่แบ่งแยกนิกายหรือความแตกต่างใด ๆ การช่วยเหลือทั้งทางวัตถุและจิตวิญญาณนี้แสดงถึงการทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการระหว่างคณะสงฆ์ชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ สร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมในช่วงเวลาวิกฤตอย่างแท้จริง

บทที่ 4

บูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” ผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) จากเอกสาร หนังสือ ตำรา วิชาการทั้งในและต่างประเทศรวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน ทั้งหมด 21 รูป/คน ผู้วิจัยได้รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย และในบทที่ 4 นี้ จะได้บูรณาหลักวิชาการจากบทที่ 2 บทที่ 3 และการสัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิ ด้วยวิธีการวิเคราะห์สังเคราะห์ให้ได้ออกมาเป็นบูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย โดยมีเนื้อหา ดังนี้

- 4.1 บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านการปกครอง
- 4.2 บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านศาสนศึกษา
- 4.3 บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านศึกษาสงเคราะห์
- 4.4 บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านการเผยแผ่
- 4.5 บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านสาธารณูปการ
- 4.6 บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านสาธารณสงเคราะห์
- 4.7 บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านวิเทศสัมพันธ์
- 4.8 บูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การบริหารพระพุทธศาสนาเริ่มขึ้นเมื่อเกิดคณะสงฆ์ โดยพระพุทธเจ้าทรงดูแล ปกครอง เพื่อช่วยให้พระภิกษุหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง และต่อมามอบอำนาจให้สงฆ์ปกครองกันเองตามหลักสังฆาธิปไตย คำว่า “บริหาร” ในพุทธศาสนา หมายถึงการนำหมู่คณะพัฒนาไปอย่างรอบด้าน มีหลักคือสติ ปัญญา ความเพียร และความสุจริต เป้าหมายของการบริหารคือการพัฒนาคณะสงฆ์ทั้งด้านวินัย ศีล สมาธิ ปัญญา และการเผยแผ่ธรรม เพื่อให้ถึงนิพพานด้วยการอาศัยพระธรรมวินัย แม้ในปัจจุบันการบริหารกิจการคณะสงฆ์จะมีเป้าหมายหลายอย่างที่เปลี่ยนแปลงไปต้องอาศัยระเบียบ กฎ คำสั่ง และกฎหมาย ให้พระพุทธศาสนาเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 กล่าวว่า พระสังฆาธิการ ที่อยู่ในระดับบริหารและงานปกครองทุกตำแหน่ง ต้องทำความเข้าใจและให้ความสำคัญในการปฏิบัติของคณะสงฆ์ ในงานที่ต้องทำทั้ง 6 ด้าน ใช้ธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า และกฎ ระเบียบ คำสั่ง และกฎหมายให้เต็มที่เพื่อความองกงามแห่งคณะสงฆ์ และสังคม การบริหารคณะสงฆ์จังหวัดเลยอยู่ภายใต้การบริหารของมหาเถรสมาคม ทำให้เจริญองกงาม มีปัญหาที่แก้ไขและมีการพัฒนาในทุกด้านเกี่ยวกับคณะสงฆ์ ปฏิเสธไม่ได้ว่าไม่มีปัญหา แต่ก็แก้ไขด้วยธรรมวินัยและกฎหมาย ทั้งนี้เพราะความสามัคคีคณะสงฆ์ด้วยทำให้คณะสงฆ์จังหวัดเลยพัฒนามา

ได้จนถึงปัจจุบัน เหมือนดังผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 3 5 และ 6 กล่าวว่า ระบบการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดเลยดำเนินไปตามระเบียบของมหาเถรสมาคม ความร่วมมือและสามัคคีระหว่างพระสังฆาธิการในพื้นที่ คณะสงฆ์มีความสามัคคีและร่วมแรงร่วมใจ การมีทีมงานที่มีความรับผิดชอบและมีความรู้ ความเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และความร่วมมือจากคณะสงฆ์ ผู้ได้บังคับบัญชาให้ความร่วมมือกับผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น โครงสร้างการปกครองมีความชัดเจน พระสงฆ์ในระดับปกครองให้ความร่วมมือกับคณะผู้บริหารสงฆ์และเจ้าคณะในแต่ละระดับ ทำให้สามารถรักษาความเป็นระเบียบภายในองค์กรสงฆ์ได้ การมีความสามัคคีและความร่วมมือระหว่างพระสังฆาธิการ เจ้าคณะผู้ปกครอง โดยเฉพาะเจ้าคณะจังหวัดทั้ง 2 นิการ เป็นผู้มีความรู้ เจ้าคณะผู้ปกครอง เป็นแบบอย่างที่ดี มีพรหมวิหารธรรม มีประสบการณ์และความเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง มีระดับชั้นและยศตำแหน่งที่ชัดเจน

ปัจจุบันการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย แบ่งเป็น 6 ด้าน ได้แก่ 1) การปกครอง การดูแลระเบียบวินัยสงฆ์ 2) การศาสนศึกษา การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาและบาลี 3) การเผยแผ่ การส่งเสริมการสอนธรรมแก่ประชาชน 4) การศึกษาสงเคราะห์ การสนับสนุนการศึกษาสำหรับสามเณรและเยาวชน 5) การสาธารณสงเคราะห์ การช่วยเหลือประชาชนในด้านต่าง ๆ และ 6) การสาธารณูปการ ครอบคลุมทุกจังหวัดในประเทศไทย ข้อมูลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย มีดังต่อไปนี้จากข้อมูลในบทที่ 2 3 และข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกในบทที่ 4 สามารถนำมาบูรณาการเป็นการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ได้ดังต่อไปนี้

4.1 บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านการปกครอง

ในช่วงต้นพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ ทรงตัดสินใจและชี้แนะแนวทางด้วยพระองค์เองเมื่อมีพระสงฆ์สาวกเพิ่มขึ้น พระองค์จึงเริ่มบัญญัติกฎเกณฑ์หรือพระวินัยเพื่อควบคุมความประพฤติ การอุปสมบทในช่วงแรกกระทำโดยตรงจากพระพุทธเจ้า เรียกว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” พระวินัยจึงเปรียบเสมือนกฎหมายของคณะสงฆ์ เพื่อสร้างระเบียบและความเป็นระเบียบเรียบร้อย จนกระทั่งมาถึงการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย มี 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง ศาสนศึกษา การเผยแผ่ ศาสนสงเคราะห์ การศึกษาสงเคราะห์ และสาธารณูปการ การปกครองตามแนวพุทธศาสนาเน้นการศึกษา ไม่ใช่ใช้อำนาจ เพราะการใช้อำนาจก่อให้เกิดความขัดแย้ง ระบบการปกครองคณะสงฆ์ไทยยึดหยุ่น ไม่ซ้ำซ้อน และส่งเสริมบทบาทให้เป็นที่พึงของชุมชน ส่วนการบริหารคณะสงฆ์จังหวัดเลย ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 12 และ 16 กล่าวโดยสรุปไว้ว่า การปกครองเป็นไปตามระเบียบของมหาเถรสมาคม มีความโปร่งใสและมีระบบที่ชัดเจน คณะสงฆ์มีความสามัคคี โครงสร้างการปกครองชัดเจน มีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และประสบการณ์ มีระบบการแต่งตั้งตำแหน่งประจำปี มีเครือข่ายวัดที่เข้มแข็ง

พัฒนาการวิธีการปกครองคณะสงฆ์เริ่มตั้งแต่ พระพุทธเจ้าปกครองเอง ทรงเป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์โดยสิทธิ์ขาด ใช้อำนาจด้วยธรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและความสงบสุขของสังคมสงฆ์ ต่อมาให้พระสงฆ์สาวกเป็นผู้ปกครอง เช่น อนุญาติให้พระสงฆ์สาวกสามารถบวชกุลบุตรในถิ่นทุรกันดารได้เองด้วยวิธี “ติสรณคมนูปสัมปทา” เพื่อความสะดวกในการเผยแผ่ธรรมะ การกระจายอำนาจนี้ทำให้พระสงฆ์สาวกมีบทบาทในการปกครองและดูแลสมาชิกใหม่ในสังคมสงฆ์ ภายใต้พระธรรมวินัยเดียวกัน ระยะต่อมามอบให้คณะสงฆ์ วิธีสุดท้ายคือ มอบให้พระอุปัชฌาย์ดูแล

ซึ่งในปัจจุบันคณะสงฆ์จังหวัดเลยส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ เป็นคนดูแลและส่งเสริมพัฒนาการศึกษา พระอุปัชฌาย์ไม่ค่อยได้เข้ามาเกี่ยวข้องทำหน้าที่เพียงเป็นผู้ให้บรรพชาอุปสมบทให้เท่านั้นเป็นส่วนมาก ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงมีบทบาทสำคัญมากที่สุดและใกล้ชิดพระภิกษุมากที่สุดมากกว่าเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ในระดับต่าง ๆ ถ้าหากเจ้าอาวาสมีคุณภาพและประสิทธิภาพดีก็จะทำให้การปกครองราบรื่นและเรียบร้อย ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 6 8 และ 9 กล่าวไว้ว่า อุปัชฌาย์ในจังหวัดเลยจะต้องได้รับการแต่งตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมายว่าด้วยการคณะสงฆ์ เป็นเองไม่ได้ กล่าวคือ ต้องเป็นพระอุปัชฌาย์ ตามกฎหมายเถรสมาคม พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่คือเป็นผู้รับผิดชอบและรับรองผู้บวชในพิธีบรรพชาอุปสมบทเท่านั้นเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเป็นผู้รับปกครองดูแล แนะนำ ตักเตือน และติดตามความเป็นอยู่ถ้าเป็นสมัยพุทธกาลก็คือหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ แต่ปัจจุบันเป็นหน้าที่ของอาจารย์หรือเจ้าอาวาสที่นำพาพระภิกษุหรือสามเณรมาบรรพชาอุปสมบทกับพระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาสจึงเป็นหลักสำคัญอันดับหนึ่งที่จะสร้างพระภิกษุสามเณรให้มีคุณภาพ

ดังนั้น รูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ได้พัฒนาการมาตลอด การปกครองคณะสงฆ์เริ่มจากสมัยสุโขทัยที่มีพระมหาธรรมราชาลิไทส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยไม่มีระบบการปกครองที่เป็นทางการ ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ทรงสถาปนาคณะสงฆ์อย่างเป็นทางการ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุข รัชกาลที่ 5 ทรงตรา “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2445” จัดระเบียบสงฆ์ทั่วประเทศ และมีการปรับปรุงต่อเนื่องจนถึงรัชกาลที่ 10 ที่มีการใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560 เพิ่มอำนาจการแต่งตั้งสังฆราชแก่พระมหากษัตริย์ การปกครองคณะสงฆ์ก่อให้เกิดเอกภาพในการบริหารด้วย สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 และ 2 กล่าวไว้ว่า การปกครองคณะสงฆ์มีความสำคัญเพราะช่วยรักษาความเป็นระเบียบแบบแผนของพระพุทธศาสนา ส่งเสริมวินัยและคุณธรรมในหมู่สงฆ์ ควบคุมการเผยแพร่ธรรมให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย และทำให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั่วประเทศมีเอกภาพ สอดคล้องกับนโยบายรัฐและความต้องการของสังคม จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านการปกครอง ได้ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. สภาพปัจจุบัน

สภาพการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเลยโดยรวมเป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคม มีความร่วมมือและดำเนินงานต่อเนื่อง แม้บางส่วนจะล่าช้าและไม่สอดคล้องจากปัจจัยภายนอก อย่างไรก็ตาม ยังพบปัญหา เช่น การปล่อยให้มีฆราวาสทำหน้าที่แทนเลขานุการ และตำแหน่งการปกครองว่างนานเกินไป ส่งผลให้ผู้ปกครองต้องรักษาการเป็นเวลานานเกิดความล่าช้าในการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 5 13 และ 18 กล่าวไว้ว่า การปกครองปกติ ไม่มีอิทธิพลหนักมาก ระบบบริหารดำเนินไปด้วยความร่วมมือ การบริหารมีความเป็นระเบียบและโปร่งใส มีระบบที่ชัดเจน ปกติ แต่ไม่สมดุล เพราะสถานะเศรษฐกิจของบ้านเมืองยังไม่ดีเท่าที่ควรระบบการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเลยดำเนินไปตามระเบียบของมหาเถรสมาคม การดำเนินงานบางส่วนเกิดความล่าช้า มีความร่วมมือและสามัคคีระหว่างพระสังฆาธิการในพื้นที่ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลยสนองงานคณะสงฆ์ทั้งในสถานที่ราชการและไปอำนวยความสะดวกนอกพื้นที่ตามวัดต่าง ๆ ทั้งที่มีปัญหา และ เป็นภาวะปกติสุข มิได้ขาด ทำอย่างต่อเนื่อง การปกครองเป็นไปตามพระธรรมวินัย และกฎหมายเถรสมาคม มีการจัดแบ่งคณะสงฆ์ออกเป็น 2 นิการ คือธรรมยุตินิการและมหานิกาย

คณะสงฆ์มีจำนวนน้อยลง มีการแบ่งภาระงานให้พระสังฆาธิการทุกระดับ ได้แบ่งเบาช่วยกัน มีตำแหน่งว่างนานเกินไป พระผู้ปกครองต้องรักษาการนาน การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเลยในปัจจุบันปกครองตามสายบังคับบัญชา ผู้นำด้านเลขานุการขาดจิตสำนึกเรื่องความยุติธรรม ความไม่โปร่งใสในการบริหารงาน เช่น กรรมการและเลขานุการกองทุนคณะสงฆ์ไม่มีความโปร่งใสในการชี้แจงรายละเอียดเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดเลย (ธ) ไม่ปฏิบัติหน้าที่ แต่มีหน้าที่รับผิดชอบให้บุคคลอื่นที่เป็นฆราวาสปฏิบัติหน้าที่แทนและต้องเสียเงินจ้างเพิ่มเติม สรุปได้ว่าการปกครองเป็นไปตามระเบียบของมหาเถรสมาคม มีความโปร่งใสและมีระบบที่ชัดเจน แต่ขาด ความสมดุลจากปัญหาเศรษฐกิจบางส่วนล่าช้า ขาดความยุติธรรมและโปร่งใสในบางหน่วยงาน ตำแหน่งว่างนาน พระต้องรักษาการนาน

2. จุดแข็ง

จุดแข็งด้านการปกครองคือคณะสงฆ์ส่วนใหญ่มีความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจ และมีทีมงานที่มีความรู้ความสามารถผู้นำสงฆ์มีวิสัยทัศน์ เป็นแบบอย่างที่ดี มีพรหมวิหารธรรม และมีประสบการณ์ในการบริหารโครงสร้างการปกครองชัดเจน มีลำดับขั้นที่แน่นอน พระสงฆ์ให้ความร่วมมือกับผู้บังคับบัญชาในทุกระดับมีเครือข่ายวัดเข้มแข็ง ความร่วมมือจากทุกภาคส่วน และการบริหารที่เป็นระบบช่วยรักษาความเรียบร้อยในองค์กรสงฆ์ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 2 3 6 10 และ 15 กล่าวไว้ว่า จุดแข็ง ด้านการปกครอง สรุปได้ว่า คณะสงฆ์มีความสามัคคีและร่วมแรงร่วมใจ การมีทีมงานที่มีความรับผิดชอบและมีความรู้ ความเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และความร่วมมือจากคณะสงฆ์ ผู้ได้บังคับบัญชาให้ความร่วมมือกับผู้บังคับบัญชาตามลำดับขั้น โครงสร้างการปกครองมีความชัดเจน พระสงฆ์ในระดับปกครองให้ความร่วมมือกับคณะผู้บริหารสงฆ์และเจ้าคณะในแต่ละระดับ ทำให้สามารถรักษาความเป็นระเบียบภายในองค์กรสงฆ์ได้ การมีความสามัคคีและความร่วมมือระหว่างพระสังฆาธิการเจ้าคณะผู้ปกครอง โดยเฉพาะเจ้าคณะจังหวัดทั้ง 2 นิการ เป็นผู้มีความรู้ เจ้าคณะผู้ปกครอง เป็นแบบอย่างที่ดี มีพรหมวิหารธรรม มีประสบการณ์และความเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง มีระดับขั้นและยศตำแหน่งที่ชัดเจน และคงที่ เพื่อยอดก็ไม่เกินโควตากำหนด มีความสมัครสมานสามัคคีกันคืออยู่ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในวัด มีเครือข่ายวัด และพระสงฆ์ที่เข้มแข็ง คณะสงฆ์เป็นกลุ่มผู้มีความเสียสละในการทำงาน มีความสามัคคีของหมู่คณะ คณะผู้ปกครองสงฆ์ส่วนใหญ่ มีความรู้ความสามารถ 1 ปีมีการแต่งตั้ง ครั้ง 1 จึงทำให้ตำแหน่งการปกครองว่างนาน การปกครองแบ่งตามบ้านเมือง ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และเจ้าอาวาส สรุปได้ว่า คณะสงฆ์มีความสามัคคี โครงสร้างการปกครองชัดเจน มีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และประสบการณ์ มีระบบการแต่งตั้งตำแหน่งประจำปี มีเครือข่ายวัดที่เข้มแข็ง

3. จุดอ่อน

จุดอ่อนด้านการปกครอง ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมยังไม่ทั่วถึง และการวางแผนระยะยาวยังไม่ชัดเจน การประสานงานและการสื่อสารระหว่างคณะสงฆ์และหน่วยงานภายนอกยังขาดประสิทธิภาพการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยียังล่าช้า และยังคงยึดระบบอุปถัมภ์ ขาดพระสงฆ์ที่มีความรู้ในการบริหาร ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปกครองโดยรวม การบวชในระยะสั้นเกินไป และการมีภิกษุและสามเณรที่ลดลง สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 2 3 9 10 และ 21 กล่าวว่า จุดอ่อนด้านการปกครอง สรุปได้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมยังไม่ทั่วถึง การ

วางแผนระยะยาวยังไม่ชัดเจน จำนวนพระภิกษุ-สามเณรลดลง การประสานงานในบางส่วนยังไม่ราบรื่น การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมบางครั้งช้า บางที่การสื่อสารยังไม่ค่อยจะตรงกันเท่าไร ต้องปรับจนเพิ่มอีกนิดก็จะดีขึ้น การประสานงานระหว่างคณะสงฆ์และหน่วยงานภายนอกยังขาดประสิทธิภาพ รวมถึงช่องว่างในการสื่อสารระหว่างระดับปกครอง ส่งผลให้เกิดความคลาดเคลื่อนในการดำเนินงาน การปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี การวางแผนระยะยาวยังไม่ชัดเจน การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมยังช้า ยังใช้ระบบอุปถัมภ์ และระบบอาวุโสอยู่ ทำให้ไม่เกิดความสามารถอย่างแท้จริง พระภิกษุและสามเณรบวชไม่นาน คือประมาณ 7 - 15 วันก็ลาสิกขาออกไปแล้ว การปรับปรุงระบบข้อมูลและการสื่อสารยังมีช่องว่าง จำนวนนักบวช (พระภิกษุ-สามเณร) ลดลง พระสังฆาธิการขาดความรู้ในกฎระเบียบในการดำเนินงาน ขาดองค์ความรู้ในกฎหมายตราศรัทธา 1 ปีมีการแต่งตั้ง ครั้ง 1 จึงทำให้ตำแหน่งการปกครองว่างนาน ขาดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารการปกครอง สรุปว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมยังไม่ทั่วถึงจำนวนพระภิกษุ-สามเณรลดลง การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมยังช้า ระบบสื่อสารและข้อมูลขาดประสิทธิภาพ ระบบอุปถัมภ์ยังมีอยู่ ทำให้ศักยภาพบุคคลไม่ได้รับการพัฒนาเต็มที่

4. โอกาส

โอกาสในการพัฒนาด้านการปกครอง มีแนวโน้มดีขึ้น เพราะพระภิกษุ-สามเณรเริ่มตระหนักในการพัฒนาและสนใจข้อวัตรปฏิบัติพระสงฆ์รุ่นใหม่เริ่มนำเทคโนโลยีและแนวคิดบริหารสมัยใหม่มาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการปกครอง มีการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาสงฆ์ เช่น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มมร.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) ช่วยเสริมองค์ความรู้วัดจำนวนมากเหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม และมีแนวทางพัฒนาที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิที่ 5 6 9 และ 20 ว่า ด้านโอกาสพัฒนาด้านการปกครอง สรุปได้ว่า พระภิกษุ-สามเณรมีความสนใจในข้อวัตรปฏิบัติ พระภิกษุและสามเณรเริ่มมีความตระหนักในการพัฒนา พระสงฆ์รุ่นใหม่มีความสนใจการบริหาร นำเทคโนโลยีและระบบดิจิทัลเข้ามาช่วย นำแนวคิดบริหารสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้การปกครองติดขัด อาจเป็นเพราะการศึกษาของสงฆ์ยังไม่ทั่วถึง การพัฒนาศูนย์กลางการบริหารที่มีระบบดิจิทัลเข้ามาเสริม เช่น ฐานข้อมูลกลางของคณะสงฆ์ อาจช่วยให้การปกครองเป็นระบบมากขึ้นสร้างความร่วมมือจากภายนอกและชุมชน พระภิกษุและสามเณรเริ่มมีความสนใจในการพัฒนาสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์มากขึ้น มีสถานการศึกษาระดับอุดมศึกษา ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มมร.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) ผู้บริหารเป็นพระสังฆาธิการด้วยหลาย นำแนวคิดบริหารสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ มีวัดจำนวนมาก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา(วิปัสสนากรรมฐาน) มีน้อยมากที่จะบวชอยู่เป็นพระภิกษุ และ สามเณรนาน ๆ โอกาสการพัฒนาจะมีมากกว่านี้หากเลขานุการเปลี่ยนแปลง ยุทธศาสตร์และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ สรุปได้ว่า พระภิกษุ-สามเณรเริ่มตระหนักถึงการพัฒนา การนำเทคโนโลยีและระบบดิจิทัลเข้ามาใช้ มีมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง มีแนวคิดบริหารสมัยใหม่ให้ปรับใช้ โอกาสพัฒนาเพิ่มขึ้นหากระบบบริหารมีการเปลี่ยนแปลง

5. อุปสรรค

ด้านการปกครองมีอุปสรรคจากการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ และงบประมาณที่จำกัด จำนวนพระภิกษุสามเณรลดลง ส่งผลให้หลายวัดไม่มีเจ้าอาวาส และดูแลกันไม่

ทั่วถึงมีปัญหาสังคม เช่น ปัญหายาเสพติดของเยาวชน และกระแสวิจารณ์จากสื่อส่งผลต่อภาพลักษณ์ คณะสงฆ์ ระบบการบริหารยังยึดอาวุโส ทำให้พระรุ่นใหม่ไม่มีโอกาสแสดงศักยภาพเท่าที่ควร สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิที่ 1 2 3 4 และ 11 กล่าวไว้ว่า ด้านการปกครอง มีอุปสรรคต่าง ๆ สรุปได้ว่า ขาดแคลนบุคลากรทางปกครอง ที่มีความรู้ความสามารถเพียงพอ งบประมาณและทรัพยากรบุคคลจำกัด บุคลากรทางการศึกษาพระปริยัติธรรม เช่น นักเรียนมีจำนวนน้อยลง งบประมาณพัฒนาระบบข้อมูลยังจำกัด ปัญหาสังคม เช่น การแพร่ระบาดของยาเสพติดในบางพื้นที่ ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ และสร้างความท้าทายในการควบคุมพฤติกรรมของพระสงฆ์บางรูป การสนับสนุนจากภายนอกทำให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้ดำเนินการต่อไปคล่องตัวและง่ายขึ้น งานเลขานุการที่ไม่โปร่งใสคืออุปสรรค จำนวนพระภิกษุและสามเณรลดลง ซึ่งหลายวัดไม่มีเจ้าอาวาส งบประมาณและทรัพยากรบุคลากรที่จำกัด มีจำนวนพระสงฆ์มาก ทำให้การดูแลกันไม่ทั่วถึง จำนวนคนน้อยลง และ ผู้ชายก็น้อยลง งบประมาณพัฒนาระบบสารสนเทศจำกัด กระแสการวิจารณ์พระสงฆ์ และวัดจากสื่อมวลชน คณะสงฆ์เคารพกันโดยพรชายุคกาล จึงเป็นเหตุให้พระรุ่นใหม่ไม่ค่อยมีโอกาสได้แสดงศักยภาพ ผู้น้อยมักไม่มีโอกาส ด้านการปกครองเท่าที่ควร เขตพื้นที่อยู่ห่างกัน ขาดความรู้ความเข้าใจในการประเมินการบริหารการปกครอง สรุปได้ว่า ขาดแคลนบุคลากรทางปกครอง งบประมาณจำกัด จำนวนพระภิกษุ-สามเณรลดลง ปัญหาสังคม เช่น ยาเสพติด กระแสวิจารณ์จากสื่อมวลชน ระบบอาวุโสทำให้พระรุ่นใหม่ไม่มีโอกาสแสดงศักยภาพ เขตพื้นที่ห่างไกล ขาดความเข้าใจในการบริหาร

6. แนวทางการเปลี่ยนแปลง

แนวทางการเปลี่ยนแปลงด้านการปกครองเน้นการอบรมและพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการอย่างต่อเนื่องส่งเสริมความรู้ด้านการบริหาร ยุทธวิธี และ IT เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ควรปรับปรุงระบบคัดกรองผู้บวชใหม่และหลักสูตรการอบรมให้เข้มข้น มีมาตรฐานสนับสนุนการบริหารเชิงรุก มีแผนแต่งตั้งบุคลากรล่วงหน้า และเน้นความซื่อสัตย์ของผู้บริหาร สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิที่ 1 2 3 6 8 และ 14 กล่าวโดยสรุปได้ว่า มีแนวทางการเปลี่ยนแปลง ด้วยวิธีการจัดฝึกอบรมทางการปกครองคณะสงฆ์ และส่งเสริมให้เรียนต่อ จัดประชุมปรึกษาหารือและฝึกอบรมด้านการบริหารอย่างสม่ำเสมอ จัดประชุมปรึกษาหารือและฝึกอบรมด้านการบริหารอย่างสม่ำเสมอ ประชุม-อบรม จัดอบรมและพัฒนาระบบ IT ให้แก่คณะสงฆ์ จัดอบรมและพัฒนาระบบบริหารให้เข้ากับยุคดิจิทัล ควรมีการปรับปรุงระบบคัดกรองผู้เข้ามาบวชให้มีมาตรฐานที่ชัดเจนขึ้น รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรอบรมภิกษุใหม่ให้มีความเข้มข้นมากขึ้น ควรมีการพัฒนา ทักษะความรู้ของพระสังฆาธิการ จัดประชุมปรึกษาหารือและฝึกอบรมด้านการบริหารอย่างสม่ำเสมอ ให้เจ้าคณะผู้ปกครองบริหารเชิงรุก และออกเยี่ยมในเขตปกครองเพื่อรับทราบสภาพปัญหา แล้วนำมาแก้ไข จัดอบรมและพัฒนา ระบบการบริหารให้ทันสมัย มีการปกครองเป็นศูนย์รวม มีกฎระเบียบแบบแผนเป็นอันเดียวกัน จัดอบรมด้าน IT และพัฒนาระบบสื่อสารภายในวัด พัฒนาทักษะการบริหาร พัฒนาศักยภาพพระสงฆ์เอาคนที่มีความรู้มาปกครอง ไม่เลือกจากระบบอาวุโส คัดเลือกและเปลี่ยนเลขานุการหรือเลขานุการที่ตั้งใจทำงาน

การบริหารคณะสงฆ์เริ่มมาตั้งแต่พุทธกาล โดยมีพระธรรมวินัยเป็นหลักหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน เกิดความไม่เรียบร้อย จึงมีการทำปฐมสังคายนาพระมหากัสสปะเป็นประธานในการจัด

ระเบียบคณะสงฆ์ให้เรียบร้อยต่อมาเกิดความเห็นต่างกัน จึงเกิดความไม่สงบในหมู่สงฆ์เป็นระยะ ๆ เมื่อพุทธศาสนาผ่านไปกว่า 200 ปี พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์ศาสนามีการจัดสังคายนาครั้งสำคัญที่เมืองปาตลีบุตร โดยพระโมคคัลลีบุตรเพื่อวางระเบียบพระธรรมวินัยให้เป็นระบบเดียวกัน พระเจ้าอโศกทรงกำจัดพวกเดียรียที่ปลอมบวชแสวงหาผลประโยชน์ทำให้สังฆมณฑลกลับมามีความเรียบร้อยอีกครั้ง เมื่อพุทธศาสนาแพร่หลายไปต่างประเทศ การบริหารต้องปรับตามบริบทท้องถิ่น จนมาถึงคณะสงฆ์ไทยและคณะสงฆ์จังหวัดเลยต้องปฏิบัติตาม 3 หลัก คือ พระวินัย จาริต และกฎหมายบ้านเมือง สรุปได้ว่า จัดอบรมการปกครองและพัฒนาทักษะ จัดประชุมปรึกษาหารือเป็นประจำ นำเทคโนโลยีมาใช้ ปรับปรุงระบบคัดกรองผู้บวช พัฒนาหลักสูตรการศึกษาใหม่ ให้เจ้าคณะปกครองบริหารเชิงรุก วางแผนแต่งตั้งบุคลากรล่วงหน้า พัฒนา IT และการสื่อสารภายในวัด

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสามารถบูรณาการเป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านการปกครอง ได้ดังต่อไปนี้

แนวคิดหลัก การปกครองคณะสงฆ์แบบองค์รวมยึดหลักธรรมาภิบาลทางพุทธศาสนา ผสานแนวคิด “ธรรมาธิปไตย” และ “การมีส่วนร่วม” โดยเน้นการใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักในการบริหาร แทนการใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จ สร้างความสมดุลระหว่างธรรมวินัย จาริต ประเพณี และบริบทสังคมไทย โดยมีเป้าหมายเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสงบสุขภายในองค์กรสงฆ์ และส่งเสริมบทบาทวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

การปกครองคณะสงฆ์แบบองค์รวมยึดหลักธรรมาภิบาลทางพุทธศาสนา ซึ่งผสานแนวคิด “ธรรมาธิปไตย” และ “การมีส่วนร่วม” โดยใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักในการบริหาร แทนการใช้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จ ระบบการปกครองเน้นการสร้างสมดุลระหว่างธรรมวินัย จาริต ประเพณี และบริบทของสังคมไทย เพื่อให้เกิดความสงบสุขและระเบียบเรียบร้อยภายในองค์กรสงฆ์ รวมทั้งส่งเสริมบทบาทของวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน

ในแง่ของการบริหาร การปกครองคณะสงฆ์จะยึดระเบียบของมหาเถรสมาคมเป็นกรอบหลัก โดยมีระบบสายบังคับบัญชาที่ชัดเจนตั้งแต่ระดับประเทศจนถึงวัด การใช้หลักพรหมวิหารธรรมในการบริหารจะช่วยให้เกิดการปกครองที่เต็มไปด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เจ้าอาวาสจะมีบทบาทสำคัญในการดูแลและเข้าใจภิกษุผู้ใต้การปกครองอย่างใกล้ชิด โดยการแต่งตั้งจะมีรอบประจำปีเพื่อรักษาความต่อเนื่องในการบริหาร และแบ่งงานตามโครงสร้างลำดับชั้นเพื่อความชัดเจนและการมีส่วนร่วมจากพระสังฆาธิการทุกระดับ

ในการดำเนินงานจะเน้นการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐและการจัดการความขัดแย้งด้วยหลักเมตตาธรรม นอกจากนี้ยังมีระบบติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลที่โปร่งใส เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล

การพัฒนาและเสริมสร้างจุดแข็งจะมุ่งเน้นการพัฒนาเจ้าอาวาสให้มีความรู้ทางการบริหาร และเป็นผู้ที่มีคุณธรรม นอกจากนี้ยังสนับสนุนการพัฒนาฐานข้อมูลดิจิทัลกลางเพื่อสนับสนุนการบริหาร และเพิ่มความรู้ด้านกฎหมายสงฆ์ให้แก่พระสังฆาธิการ เพื่อให้สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม จุดอ่อนที่สำคัญของการปกครองคณะสงฆ์คือระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมที่ยังไม่ทั่วถึง และการขาดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพระหว่างระดับ นอกจากนี้ยังมีการปรับตัวที่ล่าช้าต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี การบวชระยะสั้นของพระภิกษุ-สามเณร และการยึดอาวุโสเป็นหลักในการแต่งตั้งตำแหน่ง

โอกาสในการพัฒนาคือการเพิ่มบทบาทของพระสงฆ์รุ่นใหม่ในการบริหาร การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหาร และการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยสงฆ์เพื่อเสริมองค์ความรู้ การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ฝึกอบรมและปฏิบัติธรรมถือเป็นจุดแข็งที่สามารถพัฒนาได้ในอนาคต

อุปสรรคที่สำคัญ ได้แก่ การขาดผู้นำในการตัดสินใจในกรณีตำแหน่งว่าง และความไม่โปร่งใสในบางหน่วยงาน โดยเฉพาะในเรื่องการเงินและการมอบหมายงานให้ฆราวาส การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่ซ้ำเนื่องจากระบบอาวุโส และปัญหาภายนอกที่กระทบต่อการบริหาร

แนวทางการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือการปรับปรุงระบบข้อมูลกลาง เพื่อสนับสนุนการสื่อสารระหว่างระดับ และการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์รุ่นใหม่ในการบริหาร นอกจากนี้ยังควรพัฒนาระบบฝึกอบรมสำหรับพระสังฆาธิการด้านการบริหารและเทคโนโลยี และส่งเสริมการกำกับดูแลด้วยหลักธรรมาภิบาล เพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์มีความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4.2 บุรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านศาสนศึกษา

การศึกษาในพระพุทธศาสนา คือ กระบวนการพัฒนาตน โดยมีปัญญาเป็นศูนย์กลาง โดยใช้การศึกษาและปฏิบัติ มี 3 ด้าน คือ ศีล สมาธิ และปัญญา รวมเรียกว่า ไตรสิกขา เป็นการฝึกฝนผ่านอายตนะภายในและภายนอก เพื่อเปลี่ยนแปลงชีวิตสู่ความเจริญ การเรียนรู้ที่ดีต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ) และภายใน (โยนิโสมนสิการ) องค์ประกอบหนุน 7 อย่าง รวมเรียกว่า “บุพนิมิตของมรรค” เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงการศึกษาและการดำเนินชีวิตที่ดีงาม พัฒนาการการศึกษาพระธรรมวินัยเริ่มตั้งแต่ศึกษาจากพระพุทธเจ้า พระสาวก พระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ จนปัจจุบันเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาถ้าเป็นระดับสูงคือมหาวิทยาลัยสงฆ์ 2 แห่ง คือมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มมร.) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) และการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย แบ่งเป็น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ซึ่งการศึกษาแตกต่างจากสมัยพุทธกาลเป็นอย่างมากคือสมัยพุทธกาลศึกษาเพื่อปฏิบัติตนเองให้หลุดพ้นจากวัฏจักร ส่วนปัจจุบันเน้นการศึกษาเพื่อสืบต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า บวชเป็นประเพณี และเพื่อให้คนมีศีลธรรมในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน สำหรับการปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นยังคงมีอยู่แต่ก็น้อยมาก สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 6 9 17 และ 18 ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติและเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ ประเพณีชาไทยคือการบวชเรียนก่อนมีครอบครัว เพื่อศึกษาพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎก ผู้รู้แตกฉานในพระไตรปิฎกได้รับความเคารพ ไม่จำกัดเฉพาะพระภิกษุ แม้แต่สามเณรก็เช่นกัน บรรพชิตต้องศึกษาธรรมเพื่อปฏิบัติให้ถูกต้องและสอนผู้อื่นได้ เป้าหมายสูงสุดคือความสิ้นทุกข์ และการธำรงพระศาสนาให้มั่นคง คันถุระ

คือการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นหน้าที่ของอุปัชฌาย์ที่ต้องสอนศิษย์ พระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์ การศึกษาของสงฆ์ โดยจัดสอบและให้สมณศักดิ์ ยกย่องผู้มีความรู้ความสามารถ เพื่อให้เป็นกำลัง สำคัญของพระศาสนา การศึกษาพระธรรมจึงมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่าง ยั่งยืน

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านศาสน ศึกษา ได้ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. สภาพปัจจุบัน

ด้านการศึกษาของคณะสงฆ์มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีสถานศึกษาทุกระดับรองรับ พระภิกษุ-สามเณรมีหลักสูตรธรรมะครอบคลุมทุกวัย ได้รับความนิยมในชุมชน และมีการจัดชั้นเรียน สำหรับเยาวชนมีสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีหลายแห่ง พร้อมการตีวงเสริม ได้รับการสนับสนุนทุนการศึกษา และส่งเสริมการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นสถานศึกษามีความพร้อม ทั้งในเมืองและต่างอำเภอทั่วจังหวัดแต่ยังมีจำนวนผู้เรียนไม่มาก และขาดบุคลากรผู้สอนเพียงพอ แม้ระบบโดยรวมดีขึ้น แต่ยังมีปัญหาการทุจริตในงานศาสนศึกษาจำเป็นต้องแก้ไขปัญหภายใน ควบคู่กับการพัฒนาทางการศึกษาอย่างจริงจัง สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิที่ 1 2 6 9 10 และ 17 กล่าวไว้ว่า ด้านการศึกษา สภาพปัจจุบัน มีสถานที่เรียนมัธยมของพระภิกษุ-สามเณรจำนวนมาก มี การจัดหลักสูตรธรรมะสำหรับเยาวชน มีหลักสูตรธรรมะที่ครอบคลุมและได้รับความนิยมในชุมชนดี ขึ้น มีการสนับสนุนให้ทุนการศึกษา ให้พระไปเรียนต่อ มีหลักสูตรธรรมะที่ครอบคลุมทุกวัย มีสถานที่ เรียนมัธยมของพระภิกษุ-สามเณรจำนวนมาก มีการจัดหลักสูตรธรรมะสำหรับเยาวชน ระบบ การศึกษาของคณะสงฆ์มีแนวโน้มที่ดีขึ้น มีการสนับสนุนทุนการศึกษาให้กับพระสงฆ์และสามเณร รวมถึงการส่งเสริมการศึกษาต่อในระดับสูง มีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และบาลี หลายสำนักเรียน มีสำนักศาสนศึกษาของวัดทั้งในอำเภอเมืองเลย และต่างอำเภอ ทำให้มี ความพร้อมการศึกษามาก มีสถาบันการศึกษาทุกระดับ สำหรับพระภิกษุและสามเณร มีหลักสูตร ธรรมะที่ได้รับความนิยมในชุมชน มีการพัฒนาทางด้านการศึกษา และมีสถานศึกษาหลายแห่งทั่ว จังหวัด พระภิกษุ-สามเณรที่มาเรียน มีจำนวนน้อยมาก มีหลักสูตรธรรมะที่ได้รับการตอบรับในชุมชน มีการสนับสนุนทุนการศึกษาให้กับพระสงฆ์และสามเณร รวมถึงการส่งเสริมการศึกษาต่อในระดับสูง มีการจัดชั้นเรียนธรรมะสำหรับทุกวัย มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง บุคลากรไม่เพียงพอ ในการทำ การเรียนการสอน การศึกษาของคณะสงฆ์มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สรุปได้ว่า มีสถานศึกษาจำนวน มากสำหรับพระภิกษุ-สามเณร มีหลักสูตรธรรมะที่ได้รับความนิยม สนับสนุนทุนการศึกษา และพัฒนา การศึกษาต่อเนื่อง แต่บุคลากรไม่เพียงพอและมีปัญหาทุจริต

2. จุดแข็ง

ด้านการศึกษามีจุดแข็ง คือ บุคลากรมีความรู้และทักษะสูง สถานที่เรียนเพียงพอ มี สถาบันการศึกษาครอบคลุมทุกระดับ รวมถึงมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง มมร. และ มจร. เนื้อหาธรรมะ ลึกซึ้ง ชัดเจน และสร้างแรงบันดาลใจ มีทุนสนับสนุนค่าเดินทางและค่าเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องสำหรับ พระภิกษุ-สามเณร ทั้งในเมืองและต่างอำเภอมีสถานศึกษามากขึ้น ผู้สอนมีความสามารถในการ ถ่ายทอดธรรมะอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิที่ 1 3 6 10 12 และ 14 กล่าวว่า ด้านการศึกษา มีจุดแข็ง สรุปได้ว่า บุคลากร และสถานที่มีพอเพียง บุคลากรมีความรู้และทักษะสูง

เนื้อหาธรรมะที่ลึกซึ้งและสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง มีทุนให้ สนับสนุน ทั้งค่าโดยสารประจำทาง และ ค่าหอพัก บุคลากรและสถานที่ที่มีพอเพียง บุคลากรมีความรู้และทักษะสูง การให้ทุนสนับสนุน การศึกษาแก่พระสงฆ์มีความต่อเนื่อง ครอบคลุมค่าใช้จ่ายด้านการเดินทางและการศึกษา การให้ทุน สนับสนุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรที่มีจิตอาสา และทุนผู้เรียนดีแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ บุคลากร มีความรู้และทักษะสูง มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง คือ มมร.และ มจร. มี มหาวิทยาลัยสงฆ์ทำให้เป็นแหล่งเรียนรู้และพัฒนาการศึกษา ด้านพระพุทธศาสนาได้ดี มีที่เรียนมาก ในปัจจุบันนี้ มีสถานศึกษามากขึ้น ทั้งมัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ทั้งในตัวเมืองเลย และส่วนระหว่าง อำเภอแต่ละอำเภอ ผู้สอนมีความสามารถในการถ่ายทอดธรรมะอย่างชัดเจน มีสถาบันมากทั้ง บาลี นักธรรม สามัญ อุดมศึกษา ป.ตรี ถึง ป.เอก สรุปได้ว่า บุคลากรมีความรู้และทักษะสูง มีมหาวิทยาลัย สงฆ์ มีทุนสนับสนุนค่าเล่าเรียนและค่าเดินทาง หลักสูตรครอบคลุมทุกระดับ มีแรงกระตุ้นทำให้ พระภิกษุและสามเณรอยากเรียน

3. จุดอ่อน

ด้านการศึกษามีจุดอ่อน ได้แก่ จำนวนผู้เรียนลดลงต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ และวัยทำงาน ทรัพยากรการเรียนการสอนยังไม่เพียงพอ พระสงฆ์ในบางพื้นที่ประสบปัญหาค่าใช้จ่าย ในการเดินทางเพื่อศึกษา การใช้เทคโนโลยีและหลักสูตรยังไม่ทันสมัย มาตรฐานการศึกษายังไม่ เทียบเท่ามหาวิทยาลัยทั่วไป การบริหารเน้นปริมาณมากกว่าคุณภาพ และยังมีปัญหาการทุจริตด้าน ปริยัติศึกษา สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 2 3 4 5 และ 9 กล่าวว่า ด้านการศึกษา มีจุดอ่อน สรุปได้ว่า ปริมาณผู้เรียนลดลง จำนวนผู้เรียนลดลงตามยุคสมัย การดึงดูดผู้เรียนในกลุ่มวัยทำงานยังมี ข้อจำกัดการเดินทางไปศึกษา ผู้ไปเรียนนั้นใช้จ่ายเงินเยอะ เพราะเดินทางไกล การปรับปรุงหลักสูตร ให้เข้ากับยุคดิจิทัลยังต้องพัฒนา ปริมาณผู้เรียนลดลง จำนวนผู้เรียนลดลงตามยุคสมัย พระสงฆ์ในบาง พื้นที่ต้องเผชิญกับค่าใช้จ่ายสูงในการเดินทางไปศึกษาในสถาบันที่อยู่ห่างไกล ทำให้มีข้อจำกัดในการ เข้าถึงการศึกษา ขาดทรัพยากรบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญ และยังมีขาดทรัพยากรสิ่งของที่มีคุณภาพ เจ้า สำนัก (บางรูป) ยังไม่เข้าใจบริบทในการจัดการเรียนการสอน จำนวนพระภิกษุสามเณรลดลง พระฝ่าย อรัญญวาสีไม่สนับสนุนฝ่ายปริยัติ ในการส่งพระเณรมาเรียนยังสถาบันการศึกษาที่ทางคณะสงฆ์ จังหวัดได้จัดตั้งไว้ตามวัดต่าง ๆ ที่เป็นวัดหลัก การดึงดูดคนรุ่นใหม่ยังต้องปรับปรุง คนที่จะเข้ามาบวช น้อยลง การดึงดูดคนรุ่นใหม่ยังมีข้อจำกัด การใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอนที่มีขีดจำกัด เนื้อหา บางส่วนยังขาดความน่าสนใจสำหรับคนรุ่นใหม่ ไม่แสวงหา ไม่มีแรงกระตุ้นในการศึกษา นักเรียนลา ลิกขาออกไปข้างนอกเป็นฆราวาสเป็นจำนวนมาก ขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนา ด้านการศึกษา เกิดการทุจริตในเรื่องการศึกษา โดยเฉพาะด้านปริยัติศึกษา เนื่องจากการบริหารงานที่ มุ่งเน้นปริมาณของผู้เรียนและผู้สอนมากกว่าคุณภาพ สรุปได้ว่า จำนวนผู้เรียนลดลง ค่าใช้จ่ายในการ เดินทางสูง หลักสูตรยังไม่ทันสมัย ขาดบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ การดึงดูดคนรุ่นใหม่ยังมีข้อจำกัด มีการ ทุจริตในระบบการศึกษา

4. โอกาส

ด้านการศึกษามีโอกาสพัฒนา การพัฒนาหลักสูตรออนไลน์และกิจกรรมอบรมสำหรับผู้ใหญ่ ขยายเครือข่ายความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา เพิ่มการใช้สื่อออนไลน์และโซเชียลมีเดียเผยแพร่ ธรรมะ ปรับปรุงหลักสูตรและสื่อการสอนให้ทันสมัย และสนับสนุนทุนการศึกษาจากภาครัฐและ

เอกชนเพื่อพัฒนาการศึกษาและเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้ สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 3 7 4 13 และ 16 กล่าวว่า ด้านการศึกษา มีโอกาสที่จะพัฒนา สรุปได้ว่า เปิดหลักสูตรวิชาชีพโดยการทำ MOU กับอาชีวะ หรือเทคนิคเหมือนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน พัฒนาหลักสูตรออนไลน์และกิจกรรมอบรมสำหรับผู้ใหญ่ ให้เต็มที่ สำหรับผู้สนใจไปเรียนต่อ ไม่ปิดกั้น ไม่ว่าพระไม่ว่าคฤหัสถ์ส่งให้เรียนหมด ใช้แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อเผยแพร่ การขยายเครือข่ายความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์กับสถาบันการศึกษา อาจช่วยให้พระสงฆ์สามารถเข้าถึงหลักสูตรที่มีคุณภาพได้มากขึ้น การจัดการศึกษามีโอกาสได้ และการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม มีทุนการศึกษาสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ใช้สื่อออนไลน์และโซเชียลมีเดียเพิ่มการเข้าถึง ปรับปรุงหลักสูตรและใช้สื่อดิจิทัลเพิ่มการเข้าถึง กระแสการศึกษาพระพุทธศาสนาไปสู่ระดับสากล ปรับปรุงหลักสูตรและสื่อการสอนให้ทันสมัย สรุปได้ว่า ขยายความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา ใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มออนไลน์ พัฒนาหลักสูตรที่เข้ากับยุคดิจิทัล มีทุนสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน

5. อุปสรรค

ด้านการศึกษา มีอุปสรรคจากงบประมาณที่จำกัด ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาสื่อการสอนและหลักสูตรสมัยใหม่ การเบิกจ่ายล่าช้า พระภิกษุ-สามเณรสนใจเรียนน้อย ขาดความร่วมมือและการส่งเสริมที่จริงจัง บุคลากรขาดความรู้และจิตสำนึกในการพัฒนา ส่งผลให้การศึกษาด้านพระพุทธศาสนาเติบโตได้ยาก สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิที่ 1 2 3 9 11 และ 19 กล่าวว่า ด้านการศึกษา มีอุปสรรค สรุปได้ว่า เงินอุดหนุนงบประมาณมีจำนวนจำกัด ขาดงบประมาณในการจัดหาสื่อการสอนที่ทันสมัย งบประมาณพัฒนาสื่อและหลักสูตรยังจำกัด มีพระภิกษุและสามเณรจำนวนไม่มาก ส่วนมากสนใจเรียนเป็นคฤหัสถ์ข้างนอก มีโรงเรียนเยอะ เป็นอิสระ ชอบสบาย ขาดงบประมาณสำหรับพัฒนาสื่อและหลักสูตร เงินอุดหนุนงบประมาณมีจำนวนจำกัด ขาดงบประมาณในการจัดหาสื่อการสอนที่ทันสมัย พระภิกษุและสามเณรจำนวนน้อยที่สนใจศึกษาต่อ ส่งผลให้กำลังคนที่มีความรู้เชิงลึกทางพระพุทธศาสนาในระดับสูงมีจำนวนจำกัด การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม ขาดความร่วมมือ ลักษณะต่างคนต่างทำ มีปฏิสัมพันธ์น้อย ขาดงบประมาณพัฒนาเนื้อหาดิจิทัล พระภิกษุ-สามเณร มีจำนวนน้อย งบประมาณสำหรับการพัฒนาสื่อยัง งบประมาณในการสนับสนุนไม่เพียงพอ และ การเบิกจ่ายที่ดำเนินการช้า ไม่ทันกับการบริหารจัดการในยุคปัจจุบัน ขาดงบประมาณพัฒนาเนื้อหาออนไลน์ ทุน/การเดินทาง/องค์ความรู้ ทุนทรัพย์สนับสนุน ไม่ได้รับการส่งเสริมที่เพียงพอ และ ไม่แก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง บุคลากรไม่มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาด้านการศึกษา ขาดจิตสำนึกด้านความถูกต้องคืออุปสรรคทั้งหมด สรุปได้ว่า ขาดงบประมาณสนับสนุน ขาดสื่อการสอนที่ทันสมัย พระภิกษุ-สามเณรสนใจศึกษาน้อยลง ระบบบริหารจัดการล่าช้า การเปลี่ยนแปลงของสังคมส่งผลต่อแนวทางการศึกษา

6. แนวทางการเปลี่ยนแปลง

แนวทางการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษา คือ แสวงหาผู้สนับสนุนทั้งคน งบประมาณ และระบบ จัดเวิร์กช็อปให้ครู พัฒนาหลักสูตรออนไลน์ ร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกและผู้เชี่ยวชาญ พัฒนาสื่อดิจิทัล สนับสนุนทุนวิจัย จูงใจพระสงฆ์ให้เห็นความสำคัญของการศึกษา และมุ่งเน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 2 3 7 8 10 และ 12 กล่าวว่า ด้านการศึกษา มี

แนวทางการเปลี่ยนแปลง คือแสวงหาผู้สนับสนุนทางการศึกษา คน ระบบ งบประมาณ หาผู้สนับสนุน และจัดเวิร์กช็อปให้กับคณะผู้สอน ร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อพัฒนาหลักสูตรใหม่ ๆ ร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาหลักสูตรออนไลน์ แสวงหาผู้สนับสนุนทางการศึกษา ควรพัฒนาแนวทางจูงใจให้พระสงฆ์เห็นความสำคัญของการศึกษาสูงขึ้น เช่น การให้ทุนสนับสนุนที่มากขึ้น หรือ การสร้างแรงบันดาลใจจากคณาจารย์ สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา ให้สำนักเรียนต่าง ๆ สามารถสลับหน้าที่ของครู เปลี่ยนย้ายผู้บริหารได้ เหมือนกันสถาบันการศึกษาจังหวัดเลยด้วยกัน ร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อเพื่อพัฒนาหลักสูตรใหม่ มีการสนับสนุนทุนการศึกษาค้นคว้า และวิจัยทางพระพุทธศาสนาและนวัตกรรมมากยิ่งขึ้น ขึ้น ร่วมมือกับหน่วยงานการศึกษาและภาคเอกชนเพื่อพัฒนาหลักสูตรออนไลน์ ปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนที่สามารถเข้าถึงได้ทุกวัย ทันสมัย พัฒนาสื่อดิจิทัล ร่วมมือกับสถาบันเพื่อพัฒนาหลักสูตรออนไลน์ เน้นคุณภาพการศึกษา มากกว่าปริมาณ (จำนวน) จัดการศึกษาของพระสงฆ์ให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มุ่งผลลัพธ์ด้านคุณภาพมากกว่าปริมาณ สรุปได้ว่า หาผู้สนับสนุนเพิ่มเติม ปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัย พัฒนาแนวทางดึงดูดผู้เรียน ร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกและใช้เทคโนโลยีเพิ่มคุณภาพการศึกษา

จากข้อมูลดังกล่าวสามารถบูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านศาสนศึกษา ได้ดังต่อไปนี้

แนวคิดหลัก ศาสนศึกษาแบบองค์รวม คือ การเรียนรู้และพัฒนาตนเองผ่านการฝึกฝนตามแนวทางพระพุทธศาสนาอย่างครบถ้วนทั้งด้าน ศิล สมาธิ และปัญญา (ไตรสิกขา) โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาปัญญาเป็นศูนย์กลาง ผ่านการเรียนรู้จากทั้งภายนอก (ปรโตโฆสะ) และภายใน (โยนิโสมนสิการ) โดยมี "บุพนิมิตของมรรค" เป็นกรอบแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดั่งาม การศึกษาทางพระพุทธศาสนาแบบองค์รวมจึงมุ่งหวังให้ผู้เรียนเข้าถึงธรรมะทั้งในระดับปริยัติและปฏิบัติ เพื่อความสงบสุข และการธำรงพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง

ศาสนศึกษาแบบองค์รวมในพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาตนเองผ่านการฝึกฝนตามแนวทางของพระพุทธเจ้าในด้าน ศิล สมาธิ และปัญญา (ไตรสิกขา) โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนพัฒนาปัญญาเป็นศูนย์กลาง ผ่านการเรียนรู้ทั้งจากภายนอก (ปรโตโฆสะ) และภายใน (โยนิโสมนสิการ) และใช้ “บุพนิมิตของมรรค” เป็นกรอบในการดำเนินชีวิตที่ดั่งาม การศึกษานี้จึงมุ่งให้ผู้เรียนเข้าถึงธรรมะทั้งในระดับปริยัติและปฏิบัติ เพื่อความหลุดพ้นและการธำรงพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง

การบริหารจัดการการศึกษาทางพระพุทธศาสนาจะวางระบบที่ส่งเสริมทั้งความรู้และคุณธรรม โดยมีเป้าหมายให้สามารถปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน และบูรณาการการศึกษาพระธรรมวินัยกับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน การบริหารจัดการเน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ และมีการส่งเสริมบทบาทของพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์ และสถานศึกษาในทุกกระดับให้มีการเชื่อมโยงและทำงานร่วมกัน

ในการดำเนินการ ศาสนศึกษาจะมีหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมในหลายระดับ รวมถึงการสนับสนุนการเข้าถึงการศึกษาแก่พระภิกษุและสามเณรในพื้นที่ต่างๆ โดยการมอบทุนการศึกษา และการส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างสังคมที่มีศีลธรรม นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมบทบาทของสถาบันการศึกษาทางศาสนา เช่น มจร. และ มมร. ที่เป็นแกนกลางในการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาและเสริมสร้างจุดแข็งเน้นการพัฒนาบุคลากรผู้สอนให้มีความรู้ลึกซึ้งในการถ่ายทอดธรรมะ พร้อมการสนับสนุนทุนการศึกษาและพัฒนาเนื้อหาธรรมะให้สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น สื่อดิจิทัลและโซเชียลมีเดีย ยังช่วยเผยแผ่ธรรมะให้เข้าถึงผู้คนได้ง่ายขึ้น

แม้จะมีจุดอ่อนเช่น การลดลงของนักเรียนในกลุ่มคนรุ่นใหม่ การขาดการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย และการขาดบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ แต่ก็มีโอกาสในการพัฒนาหลายด้าน เช่น การขยายความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาและการพัฒนาหลักสูตรออนไลน์ การใช้สื่อออนไลน์เพิ่มการเข้าถึงธรรมะ และการสนับสนุนทุนจากภาครัฐและเอกชนเพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษา

อุปสรรคที่สำคัญ ได้แก่ งบประมาณจำกัด การลดลงของนักเรียน และการขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน แนวทางการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือการพัฒนากลไกการบริหารแบบมีส่วนร่วม การปรับหลักสูตรให้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสนับสนุนการศึกษาทางศาสนา เพื่อให้ศาสนศึกษามีความยั่งยืนและเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

4.3 บุรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านศึกษาสงเคราะห์

พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างในการสงเคราะห์บ้านเมือง โดยทรงสั่งสอนให้ละชั่ว ทำดี ไม่ประมาท เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น เช่น ชี้อายุของการบูชาอายุแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล บอกแนวทางเจริญประโยชน์ 3 ระดับ (ประโยชน์ตน ผู้อื่น และทั้งสองฝ่าย) เสนอหลักธรรมเพื่อความมั่นคงของรัฐ และเน้นความไม่ประมาทว่าเป็นหลักสำคัญที่นำไปสู่ประโยชน์ทั้งปัจจุบันและอนาคต การสังเคราะห์แบบพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 1. การสงเคราะห์ญาติ นักรุกิจสมัยพุทธกาล เช่น อนาถปิณฑิกเศรษฐีและโฆสกเศรษฐี ได้ช่วยเหลือญาติทั้งโดยตรงและทางธรรมะ เช่น พาหลานเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังธรรมจนกลับใจและบรรลุนิพพาน หรือรับบุตรเพื่อนเป็นบุตรบุญธรรมจนกลายเป็นอุปาสิกาลูกศิษย์ทางเมตตา 2. การสงเคราะห์มิตรสหาย การคบมิตรที่ดีส่งเสริมความเจริญในชีวิต เช่น วิชาเชษฐกษัตริย์อนาถปิณฑิกะให้พบพระพุทธเจ้า จิตตคฤหบดีแนะนำธรรมแก่มิตรทางจดหมายจนบรรลุนิพพาน แสดงให้เห็นบทบาทของมิตรแท้ที่ร่วมเกื้อกูลกันในทางธรรมและทางธุรกิจ 3. การสงเคราะห์บริวาร นักรุกิจเปิดโอกาสให้บริวารเข้าถึงพระธรรม เช่น กรณีของนางปัญณาหญิงรับใช้ที่ได้ฟังธรรมและบรรลุนิพพานหลังจากได้รับโอกาสจากนายจ้าง ซึ่งแสดงถึงการยกระดับคุณค่าของบริวารโดยไม่แบ่งแยก 4. การสงเคราะห์ผู้ยากไร้ การใช้ทรัพย์เพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้ เช่น การให้อาหาร การทำบุญและแจกทาน ส่งผลให้ผู้รับได้พัฒนาและแม้หลังเสียชีวิตยังได้ผลบุญเป็นเทวดา หรือประสบความสำเร็จในชีวิต และยังตอบแทนบุญคุณนายเก่าในภายหลัง สรุปได้ว่าแนวทางการสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนา ได้แก่ สงเคราะห์ด้วยธรรมะ สงเคราะห์ด้วยวัตถุ ส่งเสริมอาชีพ ส่งเสริมให้ทำความดี และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 1 2 และ 3 ได้กล่าวไว้ว่า คณะสงฆ์จังหวัดเลยได้ทำตามแบบของพระพุทธเจ้า คือสงเคราะห์ด้านการศึกษา เช่น วัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัด สงเคราะห์ด้วยธรรมะ โดยเฉพาะเมื่อมีภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วม เกิดโรคระบาดโควิด-19 และวัดจะสงเคราะห์สังคมในทุกด้านถ้าหากคณะสงฆ์ทำได้

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านศึกษา สงเคราะห์ ได้ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. สภาพปัจจุบัน

วัดจัดตั้งโรงเรียนการกุศลและสอนธรรมศึกษามีโครงการมอบทุนและช่วยเหลือเด็กยากจน ในชุมชนและพื้นที่ห่างไกล เจ้าคณะอำเภอหนองหินร่วมแจกทุนการศึกษาอย่างต่อเนื่องคณะสงฆ์ ส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสอย่างทั่วถึง สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 2 3 9 และ 15 กล่าวว่า ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีสภาพปัจจุบัน สรุปได้ว่า วัดสอนธรรมศึกษา วัดตั้ง โรงเรียนการกุศลของวัด วัดมีโครงการช่วยเหลือเด็กยากจนในชุมชน เจ้าคณะอำเภอหนองหิน นำเจ้า คณะตำบล เจ้าอาวาส ร่วมกันแจกทุนติดต่อกันมา 7-8 ปี ให้กับนักเรียนฆราวาสญาติโยมทั่วไป วัดมี โครงการสนับสนุนการศึกษาสำหรับเด็กในพื้นที่ห่างไกล วัดให้ทุนการศึกษาแก่เด็กยากจน วัดมี โครงการช่วยเหลือด้านการศึกษาแก่เด็กในชุมชน วัดมีโครงการช่วยเหลือเด็กยากจนในชุมชน ส่งเสริม การเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชน และประชาชนทั่วไป คณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญใน การสนับสนุนทุนการศึกษาให้กับนักเรียนในชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอหนองหิน ที่มีการมอบทุน ต่อเนื่องมาหลายปี มีโรงเรียนการกุศลฯ อยู่ภายในวัด วัดมีโครงการช่วยเหลือด้านการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชน มีทุนการศึกษา และ ทุนอุดหนุนให้ สงเคราะห์ทุนการศึกษา แต่หาคนที่จะมาเรียนไม่ ค่อยมี วัดมีโครงการสนับสนุนการศึกษาแก่เด็กในพื้นที่ห่างไกล มีผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการศึกษา ต่อ และอยากเรียนต่อ มีจำนวนมากขึ้น วัดมีโครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนในชุมชน คณะสงฆ์มี การสนับสนุนด้านนี้ในทางที่ดีขึ้น มีการดำเนินงานด้านนี้ เป็นจำนวนมาก การให้การศึกษาสงเคราะห์ เคารพ ศรัทธา มีความเอาใจใส่กับคณะสงฆ์ เปิดโอกาสให้กับผู้ด้อยโอกาสมีส่วนร่วมในด้านการศึกษา มากยิ่งขึ้น จึงสรุปได้ว่า วัดมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนทุนการศึกษาให้เด็กยากจนและชุมชน มี โครงการช่วยเหลือด้านการศึกษาหลายรูปแบบ แต่ยังขาดผู้สนใจเข้ารับทุนอย่างต่อเนื่อง

2. จุดแข็ง

วัดเป็นศูนย์รวมศรัทธาและได้รับความร่วมมือจากชุมชนอย่างเข้มแข็ง คณะสงฆ์ร่วมมือกับ ชุมชนและองค์กรท้องถิ่นในการจัดหาทุนการศึกษาทุกวัดและเจ้าอาวาสมีส่วนร่วมในการระดมทุนและ ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสโรงเรียนและมหาวิทยาลัยสงฆ์สนับสนุนทุนผ่านผู้มีจิตศรัทธาและครูบาอาจารย์ พระสงฆ์มีความมุ่งมั่น เสียสละ และทุกภาคส่วนร่วมกันสนับสนุนอย่างเป็นระบบ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านที่ 1 6 7 8 13 และ 21 กล่าวว่า ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีจุดแข็ง คือ วัดเป็นศูนย์รวมศรัทธา มีศรัทธาที่เข้มแข็งจากชุมชน มีความร่วมมือจากทุกวัด ทุกเจ้าอาวาสออกเงินทุน ระดมทุนช่วยกัน ทุก วัด มีความร่วมมือจากชุมชนและองค์กรท้องถิ่น มีความร่วมมือจากครูและชุมชนอย่างต่อเนื่อง วัดมี การช่วยเหลือด้านการศึกษาอย่างต่อเนื่อง มีศรัทธาที่เข้มแข็งจากชุมชน คณะสงฆ์มีความสัมพันธ์ที่ดี กับชุมชน ความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์และชุมชนมีความเข้มแข็ง เจ้าอาวาสแต่ละวัดให้ความร่วมมือ ในการจัดหาทุนสนับสนุน เป็นทางเลือกให้กับผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา การมีความร่วมมือจาก ชุมชนที่เข้มแข็ง มีความเป็นระบบ และทุนเพียงพอต่อการดำเนินงาน มีสถานที่ให้การสงเคราะห์แก่ นักเรียนผู้ด้อยโอกาสมากมาย การมีความร่วมมือจากชุมชนและองค์กรท้องถิ่น โรงเรียนและ มหาวิทยาลัยสงฆ์จัดหาทุนการศึกษาให้เยอะมากยิ่งขึ้น โดยขอความอนุเคราะห์จากผู้มีจิตศรัทธา และครูบาอาจารย์สายพระกรรมฐาน มีการสนับสนุนจากชุมชนและองค์กรการกุศล พระสังฆาธิการ

และพระลูกวัด มีความเสียสละ มุ่งมั่นทำงานในด้านนี้มาก มีผู้อุปถัมภ์บริจาคเงิน เพื่อการศึกษา สงเคราะห์ พระเถระเจ้า เจ้าคณะผู้ปกครองยังมีความเอาใจใส่ในด้านนี้ ทุกภาคส่วนร่วมมือกันอย่างดี สรุปว่า วัดเป็นศูนย์รวมศรัทธา มีความร่วมมือจากคณะสงฆ์ ชุมชน และองค์กรท้องถิ่น มีการช่วยเหลือด้านการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และมีระบบสนับสนุนจากผู้มีจิตศรัทธา

3. จุดอ่อน

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ยังมีจุดอ่อนคือ การประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึงและไม่เข้าถึงทุกกลุ่มเป้าหมายการดำเนินงานไม่ต่อเนื่อง ไม่ครอบคลุมความต้องการของแต่ละพื้นที่ระบบติดตามและประเมินผลยังไม่เป็นระบบ ขาดมาตรฐาน และการตรวจสอบ จำนวนโรงเรียนการกุศลมีน้อย ผู้ได้รับทุนบางรายลาออก ทำให้ทุนขาดตอน ขาดแคลนพระภิกษุ และเจ้าหน้าที่บางส่วนยังไม่ให้ความสำคัญกับงานด้านนี้ สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 2 3 6 8 และ 21 กล่าวว่า ด้านการศึกษาสงเคราะห์มีจุดอ่อน สรุปได้ว่า การประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง การประชาสัมพันธ์ยังไม่เข้าถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย ระบบติดตามผลและประเมินผลยังไม่เป็นระบบ การประชาสัมพันธ์ยังไม่ทั่วถึง การประชาสัมพันธ์ยังไม่เข้าถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย การดำเนินกิจกรรมไม่ครอบคลุม และไม่ตอบสนองต่อความต้องการ ในบางพื้นที่ อาจยังขาดระบบติดตามผลของผู้ได้รับทุน ทำให้ไม่สามารถประเมินผลลัพธ์ของการให้ทุนได้อย่างเป็นรูปธรรม มีโรงเรียนการกุศลฯ จำนวนน้อย ระบบติดตามและประเมินผลยังไม่เป็นระบบ ขาดการตรวจสอบ และไม่ค่อยมีมาตรฐานในการคนที่จะศึกษาต่อในสถาบันการศึกษานั้น ๆ น้อยลง ระบบการติดตามและประเมินผลยังไม่เป็นที่เรียบร้อย ผู้ที่ได้รับทุนการศึกษาลาออกกลางครม หรือ ลาสิกขาไป ทุนการศึกษาก็หลุดไปด้วย การติดตามผลและประเมินผลยังไม่เป็นระบบ ขาดแคลนพระภิกษุ จำนวนความต้องการของผู้ยังรอขอรับทุน ยังมีจำนวนมาก ผู้ได้บังคับบัญชา ยังไม่ค่อยให้ความสำคัญในการดำเนินงาน ดูเหมือนการส่งเสริมการศึกษาจะมีเฉพาะบางโอกาส ไม่ต่อเนื่อง สรุปได้ว่า การประชาสัมพันธ์ยังไม่ทั่วถึง ขาดระบบติดตามผลที่เป็นมาตรฐาน โรงเรียนการกุศลมีจำนวนน้อย ขาดแคลนพระภิกษุและผู้สนใจเรียนมีจำนวนน้อยลง

4. โอกาส

ด้านการศึกษาสงเคราะห์มีโอกาสพัฒนาโดยสามารถระดมทุนจากผู้มีจิตศรัทธาและองค์กรการกุศลในพื้นที่สามารถใช้เทคโนโลยีและฐานข้อมูลดิจิทัลช่วยติดตามและประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพการสร้างร่วมมือกับองค์กรภายนอกจะช่วยเพิ่มโอกาสทางการศึกษาผู้ขาดแคลนทุนสามารถเข้าถึงทุนได้มากขึ้น หากมีการประชาสัมพันธ์และบริหารจัดการที่ดียังมีโอกาสพัฒนาการส่งเสริมนักเรียนให้ศึกษาต่อในระดับสูงอย่างทั่วถึงยิ่งขึ้น สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 8 9 10 และ 17 กล่าวไว้ว่า ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีโอกาสในการพัฒนา ด้วยวิธีการระดมทุนจากกลุ่มศรัทธา ได้ง่าย สามารถร่วมมือกับองค์กรการกุศลในพื้นที่ ใช้ระบบฐานข้อมูลและเทคโนโลยีเพื่อประเมินผล ใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการติดตามผล ร่วมมือกับองค์กรการกุศลเพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษา สามารถร่วมมือกับองค์กรการกุศลในพื้นที่ การสร้างความร่วมมือกับองค์กรภายนอก และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยบริหารจัดการทุน เช่น ระบบติดตามผลการศึกษาออนไลน์ อาจช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของโครงการ สามารถขอความช่วยเหลือ รับผิดชอบ หรือ สามารถขอทุนการศึกษาจากผู้มีจิตศรัทธา ใช้ระบบฐานข้อมูลและเทคโนโลยีเข้ามาช่วย ผู้ที่ขาดแคลนทุนการศึกษา มีโอกาสเข้าถึงได้ มีโอกาสที่สนับสนุนทุนการศึกษามากมายหลายทุน แต่คนที่

มารับทุนไม่ค่อยมี ใช้ระบบฐานข้อมูลดิจิทัลในการติดตามผล ลดโอกาสสำหรับผู้ที่มาเรียนที่หลัง (เสียเครดิต) ทำให้ทุนระดับประเทศได้รับโควต้าตอบสนองน้อยลง ใช้เทคโนโลยีในการติดตามและประเมินผล ไม่ทราบข้อมูลข่าวสาร ผู้เรียนสามารถเรียนในระดับที่สูงขึ้นได้ การส่งเสริมนักเรียนที่สามารถศึกษาต่อในระดับสูงยังมีบ้างแต่ไม่ทั่วถึง สรุปได้ว่า สามารถระดมทุนจากกลุ่มศรัทธาและองค์กรกุศล ใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยติดตามผลและบริหารจัดการทุน เพิ่มโอกาสให้ผู้ขาดแคลนเข้าถึงการศึกษา

5. อุปสรรค

ด้านการศึกษาสงเคราะห์มีอุปสรรคจากการขาดการประสานงานและทรัพยากรจากภายนอก บุคลากรที่ขาดความชำนาญด้าน IT และการวิเคราะห์ข้อมูลยังมีไม่เพียงพอ งบประมาณยังพึ่งพาการบริจาคเป็นหลัก หากเศรษฐกิจไม่ดีอาจส่งผลต่อจำนวนทุน ขาดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนการกุศล และระบบตรวจสอบยังไม่เป็นมาตรฐาน ผู้รับทุนบางรายไม่รักษาคุณสมบัติ ขาดการสนับสนุนต่อเนื่องสำหรับนักเรียนที่มีความสามารถ สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 2 3 5 7 และ 10 กล่าวไว้ว่า ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีอุปสรรค สรุปได้ว่า ขาดการประสานงานที่ดี ทรัพยากรและความร่วมมือจากภายนอกยังจำกัด ขาดบุคลากรด้าน IT ที่มีความชำนาญ ขาดบุคลากรที่มีทักษะด้านการวิเคราะห์ข้อมูล ขาดเจ้าหน้าที่ที่มีความสามารถในการประสานงาน ทรัพยากรและความร่วมมือจากภายนอกยังจำกัด การขาดทรัพยากร และการสนับสนุนจากภายนอก งบประมาณสำหรับการให้ทุนขึ้นอยู่กับบริจาคเป็นหลัก หากเศรษฐกิจตกต่ำ อาจส่งผลต่อจำนวนทุนที่สามารถมอบให้ได้ ขาดความร่วมมือกันในกลุ่มโรงเรียนการกุศล ในวัด ขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้าน IT การตรวจสอบไม่เป็นระบบสากล ผู้คนในปัจจุบันลดการมีบุตรธิดา ขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้าน IT ทุนการศึกษามีจำนวนจำกัด แต่ผู้ที่ได้รับทุน ไม่รักษาคุณสมบัติของการได้ทุนไว้ได้ อย่างน่าเสียดาย ใช้เทคโนโลยีในการติดตามและประเมินผล ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณ ค่าเดินทาง ค่าเทอม ค่าอุปกรณ์ทางการศึกษา และอื่น ๆ ขาดปัจจัยในการส่งเสริมด้านการศึกษาสงเคราะห์ ขาดการดูแลในด้านการศึกษาให้กับนักเรียนที่มีความสามารถอย่างต่อเนื่อง สรุปได้ว่า ขาดบุคลากรที่มีทักษะด้าน IT และการประสานงาน งบประมาณขึ้นอยู่กับบริจาค เศรษฐกิจส่งผลต่อจำนวนทุน นักเรียนบางส่วนไม่รักษาคุณสมบัติสำหรับผู้รับทุน

6. แนวทางการเปลี่ยนแปลง

แนวทางการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาสงเคราะห์คือ ส่งเสริมให้ทุกวัดตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาพัฒนาระบบฐานข้อมูล อบรมเจ้าหน้าที่ และสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นจัดตั้งกองทุนถาวรและคณะกรรมการเพื่อบริหาร จัดหา และตรวจสอบการใช้ทุนส่งเสริมการประชาสัมพันธ์และระดมทุนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เน้นการคัดกรองผู้ขาดแคลนจริง เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 2 3 6 และ 7 กล่าวว่า ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีแนวทางการเปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนาให้ดีขึ้น คือให้ทุกวัดเห็นความสำคัญของการศึกษาสงเคราะห์ ส่งเสริมกิจกรรมประชาสัมพันธ์และระดมทุนในชุมชน มั่นคง ให้ทุนสม่ำเสมอ และจะให้เพิ่มทุนจำนวนทุนขึ้นเรื่อย ๆ ทุกปี พัฒนาระบบฐานข้อมูลและอบรมเจ้าหน้าที่ ด้าน พัฒนาระบบฐานข้อมูลและอบรมเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ส่งเสริมกิจกรรมประชาสัมพันธ์และระดมทุนในชุมชน สร้างคุณภาพการศึกษาสงเคราะห์ ควรมี

การพัฒนากองทุนถาวรสำหรับการศึกษาสงเคราะห์ เพื่อให้สามารถจัดสรรงบประมาณได้อย่างมั่นคง และต่อเนื่อง สร้างสมาคมหรือภาคีเครือข่าย โรงเรียนการกุศลของวัด พัฒนาระบบฐานข้อมูลและจัดอบรมเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ควรตั้งคณะกรรมการเพื่อจัดหาทุนอีกส่วนหนึ่ง และจัดคณะกรรมการรับรอง และตรวจสอบข้อมูลการใช้จ่ายอีกส่วนหนึ่ง พัฒนาระบบฐานข้อมูลและจัดอบรมเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง การคัดกรอง การอบรมและเลือกเอาคนที่ขาดแคลน ครอบครัวยากจนจริง ๆ พัฒนาระบบฐานข้อมูลและจัดอบรมเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง สร้างเครือข่ายร่วมกับส่วนราชการ ต้องใช้จ่ายและสรรหาการบริหารจัดการงบประมาณให้เพียงพอ สร้างแรงจูงใจ สร้างการเสียสละเพื่อองค์กร ทุกฝ่าย ควรช่วยกันส่งเสริมและแนะนำให้ทุกคนได้รับการศึกษาตามความถนัด (นักเรียนทุกคนต้องได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียม) สรุปได้ว่า ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์และระดมทุนให้มั่นคง พัฒนาระบบฐานข้อมูลและอบรมเจ้าหน้าที่ สร้างเครือข่ายร่วมกับหน่วยงานอื่น และพัฒนากองทุนถาวรเพื่อความยั่งยืน

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสามารถบูรณาการเป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านศึกษาสงเคราะห์ ดังต่อไปนี้

แนวคิดหลัก คือ ศึกษาสงเคราะห์แบบองค์รวมในพุทธศาสนาอิงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมโอกาสทางการศึกษา โดยเน้น “การละชั่ว ทำดี และไม่ประมาท” เป็นรากฐานของการสงเคราะห์ทั้งในระดับปัจเจก ชุมชน และรัฐ แนวทางการศึกษาสงเคราะห์ครอบคลุมการให้ธรรมะ วัตถุ การส่งเสริมอาชีพ การทำความดี และการเป็นแบบอย่าง โดยเน้นการสงเคราะห์ญาติ มิตร บริวาร และผู้ยากไร้ อย่างไม่แบ่งแยก เพื่อสร้างสังคมแห่งปัญญา เมตตา และความเสมอภาค

ศึกษาสงเคราะห์แบบองค์รวมในพุทธศาสนาเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาโดยอิงจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเน้น “การละชั่ว ทำดี และไม่ประมาท” เป็นรากฐานหลักของการสงเคราะห์ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และรัฐ การศึกษาสงเคราะห์นี้ครอบคลุมการให้ธรรมะและวัตถุ การส่งเสริมอาชีพ และการเป็นแบบอย่างในการทำความดี โดยเน้นการสงเคราะห์ญาติ มิตร บริวาร และผู้ยากไร้อย่างไม่แบ่งแยก เพื่อสร้างสังคมที่เต็มไปด้วยปัญญา เมตตา และความเสมอภาค

การบริหารจัดการศึกษาสงเคราะห์ในพุทธศาสนาใช้หลักธรรมในการดำเนินงาน โดยคณะสงฆ์จัดตั้งโรงเรียนการกุศล มอบทุนการศึกษา และสนับสนุนเด็กยากไร้ในชุมชน การบริหารยังเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกวัด เจ้าอาวาส และประชาชน เพื่อให้การช่วยเหลือมีความต่อเนื่องและเป็นระบบ การบริหารด้วยใจแห่งเมตตาและความเสียสละช่วยเปิดโอกาสให้ผู้ด้อยโอกาสเข้าถึงการศึกษาได้

การดำเนินการในด้านศึกษาสงเคราะห์ประกอบด้วยการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลภายในวัด และเปิดสอนธรรมศึกษา มอบทุนการศึกษาให้แก่เด็กในชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลและยากจน และการส่งเสริมโครงการช่วยเหลือเด็กยากไร้ เช่น โครงการทุนการศึกษาร่วมกับเจ้าคณะอำเภอและเจ้าอาวาสในพื้นที่ นอกจากนี้ยังสนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษาในยามเกิดภัยพิบัติ เช่น โรคระบาด

ในการพัฒนาและเสริมสร้างจุดแข็ง การศึกษาสงเคราะห์จะใช้ศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความร่วมมือจากชุมชนเป็นฐานสำคัญ พร้อมสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด โรงเรียนการ

กุศล และสถาบันการศึกษาสงฆ์ การส่งเสริมความเป็นระบบในการดำเนินโครงการและยกระดับความร่วมมือระยะยาวเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการต่อไป

แม้ว่าจะมีจุดอ่อนหลายประการ เช่น การประชาสัมพันธ์ที่ยังไม่ทั่วถึง การขาดระบบติดตามและประเมินผลที่เป็นมาตรฐาน จำนวนโรงเรียนการกุศลที่ยังน้อย ขาดบุคลากรด้าน IT และพระภิกษุผู้รับผิดชอบเฉพาะด้าน แต่ก็ยังมีโอกาสในการพัฒนามาก เช่น การระดมทุนจากผู้มีจิตศรัทธา การใช้เทคโนโลยีในการติดตามผล และการสร้างความร่วมมือกับองค์กรภายนอกเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้มากขึ้น

อุปสรรคที่ต้องเผชิญ ได้แก่ การขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานและทรัพยากรจากภายนอก บุคลากรขาดทักษะด้าน IT และการวิเคราะห์ข้อมูล งบประมาณที่ต้องพึ่งพาการบริจาคที่ไม่แน่นอน และการสนับสนุนผู้มีความสามารถที่ยังไม่ต่อเนื่อง แนวทางการเปลี่ยนแปลงจึงรวมถึง การพัฒนาระบบฐานข้อมูล การอบรมเจ้าหน้าที่ด้าน IT และการจัดตั้งกองทุนถาวรเพื่อสนับสนุนโครงการให้มีความยั่งยืน

การศึกษาสงเคราะห์แบบองค์รวมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาโอกาสทางการศึกษา และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน โดยยังคงยึดมั่นในหลักพุทธธรรมเพื่อสร้างสังคมที่มีความเสมอภาคและพึ่งพาซึ่งกันและกัน.

4.4 บุรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านการเผยแผ่

การแสดงธรรมเป็นกิจวัตรสำคัญของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจหลักธรรมและสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง พระพุทธเจ้าเป็นผู้เริ่มต้นการเผยแผ่ธรรมะด้วยพระองค์เอง โดยเริ่มจากปฐมเทศนาเรื่องทางสายกลางและอริยสัจ 4 ต่อด้วยคำสอนเรื่องอนัตตาและการละกิเลส ผ่านการเทศนาอีกสองครั้งคืออนัตตลักขณสูตร และอาทิตตปริยายสูตร จากนั้นได้ส่งสาวกออกเผยแผ่ธรรมะ เพื่อขยายประโยชน์ให้แก่สัตว์โลกอย่างกว้างขวาง พร้อมกำหนดแนวทางการเทศน์อย่างมีระบบ เช่น เทศน์ตามลำดับ ไม่หวังผลตอบแทน และแสดงธรรมด้วยเมตตา รวมทั้งเน้นให้เหมาะสมกับพื้นฐานจิตใจของผู้ฟัง พระพุทธเจ้ายังทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ในการประชุมจาตุรงคสันนิบาต ซึ่งมีหลักธรรมสำคัญ ได้แก่ ความอดทน ความไม่เบียดเบียน และการมุ่งสู่นิพพาน พร้อมทั้งสอนให้ละเว้นความชั่ว ทำความดี และทำจิตให้บริสุทธิ์ รวมถึงการดำรงชีวิตอย่างรู้ประมาณและสำรวมในกาย วาจา ใจ นอกจากนี้ วิธีการสอนธรรมของพระองค์ยังมีความยืดหยุ่นตามจริตของผู้ฟัง เช่น การเล่านิทาน หรืออธิบายด้วยเหตุผล และบางครั้งใช้การกระทำแทนคำพูดเพื่อให้เกิดผลลึกซึ้งทางจิตใจ การแสดงธรรมยังมีวินัยที่พระภิกษุต้องยึดถือ เช่น ไม่เทศน์แก่ผู้ฟังที่อยู่ในอิริยาบถไม่เหมาะสม เพื่อรักษาความเคารพและศักดิ์สิทธิ์ของธรรม โดยสรุป การแสดงธรรมจึงเป็นหัวใจในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ที่มีรากฐานมั่นคงจากการวางแนวทางอย่างชัดเจนของพระพุทธเจ้า ทั้งด้านเมตตา ความเหมาะสม และวินัยในการถ่ายทอดธรรมะให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ฟัง สอดคล้องกับการเผยแผ่ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ผู้ทรงคุณวุฒิที่ 7 9 10 และ 11 ว่า การสอนธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าทำหลายแบบ คือ ในห้องเรียน เทศน์ทุกวันพระ ไปเผยแผ่ตามสถานศึกษา ซึ่งการทำก็อาศัยตามแบบของพระพุทธเจ้า แม้พระพุทธเจ้าไม่อยู่แล้วก็ยึดคำสอนของท่านไปบอกสอนให้คนทั่วไปและประชาชนผู้สนใจได้เข้าใจและนำไปปฏิบัติ ซึ่งการเผยแผ่

ธรรมวินัยต้องอาศัยความอดทน และความสามัคคีของคณะสงฆ์เป็นหลัก คณะสงฆ์จังหวัดเลยได้สร้างเครือข่ายการเผยแผ่ครอบคลุมทั่วจังหวัดโดยใช้วัดเป็นฐาน

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านการเผยแผ่ ได้ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. สภาพปัจจุบัน

จังหวัดเลยมีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยเทคโนโลยีทันสมัย โดยเฉพาะผ่านสื่อออนไลน์ และได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย วัดร่มโพธิธรรมเป็นศูนย์กลางที่มีการบริหารจัดการดี แม้มีความก้าวหน้า แต่ยังขาดการประสานงานที่เป็นระบบ ทำให้บางพื้นที่เผยแผ่น้อยและประชาชนเข้าวัดลดลง สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิที่ 1 2 6 และ 10 ว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สภาพปัจจุบันสรุปได้ว่า จังหวัดเลยมีหน่วยงานเผยแผ่และทันสมัยเรื่องเทคโนโลยีและนวัตกรรม ใช้สื่อออนไลน์เผยแพร่วรรณอย่างต่อเนื่อง ต้องยกให้สำนักวัดร่มโพธิธรรม มีการบริหารจัดการที่ดีมากใช้การบรรยายสดและสื่อออนไลน์เผยแพร่วรรณ ใช้วิธีการเผยแพร่วรรณผ่านสื่อออนไลน์และกิจกรรมชุมชน มีการเผยแพร่วรรณผ่านสื่อออนไลน์ มีการสงเคราะห์สังคม จัดอยู่ในระดับดีมาก ใช้สื่อออนไลน์เผยแพร่วรรณอย่างต่อเนื่อง การเผยแผ่ศาสนาได้รับการสนับสนุนที่ดีจากคณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ใช้สื่อเผยแพร่วรรณที่ทันสมัย และมีการเทศนาทุกวันพระ และเทศกาลที่สำคัญ มีสถาบันการศึกษาที่มีฝ่ายเผยแผ่ทำงานโดยคณะสงฆ์เป็นหลัก ใช้สื่อออนไลน์เผยแพร่วรรณและจัดกิจกรรมบรรยาย มีกิจกรรมมากมายรวมทั้งงานด้านวัฒนธรรม ประเพณีให้เข้าร่วมกับคณะสงฆ์ มีการเผยแผ่เชิงรุกมากขึ้น จึงทำให้คนเข้าวัดน้อยลง ใช้วิธีการเผยแผ่ผ่านสื่อออนไลน์และการประชุมชุมชน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้รับการสนับสนุนที่ดีจากคณะสงฆ์และหน่วยงานราชการ ประชาชนที่เกี่ยวข้อง ใช้สื่อออนไลน์เผยแพร่วรรณและกิจกรรมสาธารณะ การเผยแผ่เป็นรูปธรรมต่างคนต่างทำ ทุกภาคส่วนร่วมมือกันอย่างดี ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า สภาพปัจจุบันด้านการเผยแผ่ มีการใช้เทคโนโลยีและสื่อออนไลน์เผยแพร่วรรณ ได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์และหน่วยงานราชการ มีการเผยแผ่เชิงรุกมากขึ้น ประชาชนเข้าวัดน้อยลง การเผยแผ่ยังไม่ทั่วถึงเพราะพื้นที่ห่างไกล ประชาชนไม่มีสื่อออนไลน์

2. จุดแข็ง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคณะสงฆ์จังหวัดเลยมีจุดแข็งหลายด้าน ได้แก่ การใช้เทคโนโลยีและสื่อไอทีอย่างทันสมัย มีเนื้อหาธรรมะที่เข้าถึงใจและสร้างแรงบันดาลใจ พระสงฆ์มีความรู้ด้านเทคโนโลยีและการสื่อสาร ได้รับความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา มีวัดและกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ประชาชนมีความเลื่อมใส สนใจปฏิบัติธรรม แม้บางส่วนยังไม่เข้าวัดแต่ก็รับฟังธรรมะมากขึ้น การเผยแผ่เน้นหลักพุทธธรรมและมีระบบจัดการที่เข้มแข็ง ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 2 8 และ 14 กล่าวว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีจุดแข็งคือ ใช้วัสดุไอที อย่างทันสมัย เหตุการณ์ มีผู้ติดตามและผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมสูง ได้รับความร่วมมือจากข้าราชการทั่วทั้งทุกหน่วยงานในเขตปกครองอำเภอหนองหิน เนื้อหาธรรมะที่เข้าถึงใจและสร้างแรงบันดาลใจ เนื้อหาธรรมะที่เข้าถึงใจและสร้างแรงบันดาลใจ พระสงฆ์มีความรู้ด้านเทคโนโลยี บุคลากรมีความเข้มแข็งทุกฝ่าย สังเกตจากการมีอุทกภัยปี 2565 คณะสงฆ์จังหวัดเลย ช่วยกันไปแจกสิ่งของ มีผู้ติดตามและผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมสูง วัดสำคัญในจังหวัด เช่น วัดร่มโพธิธรรม มีการจัดการระบบ

เผยแผ่ศาสนาที่เป็นระบบ ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน มีพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่ สถาบันการศึกษากับคณะสงฆ์ทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี เนื้อหาธรรมะที่เข้าถึงใจและเป็นประโยชน์ มีวัดเป็นจำนวนมาก ทำให้เป็นแหล่งแสวงบุญ ให้ประชาชนสนใจเข้าวัด มีจิตเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และเข้าไปปฏิบัติธรรมอยู่เป็นนิตย ซึ่งหากประเมินแล้วอยู่ในระดับมาก ถ้าจะให้ดีควรจะใช้คำว่าควรเผยแผ่ให้มากที่สุด และมีสถาบันพลังจิตตานุภาพในจังหวัดเลย 2 แห่ง มีคนฟังธรรมมากขึ้น แต่ไม่เข้าวัด เนื้อหาธรรมะที่มีความเป็นสากล จัดกิจกรรมวันพระเป็นประจำ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจัดตลอด เนื้อหาธรรมะที่ชัดเจนและเป็นแรงบันดาลใจ มองไม่เห็นเลย ให้ความรู้ด้านการบริการที่เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่เน้นหลักพุทธธรรม จึงสรุปได้ว่า ใช้โอทีทันสมัย มีผู้ติดตามจำนวนมาก พระสงฆ์มีความรู้ด้านเทคโนโลยีเพิ่มขึ้น ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ วัดสำคัญมีระบบการเผยแผ่ที่ดี มีวัดจำนวนมากเป็นแหล่งศรัทธา เนื้อหาธรรมะเข้าถึงใจและเป็นแรงบันดาลใจ

3. จุดอ่อน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันยังมีจุดอ่อนหลายประการ เช่น รูปแบบการนำเสนอยังขาดความทันสมัย พระบางรูปไม่ถนัดด้านดิจิทัล การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนมีน้อย ผู้สูงอายุบางกลุ่มเข้าถึงเทคโนโลยีไม่สะดวก ช่องทางสื่อสารสู่ประชาชนรุ่นใหม่ยังจำกัด หน่วยงานคณะสงฆ์ทำงานแยกกันขาดความเป็นระบบ ประชาชนมีเวลาฟังธรรมน้อยลง และความเชื่อในพระพุทธศาสนาลดน้อยลงไปเชื่อสิ่งที่ลบล้างตา ทำให้การเผยแผ่ยังไม่น่าสนใจและไม่ดึงดูดเท่าที่ควร แม้จะยังคงเน้นหลักพุทธธรรมก็ตาม สอดคล้องผู้ทรงคุณวุฒิที่ 1 2 5 7 และ 12 กล่าวไว้ว่า รูปแบบการนำเสนอบางครั้งยังขาดความร่วมมือ การนำเสนอบางครั้งยังขาดความทันสมัย พระบางรูปยังไม่ถนัดด้านดิจิทัล การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน ยังมีน้อยมาก ๆ ผู้สูงอายุบางกลุ่มเข้าถึงเทคโนโลยีไม่คล่อง การเผยแผ่ศาสนายังขาดช่องทางสื่อสารที่ทันสมัย ทำให้การเข้าถึงประชาชนรุ่นใหม่ยังมีข้อจำกัด การถวายเป็นบุญด้านพระธรรมวิทยากรประจำตำบลสำหรับพระภิกษุและสามเณร หน่วยงานของคณะสงฆ์ยังเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ รูปแบบการนำเสนอบางครั้งยังไม่ทันสมัย การเข้าใจทางพระพุทธศาสนาของประชาชน และความเชื่อลดน้อยลงไป คนมีเวลาฟังธรรมน้อยลง เพราะจะต้องไปประกอบอาชีพหาเงินเลี้ยงครอบครัว รูปแบบการนำเสนอยังไม่ทันสมัย การเผยแผ่ยังไม่เป็นที่น่าดึงดูด หรือ ยังไม่น่าสนใจเท่าที่ควรมองไม่เห็นเลย ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า รูปแบบการเผยแผ่บางครั้งยังไม่ทันสมัย พระบางรูปไม่ถนัดด้านดิจิทัล ผู้สูงอายุเข้าถึงเทคโนโลยีไม่คล่อง ขาดช่องทางการสื่อสารที่ดึงดูดคนรุ่นใหม่ และคนมีเวลาฟังธรรมน้อยลง

4. โอกาส

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีโอกาสในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยการทำงานเริ่มมีความมั่นคงและราบรื่น มีการขยายช่องทางเผยแผ่ผ่านแพลตฟอร์มใหม่ ๆ เช่น YouTube Facebook TikTok และบอตแคสต์ รวมถึงการพัฒนาแอปพลิเคชันธรรมะและสื่อดิจิทัลต่าง ๆ มีการอบรมเทคโนโลยีให้กับพระภิกษุและสามเณร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเผยแผ่ธรรมะอย่างทันสมัย พร้อมเปิดโอกาสให้พระรุ่นใหม่ได้แสดงออก มีการสร้างบุคลากรที่พร้อมเป็นผู้นำทางศาสนา และส่งเสริมการเรียนรู้ธรรมะในทุกช่วงวัยอย่างทั่วถึง ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 3 5 8 9 และ 11 กล่าวไว้ว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีโอกาสในการพัฒนา สรุปได้ว่า ทำไปเรื่อย ๆ เริ่มจะอยู่ตัว คงที่

และดำเนินการไปอย่างราบรื่นดี ทุกประการ ขยายช่องทางเผยแผ่ผ่านแพลตฟอร์มใหม่ ๆ ขยายการใช้สื่อดิจิทัลและพอดแคสต์เผยแพร่ธรรมะ พัฒนาแอปพลิเคชันเผยแผ่ธรรมะ สร้างความร่วมมือการอบรมเทคโนโลยีสำหรับพระและสามเณร การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อเผยแผ่ธรรมะ เช่น YouTube หรือ Facebook อาจช่วยขยายขอบเขตของการเผยแผ่ศาสนาได้มากขึ้น การถวายเป็นความรู้พระธรรมวิทยากรสำหรับพระภิกษุและสามเณร มีความพร้อมด้านเทคโนโลยีกับการเผยแผ่ พัฒนาช่องทางเผยแผ่ให้ตอบเจตจำนงทุกกลุ่มวัย เป็นศาสนาหลักที่ประชาชนยังนับถือ และมีการเผยแผ่ต่อไป มีการฟังธรรมหลายช่องทาง เช่น Facebook Tiktok Youtube ฯลฯ พัฒนาช่องทางออนไลน์และการสื่อสารผ่านมือถือ เปิดโอกาสให้พระหนุ่ม และสามเณรน้อยได้แสดงออกในงานสำคัญต่าง ๆ พัฒนาช่องทางสื่อใหม่ ๆ เพื่อขยายการเข้าถึงมีมาก เผยแผ่ธรรมะในวันพระก็ได้ สร้างบุคลากรให้มีความพร้อมในการเป็นผู้นำทางศาสนา และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทุกภาคส่วนได้รับโอกาสศึกษาหลักคำสอนและการเรียนรู้เพื่อปฏิบัติ สรุปว่า โอกาสการเผยแผ่ขยายช่องทางเผยแผ่ผ่านแพลตฟอร์มใหม่ๆ พัฒนาแอปพลิเคชันและพอดแคสต์ อบรมเทคโนโลยีให้พระและสามเณร ใช้สื่อออนไลน์เพื่อขยายขอบเขตเผยแผ่ ส่งเสริมพระหนุ่มสามเณรให้มีบทบาท พัฒนาเนื้อหาให้เหมาะกับทุกวัย

5. อุปสรรค

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังมีอุปสรรคสำคัญ เช่น งบประมาณจำกัด ขาดบุคลากรประจำ พระสงฆ์บางรูปไม่ถนัดเทคโนโลยี มีข่าวสารด้านลบที่กระทบศาสนา การเผยแผ่ต้องใช้ทุนส่วนตัว ประชาชนมีเวลาให้ศาสนาน้อยลง และยังมีลัทธิอื่นที่เบี่ยงเบนความเข้าใจในพุทธธรรม สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 3 4 6 7 และ 14 กล่าวว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีอุปสรรค คือ งบประมาณพัฒนาสื่อยังจำกัด งบประมาณพัฒนาสื่อยังจำกัด ขาดงบประมาณสนับสนุนด้านเทคโนโลยี ยังขาดคนที่ทำงานนี้ประจำ และทำให้ต่อเนื่องไม่ขาดตอน เพราะยังมีคนรอความช่วยเหลืออยู่จำนวนมาก งบประมาณสำหรับพัฒนาสื่อสารสมัยใหม่ พระสงฆ์บางรูปอาจขาดความเชี่ยวชาญในการใช้เทคโนโลยี งบประมาณพัฒนาสื่อยังจำกัด ข่าวสารและสื่อ ที่ค่อนข้างไปในด้านลบต่อวงการพระพุทธศาสนา มีเวลาให้พระพุทธศาสนาน้อยลง งบประมาณพัฒนาสื่อยังจำกัด การเดินทางไปเผยแผ่ต้องใช้งบประมาณส่วนตัว ผู้เผยแผ่ต้องมีการเสียสละมาก ๆ งบประมาณพัฒนาสื่อยังจำกัด ขาดงบประมาณสนับสนุนในการเผยแผ่ คำสอนของเดียรถีย์คืออุปสรรค เพราะฉะนั้นสรุปได้ว่าสำคัญที่สุดคือขาดด้านลบกระทบวงการศาสนาและประชาชนให้เวลาศาสนาน้อยลง

6. แนวทางการเปลี่ยนแปลง

แนวทางการเปลี่ยนแปลงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเน้นการอบรมพระสงฆ์ให้ใช้สื่อดิจิทัลร่วมมือกับนักพัฒนาและนักออกแบบสื่อเพื่อปรับปรุงรูปแบบการนำเสนอ ควรมีการจัดสรรงบประมาณ สนับสนุนการเผยแผ่จากท้องถิ่นสู่ระดับจังหวัด และเน้นคำสอนที่ปฏิบัติได้จริงเห็นผลชัดเจน สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 3 4 และ 9 กล่าวว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีแนวทางในการเปลี่ยนแปลง คือ จัดเวิร์กช็อปและอบรมการใช้งานสื่อดิจิทัล ตอนนี้อย่างไม่มี ยกเว้นจะมีการเปลี่ยนเจ้าคณะอำเภอใหม่ จะมีนโยบายใหม่ ร่วมมือกับนักพัฒนาสื่อเพื่อปรับปรุงการนำเสนอ ร่วมมือกับนักพัฒนาสื่อเพื่อพัฒนาช่องทางใหม่ ๆ ฝึกอบรมการใช้เทคโนโลยีให้แก่พระสงฆ์ ควรมีการอบรมพระสงฆ์เกี่ยวกับการใช้สื่อดิจิทัลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ร่วมมือกับนักออกแบบและผู้ผลิตสื่อเพื่อปรับปรุงรูปแบบการนำเสนอ ร่วมมือกับนักออกแบบและผู้ผลิตสื่อเพื่อปรับปรุงรูปแบบ

การนำเสนอ ควรมีพระวินยาธิการที่มีความเข้มแข็งทางพระพระวินัย และเข้มข้นทางกฎหมายได้เข้ามา มีบทบาทในการช่วยขับเคลื่อนงาน ควบคู่ไปกับการมการด้านฝ่ายเผยแผ่และปกครองของสงฆ์ ด้วยฟังธรรมตามช่องทางต่าง ๆ ได้ตามสะดวก ร่วมมือกับนักออกแบบสื่อและนักพัฒนาแอปพลิเคชัน ให้มีการอบรม และ จัดสรรหาทุนในการเผยแผ่ระดับท้องถิ่นสู่อำเภอ ไปยังจังหวัด ร่วมมือกับนักสื่อเพื่อพัฒนาช่องทาง จัดอบรมด้านการใช้สื่อและการนำเสนอ หาบุคลากรที่มีการเสียสละเพื่อองค์กร เน้นคำสอนที่ปฏิบัติแล้วได้ผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรม จึงสรุปได้ว่า ถ้าหากต้องการเปลี่ยนแปลงควรมีอบรมการใช้สื่อดิจิทัลให้พระสงฆ์ ร่วมมือกับนักพัฒนาสื่อปรับปรุงรูปแบบการเผยแผ่ สร้างทีมพระวินยาธิการที่เข้มแข็ง พัฒนาแอปพลิเคชันและสื่อออนไลน์ และจัดหาทุนเผยแผ่จากระดับท้องถิ่นถึงระดับจังหวัด

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสามารถบูรณาการเป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการเผยแผ่ ดังต่อไปนี้

แนวคิดหลัก คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบองค์รวม หมายถึง การถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเป็นระบบ เชื่อมโยงทั้งมิติของเนื้อหา วิธีการ สื่อและผู้ฟัง โดยมีพื้นฐานจากหลักธรรมคำสอนดั้งเดิมของพระพุทธเจ้า เช่น อริยสัจ 4 อนัตตา และการละกิเลส ผสมกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เข้าถึง และนำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน โดยยึดหลักเมตตา ความเหมาะสมตามจริต และวินัยในการถ่ายทอดธรรมะ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบองค์รวมเป็นแนวทางที่เน้นการถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเป็นระบบ โดยเชื่อมโยงทั้งเนื้อหาของธรรมะ วิธีการเผยแผ่ สื่อที่ใช้ และกลุ่มผู้ฟังในลักษณะที่สามารถเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน การเผยแผ่แบบองค์รวมจะต้องมีพื้นฐานจากหลักธรรมคำสอนดั้งเดิม เช่น อริยสัจ 4 และการละกิเลส ผสมผสานกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเข้าถึงผู้คนในทุกระดับและสร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง โดยยึดหลักเมตตา ความเหมาะสมตามจริตของแต่ละคน และวินัยในการถ่ายทอดธรรมะ

แนวทางการบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบองค์รวมจึงต้องใช้ “วัด” เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายในระดับจังหวัด การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการเผยแผ่ให้มีความต่อเนื่องและเป็นเอกภาพ นอกจากนี้ยังต้องพัฒนาระบบบริหารจัดการการเผยแผ่ให้มีประสิทธิภาพและรองรับการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในด้านธรรมะและเทคโนโลยี

การดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ต้องดำเนินการในหลายรูปแบบ เช่น การจัดกิจกรรมเทศนาธรรมในวันพระและเทศกาลสำคัญ การเผยแผ่ธรรมผ่านสื่อออนไลน์ต่างๆ เช่น Facebook, YouTube, TikTok และ Podcast การพัฒนาแอปพลิเคชันธรรมะที่สามารถเข้าถึงทุกกลุ่มวัย และการอบรมพระสงฆ์และสามเณรในด้านเทคโนโลยีและการสื่อสาร ซึ่งทั้งหมดนี้จะช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าถึงผู้คนได้กว้างขวางและทันสมัย

การพัฒนาและเสริมสร้างจุดแข็งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจะต้องมุ่งพัฒนาเนื้อหาธรรมะที่เข้าถึงจิตใจและสามารถจุดประกายความศรัทธาของผู้ฟัง นอกจากนี้ยังต้องเสริมสร้างขีดความสามารถของพระสงฆ์ในการใช้เทคโนโลยีและออกแบบสื่อที่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังต้อง

สนับสนุนการสร้างเครือข่ายพระธรรมวิทยากรในทุกอำเภอ และส่งเสริมการใช้วัดที่มีศักยภาพในการเป็นต้นแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

แม้ว่าจะมีจุดอ่อนบางประการ เช่น การนำเสนอธรรมะที่ยังขาดความทันสมัยในบางพื้นที่ การขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีของพระสงฆ์บางรูป และการทำงานที่ขาดความเป็นระบบ แต่ก็ยังมีโอกาสในการพัฒนาอย่างมาก เช่น การขยายช่องทางการเผยแผ่ผ่านสื่อใหม่ การอบรมพระสงฆ์ในด้านดิจิทัล และการสร้างเนื้อหาที่เข้ากับบริบทยุคใหม่

อุปสรรคที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ ขาดงบประมาณในการพัฒนาสื่อและบุคลากร ขาดความรู้ด้านดิจิทัลในบางกลุ่มพระสงฆ์ และการมีข่าวสารด้านลบที่ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของศาสนา แนวทางการเปลี่ยนแปลงจึงรวมถึงการจัดตั้งกองทุนสนับสนุนการเผยแผ่ธรรมะ การประชาสัมพันธ์ภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง การพัฒนาหลักสูตรอบรมพระสงฆ์ และการดึงผู้นำท้องถิ่นและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเผยแผ่ธรรมะ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบองค์รวมจึงเป็นการสร้างการเชื่อมโยงและการพัฒนาพระธรรมคำสอนให้เข้าถึงและเหมาะสมกับทุกกลุ่มผู้ฟังในสังคม โดยยังคงยึดมั่นในหลักพุทธธรรมเพื่อสร้างสังคมที่ดีขึ้นไปพร้อมกับความเจริญทางจิตวิญญาณ

4.5 บุรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านด้านสาธารณูปการ

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านสาธารณูปการ ได้ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. สภาพปัจจุบัน

ด้านสาธารณูปการของวัดมีความคืบหน้าอย่างต่อเนื่อง ทั้งการก่อสร้างและบูรณะสิ่งอำนวยความสะดวก ได้รับความร่วมมือจากชุมชนและคณะสงฆ์ มีการปรับปรุงให้ทันสมัย แข็งแรง และเพียงพอต่อการใช้งาน แม้บางส่วนยังพบปัญหาการดำเนินงานผิดวัตถุประสงค์ สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 2 5 6 และ 8 กล่าวไว้ว่า ด้านสาธารณูปการ มีสภาพปัจจุบัน สรุปได้ว่า การสร้างวัดและการปฏิสังขรณ์ค่อนข้างสะดวกสบาย การก่อสร้างและบูรณะวัดมีความคืบหน้า ได้รับความร่วมมือ โดยเจ้าคณะอำเภอทำเป็นแบบอย่าง จะไม่ขอวัดมีการปรับปรุงและบูรณะสิ่งอำนวยความสะดวกอยู่ในช่วงพัฒนา วัดมีการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกให้ทันสมัย การสร้างศาสนสถานได้รับความร่วมมือจากชุมชน การก่อสร้างและบูรณะวัดมีความคืบหน้า คณะสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของวัดและชุมชน มีการสงเคราะห์สังคม จัดอยู่ในระดับดีมาก การก่อสร้างและบูรณะวัดมีความคืบหน้า วัดมีการบูรณะและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างต่อเนื่อง วัดมีการบูรณะและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างต่อเนื่อง เพียงพอต่อการดำเนินการดีขึ้นมาก เพราะมีช่องทางสนับสนุน หลากหลายช่องทาง วัดมีการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างต่อเนื่อง มีสิ่งปลูกสร้าง เสนาสนะที่แข็งแรง และมั่นคง มีการเสริมด้วยการปลูกต้นไม้ภายในวัด ยังมีไม่มาก มุ่งเน้นเฉพาะพรรคพวกของตน และพบเห็นการดำเนินงานผิดวัตถุประสงค์ มีมหาวิทยาลัย 3 แห่ง และ โรงเรียนอีกเป็นจำนวนมาก วัดมีการบูรณะและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างต่อเนื่อง สรุปได้ว่า มีการบูรณะและปรับปรุงวัดอย่างต่อเนื่อง ได้รับความร่วมมือจากชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ สิ่งอำนวยความสะดวกมีความทันสมัยขึ้น มีการปลูกต้นไม้เพิ่ม

2. จุดแข็ง

มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทุกวัด สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 3 5 8 และ 14 กล่าวไว้ว่า ด้านสาธารณูปการ มีจุดแข็ง สรุปได้ว่า สรุปได้ว่าทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือ ด้วยดี ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง การสนับสนุนจากชุมชนและผู้บริจาคที่ต่อเนื่อง มีความร่วมมือจากชุมชนและผู้บริจาค มีจิตอาสาช่วยงานสาธารณูปการ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง มีพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำในการพัฒนาวัดโดยไม่ต้องขอรับบริจาค บุคลากรมีความเข้มแข็งทุกฝ่าย สังเกตจากการมีอุทกภัยปี 2565 คณะสงฆ์จังหวัดเลย ช่วยกันไปแจกสิ่งของ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง การสนับสนุนจากชุมชนและผู้บริจาคมีความต่อเนื่อง การสนับสนุนจากชุมชนและผู้บริจาคมีความต่อเนื่อง มีหลายวัดเปิดโอกาสให้คนภายนอกได้เข้าพักพิง เร็วขึ้น ดีขึ้น ไปได้เร็ว มีการสนับสนุนจากชุมชนและองค์กรท้องถิ่น มีการสร้างเสนาสนะเพียงพอต่อการอยู่พำนัก ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมด้วยการทิ้งขยะเรี่ยราด และ ไม่ตัดไม้ทำลายป่า ยังไม่พบจุดแข็ง มีการสงเคราะห์เมื่อมีเหตุและปัจจัยที่เกิดความล้มเหลว มีพระภิกษุที่มีการศึกษา (เรียนจบสูง) เป็นจำนวนมาก การสนับสนุนจากชุมชนและองค์กรท้องถิ่น

3. จุดอ่อน

การก่อสร้างที่ไม่ได้วางแผน ก่อสร้างที่ใหญ่เกินกำลังวัด สิ่งปลูกสร้างขาดความดูแลอย่างเต็มที่ สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 2 4 5 และ 15 กล่าวว่า ด้านสาธารณูปการ มีจุดอ่อน สรุปได้ว่า ทุนดำเนินการ งบประมาณมีจำนวนจำกัด แผนการระยะยาวยังไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง เจ้าอาวาสบางวัด ประมาณ 20-30% ไม่ดำเนินการก่อสร้างเสนาสนะ แผนพัฒนาในระยะยาวยังไม่ครอบคลุมทุกด้าน แผนการพัฒนาในระยะยาวยังไม่เป็นระบบ ขาดแผนงานระยะยาวในการบูรณะวัด แผนการระยะยาวยังไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง บางวัดยังขาดการพัฒนาเสนาสนะที่เหมาะสม การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน ยังมีน้อยมาก ๆ แผนการระยะยาวยังไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง แผนการพัฒนาในระยะยาวยังไม่ชัดเจน แผนการพัฒนาในระยะยาวยังไม่ชัดเจน ไม่มีระบบป้องกัน การโจรกรรมที่ทั่วถึง สังคมดีขึ้นมาก แต่เศรษฐกิจการเงินไม่ดีขึ้น ค่อนข้าง ผิดเคือง แผนการพัฒนาในระยะยาวยังไม่ชัดเจน ขาดระบบการป้องกันอัคคีภัย และ สาธารณะภัยอื่น ๆ การทุจริต ควรให้การเสียสละมากกว่าที่เป็นในปัจจุบัน มีพระที่สร้างเรื่องอื้อฉาวระดับประเทศ ทำให้เสียภาพพจน์ต่อการเผยแผ่ แผนการพัฒนาระยะยาวยังขาดความชัดเจน

4. โอกาส

วัดเป็นสถานที่สวยงาม เคารพสักการะของคนทั่วไป มีความสะอาด เรียบร้อยเป็นส่วนใหญ่ เป็นสาธารณะ ควรใช้จุดแข็งนี้เป็นโอกาส สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 5 7 9 และ 16 กล่าวไว้ว่า ด้านสาธารณูปการ มีโอกาสในการพัฒนา สรุปได้ว่า ได้รับความร่วมมือด้วยดีกับผู้เกี่ยวข้อง การระดมทุนจากชุมชนและภาคเอกชน แล้วแต่ภาวะเศรษฐกิจ และทุนสนับสนุน ส่วนตัว และ ส่วนรวม วัดมีการปรับปรุงและบูรณะสิ่งอำนวยความสะดวกอยู่ในช่วงพัฒนา ระดมทุนและใช้แนวคิดบริหารเชิงนวัตกรรม ระดมทุนและใช้แนวคิดบริหารเชิงนวัตกรรม ใช้แรงงานอาสาสมัครในการพัฒนาวัด การระดมทุนจากชุมชนและภาคเอกชน การพัฒนาโครงการร่วมระหว่างวัดกับหน่วยงานภาครัฐ สร้างความร่วมมือ การระดมทุนจากชุมชนและภาคเอกชน ใช้แนวคิดบริหารเชิงนวัตกรรมเพื่อระดมทุน ใช้แนวคิดบริหารเชิงนวัตกรรมเพื่อระดมทุน แต่มีกำแพงวัด ปิด-เปิด เป็นเวลา ชาวบ้านช่วยกันเป็นหู

เป็นตา มีมากขึ้น ใช้ความร่วมมือจากภาคเอกชนในการระดมทุน มีโอกาสปลูกสร้างอาคารเพิ่มขึ้น ถ้ามีจำนวนพระภิกษุสามเณรมาก พบการทุจริตของคณะร่วมดำเนินงาน จึงไม่พบโอกาสเชิงสร้างสรรค์ การพัฒนาสถานที่เพื่อการศึกษาและ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา สถานที่อบรมที่มาตรฐานประชาชน มีโอกาสเพิ่มพูนศรัทธา เนื่องจากมีพื้นฐานด้านพระพุทธศาสนาระดมทุนและใช้แนวคิดบริหารเชิงนวัตกรรม

5. อุปสรรค

ขาดงบประมาณในการก่อสร้าง และที่ก่อสร้างเสร็จแล้วก็ขาดการดูแล และขาดประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับวัด สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 3 4 6 8 และ 12 กล่าวไว้ว่า ด้านสาธารณูปการมีอุปสรรค สรุปได้ว่า การระดมทุน ขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ทรัพยากรและงบประมาณยังจำกัด ทรัพยากรและงบประมาณจำกัด งบประมาณไม่เพียงพอ ขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ข้อจำกัดด้านงบประมาณและแรงงาน ยังขาดคนที่ทำงานนี้ประจำ และทำให้ต่อเนื่องไม่ขาดตอน เพราะยังมีคนรอความช่วยเหลืออยู่จำนวนมาก ขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ทรัพยากรและงบประมาณยังจำกัด ทรัพยากรและงบประมาณยังจำกัด บางวัดมีเสนาสนะครบ พร้อมอยู่แต่หากคนอยู่รักษาไม่มี บางวัดมีเสนาสนะน้อย แต่มีพระเณรเข้าไปอยู่จนล้นวัด เริ่มมีอุปสรรค มีการสร้าง พอที่จะทำได้ตามกำลัง ทรัพยากรด้านเงินทุนจำกัด งบประมาณมีจำนวนจำกัด การทุจริตคืออุปสรรค งบประมาณที่ได้รับไม่เพียงพอ, ขาดการสนับสนุน พื้นที่กว้างใหญ่ มีภูเขามากมาย ถิ่นทุรกันดานมีหลายอำเภอ การเดินทางยากลำบาก ทรัพยากรและงบประมาณยังจำกัด

6. แนวทางการเปลี่ยนแปลง

การวางแผนให้ครอบคลุมทุกด้านก่อนสร้าง ขณะสร้าง และหลังสร้าง รวมถึงเรื่องอื่น ๆ ด้วยเกี่ยวกับสาธารณูปการ สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 3 5 6 และ 7 กล่าวไว้ว่า ด้านสาธารณูปการ มีแนวทางการเปลี่ยนแปลง สรุปได้ว่า วางแนวทางการสาธารณูปการให้มั่นคง วางแผนและแบ่งหน้าที่ให้ชัดเจนตามความถนัด อยากให้พระร่วมด้วยช่วยกัน ทุกฝ่าย วางแผนโครงการพัฒนาโดยรวมมือกับภาคเอกชนและชุมชนอย่างเป็นระบบ วางแผนโครงการพัฒนาโดยรวมมือกับภาคเอกชนและชุมชนอย่างเป็นระบบ วางแผนระยะยาวในการพัฒนาวัด วางแผนและแบ่งหน้าที่ให้ชัดเจนตามความถนัด ส่งเสริมให้วัดมีแผนพัฒนาที่ยั่งยืนและบูรณาการกับภาครัฐ การพัฒนาการทักษะการบริหาร วางแผนและแบ่งหน้าที่ให้ชัดเจนตามความถนัด วางแผนโครงการร่วมกับผู้เชี่ยวชาญและภาคเอกชน วางแผนโครงการร่วมกับผู้เชี่ยวชาญและภาคเอกชน จัดหาทุนในการติดตั้งระบบความปลอดภัย และ จัดสรรบุคลากรไปอยู่ตามวัดต่าง ๆ ที่มีความสามารถเข้ากับชุมชนได้ บริหารจัดการชีวิตและทรัพย์สินของตนและวัดได้ ทำให้มากเข้าไว้จะดีเอง วางแผนโครงการพัฒนาอย่างเป็นระบบและโปร่งใส จัดสรรหาทุนไว้ใช้ในการแก้ไขปัญหาจากภัยต่าง ๆ ที่จะมีในอนาคต ติดตามการดำเนินการทุกระยะเพื่อเป้าหมายที่ตั้งไว้ วางแผนการพัฒนาสาธารณูปการของวัดตามแผนยุทธศาสตร์จังหวัดเลย ส่งพระไปเผยแผ่ตามสถานที่ต่าง ๆ อย่างทั่วถึง วางแผนโครงการระยะยาวโดยใช้ความร่วมมือจากภาคเอกชน

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสามารถบูรณาการข้อมูลเป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านสาธารณูปการ ได้ดังต่อไปนี้

แนวคิดหลัก คือ ด้านสาธารณูปการของวัดแบบองค์รวมมุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่มีความยั่งยืนและประโยชน์ต่อชุมชน โดยการร่วมมือกับชุมชนและองค์กรท้องถิ่นในการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถใช้งานได้เต็มที่ เช่น การบูรณะสถานที่ศาสนสถาน และการสนับสนุนกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างสังคมท้องถิ่นให้ดีขึ้น

การบริหารด้านสาธารณูปการควรยึดหลักการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะจากชุมชนและคณะสงฆ์ ซึ่งควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารเพื่อดูแลโครงการต่าง ๆ เช่น การก่อสร้าง การบูรณะ และการดูแลสถานที่สงเคราะห์ คณะกรรมการจะมีหน้าที่ในการจัดสรรงบประมาณและควบคุมการใช้จ่ายให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการในด้านนี้ต้องมีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การจัดการมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยการใช้เทคโนโลยีและระบบฐานข้อมูลเพื่อช่วยในการบริหารจัดการและการสื่อสารข้อมูลผ่านสื่อสมัยใหม่ เพื่อให้ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับข้อมูลที่ครบถ้วนและทันเวลา นอกจากนี้ ยังควรเสริมสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อเพิ่มทรัพยากรและการสนับสนุนที่จำเป็นในการดำเนินงาน การพัฒนาและเสริมสร้างจุดแข็งของวัดสามารถทำได้โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์และชุมชนในด้านการศึกษาสงเคราะห์ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน รวมทั้งการอบรมบุคลากรเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านสาธารณูปการและการใช้เทคโนโลยีในการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน

อย่างไรก็ตาม จุดอ่อนที่พบในปัจจุบันคือการขาดแคลนทรัพยากรและบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในการบริหารจัดการ และการใช้เทคโนโลยี เช่น บุคลากรด้าน IT หรือการวิเคราะห์ข้อมูล สิ่งที่เป็นโอกาสในการพัฒนาคือการใช้เทคโนโลยีในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ซึ่งจะช่วยเพิ่มโอกาสในการขอรับการสนับสนุนจากองค์กรการกุศลหรือผู้มีจิตศรัทธา อุปสรรคหลักที่พบคือการขาดการประสานงานที่ดีระหว่างหน่วยงานต่างๆ และการขาดทรัพยากรที่เพียงพอในการดำเนินงาน แนวทางการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกับภาครัฐและองค์กรต่างๆ เพื่อเพิ่มการสนับสนุนและการพัฒนาระบบฐานข้อมูลที่มีประสิทธิภาพในการติดตามผลและประเมินผลอย่างแม่นยำ

การบริหารงานด้านสาธารณูปการของวัดแบบองค์รวมจึงจำเป็นต้องพัฒนาและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในทุกด้าน พร้อมทั้งการใช้เทคโนโลยีในการจัดการและการพัฒนาโครงการต่างๆ เพื่อให้มีความยั่งยืนและตอบสนองต่อความต้องการในระดับท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม

4.6 บูรณาการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านการบริหารสาธารณ

สงเคราะห์

การสงเคราะห์ตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ การสงเคราะห์ญาติ การสงเคราะห์มิตรสหาย การสงเคราะห์บริวาร การสงเคราะห์ผู้ยากไร้ ซึ่งวิธีการสงเคราะห์มีหลายรูปแบบ คือ การสงเคราะห์ด้วยธรรมะ การสงเคราะห์ด้วยวัตถุ การส่งเสริมอาชีพ การส่งเสริมให้ทำดี และการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิคนที่ 5 11 13 และ 20 กล่าวไว้ว่า วัดเป็น

ศูนย์กลางช่วยเหลือในสถานการณ์ฉุกเฉิน ช่วยเหลือสังคมและผู้ประสบภัย มีสิ่งปลูกสร้างแข็งแรง และได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ถือเป็นนโยบายของคณะสงฆ์จังหวัดเลย เพราะอยู่ด้วยกับสังคมก็ต้องช่วยเหลือกัน

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. สภาพปัจจุบัน

วัดเป็นศูนย์กลางในการช่วยเหลือยามฉุกเฉินและวิกฤต ให้การสงเคราะห์ผู้ยากไร้ มอบทุนการศึกษา มีสิ่งปลูกสร้างมั่นคง และได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 3 4 11 15 และ 18 กล่าวไว้ว่า ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีสภาพปัจจุบัน สรุปได้ว่า วัดเป็นศูนย์กลางการรับบริจาคในคราวเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น น้ำท่วม โรคระบาด วัดเป็นศูนย์กลางช่วยเหลือในสถานการณ์ฉุกเฉิน วัดเป็นศูนย์กลางช่วยเหลือในยามวิกฤต วัดให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยในพื้นที่ มีสิ่งปลูกสร้าง เสนาสนะที่แข็งแรง และมั่นคง มีการเสริมด้วยการปลูกต้นไม้ภายในวัด มอบทุนการศึกษาให้กับผู้ยากไร้ เด็กที่ยากจน สร้างแหล่งที่พักพิงช่วยญาติโยมที่ขาดแคลน พระเถระมีการช่วยในเรื่องการสงเคราะห์กันเอง และสงเคราะห์สังคมได้เป็นอย่างดี มีสาธารณะสงเคราะห์อยู่เสมอให้การบำรุงด้านสาธารณสงเคราะห์เท่าที่มีความจำเป็น ได้รับความร่วมมือทุกภาคส่วน

2. จุดแข็ง

วัดมีเครือข่ายความร่วมมือและศรัทธาที่เข้มแข็ง เป็นศูนย์กลางการช่วยเหลือในชุมชน มีโครงการหลากหลาย สนับสนุนกันด้วยความสามัคคีและเสียสละ ได้รับความร่วมมือจากพุทธศาสนิกชนอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิที่ 8 9 10 15 18 และ 19 กล่าวว่า ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีจุดแข็ง สรุปได้ว่า เป็นแหล่งรวมศรัทธา มีเครือข่ายความร่วมมือที่แข็งแกร่ง มีเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งและพร้อมรับมือ มีเครือข่ายช่วยเหลือที่ครอบคลุมในชุมชน มีเครือข่ายช่วยเหลือที่แข็งแกร่ง มีเครือข่ายกลุ่มศรัทธาช่วยเหลือวัด มีเครือข่ายความร่วมมือที่แข็งแกร่ง มีเครือข่ายความร่วมมือที่แข็งแกร่ง เครือข่ายช่วยเหลือที่มีความเข้มแข็งในชุมชน มีการสร้างเสนาสนะเพียงพอต่อการอยู่พำนัก ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมด้วยการทิ้งขยะเรี่ยราด และไม่ตัดไม้ทำลายป่า เครือข่ายช่วยเหลือที่มีความเข้มแข็งในชุมชน มีหลายวัดจัดทำโครงการที่หลากหลายในการช่วยเหลือญาติโยมที่ลำบาก ร่วมแรงสมัครสมานสามัคคีกันอย่างยิ่ง มีเครือข่ายช่วยเหลือที่ครอบคลุมมีเครือข่ายช่วยเหลือที่เข้มแข็งในชุมชนมีความเสียสละ มีผู้คอยให้การสนับสนุนจากประชาชน ให้การช่วยเหลือ เมื่อมีโอกาส ลงมือทำทันทียังคงได้รับความร่วมมือจากพุทธศาสนิกชน

3. จุดอ่อน

ด้านสาธารณสงเคราะห์ยังขาดระบบบริหารจัดการที่เป็นมาตรฐาน โดยเฉพาะในช่วงวิกฤตการประชาสัมพันธ์ยังไม่ทั่วถึง ขาดทรัพยากรและการป้องกันที่เพียงพอ ไม่มีโรงพยาบาลสงฆ์เฉพาะ และถูกเอาเปรียบจากการให้โดยขาดการกลั่นกรอง สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 4 6 7 9 10 และ 17 กล่าวไว้ว่า ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีจุดอ่อน สรุปได้ว่า ประชาสัมพันธ์ยังไม่ทั่วถึง ระบบการจัดการความช่วยเหลือยังไม่เป็นมาตรฐาน ระบบการจัดการในช่วงวิกฤตยังไม่เป็นที่เรียบร้อย ระบบการตอบสนองในช่วงวิกฤตยังไม่เป็นที่เรียบร้อย ระบบการรับมือเหตุการณ์ฉุกเฉินยังไม่เป็นที่

เรียบง่าย ยังไม่มีระบบบริหารจัดการที่เป็นมาตรฐาน ระบบการจัดการความช่วยเหลือยังไม่เป็นมาตรฐาน ระบบการจัดการความช่วยเหลือยังไม่เป็นมาตรฐาน ระบบรับมือเหตุการณ์ในช่วงวิกฤตยังไม่เป็นระบบ ขาดระบบการป้องกันอัคคีภัย และสาธารณภัยอื่น ๆ ระบบรับมือเหตุการณ์ในช่วงวิกฤตยังไม่เป็นระบบ ขาดปัจจัยในการดำเนินการ เพราะมีจำนวนจำกัด ถึงขนาดมีไม่มาก ระบบการจัดการยังไม่เป็นที่เรียบร้อย การจัดการในช่วงวิกฤตยังไม่เป็นที่เรียบร้อย มีน้อย ต้องใช้ทุนมาก ต่างคนต่างทำอยู่ เพราะความมีน้ำใจจึงถูกนักบุญใจบาปเอาเปรียบขาดสติในการให้

4. โอกาส

ด้านสาธารณสงเคราะห์ควรพัฒนาระบบแจ้งเตือนและรับมือเหตุการณ์ด้วยเทคโนโลยี ใช้สื่อสังคมในการสื่อสาร พัฒนาเครือข่ายช่วยเหลือ และบูรณาการความร่วมมือทุกฝ่าย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการช่วยเหลือผู้ยากไร้และส่งเสริมความมั่นคงทางศาสนาและสังคม สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 2 5 9 และ 12 กล่าวว่า ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีจุดอ่อน สรุปได้ว่า พัฒนาระบบแจ้งเตือนและรับมือเหตุการณ์ด้วยเทคโนโลยี พัฒนาระบบแจ้งเตือนและรับมือเหตุการณ์ด้วยเทคโนโลยี พัฒนาระบบแจ้งเตือนและรับมือเหตุการณ์ด้วยเทคโนโลยี พัฒนาศูนย์ช่วยเหลือวัดในจังหวัด การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการแจ้งข่าวสาร การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการแจ้งข่าวสาร พัฒนาระบบรับมือเหตุการณ์ด้วยเทคโนโลยี มีโอกาสปลูกสร้างอาคารเพิ่มขึ้น ถ้ามีจำนวนพระภิกษุสามเณรมากขึ้น พัฒนาระบบรับมือเหตุการณ์ด้วยเทคโนโลยี พระสงฆ์ระดมทุนสร้างโรงพยาบาลหลายอำเภอในจังหวัดเลย ดีขึ้น การให้การสงเคราะห์ถือว่าการดียิ่งนัก พัฒนาระบบแจ้งเตือนและการประสานงานในช่วงวิกฤต พัฒนาระบบรับมือเหตุการณ์ด้วยเทคโนโลยี พัฒนาระบบแจ้งเตือนและรับมือเหตุการณ์ เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี สงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ นักเรียนที่ยากจนแต่อยากเรียน ได้รับโอกาสจากพระสังฆาธิการ ในด้านสงเคราะห์เป็นอย่างมาก ทั้งด้านการให้ทุน และการเข้าช่วยเหลือตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งผู้สูงวัยและเด็กสามารถสร้างความมั่นคงทางศาสนสังคมได้หากทุกฝ่ายบูรณาการให้เกิดผลดีในทิศทางเดียวกันตามหลักคำสอน

5. อุปสรรค

ด้านสาธารณสงเคราะห์ยังขาดการฝึกอบรมและทดลองระบบรับมือเหตุการณ์ เจ้าหน้าที่และงบประมาณมีจำกัด การบริหารจัดการยังไม่เป็นระบบ การเข้าถึงข้อมูลผู้เดือดร้อนในพื้นที่ห่างไกลทำได้ยากความเห็นแก่ตัวและการตีความหลักคำสอนที่ไม่ตรงกัน ด้านการสงเคราะห์ประชาชนเป็นอุปสรรคสำคัญ สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 4 7 8 10 และ 16 กล่าวว่า ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีอุปสรรค คือการเข้าถึงหน่วยงานที่ต้องช่วยเหลือ ขาดการอบรมด้านการบริหารจัดการเหตุการณ์ ขาดการฝึกอบรมและทดลองระบบรับมือเหตุการณ์ งบประมาณมีจำนวนจำกัด การเข้าถึงข้อมูลผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนในถิ่นทุรกันดาร ที่เข้าไม่ถึงระบบสาธารณะ สังคมดีขึ้นที่มีการช่วยเหลือกัน

6. แนวทางการเปลี่ยนแปลง

ด้านสาธารณสงเคราะห์ควรใช้เครื่องมือสื่อสารและเทคโนโลยีให้เหมาะสมจัดอบรมและพัฒนาระบบแจ้งเตือนและรับมือเหตุการณ์อย่างต่อเนื่องส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความรู้ด้านการบริหารจัดการและช่วยเหลือสังคมลงพื้นที่หาข้อมูลและประสานงานช่วยเหลือในถิ่นทุรกันดารอย่างทั่วถึง ปลูกฝังวิสัยทัศน์ให้พระสงฆ์เป็นแบบอย่างในการสาธารณสงเคราะห์ สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่

2 7 8 9 10 และ 12 กล่าวไว้ว่า ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีแนวทางการเปลี่ยนแปลง สรุปได้ว่า ต้องใช้เครื่องมือการสื่อสาร ให้เหมาะสม จัดอบรมและพัฒนาระบบแจ้งเตือนฉุกเฉิน จัดอบรมและพัฒนาระบบรับมือเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง จัดสรรหาทุนไว้ใช้ในการแก้ไขปัญหาจากภัยต่าง ๆ ที่จะมีในอนาคต เดินทางไปพบปะตรวจวัดและชาวบ้านหมู่บ้านในต่างอำเภอที่ห่างไกลความเจริญ เพื่อได้ข้อมูล และลงพื้นที่ติดต่อประสานงานให้การช่วยเหลืออย่างทั่วถึง สังคมดีขึ้น ที่มีการช่วยเหลือกัน สร้างจิตวิสัยทัศน์ในการสาธารณสงเคราะห์สมมติสงฆ์ในฐานะที่เป็นบุคคลในอุดมคติของสังคมควรให้ควรประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สามารถบูรณาการเป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดเลยด้านการบริหารสาธารณสงเคราะห์ ได้ดังต่อไปนี้

แนวคิดหลัก คือการบริหารสาธารณสงเคราะห์ของวัดแบบองค์รวมตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพระพุทธศาสนา อาทิ การสงเคราะห์ญาติ มิตรสหาย บริวาร และผู้ยากไร้ โดยอาศัยวิธีการที่หลากหลาย ทั้งการให้ธรรมะ วัตถุ การสร้างโอกาสทางอาชีพ การส่งเสริมความดี และการเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์ ภายใต้แนวคิด “วัดเป็นศูนย์กลางแห่งการช่วยเหลือและพึ่งพิงทางจิตใจและสังคม” เพื่อให้เกิดความมั่นคงทั้งด้านศาสนาและสังคมในระดับชุมชนและประเทศ

ในยุคที่สังคมและโลกต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและท้าทายทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ วัดยังคงเป็นเสาหลักแห่งศรัทธาและที่พึ่งทางจิตวิญญาณของสังคมไทย การบริหารสาธารณสงเคราะห์ของวัดแบบองค์รวมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นการสะท้อนบทบาทของพระพุทธศาสนาในการช่วยเหลือและเกื้อกูลทุกชีวิต โดยไม่จำกัดเพียงแค่การให้สิ่งของ แต่ยังรวมถึงการให้ธรรมะ การเปิดโอกาส และการสร้างแรงบันดาลใจให้กับประชาชน ภายใต้แนวคิดที่ว่า “วัดคือศูนย์กลางแห่งความเมตตาและการพึ่งพิงทางสังคมและจิตใจ”

การบริหารงานด้านสาธารณสงเคราะห์ต้องเป็นระบบที่มีมาตรฐาน โดยการจัดตั้งคณะกรรมการและการวางแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในเชิงรุกและการรับมือสถานการณ์ฉุกเฉิน การบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ภาครัฐ เอกชน และชุมชน รวมถึงการใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์เป็นส่วนสำคัญในการทำให้การช่วยเหลือเป็นไปอย่างรวดเร็วและทั่วถึง

การดำเนินการสาธารณสงเคราะห์ของวัดได้แก่ การจัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือฉุกเฉิน การมอบทุนการศึกษาและสิ่งของยังชีพแก่ผู้ยากไร้ การฝึกอบรมอาชีพให้กับชุมชน การสร้างที่พักพิงชั่วคราวในช่วงภัยพิบัติ และการสงเคราะห์ทั้งพระสงฆ์และประชาชนในช่วงยากลำบาก โดยมีการจัดกิจกรรมธรรมะเพื่อเยียวยาจิตใจ

การพัฒนาและเสริมสร้างจุดแข็งของวัดต้องมุ่งเน้นไปที่การขยายเครือข่ายความร่วมมือทางสังคม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มั่นคงและแข็งแรง รองรับสถานการณ์ฉุกเฉิน รวมถึงการเสริมสร้างศักยภาพพระสงฆ์ในด้านการบริหารงานสงเคราะห์ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และการทำงานร่วมกับกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการให้ความช่วยเหลือ

ถึงแม้ว่าจะมีจุดอ่อนในด้านการบริหารที่ยังไม่เป็นมาตรฐาน ขาดการประชาสัมพันธ์ และทรัพยากรที่จำกัด แต่โอกาสในการพัฒนาก็ยังมีอยู่มาก การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี การสร้างศูนย์เครือข่ายแบบบูรณาการ การเพิ่มจำนวนพระสงฆ์ที่มีความรู้ด้านการจัดการวิกฤต และการยกระดับ

บทบาทของพระสงฆ์ให้เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและด้านสาธารณสงเคราะห์ สามารถช่วยให้การบริหารงานสงเคราะห์มีประสิทธิภาพมากขึ้น

แม้จะยังเผชิญกับอุปสรรคเช่น การขาดการฝึกอบรม การขาดบุคลากร และการเข้าถึงพื้นที่ห่างไกลได้ยาก การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่และการพัฒนาระบบข้อมูลพื้นที่ รวมถึงการสร้างจิตสำนึกของพระสงฆ์ในเรื่องของการเสียสละและความเป็นผู้นำ จะเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้

สรุปได้ว่า การบริหารสาธารณสงเคราะห์ของวัดแบบองค์รวม เป็นการทำให้วัดเป็นศูนย์กลางแห่งความหวังและการช่วยเหลือ ไม่ได้จำกัดเพียงแคในบทสวดหรือบทเทศน์ แต่เป็นการกระทำที่ช่วยเยียวยาสังคมและจิตใจมนุษย์ วัดจึงไม่ใช่แค่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศรัทธาเท่านั้น แต่ยังเป็นหัวใจของการเกื้อกูลและสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

แนวคิดหลักคือการพัฒนางานวิเทศสัมพันธ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลยแบบองค์รวม มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมและพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ให้สามารถเป็นตัวแทนด้านศาสนาทูตในเวทีนานาชาติ โดยยึดหลักพุทธธรรมผสานกับการเปิดรับนวัตกรรม สื่อสมัยใหม่ และการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งระหว่างพุทธศาสนากับสังคมนานาชาติอย่างยั่งยืน

ในปัจจุบัน คณะสงฆ์เผชิญกับอุปสรรคหลายประการที่อาจส่งผลต่อการพัฒนาและขยายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ ซึ่งรวมถึงการขาดแคลนงบประมาณและทรัพยากรด้านภาษา, บุคลากรที่ยังไม่เชี่ยวชาญในการประสานงานนานาชาติ, ระบบการสนับสนุนการเดินทางและเผยแผ่ที่ยังไม่ชัดเจน รวมไปถึงการใช้สื่อเผยแผ่ที่ยังไม่ตรงกลุ่มเป้าหมาย.

เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน จำเป็นต้องมีแนวทางการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องและตอบโจทย์ปัญหาดังกล่าว ซึ่งการพัฒนาและอบรมด้านภาษาและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องจะช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการสื่อสารกับผู้คนในต่างประเทศได้ดีขึ้น ขณะเดียวกัน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรต่างประเทศจะเป็นการเปิดโอกาสในการระดมทุนและแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งในการเผยแผ่. การสนับสนุนพระสงฆ์ที่ผ่านการอบรมให้ได้ไปต่างประเทศมากขึ้นก็จะช่วยให้การเผยแผ่มีความหลากหลายและมีความเข้าใจในบริบททางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ การสื่อสารให้พระสงฆ์เห็นความสำคัญของงานวิเทศสัมพันธ์จะช่วยสร้างความตระหนักถึงบทบาทที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับโลก ขณะที่การออกแบบโปรแกรมการเผยแผ่เชิงรุกโดยใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ จะช่วยให้การเผยแผ่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและสามารถเข้าถึงผู้คนในระดับโลกได้อย่างครอบคลุม

การดำเนินการตามแนวทางเหล่านี้จะช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและเปิดโอกาสใหม่ ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางและยั่งยืนยิ่งขึ้น

4.7 บุรณาการรูปแบบการการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านวิเทศสัมพันธ์

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านวิเทศสัมพันธ์ ได้ข้อมูลดังต่อไปนี้

1. สภาพปัจจุบัน

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และส่งพระภิกษุไปต่างประเทศเพื่อศึกษา ดูงาน และเผยแผ่ธรรมะเป็นประจำมีความร่วมมือกับวัดในต่างประเทศ โดยเฉพาะในระดับภูมิภาคและประเทศเพื่อนบ้าน มีโครงการแลกเปลี่ยนทางศาสนาและการอบรมพระธรรมทูตอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ยังขาดนโยบายที่ชัดเจน และการสนับสนุนเชิงรูปธรรมในการศึกษาดูงานต่างประเทศ สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 3 4 10 และ 17 กล่าวว่า พระภิกษุเดินทางไปต่างประเทศ เพื่อศึกษา/ดูงาน กันมาก มีการแลกเปลี่ยนความรู้กับวัดในต่างประเทศ มีการแลกเปลี่ยนความรู้กับวัดในต่างประเทศเป็นประจำ มีการส่งพระไปเข้าร่วมโครงการแลกเปลี่ยนกับวัดในต่างประเทศ มีการแลกเปลี่ยนทางศาสนากับประเทศเพื่อนบ้าน มีการส่งเสริมพระไปเผยแผ่ยังต่างประเทศทุกปี เพราะให้สมัครไปอบรมพระธรรมทูตทุก ๆ ปี ยังไม่มีการสนับสนุนทุนในการไปศึกษาดูงานต่างประเทศเท่าที่ควร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวัดในระดับภูมิภาค มีการแลกเปลี่ยนศาสนบุคคลมาอย่างต่อเนื่อง และไปต่างประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรม ในเขตต่างประเทศภูมิภาคใกล้เคียงนี้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับวัดในระดับภูมิภาค มีการประชาสัมพันธ์ระดับทั่วไป ไม่มีนโยบายในการวิเทศสัมพันธ์ที่ชัดเจน และเป็นรูปธรรม ไม่ปรากฏชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรม

2. จุดแข็ง

พระภิกษุในคณะสงฆ์จังหวัดเลย มีความพร้อมในการไปทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา นอกพื้นที่ และพร้อมที่จะเรียนรู้ สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิที่ 2 3 6 7 11 และ 16 กล่าวว่า มีความพร้อมในการสนับสนุนไปต่างประเทศ เปิดกว้างรับการเรียนรู้จากนานาชาติ ความพร้อมและความตั้งใจในการแลกเปลี่ยนแนวคิดใหม่ ๆ มีความตั้งใจและเปิดรับประสบการณ์จากต่างประเทศ คณะสงฆ์มีความสนใจศึกษาพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ เปิดกว้างรับการเรียนรู้จากนานาชาติ มีพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแผ่ศาสนาในระดับสากล ความเข้มแข็งในหน่วยงานที่เข้ารับการอบรม ทั้งสองนิกาย มีประสิทธิภาพ เพื่อผลิตพระธรรมทูต เปิดกว้างรับการเรียนรู้จากนานาชาติ แต่ยังไม่มีการพระธรรมทูตที่โดดเด่นเท่าที่ควร สร้างศาสนทายาทที่เป็นพระธรรมทูตจาก มจร. และ พระธรรมทูตไปต่างประเทศของคณะสงฆ์ธรรมยุตได้ เปิดรับแนวคิดและมีความร่วมมือในระดับนานาชาติ โดยมีพระในต่างประเทศในเขตภูมิภาคเข้า เปิดรับแนวคิดและมีความร่วมมือในระดับนานาชาติ โดยมีพระในต่างประเทศในเขตภูมิภาคเข้ามาเรียนที่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยราชบุรีแล้ว จบไปแล้วจำนวนหลายรุ่น เจ้าคณะผู้ปกครอง มีความรู้ความสามารถ ไม่มีจุดแข็งที่จะสร้างสัมพันธ์กับต่างประเทศได้

3. จุดอ่อน

ขาดงบประมาณและการสนับสนุนด้านภาษา ทำให้การสื่อสารกับต่างประเทศเป็นอุปสรรค พระสงฆ์หลายรูปยังขาดความรู้ด้านภาษา วัฒนธรรม และการประสานงานกับต่างประเทศ ไม่มีระบบติดตามหรือสนับสนุนที่ชัดเจนสำหรับพระที่ไปปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ การแลกเปลี่ยนทางศาสนากับต่างประเทศยังไม่เด่นชัด และขาดผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางจำนวนมาก

ดังผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 7 8 9 10 11 12 และ 14 กล่าวว่า ด้านวิเทศสัมพันธ์ มีจุดอ่อน สรุปได้ว่า ขาดทุนทรัพย์ ปัญหาด้านภาษาต่างประเทศและการสื่อสาร การเตรียมความพร้อมด้านภาษาและวัฒนธรรมยังไม่เพียงพอ การเตรียมความพร้อมด้านภาษาและการสื่อสารยังต้องพัฒนา การเตรียมความพร้อมด้านภาษาและการประสานงานกับต่างประเทศยังมีข้อจำกัด

4. โอกาส

ปัจจุบันเป็นยุคที่ใช้นวัตกรรมและสื่อออนไลน์ในการเผยแผ่ศาสนาและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมได้อย่างกว้างขวางมีโอกาสส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศและจัดหลักสูตรแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมให้พระภิกษุ-สามเณรสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรศาสนาระหว่างประเทศ ได้มีการสนับสนุนทุนไปต่างประเทศและความตื่นตัวในการเรียนภาษาเริ่มเพิ่มขึ้นในกลุ่มพระสงฆ์ สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 1 2 5 6 13 และ 18 กล่าวว่า เป็นยุคสมัยที่ใช้นวัตกรรม ได้ดี ส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศให้กับพระภิกษุ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและภาษาผ่านโปรแกรมเฉพาะ เปิดหลักสูตรสอนภาษาให้พระภิกษุ ส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศให้กับพระภิกษุ การพัฒนาความร่วมมือการเผยแผ่ระหว่างประเทศได้ ส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศให้กับพระภิกษุ-สามเณรตามปกติตามโรงเรียน มหาวิทยาลัย แต่ยังไม่มีความพิเศษ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและภาษา มีนักเรียนฆราวาสแลกเปลี่ยน และพระต่างชาติแลกเปลี่ยน ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและภาษา มีนักเรียนฆราวาสแลกเปลี่ยน และ พระต่างชาติแลกเปลี่ยน มีทุนสนับสนุนไปต่างประเทศ ปีละ 2 ทุน 2 รูป ตื่นตัว และขยันฝึกฝนเรื่องภาษาต่างประเทศ ส่งเสริมหลักสูตรแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและภาษา การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรศาสนาระหว่างประเทศ ส่งเสริมโปรแกรมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและภาษา ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและภาษา มีนักเรียนฆราวาสแลกเปลี่ยน และ พระต่างชาติแลกเปลี่ยน ใช้สื่อได้ง่าย กว้างขวาง ส่งเสริมให้พระภิกษุไปอบรมพระธรรมทูตในประเทศ และ ไปต่างประเทศให้มาก ๆ องค์กรด้านการทูตเปิดโอกาสผู้ที่มีความสามารถ และผู้ที่มีความสามารถไม่พยายามจะสร้างความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติ

5. อุปสรรค

การติดต่อประสานงานยังขาดความคล่องตัว และขาดบุคลากรผู้เชี่ยวชาญในการเผยแผ่ศาสนาในระดับนานาชาติ ทุนและทรัพยากรสำหรับกิจกรรมแลกเปลี่ยนมีจำกัด ทั้งในด้านภาษา การเดินทาง และค่าใช้จ่ายกระบวนการเบิกจ่ายงบประมาณล่าช้า และมีข้อจำกัดในการเข้าถึงทุนที่มีอยู่การใช้สื่อยังไม่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ด้านวิเทศสัมพันธ์ ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการเผยแผ่ศาสนา ดังที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 3 5 6 10 และ 14 กล่าวไว้ว่า ด้านวิเทศสัมพันธ์ มีอุปสรรคสรุปได้ว่า การติดต่อประสานงานที่ขาดความคล่องตัว ทุนสนับสนุนสำหรับกิจกรรมแลกเปลี่ยนยังน้อย ทุนและทรัพยากรสำหรับกิจกรรมแลกเปลี่ยนยังจำกัด งบประมาณจำกัด การเดินทางและค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมกิจกรรมระดับนานาชาติ ยังขาดทรัพยากรสำคัญหลัก และทุนสนับสนุนการดำเนินงาน มีน้อยและเบิกได้ช้ายิ่งขึ้น ขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในการเผยแผ่ยังต่างประเทศในเขตภูมิภาค ทุนทรัพย์คืออุปสรรค

6. แนวทางการเปลี่ยนแปลง

ส่งเสริมการอบรมภาษาและความรู้ด้านวัฒนธรรมสากลแก่พระภิกษุ-สามเณรอย่างต่อเนื่อง จัดโปรแกรมแลกเปลี่ยนระดับนานาชาติ และสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายนอก

ระดมทุนสนับสนุนกิจกรรมด้านวิเทศสัมพันธ์ และพัฒนาทุนการศึกษาสำหรับพระสงฆ์
อบรมให้เห็นความสำคัญของวิเทศสัมพันธ์ และตรวจสอบการใช้สอยอย่างเหมาะสม
สนับสนุนการเผยแผ่ศาสนาเชิงรุก และเปิดโอกาสให้บุคลากรที่ผ่านการอบรมได้ไปต่างประเทศมาก
ขึ้น สอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านที่ 2 8 9 10 11 และ 13 กล่าวไว้ว่า ด้านวิเทศสัมพันธ์ มีแนวทาง
การเปลี่ยนแปลง สรุปได้ว่า อบรม ชี้แจง ให้เห็นความสำคัญของวิเทศสัมพันธ์ จัดอบรมภาษาและหา
ผู้สนับสนุนจากภายนอก จัดโปรแกรมแลกเปลี่ยนและอบรมภาษาต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง หาทุน
สนับสนุนด้านการศึกษา จัดอบรมภาษาและหาผู้สนับสนุนจากภายนอก สนับสนุนให้พระสงฆ์ศึกษา
และพัฒนาทักษะด้านภาษาและวัฒนธรรมสากล พัฒนาทรัพยากรบุคคล และสร้างเครือข่ายความ
ร่วมมือภายนอก จัดอบรมภาษาและหาผู้สนับสนุนด้านทุนการศึกษาคอร์สพิเศษถวายพระภิกษุ-
สามเณร ทำงานเชิงรุก ออกเผยแผ่เชิงรุก

จากข้อมูลข้างต้นสามารถบูรณาการเป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้าน
วิเทศสัมพันธ์ ได้ดังต่อไปนี้

การพัฒนางานวิเทศสัมพันธ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลยแบบองค์รวม มิได้เป็นเพียง
ความพยายามในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่สากลเท่านั้น หากแต่เป็นการเปิดประตูแห่งปัญญา
ความเข้าใจ และความร่วมมือระหว่างโลกตะวันออกกับตะวันตก ผ่านหลักธรรมคำสอนขององค์
สัมมาสัมพุทธเจ้า แนวคิดหลักของการดำเนินงานในมิติวิเทศสัมพันธ์นี้ จึงตั้งอยู่บนฐานของการ
ประสานพุทธธรรมเข้ากับโลกสมัยใหม่ อาศัยนวัตกรรม เทคโนโลยี และการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม
เพื่อปลูกความเข้าใจอันลึกซึ้งให้เกิดขึ้นระหว่างพระพุทธศาสนาและสังคมโลกอย่างยั่งยืน

ในด้านการบริหาร คณะสงฆ์จังหวัดเลยได้มีแนวทางที่ชัดเจนและเป็นระบบ โดยการจัดตั้ง
คณะกรรมการวิเทศสัมพันธ์ในระดับจังหวัดเป็นกลไกหลัก พร้อมกับการกำหนดนโยบายและ
แผนปฏิบัติงานที่ครอบคลุมระยะสั้น กลาง และยาว ทั้งยังบูรณาการความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายทั้ง
ในและต่างประเทศ ทั้งจากแวดวงการศึกษา รัฐ เอกชน และองค์กรศาสนา เพื่อเสริมพลังในการเผย
แผ่ธรรมะสู่เวทีโลก โดยเฉพาะการส่งเสริมการใช้สื่อดิจิทัลและเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นเครื่องมือสำคัญ

การดำเนินการด้านวิเทศสัมพันธ์เป็นรูปธรรม ผ่านกิจกรรมแลกเปลี่ยนพระสงฆ์กับประเทศ
เพื่อนบ้าน การจัดอบรมพระธรรมทูตเพื่อเพิ่มศักยภาพด้านภาษาและวัฒนธรรม การสร้างเวทีสนทนา
และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระดับนานาชาติ ตลอดจนการส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสศึกษาดูงาน
ต่างประเทศอย่างทั่วถึง สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการสร้างเครือข่ายศาสนทูตที่มีคุณภาพและ
เข้าใจโลก

การพัฒนาและเสริมสร้างจุดแข็งของคณะสงฆ์จังหวัดเลยยังเน้นไปที่การพัฒนาทักษะด้าน
ภาษาและการเผยแผ่ให้แก่พระสงฆ์ โดยอาศัยความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาภายในและ
ต่างประเทศ พร้อมกับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับวัดนานาชาติและองค์กรศาสนาอื่น ๆ
ส่งเสริมการใช้สื่อออนไลน์อย่างมีประสิทธิภาพ และการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมทั้งในระดับ
สงฆ์และฆราวาสอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานวิเทศสัมพันธ์ยังเผชิญกับจุดอ่อน อาทิ ขาดนโยบายสนับสนุน
ที่ชัดเจน งบประมาณจำกัด บุคลากรเฉพาะทางยังมีไม่เพียงพอ รวมถึงพระสงฆ์บางส่วนยังขาดทักษะ
ภาษาและการสื่อสารสมัยใหม่ แต่ขณะเดียวกัน โอกาสกลับเบิกฟ้าเปิดทาง ด้วยความตื่นตัวของพระ

รุ่นใหม่ที่มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ การสนับสนุนจากองค์กรนานาชาติที่เพิ่มขึ้น และเทคโนโลยีที่ช่วยเปิดประตูการเผยแผ่อย่างไร้พรมแดน

เพื่อจัดอุปสรรคเหล่านี้ แนวทางการเปลี่ยนแปลงจึงต้องเริ่มจากการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะด้านภาษาและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง การเสริมเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรต่างประเทศ การสร้างระบบสนับสนุนที่เป็นรูปธรรม และการใช้เทคโนโลยีในการออกแบบโปรแกรมเผยแผ่เชิงรุก อีกทั้งต้องปลูกฝังให้พระสงฆ์เห็นความสำคัญของงานด้านวิเทศสัมพันธ์ในฐานะสะพานเชื่อมระหว่างพุทธธรรมและสังคมโลก

กล่าวโดยสรุป วิเทศสัมพันธ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลยแบบองค์รวม มิใช่เพียงการเดินทางข้ามประเทศ หากแต่เป็นการเดินทางของจิตวิญญาณและปัญญา เพื่อนำพาพระธรรมคำสอนไปยังสากล อบอวลด้วยเมตตา ปัญญา และความเข้าใจอันลึกซึ้งของพุทธศาสนา สู่มนุษยชาติและหัวใจของประชาคมโลกอย่างแท้จริง

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 สรุปหลักการบริหารคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้วยหลักการ SWOT

หลักการบริหาร	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค	แนวทางการพัฒนา
1. การปกครอง	ความสามัคคี โครงสร้างชัดเจน	ประสานงาน ล่าช้า ปรับตัวช้า	ใช้เทคโนโลยี ช่วยบริหาร	ขาดบุคลากร งบประมาณน้อย	อบรม พัฒนา IT คุ้มครอง ผู้บริโภคให้มี มาตรฐาน
2. ศาสนศึกษา	บุคลากรมี ความรู้ มี ทุนการศึกษา	ผู้เรียนลดลง เข้าถึงยาก	พัฒนา หลักสูตร ออนไลน์	ขาดบุคลากร	ร่วมมือกับ สถาบัน ยกระดับ คุณภาพ การศึกษา
3. การศึกษา สงเคราะห์	พระช่วยเหลือ วัดร่วมมือ ชุมชน สนับสนุน	ขาดระบบ ติดตาม ประชาสัมพันธ์ ไม่ทั่วถึง	สร้างเครือข่าย พัฒนา ฐานข้อมูล	ขาดความ ต่อเนื่อง	พัฒนาระบบ ติดตามผล แบบยั่งยืน
4. การเผยแผ่	มีการใช้สื่อ ออนไลน์ ธรรมะ เข้าใจง่าย	ขาดความร่วมมือ สมัย เข้าถึง ผู้สูงอายุลำบาก	พัฒนาดิจิทัล แพลตฟอร์ม ใหม่	ขาดผู้เชี่ยวชาญ เทคโนโลยี งบประมาณ จำกัด	สร้างทีมงาน ด้านสื่อ พัฒนาศูนย์ เผยแผ่
5. สาธารณูปการ	วัดบูรณะ ต่อเนื่อง ชุมชน ช่วยเหลือ	ไม่สอดคล้อง แผน ขาด ผู้เชี่ยวชาญ	ได้รับการ บริจาคและจิต อาสา	ทรัพยากรจำกัด	วางแผนร่วม ระยะยาว สร้างบุคลากร พัฒนา

หลักการบริหาร	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค	แนวทางการพัฒนา
6. สาธารณสงเคราะห์	มีช่วยเหลือ ฉุกเฉิน มี ทุนการศึกษา	ไม่มีระบบรับมือ มาตรฐาน	เครือข่าย ชุมชนเข้มแข็ง	ขาดการ ฝึกอบรม งบประมาณ จำกัด	ฝึกอบรม ระบบรับมือ เหตุการณ์ พัฒนาศูนย์ ประสานงาน
7. วิเทศสัมพันธ์	เปิดรับเรียนรู้ นานาชาติ	ขาดทักษะภาษา ขาดงบ	ใช้เทคโนโลยี พัฒนาภาษา	การสนับสนุน จากรัฐยังน้อย	จัดอบรมภาษา ส่งเสริมพระไป ต่างประเทศ

4.8 บุรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

จากข้อมูลในบทที่ 1 2 3 และ 4 นำข้อมูลมาเรียบเรียง จัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ สามารถบูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลยทั้ง 7 ด้าน คือด้านการปกครอง ด้านศาสนศึกษา ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ ด้านสาธารณูปการ ด้านสาธารณสงเคราะห์ และด้านวิเทศสัมพันธ์ ได้ดังต่อไปนี้

4.8.1 หลักการมีส่วนร่วม (Participation)

การมีส่วนร่วม ถ้าอธิบายตั้งแต่สมัยพุทธกาล ก็เรียกว่า การมีส่วนร่วมตามแนวพุทธ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักประชาธิปไตยทางธรรม เปิดโอกาสให้พระสงฆ์สาวกมีบทบาทในการตัดสินใจ และบริหารกิจการสงฆ์ เช่น การอนุญาตให้ใช้ติสธกมนุสสัมปทา ส่วนการมีส่วนร่วมตามโครงสร้างคณะสงฆ์จังหวัดเลย ก็คือมีการกระจายอำนาจอย่างเป็นระบบ เปิดโอกาสให้แต่ละระดับมีหน้าที่ร่วมกันอย่างสอดคล้อง เช่น พระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส และเลขานุการ ซึ่งดูได้จากบทสัมภาษณ์ที่ว่า “ระบบการบริหารจัดการของคณะสงฆ์จังหวัดเลยเป็นระบบเปิด...ให้ทุกระดับมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานอย่างเป็นระบบ เช่น เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล” ส่วนการมีส่วนร่วมระหว่างสงฆ์กับชุมชน คือ การที่คณะสงฆ์ต้องรับฟังและร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างเหมาะสมกับบริบท ส่วนการมีส่วนร่วมในระดับปฏิบัติการ คือการที่เจ้าอาวาสมีบทบาทในการพัฒนาวัดและชุมชน ส่งเสริมธรรมศึกษา และสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ และสุดท้ายคือการมีส่วนร่วมในเชิงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง คือระบบบริหารของคณะสงฆ์ต้องมีการปรับตัวและพัฒนาอยู่เสมอ โดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย

ระบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยสะท้อนถึงหลักการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรมในหลายมิติ ตั้งแต่ระดับพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ระดับผู้นำคณะสงฆ์ จนถึง การเปิดพื้นที่ให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมพัฒนา การดำเนินงานบริหารภายใต้กรอบพระธรรมวินัย กฎหมาย และจารีต ร่วมกับแนวคิดสมัยใหม่ บนพื้นฐานการพัฒนาแบบองค์รวม จะทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงสร้างสรรค์ที่สามารถพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ สรุปหลักการมีส่วนร่วมในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

1. ด้านการปกครอง

ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการตัดสินใจและบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยยึดหลักพระธรรมวินัยและธรรมาภิบาล แทนการใช้อำนาจเบ็ดเสร็จ เน้นบทบาทผู้นำที่มีคุณธรรม เปิดโอกาสให้พระสงฆ์รุ่นใหม่ร่วมพัฒนาองค์กร ใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการสื่อสาร การติดตาม และการประเมินผลอย่างโปร่งใส เพื่อให้เกิดความสงบสุขและความเป็นศูนย์กลางของชุมชน

2. ด้านศาสนศึกษา

เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วน เช่น พระสงฆ์ ภาครัฐสอนพระปริยัติธรรม พระภิกษุ-สามเณร ชุมชน และสถาบันการศึกษา ร่วมกันวางแผน พัฒนาหลักสูตร และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตยุคใหม่ ส่งเสริมการใช้สื่อดิจิทัลและเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มการเข้าถึงธรรมะ พัฒนากลไกการบริหารแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ศาสนศึกษามีความยั่งยืน สร้างคุณธรรม และเชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับการดำเนินชีวิตจริง

3. ด้านศึกษาสงเคราะห์

ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากวัดทุกแห่ง เจ้าอาวาส พระสงฆ์ ชุมชน และองค์กรภายนอก ในการวางแผน ดำเนินงาน และติดตามผลโครงการศึกษาสงเคราะห์ เช่น การมอบทุน เปิดโรงเรียนการกุศล และจัดกิจกรรมช่วยเหลือเด็กยากไร้ ใช้ศรัทธาและเครือข่ายความร่วมมือเป็นฐาน พัฒนาระบบข้อมูลและการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง เพื่อให้การช่วยเหลือเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ และยั่งยืน

4. ด้านการเผยแผ่

ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากพระสงฆ์ทุกระดับ เยาวชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานรัฐ เอกชน และสื่อมวลชน ในการร่วมกันออกแบบเนื้อหา สื่อ วิธีการเผยแผ่ และกิจกรรมธรรมะให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ควบคู่กับหลักธรรมดั้งเดิม พัฒนาเครือข่ายพระธรรมวิทยากร และสนับสนุนวัดให้เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่แบบมีระบบ เพื่อให้ธรรมะเข้าถึงสังคมทุกกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ ยั่งยืน และร่วมสมัย

5. ด้านสาธารณูปการ

เปิดโอกาสให้พระสงฆ์ ชาวบ้าน และหน่วยงานท้องถิ่นร่วมกันวางแผน ดำเนินงาน และติดตามโครงการสาธารณูปการของวัด เช่น การก่อสร้างและบูรณะศาสนสถาน จัดตั้งคณะกรรมการบริหารแบบมีส่วนร่วม ใช้เทคโนโลยีและฐานข้อมูลช่วยสื่อสารและบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมเครือข่ายความร่วมมือจากภายนอก เพื่อให้การพัฒนาสาธารณูปการมีความยั่งยืน โปร่งใส และตอบโจทย์ชุมชนอย่างแท้จริง

6. ด้านสาธารณสงเคราะห์

การบริหารงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลยจำเป็นต้องใช้หลักการมีส่วนร่วม เพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืน วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางแห่งการช่วยเหลือที่ไม่เพียงแจกจ่ายสิ่งของ แต่ยังรวมถึงการส่งเสริมโอกาสและการพัฒนาชุมชนอย่างครบวงจร โดยเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงาน ร่วมกันอย่างเป็นระบบ การทำงานร่วมกันนี้ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการตอบสนองความต้องการของผู้ยากไร้ พร้อมทั้งส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการและสื่อสารข้อมูล ทำให้การช่วยเหลือ

รวดเร็ว โปร่งใส และครอบคลุมมากขึ้น นอกจากนี้ การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในด้านการบริหาร และเทคโนโลยียังเป็นกุญแจสำคัญในการขับเคลื่อนงานสงเคราะห์อย่างยั่งยืน

7. ด้านนิเทศสัมพันธ์

การใช้หลักการมีส่วนร่วมในการบริหารงานนิเทศสัมพันธ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย คือการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วน ทั้งพระสงฆ์ หน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรศาสนา เข้ามาร่วมกันวางแผน และดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับสากล โดยเน้นการพัฒนาทักษะพระสงฆ์ การใช้เทคโนโลยี และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ แม้จะมีข้อจำกัด แต่ความร่วมมือที่เข้มแข็งจะช่วยผลักดันงานนิเทศสัมพันธ์ให้เกิดผลอย่างยั่งยืนและเป็นรูปธรรม

แนวคิดหลักที่ใช้ร่วมกันคือ “การเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ” ทั้งพระสงฆ์ระดับต่าง ๆ ชุมชน หน่วยงานรัฐ เอกชน และเครือข่ายทางศาสนา โดยเน้นการวางแผนร่วมกัน การใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการบริหาร การสื่อสารที่โปร่งใส และการติดตาม ประเมินผล เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานทุกด้าน ได้แก่ การปกครอง ศาสนศึกษา ศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการ สาธารณะสงเคราะห์ และวิเทศสัมพันธ์ เป้าหมายคือให้ การดำเนินงานมีความยั่งยืน สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน และตอบสนองความต้องการของสังคมอย่างแท้จริง

4.8.2 หลักธรรมวินัย (Principles of Monastic Discipline)

การใช้พระธรรมวินัยเพื่อแก้ไขปัญหา ส่งเสริม และเปลี่ยนแปลงการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดเลย พระธรรมวินัยถือเป็นรากฐานของพระพุทธศาสนา และเป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการดำรงชีวิตและการปกครองหมู่สงฆ์ การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยได้ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นเครื่องมือหลักในการแก้ไขปัญหา ส่งเสริมคุณภาพการปกครอง และปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารให้สอดคล้องกับสถานะสังคมปัจจุบัน ดังนี้

1. การใช้พระธรรมวินัยในการแก้ไขปัญหา การบริหารกิจการคณะสงฆ์ย่อมพบกับ ความขัดแย้ง ความบกพร่องในวินัย หรือความไม่เป็นระเบียบในหมู่สงฆ์ พระธรรมวินัยถูกนำมาใช้เป็น เครื่องมือในการวินิจฉัยปัญหาอย่างเป็นธรรมและไม่ลำเอียง ตัวอย่างเช่น การดำเนินการทางวินัยกับ พระภิกษุที่ฝ่าฝืนศีล การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภายในวัด หรือการใช้พระวินัยในการวางกรอบพฤติกรรม ของพระภิกษุให้ดำรงอยู่ในความเรียบร้อยและสงบสุข

2. การใช้พระธรรมวินัยเพื่อส่งเสริมคุณธรรมและประสิทธิภาพการบริหาร พระธรรมวินัย ไม่ได้มีบทบาทเพียงในด้านการลงโทษเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งด้าน คุณธรรมแก่พระภิกษุ ส่งเสริมให้พระสงฆ์เป็นผู้มีสัจจะ เสียสละ และมีจริยธรรมในการปฏิบัติงาน ส่งผลให้การบริหารงานภายในวัด เช่น การจัดการทรัพย์สิน การบริหารบุคคล การเผยแผ่ธรรมะ และ การประสานงานกับชุมชน มีความโปร่งใสและน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

3. การใช้พระธรรมวินัยในการเปลี่ยนแปลงแนวทางการบริหาร พระธรรมวินัยยังเป็น เครื่องมือในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในยุคที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คณะ สงฆ์จังหวัดเลยได้นำหลักธรรมวินัย มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการกิจการสงฆ์ เพื่อเปลี่ยนแปลงจาก ระบบที่รวมศูนย์อำนาจ ไปสู่ระบบที่เปิดกว้าง โปร่งใส และมีการมีส่วนร่วมมากขึ้น

พระธรรมวินัยจึงเป็นทั้งรากฐานและเข็มทิศในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้คณะสงฆ์จังหวัดเลยสามารถดำรงความมั่นคงของพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งปรับตัวเข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยไม่ละทิ้งหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

4.8.3 การพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Development)

1. ด้านการปกครอง

การบริหารแบบองค์รวมเน้นความร่วมมือระหว่างเจ้าคณะผู้ปกครองทุกระดับ การใช้พระธรรมวินัยเป็นกรอบ และเน้นการกระจายอำนาจอย่างมีระบบ เช่น การสร้างกลไกการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการปกครองพระภิกษุสามเณร ส่งเสริมธรรมาภิบาลสงฆ์ และเสริมสร้างความ เป็นธรรมในหมู่สงฆ์ เพื่อป้องกันปัญหาความขัดแย้งและการทุจริต

2. ด้านศาสนศึกษา

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งสามแผนก (บาลี ธรรม และสามัญ) รวมถึงระดับอุดมศึกษา ถูกบูรณาการกับเทคโนโลยีและการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน โดยเน้นการพัฒนาครูพระ สอนศีลธรรม การส่งเสริมโรงเรียนพระปริยัติธรรมให้มีมาตรฐาน พร้อมทั้งส่งเสริมการเข้าถึงการศึกษา ของพระภิกษุสามเณรในพื้นที่ห่างไกล เพื่อแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

3. ด้านศึกษาสงเคราะห์

เน้นการสนับสนุนทรัพยากรแก่พระเณรผู้ขาดแคลน เช่น ทุนการศึกษา อุปกรณ์การเรียน และความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เพื่อสร้างความเสมอภาคทางโอกาสการเรียนรู้ พร้อมทั้งสร้าง เครือข่ายผู้สนับสนุนการศึกษาพระสงฆ์ โดยยึดหลักเมตตาและสาธารณประโยชน์

4. ด้านการเผยแผ่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเน้นการใช้สื่อสมัยใหม่ เช่น โซเชียลมีเดีย วิทยูออนไลน์ การจัด ธรรมะออนไลน์ควบคู่กับการลงพื้นที่สอนธรรมะในชุมชน โรงเรียน เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย หลากหลายมากขึ้น และเพื่อสร้าง “พระนักเผยแผ่” รุ่นใหม่ที่มีทั้งความรู้ทางธรรมและทักษะการ สื่อสารร่วมสมัย

5. ด้านสาธารณูปการ

ส่งเสริมการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนทั้งทางกายภาพและจิตใจ โดยเน้นการ ออกแบบภูมิ โบสถ์ ศาลา ให้เอื้อต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรม รวมทั้งสร้างระบบบริหารจัดการ วัดที่ทันสมัย โปร่งใส และมีแผนพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น ระบบบัญชีวัด การมีส่วนร่วมของญาติโยม และการขอรับงบประมาณจากรัฐหรือเอกชน

6. ด้านสาธารณสงเคราะห์

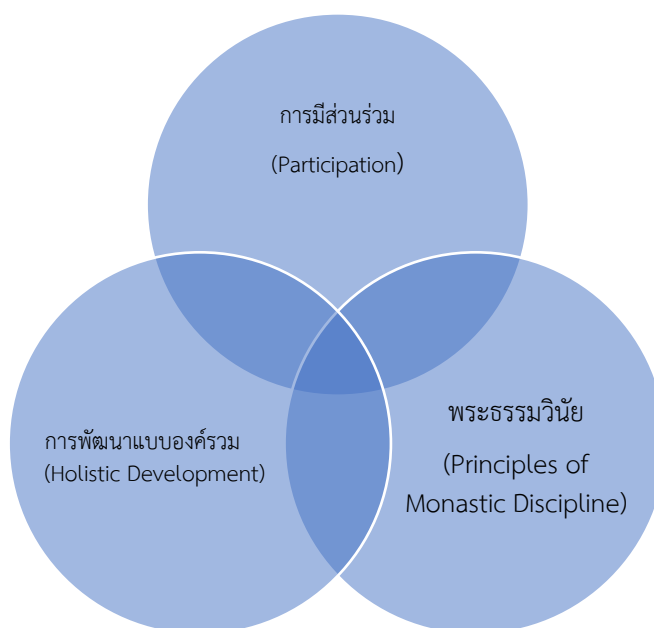
การทำงานด้านนี้รวมถึงการช่วยเหลือผู้ประสบภัย การส่งเสริมสุขภาพจิตผ่านการเทศนา และการบำบัดด้วยธรรมะ การจัดกิจกรรมช่วยเหลือชุมชนยากจน หรือดูแลผู้สูงอายุ โดยบูรณาการ ร่วมกับหน่วยงานราชการ องค์กรศาสนา และภาคเอกชน เพื่อให้วัดเป็นกลไกสำคัญของ “ศูนย์กลาง ความเมตตา” ในชุมชน

7. ด้านวิเทศสัมพันธ์

การส่งเสริมความร่วมมือกับต่างประเทศ เช่น การส่งพระภิกษุไปศึกษา/เผยแผ่ในต่างแดน การต้อนรับพระจากต่างประเทศ และการเข้าร่วมเวทีพุทธศาสนานานาชาติ เป็นกลยุทธ์หนึ่งที่ช่วยเผยแพรศาสนาไทยสู่สากล และยกระดับภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลยในเวทีโลก

การพัฒนาแบบองค์รวมของคณะสงฆ์จังหวัดเลย มุ่งเน้นการเชื่อมโยงทุกภารกิจเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยมีพระธรรมวินัยเป็นแกนกลาง มีประชาชนและเครือข่ายทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม และมีเป้าหมายเพื่อความมั่นคง ยั่งยืนของพระพุทธศาสนา การบริหารครอบคลุมทั้งด้านการปกครองที่ยึดธรรมาภิบาล ด้านศาสนศึกษาที่ลดความเหลื่อมล้ำและเน้นเทคโนโลยี ด้านศึกษาสงเคราะห์ที่สร้างความเท่าเทียมทางโอกาส ด้านการเผยแผ่ที่เข้าถึงคนรุ่นใหม่ผ่านสื่อ ด้านสาธารณูปการที่พัฒนาวัดอย่างยั่งยืน ด้านสาธารณสงเคราะห์ที่ทำให้วัดเป็นที่พึ่งชุมชน และด้านวิเทศสัมพันธ์ที่ยกระดับพระพุทธศาสนาไทยสู่สากล ทั้งหมดล้วนเชื่อมโยงกันเพื่อสร้างระบบสงฆ์ที่เข้มแข็ง โปร่งใส และทันสมัยในทุกมิติ

จากการบูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย สามารถเขียนเป็นรูปภาพได้ดังต่อไปนี้

แผนภาพรูปที่ 4.1 รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” มีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย 2) เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย 3) เพื่อบูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย และ 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ จากพระไตรปิฎกภาษาไทยและข้อมูลทุติยภูมิจากตำราภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทความ วารสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยเลือกเอาการบริหารคณะสงฆ์ 7 ด้าน ของคณะสงฆ์จังหวัดเลยเป็นกรอบในการวิจัย ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังหัวข้อต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.2 อภิปรายผล

5.3 องค์ความรู้ใหม่

5.4 ข้อเสนอแนะ

มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” ศึกษา รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากการทำวิจัยในทุกขั้นตอนตาม วัตถุประสงค์ เพื่อให้ได้องค์ความรู้รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย สามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

5.1.1 การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย

การบริหารคณะสงฆ์มีจุดเริ่มต้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระพุทธเจ้าทรงวางหลักการ ปกครองภายในหมู่สงฆ์ โดยยึดพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ มีการประชุมสงฆ์ การวางโทษตามลำดับ การบริหารประกอบด้วย 4 ด้านหลัก ได้แก่ การปกครอง การศึกษา การสงเคราะห์ และการเผยแผ่ธรรมะ ส่วนแนวคิดการบริหารตามศาสตร์สมัยใหม่ เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการจัดการองค์กร เพื่อให้บรรลุ เป้าหมาย ได้แก่ ทฤษฎีองค์กร(POSDCORB) ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การบรรจุ การสั่ง การประสานงาน การรายงาน และการจัดทำงบประมาณ และทฤษฎีของ อองรี ฟาโยล (Henry Fayol) เน้นหลัก 14 ประการ เช่น การแบ่งงาน อำนาจหน้าที่ ความเสมอภาค และการรวมอำนาจ การบริหารเป็นกระบวนการที่สำคัญในการนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ โดยใช้หลักการและแนวคิดที่ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมี เป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้พระสงฆ์ และพุทธบริษัท ดำรงชีวิตตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายคณะ

สงฆ์ ตลอดจนเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ในยุคต้นตั้งแต่สมัยสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงส่งเสริมพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากลังกา แบ่งคณะสงฆ์ออกเป็นฝ่ายคามวาสีและวนวาสี และมีการแต่งตั้งตำแหน่งสังฆราชและปูครู ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้นำระเบียบการปกครองเดิมมาใช้ พร้อมทั้งเพิ่ม “คณะป่าแก้ว” เข้ามาอีกหนึ่งคณะ ทำให้คณะสงฆ์แบ่งออกเป็น 3 คณะ โดยมีลำดับชั้นการปกครองที่ชัดเจน ได้แก่ สมเด็จพระสังฆราช สังฆราช และพระครู ในยุคกลางตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี พระเจ้าตากสินมหาราชทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาโดยยึดรูปแบบเดิมจากสมัยอยุธยา และแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราชจำนวน 3 รูป แม้ระบบการปกครองยังไม่มั่นคงนัก กระทั่งเข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ได้มีการปฏิรูปคณะสงฆ์ครั้งใหญ่ โดยออกกฎหมายคณะสงฆ์ถึง 10 ฉบับ และแบ่ง คณะสงฆ์ออกเป็น 3 คณะ ได้แก่ คณะเหนือ คณะใต้ และคณะอรัญวาสี ต่อมาในรัชกาลที่ 3 ได้เพิ่ม “คณะกลาง” และ พ.ศ. 2376 ก่อตั้งคณะธรรมยุติกนิกายขึ้นในรัชกาลที่ 4 โดยยังคงอยู่ภายใต้ระบบการปกครองเดียวกัน ในยุคปฏิรูป เริ่มตั้งแต่รัชกาลที่ 4-5 ทรงจัดระเบียบคณะสงฆ์ใหม่ให้มีเอกภาพทางการบริหาร จนเกิดพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ต่อมาในรัชกาลที่ 6-7 ได้มีการปรับปรุงโครงสร้างคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับระบบราชการ โดยมีการแต่งตั้งเจ้าคณะระดับภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และเจ้าอาวาส เกิดจากรัชกาลที่ 5 ทรงตรา “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2445” จัดระเบียบสงฆ์ทั่วประเทศ ส่วนในรัชกาลที่ 9 ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และมีการปรับปรุงอีกครั้งใน พ.ศ. 2535 โดยเปลี่ยนระบบการบริหารจาก “สังฆสภา” มาเป็น “มหาเถรสมาคม” ซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในยุคปัจจุบันภายใต้รัชกาลที่ 10 ได้ปรับปรุงการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ปรับระบบการปกครองให้สอดคล้องกับระบบราชการมากขึ้น โดยยังคงมหาเถรสมาคมไว้เป็นองค์กรสูงสุดในการบริหาร พร้อมทั้งมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นหน่วยสนับสนุนภารกิจอย่างเป็นระบบ โครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์ในปัจจุบันแบ่งออกเป็นสองระดับ คือ ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยมีเจ้าคณะภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และเจ้าอาวาส ทำหน้าที่กำกับดูแลในพื้นที่ ขณะที่มหาเถรสมาคมมีอำนาจสูงสุดใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านนิติบัญญัติ (ออกกฎและข้อบังคับของคณะสงฆ์) ด้านบริหาร (จัดการและกำกับกิจการของคณะสงฆ์) และด้านตุลาการ (พิจารณาคดีเกี่ยวกับพระวินัย) การบริหารคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันครอบคลุมภารกิจสำคัญ 6 ด้านหลัก ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิวัฒนาการของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทยที่มุ่งเน้นการธำรงไว้ซึ่งหลักธรรมวินัย การสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม และการดำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

5.1.2 การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย

จังหวัดเลยก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2396 ในสมัยรัชกาลที่ 4 เดิมขึ้นกับมณฑลลาวพวน และมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองหลายครั้งตามบริบทประวัติศาสตร์เคยสูญเสียพื้นที่บางส่วนให้ฝรั่งเศส เช่น อำเภอนากอก และมีการตั้งอำเภอใหม่รวมถึงโอนย้ายอำเภอจากเมืองใกล้เคียง มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูง มีภูเขาและแม่น้ำสำคัญ มีวัฒนธรรมเด่น เช่น ประเพณีผีตาโชน เป็นต้น ส่วนประวัติคณะสงฆ์จังหวัดเลย มีวัดจำนวนมาก โดยวัดเก่าแก่ที่สุดคือวัดศรีภูมิที่บ้านแฮ่ เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่มีประวัติยาวนานเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและการทำเหมืองแร่ทองคำ ชาวบ้านสร้างวัดเพื่อเป็น

ศูนย์รวมจิตใจและปฏิบัติธรรม วัดศรีภูมิมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อเกี่ยวกับฝนและการทำบุญ ส่วนการปกครองคณะสงฆ์มีพระเถระสำคัญ เช่น หลวงปู่ศรีจันทร์ วัณณาโก ผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคณะสงฆ์และชุมชนในจังหวัดเลย เป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ไทยในส่วนจังหวัดเลย ต่อมา มีการแบ่งการปกครองออกเป็นแบบธรรมยุตและมหานิกายภายใต้กฎหมายเดียวกัน คณะสงฆ์มหานิกายจังหวัดเลยเป็นส่วนหนึ่งของคณะสงฆ์มหานิกายที่สืบทอดตั้งแต่ยุคแรกของพระพุทธศาสนา ในสยาม มีบทบาทสำคัญด้านการศึกษา การเผยแผ่ และการปกครองภายใต้มหาเถรสมาคม โดยในจังหวัดเลยมีวัดจำนวนมากเป็นศูนย์กลางชุมชนและการศึกษา พระสงฆ์ส่วนใหญ่สืบทอดวัตรปฏิบัติดั้งเดิมและรับผิดชอบกิจกรรมทางศาสนาในท้องถิ่นอย่างเข้มแข็งภายใต้ระบบการปกครองที่มีเจ้าคณะอำเภอและจังหวัดดูแล และคณะสงฆ์ธรรมยุตในจังหวัดเลยก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 4 เพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนาโดยเคร่งครัดตามพระวินัย มีวัดสำคัญคือ วัดศรีสุทธาวาส และขยายสาขาไปในหลายอำเภอ พระสงฆ์เน้นการศึกษาและอบรมจริยธรรม ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและชุมชน มีบทบาทร่วมกับมหานิกายในการเผยแผ่และพัฒนาสังคม

แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา เน้นการกำหนดทิศทางการปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ “พุทธศาสนมั่นคง ดำรงศีลธรรม นำสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน” โดยมีหลักบริหารแบ่งเป็น 7 ด้าน ได้แก่ การปกครอง ศาสนศึกษา ศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการ สาธารณสงเคราะห์ และวิเทศสัมพันธ์ นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มด้านการพัฒนาพุทธมณฑลเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก ซึ่งเป็นการกิจสำคัญแผนนี้กำหนดแนวทางการปฏิรูปในแต่ละด้าน เช่น การสร้างความมั่นคงในพระพุทธศาสนา การพัฒนาระบบบริหารจัดการภายใน การเสริมสร้างองค์ความรู้ และการจัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน โดยแผนยุทธศาสตร์นี้แบ่งเป็นแผนระยะสั้น 5 ปี (พ.ศ. 2560-2564) และแผนระยะยาว 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในทุกด้านของกิจการพระพุทธศาสนา.

การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยเป็นการดำเนินงานที่สำคัญโดยมีพระสังฆาธิการเป็นบุคลากรที่มีบทบาทในการดูแลการปกครองและการจัดการทางศาสนา ตั้งแต่ระดับวัดไปจนถึงระดับจังหวัด โดยมีการบริหารในหลายระดับตั้งแต่เจ้าคณะตำบล อำเภอ จังหวัด ไปจนถึงภาค การปฏิบัติงานตามกฎหมายและคำสั่งมหาเถรสมาคมเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้กิจการคณะสงฆ์ดำเนินไปตามหลักพระธรรมวินัย และการปกครองที่มีความเป็นระเบียบและสอดคล้องกับกฎระเบียบที่กำหนด

โครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดเลยมีการแบ่งเป็นฝ่ายมหานิกายและฝ่ายธรรมยุติกนิกาย โดยมีเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าคณะอำเภอที่รับผิดชอบในแต่ละพื้นที่ ในการประชุมประจำปีมีการประชุมพระสังฆาธิการเพื่อชี้แจงแนวทางปฏิบัติงานและการบูรณาการความรู้ให้แก่พระสังฆาธิการในแต่ละระดับ ทั้งนี้ยังมีโครงการสำคัญ เช่น โครงการ “หมู่บ้านรักษาศีล 5” และ “วัดประชา รัฐ สร้างสุข” ที่มีการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม โดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการพัฒนาชุมชนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดเลย

5.13 บูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย

การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย ด้านการปกครอง ปัจจุบันการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเลยดำเนินไปตามระเบียบมหาเถรสมาคมอย่างเป็นระบบ โปร่งใส แต่ยังมีบางจุดที่ขาดความสมดุลและเกิดความล่าช้า จุดแข็งคือความสามัคคีของคณะสงฆ์และโครงสร้างที่ชัดเจน แต่ยังมีจุดอ่อน

เรื่อง การประสานงานและปรับตัวต่อสังคมที่เปลี่ยนแปลงซ้ำ โอกาสในการพัฒนาคือการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยบริหาร ขณะที่อุปสรรคหลักคือขาดแคลนบุคลากรและงบประมาณ แนวทางเปลี่ยนแปลงควรเน้น การอบรม พัฒนาระบบ IT และปรับปรุงระบบคัดกรองผู้บวชให้มีมาตรฐานมากขึ้น ด้านศาสนศึกษา การศึกษาพระภิกษุ-สามเณรมีการพัฒนา แต่ยังขาดบุคลากร ขณะที่จุดแข็งคือบุคลากรที่มีความรู้และการสนับสนุนทุนการศึกษา แต่จำนวนผู้เรียนลดลงและมีข้อจำกัดในการเข้าถึงการศึกษา แนวทาง การเปลี่ยนแปลงควรเน้นการพัฒนาหลักสูตรออนไลน์ และการสนับสนุนจากสถาบันการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ วัดมีโครงการช่วยเหลือเด็กยากจนและสนับสนุนการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยมีความร่วมมือจากชุมชนและองค์กรท้องถิ่น จุดแข็งคือการระดมทุนจากศรัทธาและการช่วยเหลือจากพระสงฆ์ในหลายวัด แต่ยังมีจุดอ่อนในเรื่องการประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึงและขาดระบบติดตามผลที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาในอนาคตควรเน้นการสร้างเครือข่ายและพัฒนาระบบฐานข้อมูลให้มีความต่อเนื่องและครอบคลุม ด้านการเผยแผ่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดเลยมีการใช้เทคโนโลยีและสื่อออนไลน์เผยแผ่ธรรมะอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงขาดความร่วมมือในบางกรณีและการเข้าถึงกลุ่มผู้สูงอายุ การเผยแผ่มีจุดแข็งจากการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ และเนื้อหาธรรมะที่เข้าใจง่าย แต่ยังมีข้อจำกัดในเรื่องงบประมาณและความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี การพัฒนาและขยายช่องทางสื่อดิจิทัลเป็นโอกาสสำคัญในการเผยแผ่ศาสนา ในอนาคต ด้านสาธารณูปการ วัดปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกและบูรณะเสนาสนะอย่างต่อเนื่อง โดยมีการสนับสนุนจากชุมชนและคณะสงฆ์ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน แต่ยังมีปัญหาการพัฒนาไม่สอดคล้องกับแผนระยะยาวและขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ การสนับสนุนจากชุมชนและผู้บริจาคที่ต่อเนื่อง พร้อมทั้งผู้นำทางศาสนาและจิตอาสาช่วยในการพัฒนา อย่างไรก็ตามงบประมาณและทรัพยากรยังจำกัด บางวัดยังขาดการพัฒนาเสนาสนะที่เหมาะสม ด้านสาธารณสงเคราะห์ วัดเป็นศูนย์กลางการรับบริจาคและช่วยเหลือในสถานการณ์ฉุกเฉิน พร้อมมีการให้ทุนการศึกษาและสร้างที่พักพิงสำหรับผู้ยากไร้ แต่ยังมีปัญหาการจัดการและระบบรับมือเหตุการณ์ที่ยังไม่เป็นมาตรฐาน จุดแข็งคือเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็งและการสนับสนุนจากประชาชน ข้อจำกัดคือการขาดการฝึกอบรมระบบรับมือเหตุการณ์และงบประมาณที่จำกัด ด้านด้านวิเทศสัมพันธ์ พระภิกษุมีการเดินทางไปต่างประเทศเพื่อศึกษาและแลกเปลี่ยนความรู้ แต่ขาดการสนับสนุนและงบประมาณอย่างเพียงพอ จุดแข็งคือการเปิดรับการเรียนรู้จากนานาชาติ แต่ยังขาดทักษะด้านภาษาและงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมเหล่านี้ โอกาสอยู่ที่การใช้เทคโนโลยีและการพัฒนาทักษะภาษาต่างประเทศเพื่อเพิ่มศักยภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถบูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย เพื่อบริหารคณะสงฆ์ใน 7 ด้าน คือ 1. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) 2. หลักธรรมวินัย (Principles of Monastic Discipline) 3. การพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Development) เรียกว่า PPH Model

5.2 อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” จะเห็นได้ว่าการพัฒนาคณะสงฆ์จังหวัดเลยอย่างยั่งยืนสามารถพิจารณาได้จากหลายมุมมองที่เกี่ยวข้องกับหลักการบริหาร การใช้เทคโนโลยีและสื่อสาร การตรวจสอบและการถ่วงดุล การศึกษาและพัฒนาบุคลากรสงฆ์ การบริหารเชิงบูรณาการ และความโปร่งใส โดยการยึดหลักการเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งและยั่งยืนในการบริหารงานคณะสงฆ์ สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านการปกครอง ข้อมูลส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันคือการนำเทคโนโลยีและระบบดิจิทัลเข้ามาช่วยในการปกครองเพื่อประโยชน์ในการบริหาร เช่น ฐานข้อมูลกลางของคณะสงฆ์ และจะได้มีฐานข้อมูล ช่วยเพิ่มศักยภาพและความสามารถในการบริหารในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ที่สำคัญควรให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมด้วย สอดคล้องกับพระครูสุตานุยุต (2560) พบว่า การพัฒนาเทคโนโลยีและการสื่อสารสามารถส่งเสริมการทำงานของพระสังฆาธิการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในกระบวนการบริหารและการติดตามผลการทำงาน เช่น การประชุมออนไลน์ การส่งข้อมูลผ่านระบบดิจิทัล หรือการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแพร่ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมและการตรวจสอบที่โปร่งใส และสอดคล้องกับพระมหาสุญญา ขนติธมโม (2560) พบว่า คณะสงฆ์ควรกระจายอำนาจให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยการสร้างคณะกรรมการสังฆสภาบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่มีอำนาจตรวจสอบการทำงานและการตัดสินใจต่าง ๆ

การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านศาสนศึกษา มีแนวทางการเปลี่ยนแปลง คือแสวงหาผู้สนับสนุนทางการศึกษา ด้านคน ระบบ งบประมาณ เหมือนกับในอดีตที่พระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์การศาสนศึกษาอย่างเต็มที่ แต่ในตอนนี้หาผู้สนับสนุนจากบุคคลทั่วไป อีกอย่างหนึ่งคือการสร้างแรงบันดาลใจให้คนสนใจศึกษาด้านศาสนศึกษาเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับ พระเทพสิทธิมงคล (เสนอสิริปัญญา), (2553) พบว่า การศึกษาของสงฆ์มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากจากการอุปถัมภ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ได้ถวายความอุปถัมภ์พระสงฆ์ที่เรียนบาลีหรือพระไตรปิฎกและพระสงฆ์ที่เรียนจบพระไตรปิฎกจะได้รับการยกย่องจากพ่อขุนรามคำแหงเป็นพิเศษ

การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านศึกษาสงเคราะห์ แนวทางการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาสงเคราะห์คือ ให้ทุกวัดเห็นความสำคัญของการศึกษาสงเคราะห์ ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์และระดมทุนในชุมชน เพิ่มจำนวนทุนการศึกษาอย่างต่อเนื่อง พัฒนาระบบฐานข้อมูลและอบรมเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ และพัฒนากองทุนถาวรเพื่อความมั่นคงทางการเงิน ควรตั้งคณะกรรมการจัดหาทุนและตรวจสอบการใช้จ่าย รวมถึงการคัดกรองและอบรมผู้ขาดแคลนอย่างมีระบบเพื่อให้ทุกคนได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม สอดคล้องกับ พรชัย พิญญพงษ์, (2560) พบว่า องค์ประกอบของการสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย 1) สมาชิกต้องรู้จักรับรู้ข้อมูลที่เหมือนกัน 2) สมาชิกต้องมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน 3) การมีความสนใจร่วมกัน หรือคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกเครือข่าย 4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย 5) มีการเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกัน 6) มีการเกื้อหนุนพึ่งพากัน 7) การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน

การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านการเผยแผ่ มีพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่ สถาบันการศึกษากับคณะสงฆ์ทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี เนื้อหาธรรมะที่เข้าถึงใจและเป็นประโยชน์ มีวัดเป็นจำนวนมาก ทำให้เป็นแหล่งแสวงบุญ ให้ประชาชนสนใจเข้าวัด มีจิตเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และเข้าไปปฏิบัติธรรมอยู่เป็นนิตย ซึ่งหากประเมินแล้วอยู่ในระดับมาก ถ้าจะให้ดีควรจะใช้คำว่า ควรจะเผยแผ่ให้มากที่สุด สอดคล้องกับ เสาวรณย์ ดีล้วน, (2564) พบว่า พระภิกษุส่วนใหญ่ในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี มีความคิดเห็นในด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมากทุกด้าน

การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านสาธารณูปการ วัดควรบริหารเป็นแบบองค์รวม จึงจำเป็นต้องพัฒนาและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานให้สอดคล้องกับความต้องการของพระสงฆ์และชุมชนในทุกด้าน ให้ใช้ประโยชน์หลายอย่างในสถานที่เดียวกัน ที่สำคัญถ้าสามารถบริหารจัดการโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยจะทำให้ง่ายต่อด้านสาธารณูปการทุกด้าน เช่น การตรวจสอบค่าก่อสร้าง การหาผู้รับเหมาก่อสร้าง สอดคล้องกับสอดคล้องกับพระครูสุตานุยุต (2560) พบว่า การพัฒนาเทคโนโลยีและการสื่อสารสามารถส่งเสริมการทำงานของพระสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในกระบวนการบริหารและการติดตามผลการทำงาน เช่น การประชุมออนไลน์ การส่งข้อมูลผ่านระบบดิจิทัล หรือการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแผ่ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมและการตรวจสอบที่โปร่งใส การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านสาธารณสงเคราะห์ วัดเป็นศูนย์รวมศรัทธา มีศรัทธาที่เข้มแข็งจากชุมชน มีความร่วมมือจากทุกวัด ทุกเจ้าอาวาสออกเงินทุน ระดมทุนช่วยกัน ทุกวัด มีความร่วมมือจากชุมชนและองค์กรท้องถิ่น มีความร่วมมือจากครูและชุมชนอย่างต่อเนื่อง วัดมีการช่วยเหลือด้านการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ช่วยกันสงเคราะห์ทั้งด้านวัตถุและจิตใจตามศักยภาพ สอดคล้องกับ สุรียนต์ น้อยสงวน, (2560) พบว่า พระสงฆ์ควรมีรูปแบบการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในส่วนที่สังคมคาดหวังไว้ทั้ง 2 นัย คือ การสงเคราะห์ทางวัตถุและสงเคราะห์ทางจิตใจไปพร้อมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายอันจะนำไปสู่การพัฒนาและบูรณาการสังคมอย่างยั่งยืนถาวร

การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยด้านวิเทศสัมพันธ์ การส่งเสริมการอบรมภาษาและความรู้ด้านวัฒนธรรมสากลแก่พระภิกษุ-สามเณรอย่างต่อเนื่อง จัดโปรแกรมแลกเปลี่ยนระดับนานาชาติ และสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายนอก ระดมทุนสนับสนุนกิจกรรมด้านวิเทศสัมพันธ์ และพัฒนาทุนการศึกษาสำหรับพระสงฆ์ อบรมให้เห็นความสำคัญของวิเทศสัมพันธ์ และตรวจสอบการใช้สื่ออย่างเหมาะสม เพื่อให้มีเครือข่ายชาวพุทธทั่วโลกจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง สอดคล้องกับ พรชัย พิญญพงษ์, (2560) พบว่า การสร้างเครือข่ายขององค์กรพุทธโลก ทั้ง 3 องค์กร คือ องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พสล.) สภาสากลวันวิสาขบูชาโลก (สสวล.) ทำงานร่วมกับสมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาชาติ (สมพน.) และองค์การพุทธโลก (พล.) พบว่าในทุกองค์กรเป็นเครือข่ายประเด็นกิจกรรม และ เป็นเครือข่ายจัดตั้ง ทุกเครือข่ายมีสมาชิกองค์กรพุทธ และชาวพุทธที่หลากหลาย มีชีวิตชีวา มีสำนักงานใหญ่เป็นศูนย์กลางประสานงานการและมีผู้ประสานงานที่ชัดเจน

5.3 องค์ความรู้ใหม่

จากการบูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยได้ออกมาเป็นรูปแบบที่เรียกว่า PPH Model สามารถเขียนเป็นแผนภาพได้ ดังต่อไปนี้

แผนภาพรูปที่ 5.1 รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย (PPH Model)

สามารถอธิบายรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย ได้ดังต่อไปนี้

การมีส่วนร่วม (Participation) การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลยในทั้ง 7 ด้าน มีจุดร่วมสำคัญที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ โดยเน้น “การเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม” เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ซึ่งประเด็นร่วมที่เชื่อมโยงกันในทุกด้าน ได้แก่ การมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน การใช้เทคโนโลยีและข้อมูล การยึดหลักธรรมาภิบาลและพระธรรมวินัย การวางแผนและดำเนินงานอย่างเป็นระบบ การพัฒนาที่ยั่งยืนและเชื่อมโยงกับชีวิตจริง การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ

พระธรรมวินัย (Principles of Monastic Discipline) พระธรรมวินัยถือเป็นรากฐานสำคัญของพระพุทธศาสนา ไม่เพียงแต่เป็นหลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตของพระภิกษุเท่านั้น หากยังเป็นกรอบในการปกครองหมู่สงฆ์ที่ช่วยให้เกิดระเบียบ ความสงบ และความมั่นคงในกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ ถูกนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาภายในคณะสงฆ์ เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมคุณธรรมและยกระดับประสิทธิภาพการบริหาร และเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงการบริหารให้เหมาะสมกับบริบทสังคมปัจจุบัน

การพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Development) เปรียบเสมือนกลไกที่ทำงานประสานกันอย่างเป็นองค์รวม การบริหารแบบนี้จึงไม่แยกส่วน แต่ผสมผสานองค์ความรู้ (ศาสนศึกษา) จริยธรรม (ธรรมวินัย) การบริหารจัดการ (การปกครอง) การเข้าถึงสังคม (การเผยแผ่-การสงเคราะห์) และ การเปิดสู่โลกภายนอก (การวิเทศสัมพันธ์) เข้าด้วยกัน เพื่อเป้าหมายสูงสุดคือ “พระพุทธศาสนา ยั่งยืน สงฆ์ทันสมัย วัดเป็นที่พึ่งของชุมชน และมีภาพลักษณ์ดีในระดับสากล”

5.4 ข้อเสนอแนะ

สำหรับงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” ควรมีการออกแบบนโยบายที่สามารถเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริหารงานคณะสงฆ์ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสามารถแนะนำได้ดังนี้

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สำหรับงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” ควรมีการออกแบบนโยบายที่สามารถเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริหารงานคณะสงฆ์ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสามารถแนะนำได้ดังนี้

1. การส่งเสริมการบริหารงานแบบบูรณาการ

คณะสงฆ์ควรพัฒนาและปรับปรุงระบบการบริหารที่เชื่อมโยงทั้งระดับจังหวัด อำเภอ และตำบลให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ การใช้เทคโนโลยีในการจัดการและการสื่อสารจะช่วยให้การประสานงานทำได้อย่างรวดเร็วและมีความโปร่งใสมากขึ้น เช่น จัดให้มีการประชุมประจำเดือนหรือประจำไตรมาสเพื่อประเมินผลการดำเนินงานและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลในการติดตามความคืบหน้าของโครงการต่าง ๆ

2. การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของบุคลากรในคณะสงฆ์

ส่งเสริมการพัฒนาการศึกษาและการฝึกอบรมพระสงฆ์ในด้านการบริหารและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้พระสงฆ์สามารถดำรงตำแหน่งและปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในทุกระดับ เช่น การดำเนินการจัดตั้งหลักสูตรการพัฒนาผู้นำพระสงฆ์ในด้านการบริหาร การศึกษาพระธรรมวินัย และทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล รวมถึงสนับสนุนการศึกษาต่อในระดับปริญญาและการอบรมเชิงปฏิบัติการ

4. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชน

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ ของวัดและคณะสงฆ์ เช่น จัดตั้งคณะกรรมการหรือกลุ่มประชาชนที่มีบทบาทในการวางแผนและดำเนินงานร่วมกับคณะสงฆ์ เช่น คณะกรรมการวัดที่มาจากตัวแทนของชุมชน เพื่อสร้างความร่วมมือและความเข้าใจระหว่างคณะสงฆ์และประชาชน

5.4.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการทบทวนครั้งต่อไป

จากการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” ข้อเสนอแนะสำหรับการทบทวนครั้งต่อไปควรครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้การศึกษาในอนาคตมีความสมบูรณ์และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น ดังนี้

1. การพัฒนารูปแบบการบริหารคณะสงฆ์ไทยแบบองค์รวม: การบูรณาการความคิดเห็นของภาคีเครือข่ายและแนวโน้มโลก

2. ผลกระทบของนโยบายรัฐต่อการบริหารคณะสงฆ์ไทย: การศึกษาจากมุมมองเชิงนโยบายสาธารณะ

3. การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและองค์กรภายนอกในการบริหารกิจการคณะสงฆ์: กรณีศึกษาหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4. บทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมในการเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารคณะสงฆ์ไทย: แนวทางการจัดการสมัยใหม่

5. การเปรียบเทียบรูปแบบการบริหารคณะสงฆ์ไทยกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: ศึกษากรณีประเทศไทย กัมพูชา และศรีลังกา

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

1. หนังสือ

กรแก้ว อัจฉรวังษ์ และคณะ. (2539). *ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการที่มีต่อการจัดตั้งสถาบันพระสังฆาธิการ*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

กรมการศาสนา. (2539). *คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

_____. (2539). *หลักการบริหารและการจัดการวัดยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: เอพี กราฟิคดีไซน์.

_____. (2542). *คู่มือพระสังฆาธิการและพระวินยาธิการ*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

กระจ่าง นันทโพธิ์. (2544). *มหานิกาย-ธรรมยุต ความขัดแย้งภายในของคณะสงฆ์ไทย กับการสั่งเสพอำนาจการปกครองระหว่างฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร*. นนทบุรี: สำนักพิมพ์สันติธรรม.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คณินันท์ จันทบุตตร. (2528). *การเคลื่อนไหวของยุวสงฆ์ไทยรุ่นแรก พ.ศ. 2477-2484*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

_____. (2532). *สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. โครงการศึกษาศาสนาและสันติวิธี: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จันทรานี สงวนนาม. (2536). *เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารศึกษาระดับสูง*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. (2525). *การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.

_____. (2536). *พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). *พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระครูวินัยธรประจักษ์ จกกธมโม (จำปาทอง). (2545). *กระบวนการเรียนรู้แบบ “อริยสัจ 4” ของพระพุทธศาสนา เป็นต้นแบบทรมุ่งผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยแท้จริง*. สุรินทร์: ศิริรัตนออฟเซต.

- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2545). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ประกอบ ธรรมเสฏฐโณ). (2541). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2531). ทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). พุทธวิธีในการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี). (2546). ธรรมปริทัศน์ 46. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2539). นิติศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทรโร). (2547). คม ชัด ลึก เล่ม 2. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- พระพุทธโฆษาจารย์. (2554). ปฐมสมันตปาสาทิกาแปล เล่มที่ 1. สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พรหมคุตโต) และคณะ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทธรญาณ (ทองย้อย กิตติทินโน). (2548). ธรรมญาณนิพนธ์ : 100 ปี พระพุทธรญาณ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาอรุณ ปญฺญารุโณ. (2562). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สุวิวัฒน์.
- พระไพศาล วิสาโล. (2542). พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: กองทุนอุทิศธรรมเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม.
- _____. (2546). พุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์ : กรุงเทพฯ.
- สุวัฒน์, พระกิตติวัฒน์. (2563). การปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดเลย: ปัญหาและแนวทางการพัฒนา. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 5(1), 12-28.
- รัตนวณฺโณ, พระรุ่งโรจน์. (2565). การบริหารงานปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดเลย: กรณีศึกษาวัดในอำเภอเมืองเลย. วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ, 4(2), 65-80.
- ปัญญาวุฒิ, พระอนันต์. (2566). แนวทางการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดเลยในยุคดิจิทัล. วารสารวิจัยศาสนาและการศึกษา, 3(3), 33-50.
- พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2539). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระวิสิษฐธรรมคณิ. (2566). การปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ไทยเพื่อความมั่นคงในสังคมปัจจุบัน. วารสารพุทธศาสนาและสังคมศึกษา, 9(2), 56-70.
- พระวิสุทธิญาณ. (2567). แนวทางการบริหารและปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทย: ความท้าทายและโอกาส. วารสารการปกครองและบริหารงานพระสงฆ์, 12(3), 45-62.
- พระสุธีปัญญา. (2566). การปกครองคณะสงฆ์ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย (งานวิจัยปริญญาโท). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- พระวชิรเมธี. (2566). การพัฒนาระบบการปกครองคณะสงฆ์ในยุคดิจิทัล. วารสารศาสนศึกษาและปรัชญา, 5(2). 32-48.
- พระเทพโสภณ. (2565). การบริหารงานพระสงฆ์: การศึกษาวิเคราะห์การปกครองของคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโมลี. (2563). การศึกษาการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมเมธาจารย์. (2567). การพัฒนาระบบการปกครองคณะสงฆ์ในยุคสมัยใหม่. วารสารพุทธศาสนศึกษา, 10(1), 21-38.
- ธรรมโมลี, พระ. (2564). การปกครองคณะสงฆ์ไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. วารสารพุทธศาสนศึกษา, 6(1), 45-60.
- พระธรรมโมลี. (2567). บทบาทของคณะสงฆ์ไทยในการสร้างสันติภาพและความมั่นคงในสังคม. วารสารการปกครองคณะสงฆ์, 7(3), 78-95.
- _____. (2541). *คุณธรรมสำหรับนักบริหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). (2548). *การบริหารวัด*. พิมพ์ครั้งที่ 7. นครปฐม: เพชรเกษม.
- พระราชธรรมมาภรณ์ (ฉลอง สุภาจาโร). (2557). *กฎหมายสงฆ์ คู่มือเจ้าคณะพระสังฆาธิการ*. กรุงเทพฯ: พี เพรส.
- พระราชปริยัติ (สฤทธ์ สิริธโร). (2552). *กระบวนการแก้ไขปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอริยสงฆ์*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชรัตนมณี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ). (2538). *การจัดสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระราชวชิรสุธี. (2566). *คู่มือการตรวจการคณะสงฆ์ ภาค 8 (ธรรมยุต) จังหวัดเลย*. เลย: สำรวยก๊อปที่บ้านใหม่.
- _____. (2530). *บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: การศาสนา.
- พระราชวรเมธีและคณะ. (2560). *แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา 2560-2564 “การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ”*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภณ). (2549). *พุทธศาสตร์ปริทรรศน์: รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พิฑูร มลิวัดย์และคณะ. (2527). *ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรมการศาสนา: กระทรวงศึกษาธิการ.
- พิพัฒน์ พสุธารชาติ. (2553). *รัฐกับศาสนา บทความว่าด้วย อาณาจักร ศาสนจักรและเสรีภาพ*. กรุงเทพฯ: สยาม.
- พิพัฒน์ พสุธารชาติ. (2553). *รัฐกับศาสนา บทความว่าด้วย อาณาจักร ศาสนจักรและเสรีภาพ*. กรุงเทพฯ: สยาม.
- พุทธทาสภิกขุ. (2537). *การสงเคราะห์ส่วนที่ยังขาดอยู่*. นนทบุรี: พิมพ์ดี.

- _____. (ม.ป.ป.). การบริหารธุรกิจแบบพุทธ. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ไพบูลย์ โพธิ์สุวรรณ. (2556). การบริหารงานมุ่งผลสัมฤทธิ์ การบริหารปกครองสาธารณะ: การบริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ 21 PUBLIC GOVERNANCE. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไพบูลย์ เสี่ยงก้อง. (2547). หลักการบริหารงานในวัดในโครงการอบรมบาลีก่อนสอบภาค 4 ปีที่ 13. ปทุมธานี: เสือตะวัน.
- มานพ พลไพรินทร์. (2541). คู่มือบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- วัชร งามจิตรเจริญ. (พฤษภาคม – สิงหาคม 2557). สมณศักดิ์ : ข้อดีและปัญหา. วารสารพุทธศาสนศึกษา, ปีที่ 21 (ฉบับที่ 2), 28.
- วิโรจน์ สารรัตน์. (2555). แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธ์.
- _____. (2562). แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธ์.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. (2545). ทฤษฎีองค์การ: ฉบับมาตรฐาน. กรุงเทพฯ: ธรรมสาร.
- ส. ศิวลักษณ์. (2530). ลอกราบสังคมสงฆ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ยุววิทยา.
- _____. (2559). บทกวีกับการเมืองและเรื่องของพระ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไม่ขานรับ?
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. (2514). ประชุมนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา: คณะสงฆ์วัดพระพิเรนทร์พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเทพคุณาธาร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- สมเด็จพระพุทธปาพจนจารย์ (เกี่ยว อุปเสณมหาเถร). (2558). หลักการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: อนันตะ.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น). (2539). ธรรมโมฆาต เล่มที่ 2: โอวาทและคำบรรยายพิเศษในการฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์. กาญจนบุรี: สหภาพพัฒนาการพิมพ์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์. (2561). ตอบเรื่อง พ.ร.บ. คณะสงฆ์. กรุงเทพฯ: ผลิธัมม.
- สมยศ นาวิการ. (2544). การบริหารเชิงกลยุทธ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2550). วัดพัฒนา 2550. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561). กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2559). กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 24 (พ.ศ.2541) “ว่าด้วยการแต่งตั้ง ถอดถอนพระสังฆาธิการ”. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม. (2559). กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 14 (พ.ศ.2535) ว่าด้วยจำนวนและเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

- สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม. (2559). *คู่มือพระสังฆาธิการ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สิริภพ เหล่าลาภะ. (2545). *พุทธศาสตร์การเมือง*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- สุนทร ณ รัชชี. (กัณยายน-ธันวาคม 2539). การปกครองคณะสงฆ์อดีต ปัจจุบัน อนาคต. *วารสารพุทธศาสนศึกษา*. ปีที่ 3 (ฉบับที่ 3), 6-14.
- เสนาะ ตีเยาว์. (2526). การบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- แสง อุดมศรี. (2530). *สมณศักดิ์ 30*. กรุงเทพฯ: บริษัท ประยุมงคล จำกัด.
- _____. (2534). *การปกครองคณะสงฆ์ไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กรมการศาสนา. (2561). รายงานการดำเนินงานตามนโยบายการบริหารกิจการพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2561. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม.
- ประวิทย์ วิรัชบัณฑิต. (2564). การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในบริบทสังคมร่วมสมัย. *วารสารพุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 18(1), 55-68.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2562). พระธรรมวินัยกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

2. วิทยานิพนธ์/ คุษณินิพนธ์/รายงานวิจัย

- ประกิต บุญมี, และคณะ. (2559). การบริหารกิจการคณะสงฆ์: ศึกษากรณีเขตการปกครองคณะสงฆ์ตำบลท่าไม้ จังหวัดสมุทรสาคร. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์.
- พระครูปลัดอาทิตย์ อตฺถเวที. (2546). *การศึกษาแนวคิดและวิธีการปกครองคณะสงฆ์ของพระเทพโสภณ*
(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการเขตปกครองภาค 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูวิชัยธรรมานุกุล (วันชัย ฌนฺทมโม). (2555). *ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์วัดสระสี่เหลี่ยมอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธวัชชัย จารุณมโม (ศรีสุข). (2553). *ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์: กรณีศึกษาวัดในอำเภอนองแสง จังหวัดสระบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระใบฎีกาสุนัน กิตติทินโน (แสงเพชร). (2554). *ประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาชลิต ชาตเมธี (ดงแก้ว). (2552). *บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดภูเก็ต*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระยุพธนา รมณียธมโม (แก้วกันหา). (2548). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระศรีสัจญาณมุนี (สุมินทร ยติโกโร). (2561). *การพัฒนารูปแบบการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ*. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสุตานุยุต, (บัณฑิต สุนาโค). (2560). *การพัฒนาสมรรถนะของเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัด เป็นแหล่งเรียนรู้ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 2*. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสัญญา ขนติธมโม (ตรีสวัสดิ์). (2560). *รูปแบบการปกครองสงฆ์ไทยในอนาคต*. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพสิทธิมงคล (เสนอ สิริปัญญา). (2553). *การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัย*. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์มจร, 6(ฉบับพิเศษ). 478-489.
- พรชัย พิณพวงษ์. (2560). *รูปแบบการสร้างเครือข่ายขององค์กรพุทธโลก*. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสาวรณย์ ดีล้วน. (2564). *บทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี*. การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- สุริยนต์ น้อยสงวน. (2560). *รูปแบบการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ*. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

3. เว็บไซต์

- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). (2567). สืบค้นเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2567, จาก <http://www.pridi-phoonsuk.org/pridi-and-buddhism/>.
- สำนักงานจังหวัดเลย. (2568). *ประวัติจังหวัดเลย*. สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2568, จาก <https://www.google.com/search?q=ประวัติจังหวัดเลย&rlz>.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย. (2568). *คณะสงฆ์จังหวัดเลย*. สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2568, จาก <https://lei.onab.go.th/th/content/page/index/id/12776>.

2. ภาษาอังกฤษ

- Aung, S. (2021). *Buddhist Monastic Governance: Principles and Practices*. London: Routledge.
- Smith, J. (2022). *Monastic Leadership in Southeast Asia: Historical and Contemporary Perspectives*. New York: Oxford University Press.
- Lee, T. (2023). *The Role of Buddhist Sangha in Community Development: Case Studies from Thailand and Myanmar*. Singapore: Springer.
- Thompson, A. (2021). The Role of Buddhist Monks in Conflict Resolution in Thailand. *Journal of Southeast Asian Studies*, 52(4), 423-442.
- Nguyen, L. (2022). Monastic Authority and Community Engagement: Insights from Vietnamese Buddhism. *Asian Journal of Comparative Politics*, 8(2), 159-176.
- Fernandez, M. (2023). Governance and Reform in Buddhist Monastic Communities: A Global Perspective. *International Journal of Buddhist Studies*, 25(1), 1-20.
- Taylor, Frederick W. (2002). *The Principles of Scientific Management*. New York: Harper & Brothers.
- Lavinson, D. J. (1964). *Role Personality and Social Structure*. New York: The Memel.
- William Ouchi. (1971). *Organization And Management*. Eaglewood Cliffs: Prentice Hill.
- Patel, R. (2022). *The Influence of Monastic Governance on Thai Society: An Empirical Study* (Doctoral dissertation). Harvard University, Cambridge, MA.
- Choi, H. (2023). *Comparative Study of Monastic Administration in Theravada and Mahayana Buddhism* (Master's thesis). University of British Columbia, Vancouver, Canada.
- Wong, K. (2024). *Challenges of Monastic Leadership in the Modern World: A Case Study of Thailand* (Research paper). Yale University, New Haven, CT.

บุคลากรกรม

1. พระราชวชิรสุธี
ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดเลย ธรรมยุต
สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2568
2. พระราชสุเมธี
ตำแหน่ง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดเลย ธรรมยุต
สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2568
3. พระสิริรัตนเมธี
ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดเลย
สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2568
4. พระครูศรีธีราภรณ์
ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดเลย
สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2568
5. พระครูปริยัตยาทร
ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดเลย
สัมภาษณ์ 2 กุมภาพันธ์ 2568
6. พระครูปริยัติสาทร
ตำแหน่ง รองเจ้าคณะจังหวัดเลย ธรรมยุต
สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2568
7. พระครูวิมลโพธิสาร
ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอเมืองเลย
สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2568
8. พระสุทิวชิรเมธี
ตำแหน่ง รักษาการเจ้าคณะอำเภอเมืองเลย ธรรมยุต
สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2568
9. พระครูปัญญาภิตติยาคม
ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอภูเรือ ธรรมยุต
สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2568
10. พระครูสุทัศน์ธรรมานุกุล
ตำแหน่ง รักษาการเจ้าคณะอำเภอภูเรือ
สัมภาษณ์ 4 กุมภาพันธ์ 2568
11. พระครูปัญญาสารกิจ
ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอหนองหิน ธรรมยุต
สัมภาษณ์ 8 กุมภาพันธ์ 2568

12. พระครูมงคลอุดมธรรม
ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอนองหิน
สัมภาษณ์ 8 กุมภาพันธ์ 2568
13. พระครูสุนทรธรรมนาถ
ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอเอราวัณ
สัมภาษณ์ 8 กุมภาพันธ์ 2568
14. พระครูกิตติวิสุทธิธรรม
ตำแหน่ง รักษาการเจ้าคณะอำเภอวังสะพุง ธรรมยุต
สัมภาษณ์ 8 กุมภาพันธ์ 2568
15. พระครูปลัดดง นิติสาร
ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลกุดป่อง
สัมภาษณ์ 12 กุมภาพันธ์ 2568
16. พระมหาอาคม อตถเมธี
ตำแหน่ง เลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัดเลย
สัมภาษณ์ 12 กุมภาพันธ์ 2568
17. เจ้าอธิการประสม อธิธิธมโม
ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลปวนพุ ธรรมยุต
สัมภาษณ์ 12 กุมภาพันธ์ 2568
18. พระมหาธนวัฒน์ ปรียติเมธี
ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลกกทอง
สัมภาษณ์ 12 กุมภาพันธ์ 2568
19. พระพิทักษ์ชน เขมนิวโต
ตำแหน่ง เลขานุการเจ้าคณะอำเภอภูกระดึง ธรรมยุต
สัมภาษณ์ 16 กุมภาพันธ์ 2568
20. พระวันเฉลิม ชีรปัญญา
ตำแหน่ง เลขานุการเจ้าคณะตำบลท่าสะอาด ธรรมยุต
สัมภาษณ์ 16 กุมภาพันธ์ 2568
21. นายดำรงค์ สอนอัน
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย
สัมภาษณ์ 20 กุมภาพันธ์ 2568

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โทร. ๐๔๓๒๒๔-๒๕๖๖๔

ที่ วท ๒๕๒๔๔/๒๐๕๒๑ วันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๔

เรื่อง ขอความเห็นชอบแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

การเดิน พระสุทธจิรฉรมณี, ดร.

ด้วย พระสุธวัจนันท์ รัตนวงษ์โม (ศรีนิรม) เลขทะเบียนนักศึกษา ๒๕๒๐๔๕๐๔๔๒๐๐๑ นักศึกษา หลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยพุทธศาสตร์และปรัชญา รุ่นที่ ๓/๒๕๖๔ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "รูปแบบการบริหารจัดการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย (SANGHA ADMINISTRATION FORM OF THE SANGHA IN LOEI PROVINCE)" ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหา ของเครื่องมือการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการศึกษาต่อไป

ในการนี้ เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็น อย่างดี จึงใคร่ขอ ความเห็นชอบแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือวิจัยของนักศึกษา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความเห็นชอบจากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(พระสุทธจิรฉรมณี, ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

(พระสุธวัจนันท์ รัตนวงษ์โม)

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โทร. ๐-๔๓๒๐๔-๓๓๕๕๕
 ที่ มว ๒๕๓๔๔/๒๐๕๖๓ วันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๓
 เรื่อง ขอความเห็นชอบแต่งตั้งเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวัด

เจริญพร ผศ.ดร.ทองหล่อ บัวระภา

ด้วย พระจุลเจิม รตนวงโม (ศรีเสริม) เลขทะเบียนนักศึกษา ๒๕๓๐๔๕๐๔๑๒๐๐๓ นักศึกษา
 หลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาจิตพุทธศาสตร์และปรัชญา รุ่นที่ ๓/๒๕๖๓ กำลังทำคฤงนิพนธ์ เรื่อง
 “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย (SANGHA ADMINISTRATION FORM OF THE
 SANGHA IN LOEI PROVINCE)” ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหา
 ของเครื่องมือการวัดก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการศึกษาต่อไป

ในการนี้ เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์อันเป็น อย่างดี จึงใคร่ขอ
 ความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือวัดของนักศึกษา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า
 จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมเพื่อพิจารณา

ตรวจเครื่องมือวัดโดย

(ผศ.ดร.ทองหล่อ บัวระภา)

30 ธันวาคม 2563

ขอเจริญพร

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โทร. ๐๔๓๒๔-๖๘๘๖๖

ที่ บว.๒๕๓๘/๒๕๖๖ วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุญาตนำเครื่องเขียนมาใช้ในวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น

การเป็น พระครูวิจิตรสาทร, ผศ.ดร.

ด้วย พระครูวิจิตรสาทร, ผศ.ดร. (ศรีเสริม) เลขทะเบียนนักศึกษา ๒๕๓๘๖๐๘๖๒๐๐๑ นักศึกษา หลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาวิจัยพุทธศาสตร์และปรัชญา รุ่นที่ ๓/๒๕๖๕ กำลังทำคุณูปการ เรื่อง "รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย (SANGHA ADMINISTRATION FORM OF THE SANGHA IN LOEI PROVINCE)" ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหา ของเครื่องมือการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการศึกษาต่อไป

ในการนี้ เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์อันเป็น อย่างดี จึงใคร่ขอ ความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือวิจัยของนักศึกษา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

ขอแสดงความนับถือ

(พระครูวิจิตรสาทร, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

วิทยาลัยอรรถาภิธานราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ตรวจเครื่องเขียนเรียบร้อยแล้ว

(พระครูวิจิตรสาทร, ผศ.ดร.)

(พระครูวิจิตรสาทร, ผศ.ดร.)

27 ธันวาคม 2567

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โทร. ๐-๔๓๒๘-๓๘๘๕๕

ที่ บว.๒๕๒๘/๒๕๕๖๓ วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขออนุญาตเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาของนิสิต

เจริญพร ผศ.ดร.จักรกฤษณ์ โพธิ์ทอง

ด้วย พระครูโฆณีย์ วรณมโน (ศรีนรินทร์) เลขทะเบียนนักศึกษา ๒๕๒๐๔๕๐๔๑๒๐๐๑๑ นักศึกษา หลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์และปรัชญา รุ่นที่ ๓/๒๕๖๔ กำลังทำคฤหิพนธ์ เรื่อง "รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย (SANGHA ADMINISTRATION FORM OF THE SANGHA IN LOEI PROVINCE)" ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหา ของเครื่องมือการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการศึกษาต่อไป

ในการนี้ เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์อันเป็น อย่างดี จึงใคร่ขอ ขออนุญาตเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาในการตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือวิจัยของนักศึกษา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระสุวิจิตรธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรญาณ วิทยาเขตอีสาน

๒๗.๑๒.๖๓ จ.ขอนแก่น

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โทร. ๐-๔๓๒๒๔-๒๒๕๕๕

ที่ บก.๒๒๒๔/๒๐๕๒๑ วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวัด

เจริญพร ดร.วิรัช พรหมจักร

ด้วย พระจุลจอมเกล้า พลเรือเอก (ศรีเสริม) เลขานุการบัณฑิตศึกษา ๒๕๓๐๔๕๐๘๒๐๐๑๑ นักศึกษา
หลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยพุทธศาสตร์และปรัชญา รุ่นที่ ๓/๒๕๖๔ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง
"รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย (SANGHA ADMINISTRATION FORM OF THE
SANGHA IN LOEI PROVINCE)" ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหา
ของเครื่องมือการวัดก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการศึกษาต่อไป

ในการนี้ เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์อันเป็น อย่างดี จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือวัดของนักศึกษา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า
จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมหาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(นายสุวิทย์ธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ทำเนียบรองอธิการบดี
ทำเนียบรองอธิการบดี
ทำเนียบรองอธิการบดี
ทำเนียบรองอธิการบดี
ทำเนียบรองอธิการบดี

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

.....

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ เรื่อง รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยพุทธศาสตร์และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน มีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไทย
2. เพื่อศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดเลย
3. เพื่อบูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย
4. เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของ

คณะสงฆ์จังหวัดเลย

แบบสัมภาษณ์ แบ่งรายละเอียดเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ 2 รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

- 1.1 ชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล.....
- 1.2 อายุ.....ปี พรรษา
- 1.3 การศึกษา () ศาสนศึกษา นักธรรม..... () สามัญศึกษา.....
() เปรียญธรรม..... () อื่น ๆ
- 1.4 ตำแหน่ง.....
.....
.....
.....
- 1.5 สถานที่ทำงาน.....
.....
.....
.....
- 1.6 ความเชี่ยวชาญ.....
.....

ตอนที่ 2 รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

2.1 การบริหารกิจคณะสงฆ์ของจังหวัดเลย

1) ด้านการปกครอง

- สภาพปัจจุบัน
- จุดแข็ง
- จุดอ่อน
- โอกาส
- อุปสรรค
- แนวทางการเปลี่ยนแปลง

2) ด้านการศาสนศึกษา

- สภาพปัจจุบัน
- จุดแข็ง
- จุดอ่อน
- โอกาส
- อุปสรรค
- แนวทางการเปลี่ยนแปลง

3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์

- สภาพปัจจุบัน
- จุดแข็ง
- จุดอ่อน
- โอกาส
- อุปสรรค
- แนวทางการเปลี่ยนแปลง

4) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

- สภาพปัจจุบัน
- จุดแข็ง
- จุดอ่อน
- โอกาส
- อุปสรรค
- แนวทางการเปลี่ยนแปลง

5) ด้านการสาธารณูปการ

- สภาพปัจจุบัน
- จุดแข็ง
- จุดอ่อน
- โอกาส

- อุปสรรค
- แนวทางการเปลี่ยนแปลง
- 6) ด้านการสาธารณสุขเคราะห์
 - สภาพปัจจุบัน
 - จุดแข็ง
 - จุดอ่อน
 - โอกาส
 - อุปสรรค
 - แนวทางการเปลี่ยนแปลง
- 7) ด้านการวิเทศสัมพันธ์
 - สภาพปัจจุบัน
 - จุดแข็ง
 - จุดอ่อน
 - โอกาส
 - อุปสรรค
 - แนวทางการเปลี่ยนแปลง
- 8) ด้านอื่น ๆ
 - สภาพปัจจุบัน
 - จุดแข็ง
 - จุดอ่อน
 - โอกาส
 - อุปสรรค
 - แนวทางการเปลี่ยนแปลง

2.2 รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย ที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์.....
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....น.
สถานที่ให้สัมภาษณ์.....

ภาคผนวก ค

หนังสือรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการทำวิจัยในมนุษย์

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและใบยินยอม
หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๘๒๖/๒๕๖๗

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย
 (Sangha Administration from of the Sangha in Loei Province)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: ศษฎ/นิพนธ์

สถาบันที่สังกัด: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัยหลัก: พระรุ่งโรจน์ รตนวณโณ (ศรีเสริม)

เอกสารที่พิจารณาพบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๓๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๗
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๗
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๗
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๗

(พระปัญญาวัชรบัณฑิต, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๗

หมายเลขใบรับรอง: ว.๘๒๖/๒๕๖๗

วันที่ให้การรับรอง: ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๗

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๘

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๘๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๘๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนับน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๔๓๑๘๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๙ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๙ ๘๐๐๔
www.mcu.ac.th

๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๗

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เรียน พระครูโรจน์ รัตนวงโค (ศรีเสริม) / นิสิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยชุมชนในพื้นที่เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย” บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาเครื่องมือการวิจัยของท่าน โดยให้มีการแก้ไขปรับปรุง/เพิ่มเติมเอกสาร ตามเอกสารแนบ

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป,

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระปัญญาวชิรบัณฑิต, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบประเมินผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อนักวิจัย..... พระครูโรจน รัตนคุณโณ..... ม.มหามกุฏราชวิทยาลัย
สังกัด/ หน่วยงาน.....

ชื่อโครงการวิจัย รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของคณะสงฆ์จังหวัดเลย

รหัส.....

๑.ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

๑. โครงร่าง	- ควรมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ อย่างชัดเจน - ควรมีเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่การวิจัย
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูล แก่ผู้ร่วมโครงการ	-ครบถ้วน -การเพิ่มประเด็นเรื่องสิทธิของอาสาสมัคร เช่น สิทธิในการบอกเลิกการเข้าร่วมกิจกรรม, สิทธิในการไม่ตอบคำถาม, สิทธิในการขอให้ทำลายข้อมูลที่ให้ไปแล้ว เป็นต้น
๓. หนังสือแสดงเจตนา ยินยอมเข้าร่วมวิจัย	-ครบถ้วน
๔. เครื่องมือการวิจัย	ครบถ้วน
อื่น ๆ	

๒.ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ความเห็นเพิ่มเติม.....ไม่มีข้อคิดเห็นเพิ่มเติม.....

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

...../...../.....

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล
ที่อยู่

พระรุ่งโรจน์ รัตนวณโณ (ศรีเสริม)
69 ถนนวิสุทธิเทพ ซอยศรีจันทร์ วัดศรีสุทธาวาส พระอารามหลวง
ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย 42000
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง จังหวัดเลย

ที่ทำงาน

วุฒิการศึกษา

พ.ศ. 2550

สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6) โรงเรียนวชิรมกุฏ วัด
มกุฏกษัตริยาราม แขวงบางขุนพรหม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. 2551

สำเร็จการศึกษานักธรรมชั้นเอก วัดบึงพระลานชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

พ.ศ. 2558

สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ศน.บ. สาขาพุทธศาสตร์ เกียรตินิยมอันดับ1
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง จังหวัดเลย

พ.ศ. 2563

สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท พธ.ม. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วส.
พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพิษณุโลก

พ.ศ. 2564

สำเร็จการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ปว.ค. ประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขา
วิชาชีพครู มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จังหวัดเลย

พ.ศ. 2566

สอบไล่ได้ ประกาศนียบัตร ประโยค 1-2 การศึกษาแผนกบาลีคณะสงฆ์ไทย

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2550-2552

พระธรรมกถึกภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัดบึงพระลานชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

พ.ศ. 2552-2554

ทหารรักษาพระองค์ กรมทหารราบที่ 31 กองพันที่1 ชังหวัดลพบุรี

พ.ศ. 2555-2560

รักษาการเจ้าอาวาสวัดศรีสว่าง บ้านปากเลย อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

พ.ศ. 2559-ปัจจุบัน

พระธรรมวิทยากร กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. 2560-2562

เจ้าอาวาสวัดศรีสว่าง บ้านปากเลย อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

พ.ศ. 2560-ปัจจุบัน

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดประชาณีมิตร บ้านภูบ่อบิด อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

พ.ศ. 2565-ปัจจุบัน

เจ้าคณะตำบลนาโป่ง ธรรมยุต อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

พ.ศ. 2561-ปัจจุบัน

พระวิปัสสนาจารย์คณะธรรมยุต วัดสระกะเทียม จังหวัดนครปฐม

พ.ศ. 2562-ปัจจุบัน

พระนักเทศน์คณะธรรมยุต สำนักพระนักเทศน์ วัดพระยาไย เขตราชเทวี

พ.ศ. 2565-ปัจจุบัน

ครูสอนพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม) วัดศรีสุทธาวาส พระอารามหลวง

พ.ศ. 2567

เลขานุการสำนักศาสนศึกษาวัดศรีสุทธาวาส พระอารามหลวง จังหวัดเลย

ประสบการณ์ผลงานทางวิชาการ

1. รตนวณโณ, พระรุ่งโรจน์ (ศรีเสริม). (2563). *การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแพร่ธรรมของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
2. รตนวณโณ, พระรุ่งโรจน์. (2565). การใช้สื่อและเครื่องมือในการเผยแพร่ธรรมของพระราชวรสิริสุทธิ (สุพัฒน์ สุวพัฒโน). วารสารศรีล้านช้างปริทรรศน์, 8(1), มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, วิทยาเขตศรีล้านช้าง.
3. รตนวณโณ, พระรุ่งโรจน์ (ศรีเสริม). (2566). ศิลปในกฎทนต์ะสูตรเพื่อชีวิตที่รุ่งโรจน์. วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ, 3(8). มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, วิทยาเขตศรีล้านช้าง.
4. รตนวณโณ, พระรุ่งโรจน์. (2566). “การบรรลุธรรมของพระนางมหาปชาโคตมีในโคตมีสูตรและวิมุตติสูตร”. วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ 3 (9):85-94.
<https://ojs.mbuslc.ac.th/index.php/issj/article/view/241>.
5. รตนวณโณ, พระรุ่งโรจน์ (ศรีเสริม). (2567). การวิเคราะห์อุปสรรคและปัญหาในการเผยแผ่ธรรมและให้ผลตามเรื่องเล่าในธรรมบท. วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ, 4(2). มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, วิทยาเขตศรีล้านช้าง.